

jack london

878

jack london
martin eden

★★

«BIBLIOTECA PENTRU TOȚI»:
81 de ani de apariție neîntreruptă

Fondată în martie 1895 de către Dumitru Stăncescu, scriitor și folclorist, și Carol Müller, librar-editor, «Biblioteca pentru toți» s-a impus repede unui larg public cititor din țara noastră, devenind cea mai populară colecție de literatură din România. Apărind practic fără întrerupere, ea a ajuns în 1918 la numărul 1 000, această primă serie a colecției încetându-și apariția în anul 1949, când vede lumina tiparului ultimul număr: 1 576 (tiraj total: peste 26 milioane de exemplare). Reluată în martie 1950, într-o serie intermediară, nenumărată, «Biblioteca pentru toți» a apărut până în 1959 cu circa 270 volume (difuzate în aproape 7 milioane de exemplare).

Seria nouă a colecției (numerotată) a fost inaugurată la 9 ianuarie 1960 cu volumul Poezii de M. Eminescu. În această nouă serie (din 1960 până la sfârșitul lunii martie 1976) au văzut lumina tiparului 871 de volume (= numere) într-un tiraj total de 68 632 800 exemplare (tiraj mediu 78 946 exemplare). În feul acesta «Biblioteca pentru toți» s-a dovedit a fi — de-a lungul a peste opt decenii — cel mai important factor de difuzare (în ediții de popularizare) a literaturii beletristice în țara noastră; au fost tipărite în acest răstimp circa 102 000 000 de exemplare, dintre care aproape 69 de milioane în ultimii 16 ani, dovadă elocventă a realizărilor României socialiste și pe plan cultural.

jack london

Vol. I—II, lei 10

editura minerva

Ilustrația copertei : *Damian Petrescu*

jack london
martin eden

ROMAN

★ ★

TRADUCERE DE D. MAZILU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1976

EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

CAPITOLUL

XXV

Maria Silva era femeie sărmană și cunoștea bine toate intruchipările sărăciei. Pentru Ruth, sărăcia era un cuvânt care însemna condiții de viață lipsite de frumusețe. Aici se limitau toate cunoștințele ei în această privință. Știa că Martin e sărac și pentru ea condițiile lui de viață erau ceva asemănător cu tinerețea lui Abraham Lincoln ¹, a domnului Butler și a altor oameni care pînă la urmă izbîndiseră în viață. De asemenea, deși convinsă că e departe de a fi ceva plăcut, avea totuși foarte comoda impresie, împărtășită de oamenii din mediul ei, că sărăcia e un fel de pînten ascuțit care zorește către succes pe oricine nu este un ticălos și un netrebnic incorijibil. De aceea, chiar dacă știa că Martin e atît de sărac încît fusese forțat să-și amaneteze ceasul și pardesiul, nu era de loc neliniștită. Ba chiar socotea că faptul acesta este de-a dreptul îmbucurător, convinsă fiind că mai curînd ori mai tirziu avea să-l trezească totuși la realitate și îl va sili să se lase de scris.

¹ *Abraham Lincoln* (1809—1865), președinte al S.U.A. (1861—1865), care în tinerețe a avut de înfruntat mari greutăți materiale.

Ruth nu citea niciodată foamea pe chipul lui Martin, care se trăsesese și se scofilcise. De fapt observa chiar cu satisfacție schimbările petrecute în fizionomia lui. Păreau că-l spiritualizează și-l curăță în bună parte de zgura cărnii și de acea prea agresivă vigoare care o ademenea, deși îi făcea oroare. Cîteodată, cînd erau singuri, Ruth observa în ochii lui o strălucire neobișnuită, pe care o admira fiindcă îl făcea să pară mai poet și mai cărturar — ceea ce ar fi vrut și Martin să fie și i-ar fi făcut și ei plăcere. Maria Silva citea însă o altă poveste în obrajii scofilciți și ochii strălucitori și urmărea zi cu zi schimbările petrecute pe chipul și în ochii lui, dîndu-și astfel seama de suișurile și coborișurile peste care-l mîna soarta. Îl văzuse plecînd de acasă cu pardesiul și întorcîndu-se fără el, cu toate că vremea era răcoroasă și urîtă, și apoi observase cum obrajii i se mai rotunjesc puțin și cum lucirea foamei îi piere din ochi. La fel băgase de seamă cînd s-au dus ceasul și apoi bicicleta și cum de fiecare dată prinsese iară putere.

Cam în același fel îi urmărea și truda, măsurînd din ochi gazul ars pînă în miez de noapte. Muncă ! Știa că muncește mai mult decît ea, deși truda lui era de alt fel. Fu mirată cînd băgă de seamă că totdeauna cu cît avea mai puțină hrană, cu atît muncea mai îndîrjit. Cîteodată, cînd i se ivea prilejul și într-un chip cît mai firesc, atunci cînd credea că ghearele foamei sfișie mai adînc, îi trimitea cîte o pîine scoasă proaspăt din cuptor, invocînd cu stîngăcie pretextul că vrea să-i arate cu cît mai meșteră la aluaturi este ea decît Martin. Alteori îi trimitea cu vreuna dintre odrasle cîte o oală de supă fierbinte, după ce stătea și chibzuia în sinea ei dacă se cade s-o rupă de

la gura celor ce erau carne din carnea și sînge din sîngele ei. Martin era departe de a fi un ingrat și, cunoscînd așa cum cunoștea viața oamenilor sărmani, își dădea seama că dacă a existat vreodată pe lume milostenie, atunci asta într-adevăr milostenie era.

Într-o bună zi, după ce-și îndestulase odraslele cu ce mai rămăsese prin casă, Maria își cheltui ultimii cinci-sprezece cenți pe un galon de vin ieftin. Intrînd în bucătărie ca să ia apă, Martin fu poftit să stea jos și să cîntească un păhăruț. Închină în sănătatea ei, iar auzind asta, bău și Maria în sănătatea chiriașului. Pe urmă ea ridică paharul pentru sporul treburilor lui, și Martin bău urîndu-i să vină curînd James Grant și să-i plătească datoria. James Grant era un dulgher care lucra cu ziua, cam rău de plată, și care-i datora Mariei trei dolari pentru spălatul rufelor.

Amîndoi au băut vinul acela acru pe stomacul gol și li s-a cam urcat la cap. Oricît de mari erau deosebiriile dintre ei, fiecare se simțea singur în necazurile lui și, cu toate că în chip tacit se înțeleseseră să le lase la o parte, tocmai necazurile îi apropiiau. Mariei nu-i veni să creadă cînd auzi că Martin fusese prin Azore, unde trăise ea pînă la unsprezece ani. Fu de două ori mai uimită cînd află că fusese și prin insulele Hawai, unde ea emigrase cu toți ai săi după ce plecaseră din Azore. Dar mirarea depăși orice margini cînd auzi că fusese chiar și în insula Maui, tocmai insula unde ajunsese ea om în toată firea și unde se măritase. În Kahului Maria se întîlnise prima oară cu bărbatul ei și Martin fusese acolo nu o singură dată, ci de două ori ! Da, Maria își aducea aminte de vapoarele

care transportau zahăr, iar el, Martin, lucrase pe vapoarele acelea... da, da, mică mai este lumea asta. Și la Wai-luku ! Și acolo fusese ! Da' pe vechilul de pe plantație îl cunoscuse ? Da, ba se și cinstiseră de cîteva ori.

Așa au urmat să-și depene amintirile și să-și înșele foamea cu vinul acela acru și subțire. Lui Martin viitorul nu i se mai părea atît de sumbru. Avea impresia că succesul îi stă cuminte la îndemînă. Mai rămînea să întindă mîna și să-l apuce. Pe urmă cercetă mai îndeaproape chipul brăzdat de cute al femeii istovite de muncă ce stătea în fața lui. își aduse aminte de oalele de supă și de bucățile de aluat scos din cuptor și simți cum îi crește în suflet cea mai fierbinte recunoștință și rîvnă de a face bine.

— Maria, exclamă el deodată. Ce-ți dorești tu cel mai mult ?

Femeia se uită lung la el, neștiind ce să creadă.

— Ce lucru ai dori tu cel mai mult să ai acuma, chiar acuma, dacă ai putea să-l capeți ?

— Ar vrea să are calțaminte la tot copii — șapte pereche cu totul.

— Ai să le ai, proclamă Martin, în vreme ce femeia încuviință din cap cu gravitate. Dar eu mă gîndesc la o dorință mare, la un lucru de seamă pe care ți l-ai dori.

Ochii Mariei sclipiră, plini de voioșie. Tinărului aștuia îi ardea să glumească acuma cu ea, Maria, cu care foarte puțină lume mai glumea de la o vreme încoace.

— Gîndește-te bine, o sfătui Martin tocmai cînd se pregătea să deschidă gura.

— Gata, răspunse ea. Gîndit bine. Eu place casa... asta casa... fie a meu, nû mai plătești chiria, șapte dolari luna.

— Are să fie a ta, îi făgădui Martin, și încă peste foarte scurt timp. Acuma gîndește-te la dorința cea mare. Închipuie-ți că eu sînt Dumnezeu și-ți spun să ceri ce vrei, pentru că vei avea. Pe urmă tu îți arăți dorința și eu te ascult.

Foarte gravă, Maria stătu citeva clipe pe gînduri.

— Tu nu are teamă? întrebă ea vrînd să-l prevină.

— Nu, nu, rise Martin. Nu mi-e teamă. Dă-i drumul.

— Este mult, este mult și mare, îl preveni ea din nou.

— Foarte bine. Dă-i drumul.

— Bine, atunce poftim... Răsuflă adînc, ca un copil, și pe urmă dădu glas celei mai mari dorinți pe care ar fi nădăjduit să și-o îplinească în viață. Ar vrea să am o ferma de lapte... frumoasa ferma de lapte. Cu multe pămînt, multe vaci și multe ierba. Ar vrea să fie aproape la San Leandro¹; acolo locuște sora a mea. Ar vinde lapte la Oakland. Ar face mulți banii, mulți tare. Joe și Nick nu mai paște vaca. Merge la școală. Încet încet ajunge mecanici, lucreze la cale de fer. Da, asta bine ar fi, ferma de lapte.

Tăcu și se uită la Martin cu ochi scăpărători.

— Ai s-o ai, îi răspunse el fără o clipă de zăbavă.

Maria încuviință încă o dată din cap și cu multă curtenie își apropie buzele de paharul pe care-l închină în cinstea dătorului unui dar despre care știa că n-avea să-i fie înmînat niciodată. Suflul lui era plin de curățenie, și în propriul ei suflet dădea intențiilor celui alt

¹ Orășel în California.

aceeași prețuire pe care le-ar fi dat-o dacă ar fi fost însoțite de darul însuși.

— Nu, Maria, vorbi Martin mai departe. Nick și Joe nu vor trebui să distribuie lapte și toți puștii tăi vor putea să se ducă la școală și să umble încălțați în tot timpul anului. O să ai o fermă de mina întâi, cu absolut tot ce trebuie. O să ai o casă în care să locuiești, grajd pentru cai și mai multe alte grajduri pentru vaci, bineînțeles. O să ai găini, porci, grădină de zarzavat, pomi roditori și toate celelalte ; o să ai atâtea vaci că o să-ți dea mina să angajezi un păzitor sau doi. Atunci n-o să mai ai nici o altă treabă, doar să te îngrijești de copii. Și atunci, dacă o să găsești un om de treabă, o să te poți mărita și să trăiești ușor, iar bărbatul tău o să se ocupe de fermă.

De la o asemenea dărnicie lăsată pe seama viitorului, Martin reveni în prezent, își luă singurul costum bun de haine și-l duse la muntele de pietate. Îi ajunsese într-adevăr cuțitul la os, căci asta însemna să nu o mai poată vedea pe Ruth. Alte haine bune nu mai avea și, dacă îmbrăcat în hainele ce-i rămăneau se putea duce la măcelar și la brutar ori chiar la soră-sa când era cazul, a intra în casa familiei Morse cu asemenea haine ponosite ar fi fost inimaginabil.

Lucra mai departe, amărit și aproape deznădăjduit. Începu să se gîndească stăruitor că și cea de-a doua bătaie era pierdută și că va trebui să-și caute de lucru. Dacă și-ar găsi de lucru i-ar mulțumi pe toți — și pe băcan, și pe Ruth și pe soră-sa și chiar pe Maria, căreia-i datora chiria pe o lună de zile. La mașina de scris

rămăsese dator cu chiria pe două luni, iar agenția pretindea plata restanței sau restituirea mașinii. Ajuns la disperare, gata de orice în afară de a se recunoaște învins, hotări să încheie un armistițiu cu soarta pînă în clipa cînd va putea porni la un nou asalt și dădu examen pentru ocuparea unui post la serviciul poștal al căilor ferate. Spre marea lui mirare, reuși primul. Deci slujba îi era asigurată, cu toate că nimeni nu știa cînd avea să poată intra efectiv în serviciu.

Tocmai acum, în acest moment critic, impecabilul mecanism al redacțiilor se poticni. Pesemne că se rupsesse un dinte de la vreo roțiță ori rămăsese vreun angrenaj neuns, fiindcă într-o dimineată poștașul îi aduse un plic îngust și subțire. Martin își aruncă ochii în colțul din stînga sus și citi antetul și adresa lui *Transcontinental Monthly*. Inima îi zvicni cu putere și deodată simți că i se face rău, starea asta fiind întovărășită de un straniu tremurat al genunchilor. Se împletici pînă în cameră și se așeză pe pat, ținînd în mînă plicul încă nedeschis și în aceeași clipă înțelese ce se întîmplă cu oamenii care cad lați și-și dau sufletul cînd primesc o veste extraordinar de bună.

Că era o veste bună, nu mai încăpea nici o îndoială. În plic nu se afla nici un fel de manuscris și prin urmare nu putea fi decît o acceptare. Știa ce anume trimisese la *Transcontinental*: „Dangătul clopotelor“, una din povestirile lui de groază de cam cinci mii de cuvinte. Și, cum marile reviste plăteau totdeauna la acceptare, în plic se afla un cec. Doi cenți cuvîntul... douăzeci de dolari mia; cecul trebuia să fie de o sută de dolari. O sută de dolari!

Pe cînd deschidea plicul îi năvăliră în minte toate datoriile pe care le avea : 3 dolari și 85 de cenți, la băcan ; la măcelar, 4 dolari în cap ; la brutar 2 ; la dugheana de fructe, 5 ; total 14 dolari și 85 de cenți. Pe urmă venea chiria camerei, 2 dolari și 50 de cenți ; pe o lună plata înainte, alți 2 și 50 ; chiria mașinii de scris, restanța pe două luni, 8 dolari ; o lună plata înainte, 4 dolari ; total 31,85. În sfîrșit mai rămîneau de pus la socoteală banii luați pe amanet, plus dobînda respectivă : pentru ceas, 5 dolari și 50 de cenți ; pardesiul 5,50 ; bicicleta 7,75 ; costumul de haine 5,50 (plus 60 la sută dobîndă, dar ce mai conta asta ?). Total general : 56 de dolari și 10 cenți. Văzu jucîndu-î prin fața ochilor, în cifre luminoase, suma totalului ca și scăderea ce urmă și care dădu o diferență de 43 de dolari și 90 de cenți. Deci după ce avea să plătească toate datoriile și să scoată toate lucrurile depuse amanet, avea să-i mai rămînă încă în buzunar, în bani sunători, princiara sumă de 43 de dolari și 90 de cenți. Iar pe deasupra va avea chiria plătită pe o lună înainte atît pentru cameră, cît și pentru mașina de scris.

Între timp scosese din plic unica foaie a unei scrisori dactilografiate și o despăturise. Nu exista nici un cec. Căută din nou în plic, îl privi în zare, dar nu-și putea crede ochilor și cu miinile tremurătoare rupse plicul cu totul. Nu era nici un cec. Citi scrisoarea, alergă în grabă mare cu ochii de-a lungul rîndurilor, trecînd nepăsător peste aprecierile laudative ale redacției și căutînd înfrigurat doar partea importantă a scrisorii — explicația ne-trimiterii cecului. Nu găsi o astfel de explicație, dar găsi ceva care-l făcu să pălească dintr-o dată. Scrisoarea îi

alunecă din mină. Ochii i se împăienjeniră și se întinse pe pat, cu capul pe pernă și trase pătura peste el, pină sub bărbie.

Cinci dolari pentru „Dangătul clopotelor“ — cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte ! În loc de doi cenți cuvântul, zece cuvinte la cent ! Și unde mai pui că redacția o lăuda. Iar cecul îl va primi la publicare. Va să zică toată povestea cu minimum doi cenți de cuvânt și cu plata la acceptare nu era decît un basm de adormit copiii. Era o minciună și el se lăsase împins pe căi greșite de minciuna asta. Dacă ar fi știut, n-ar mai fi încercat niciodată să scrie. S-ar fi dus să muncească — să muncească pentru Ruth. Se întoarse cu gîndul la prima zi în care se apucase să scrie și se îngrozi cînd își dădu seama cît de mult timp pierduse — și totul pentru zece cuvinte la cent. Și celelalte înalte răsplăți pe care le primesc scriitorii trebuie să fie tot minciuni. Toate ideile lui despre scriitori, pe care și le făcuse luîndu-se după spusele altora, erau false. Avea dovada în fața ochilor.

Un număr din *Transcontinental* costa douăzeci și cinci de cenți iar pe coperta lui solemnă și artistic întocmită scria că e una dintre cele mai mari reviste. Era o revistă importantă, serioasă, care apăruse prima oară cu mult înainte de nașterea lui și care de atunci niciodată nu-și întrerupsese apariția. În fiecă lună pe coperta exterioară apăreau cuvintele unuia dintre marii scriitori ai lumii, cuvinte ce subliniau înalta misiune împlinită de *Transcontinental* și dedesubt se afla facsimilul semnăturii unei vedete a scrisului, ale cărei prime scripuri de măiestrie ieșiseră la lumină în coloanele revistei. Iar această mă-

reață revistă, *Transcontinental Monthly* ce părea inspirată de glasuri cerești, plătea cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte ! Martin își aminti de marele scriitor care nu de mult murise în țară străină, în neagră mizerie — lucru ce nu i se mai părea de fel surprinzător dacă ținea seamă de princiara răsplată acordată scriitorilor.

Da, căzuse în cursă, luase drept bune minciunile din ziare cu privire la onorariile scriitorilor și din pricina asta pierduse doi ani de zile. Dar acum va ști să se smulgă din capcană. Nu va mai scrie nici un rînd. Niciodată. Va face ceea ce Ruth ar fi dorit ca el să facă, ce dorea toată lumea : își va găsi o slujbă. Gîndul acesta îi aduse aminte de Joe — Joe cel care hoinărea acum prin împărăția trîndăviei. Un adînc oftat pornit din invidie îi zgudui pieptul. Nenumăratele zile de cîte nouăsprezece ore de muncă îl influențau acum cu mare putere. Dar Joe nu era îndrăgostit, nu avea nici una din răspunderile pe care le creează dragostea și-și putea îngădui să hoinărească prin împărăția trîndăviei. El, Martin, are pentru ce să muncească și va munci. Chiar de mîine dimineată, cît mai devreme, va porni să-și caute o slujbă. O va anunța și pe Ruth că apucase acum pe un drum nou și că era gata să intre la biroul tatălui ei.

Cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte, zece cuvinte la cent, iată ce preț avea arta pe piață ! Dezamăgirea ascunsă sub acest adevăr, minciuna cuprinsă în el, infamia acestei realități îi acaparaseră toate gîndurile ; iar în dosul pleoapelor lăsate ardea cu litere de foc cifra de 3 dolari și 85 de cenți, datoria lui la băcan. Se cutremură și un junghi îl străbătu prin oase. Cel mai rău îl dureau șalele. Îl durea capul, creștetul capului îl durea, ceafa îl

durea, creierii din țeastă îl dureau, clocoteau parcă, în vreme ce durerea de deasupra sprincenelor devenise de neîndurat. Iar mai jos de sprincene, proțăpită în dosul pleoapelor, strălucea neîndurătoare cifra de 3 dolari și 85 de cenți. Deschise ochii ca s-o alunge, dar lumina albă din odaie părea că-i arde globurile ochilor cu un fier roșu și-l sili să coboare pleapele și să se uite din nou la cifra de foc : 3 dolari și 85 de cenți.

Cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte, zece cuvinte la cent — gândul acesta i se înfipse adinc în creier și nu putu să mai scape de el, așa cum nu putea să alunge din dosul pleoapelor pe acei 3 dolari și 85 de cenți. Dar cifra parcă porni să tremure și el o urmări cu interes, o văzu cum se stinge încetișor și în locul ei se aprinde un 2. Ah, da ! se gândi el, asta-i la brutar ! Cifra care-l apărură după aceea fu 2 dolari și 50 de cenți. De data asta nu înțelese despre ce e vorba și începu să caute dezlegarea, cu înfrigurare, de parcă de dezlegarea asta ar fi atârnat moartea ori viața lui. Era dator cuiva doi dolari și jumătate, nu încăpea nici o îndoială, dar cui anume ? Un întreg univers vrăjmaș îi puneă în spate povara asta, îi cerea să afle cui îi datorează, iar el rătăcea pe nesfârșitele coridoare ale minții, intra în tot felul de boxe pline cu vechituri, în camere pline ochi cu crîmpeie de amintiri și lucruri cunoscute, și pretutindeni căuta zadarnic. După un lung răstimp, care i se păru o veșnicie, își aduse aminte, fără nici un efort, că Mariei îi datora suma aceea. Cu o imensă ușurare își aduse din nou sufletul în camera de tortură, în dosul pleoapelor lăsate. Dezlegase problema și acum putea să se odihnească. Dar nu, n-avea parte de odihnă, 2 dolari

și 50 de cenți se stinse și în loc apăru un 8 de foc. Asta ce mai era ? Trebui să ia de la capăt spăimîntătorul ocol al întregii lui minți, ca să poată afla.

Cît timp i-a luat această nouă căutare n-a putut să știe, dar după o vreme, care i s-a părut uriașă, fu readus în fire de o bătaie în ușă și de glasul Mariei care-l întreba de nu cumva e bolnav. Îi răspunse cu o voce stinsă pe care nu și-o recunoscuse, spunîndu-i că ațipise puțin. Rămase înmărmurit cînd văzu că în odaie pătrunse întunericul nopții. Scrisoarea o primise la ceasurile două după-masă și aducîndu-și aminte de asta își dete seama că e bolnav.

Pe urmă în spatele pleoapelor închise se aprinse din nou acel 8, iar pentru el reîncepu supliciul. Dar acum era mai iscusit. Nu avea nevoie să rătăcească pe coridoarele minții. Fusese un nătărău. Apăsă pe o manetă și mintea începu să se învîrtă în fața lui ca o monstruoasă roată a norocului, un fel de călușei ai aducerii-aminte, un glob mare de înțelepciune care se rotea fără încetare. Din ce în ce mai iute se rotea pînă rotirea îl cuprinse și pe el în iureșul ei și-l aruncă în cercuri nesfîrșite prin abisuri de întunecime.

În chip foarte firesc se trezi deodată în fața unui sul de călcat în care vîra mereu manșete scrobite. Dar pe cînd făcea treaba asta băgă de seamă că pe manșete apăreau niște cifre. Se gîndi atunci că era un nou procedeu de a face monograme pe rufărie, dar cînd privi mai de-aproape văzu că pe una dintre manșete scria 3 dolari și 85 de cenți. Își dădu imediat seama că era nota de la băcan și că toate manșetele nu erau decît notele lui de plată care se tot învîrteau pe sulul de călcat. Îi veni o

ideie grozavă. O să arunce toate notele pe jos și în felul ăsta va scăpa de ele, nu va mai trebui să le achite. În aceeași clipă înșfăcă plin de scîrbă toate notele, le mototoli și le aruncă pe podeaua nemaipomenit de murdară. Grămada creștea însă mereu și cu toate că fiecare notă apărea în mii de exemplare, nu găsi printre ele decît una singură de doi dolari și jumătate, pe care îi datora Mariei. Asta însemna că Maria n-avea să-l grăbească cu plata, dar el hotări plin de generozitate că numai ei o să-i plătească ; așa că se apucă să caute prin grămada de jos nota de plată a Mariei. O căută cu desperare, veacuri în șir, și încă o mai căuta cînd sosi stăpînul hotelului, olandezul cel umflat. Chipul olandezului ardea de minie și Martin îl auzi cum strigă cu glas de stentor ce răsuna în întreg universul : „Am să-ți opresc din leafă toate manșetele astea !“ Grămada de manșete crescuseră pînă ajunse cît un munte și Martin își dădu seama că era osîndit să trudească o mie de ani ca să le poată plăti. Ei, va să zică nu-i mai rămînea de făcut nimic altceva decît să-l ucidă pe stăpîn și să dea foc spălătoriei. Dar olandezul cel voinic îi spulberă planurile, căci îl prinse de ceafă, îl ridică în sus și începu să-l zgîlție. Îl zgîlții pe deasupra meselor de călcat, pe deasupra cuptorului și a sulului, apoi prin camera unde se spălau rufe, pe deasupra storcătorului și a spălătorului cel mare. Îl zgîlții pînă începură să-i clănțane dinții și să-l doară capul, iar lui nu-i venea să creadă că olandezul este așa de voinic.

Apoi se trezi iarăși la sulul de călcat, primind manșetele pe care de partea cealaltă le băga la sul directorul unei reviste. Fiecare manșetă era un cec, iar Martin

le cerceta pe toate cu înfrigurare și așteptînd cu sufletul la gură, dar toate erau albe. Stătu acolo și primi cecurile albe vreme cam de un milion de ani și nu lăsă pe nici unul să-i scape, de teamă ca nu cumva tocmai acela să fie completat. Și în cele din urmă dădu peste el. Cu degete tremurătoare îl privi în zare. Era un cec de cinci dolari. „Ha! ha! ha!“ rise directorul de dincolo de sulul de călcat. „Bine, atuncea am să teucid“, zise Martin. Se duse dincolo ca să caute toporul și-l găsi pe Joe scrobînd manuscrise. Încercă mai întîi să-l convingă să lase puțin scrobitul, apoi îi smulse toporul din mînă. Dar unealta rămase suspendată în aer fiindcă Martin se trezi din nou în camera unde călcau rufe și în mijlocul unei furtuni de zăpadă. Dar nu, nu ninge, nu cădeau fulgi de zăpadă, ci cecuri de sume mari, cel mai mic fiind de o mie de dolari. Începu să le adune și să le rînduiască în pachete de cîte o sută și legă zdravăn cu sfoară fiecare pachet.

Își înălță o clipă ochii pînă atunci ațintiți spre pachete și-l văzu pe Joe jonglînd ca un scamator cu fiare de călcat, cu cămăși scrobite și cu manuscrise. Din cînd în cînd se mai întindea și lua și cîte un pachet de cecuri pe care-l adăuga cercului de obiecte zburătoare ce ajunseser uriaș, spărseser acoperișul și se înălța, pînă-l pierdeai din ochi, în înaltul cerului. Martin vru să-i dea una cu toporul, dar celălalt i-l smulse și-l adăugă cercului uriaș. Pe urmă îl înșfăcă și pe Martin și-l adăugă și pe el. Martin zbură prin acoperiș prinzînd mereu la manuscrise, așa că revenind jos avea strîns un braț bunișor. Dar de-abia ajanse jos că din nou plecă în sus, pe urmă a doua și a treia oară și de nenumărate ori zbură pe roata uriașă a cercului. De departe auzea o voce copilărească de sopran

care tot cînta : „Valsează cu mine încă o dată, Willie, încă o dată, încă o dată, mereu“.

Izbuti să prindă din zbor toporul în mijlocul acelei Căi a Laptelui, alcătuită din cecuri, cămăși scrobite și manuscrise și se pregăti să-l ucidă pe Joe cînd va ajunge iar jos. Dar nu mai ajunse jos. În schimb, la două dimineața, auzindu-i gemetele prin peretele subțire, Maria veni în odaie la el și-i puse cărămizi calde pe trup și cîrpe ude pe ochii care-l dureau cumplit.

CAPITOLUL

XXVI

A doua zi de dimineată, Martin Eden n-a plecat să-și caute o slujbă. De-abia în ceasurile târzii ale după-amiezii a ieșit din delir și a privit prin odaie cu ochii care-l dureau cumplit. Mary, unul din membri tribului Silva, o fetiță de opt ani care-i veghea la căpătii, scoase un țipăt cînd îl văzu că-și vine în fire. Din bucătărie, Maria alergă iute într-acolo. Îi puse pe frunte mîna ei bătătorită de muncă și-i cercetă pulsul.

— Nu vrei maninci ceva ? întrebă Maria.

Martin clătină din cap. Nimic nu dorea mai puțin decît să mănînce și nici nu-i venea să creadă că i-a fost foame vreodată.

— Mi-e rău, Maria, sînt bolnav, zise el cu glas stins. Ce-oi fi avînd ? Nu știi cumva ?

— Gripa, zise Maria. La două ori trei zile face bine. Mai bine acuma nu manînce. Pe urma puțin cite puțin poate mînce. Și miîne poate trebuie mancat.

Martin nu era obișnuit să fie bolnav, așa că după ce Maria și fetița ei părăsiră camera, încercă să se scoale din pat și să se îmbrace. Capul îi vijîia și îl dureau

ochii atât de tare încît nu era în stare să-i țină deschiși, totuși, cu un suprem efort de voință, se tirî din pat dar nu izbuti să ajungă decît pînă la masă și acolo toate puterile îl părăsiră. Peste o jumătate de oră, cu mare greutate, reuși să se întoarcă în pat, unde fu mulțumit să 'zacă întins, cu ochii închiși și să-și cerceteze slăbiciunea și durerile ce-l săgetau prin trup. Maria veni de mai multe ori și-i schimbă cîrpele ude de pe frunte. Altminteri îl lăsa în pace, fiind prea înțeleaptă pentru a-l mai tulbura cu vorbe de prisos. Asta îi umplu iar sufletul de recunoștință și murmură numai pentru sine : „Maria, la tine arc ferma de laptele, da, da, are“.

Pe urmă îi veni în minte de mult apusul său trecut, abia ieri săvîrșit. I se părea că o viață trecuse din clipa cînd primise plicul de la *Transcontinental*, într-adevăr o viață de om, de vreme ce totul se sfîrșise și începuse un capitol nou. Făcuse toate eforturile de care fusese în stare, se străduise din răputeri, iar acum se prăbușise și zăcea lat, întins pe spate. Dacă n-ar fi îndurat atîta foame, gripa nu l-ar fi doborît. Fusesse trîntit la pămînt și nu mai avusese puterea de a goni din trup germenul bolii. Aici ajunsese.

— Ce-i folosește unui om să scrie o întreagă bibliotecă, dacă își pierde viața ? întrebă el cu glas tare. Asta nu-i o treabă pentru mine. Am încheiat-o cu literatura. Optez pentru cancelarie, pentru viața de conțopist cu leafă lunară și pentru un menaj modest alături de Ruth.

Peste două zile, după ce mîncase un ou, două feli-oare de pîine prăjită și băuse o ceașcă de cafea, ceru scrisorile, dar ochii îl dureau prea tare ca să poată citi.

— Citește-le tu, Maria, o rugă el. Scrisorile lungi și groase dă-le deoparte, aruncă-le sub masă. Citește-mi-le numai pe cele mici.

— Nu poate, răspunse Maria. Tereza poate, ea merge la școală.

Prin urmare Tereza Silva, fetița de nouă ani, îi deschise scrisorile și i le citi. Martin ascultă distrat o somație lungă trimisă de agenția de unde închiriasse mașina de scris, în vreme ce-și chinuia mintea să afle un mijloc de a găsi o slujbă. Deodată își adună gândurile.

— Vă oferim patruzeci de dolari pentru toate drepturile asupra nuvelei dumneavoastră... silabisea încetișor Tereza — cu condiția de a ne îngădui să operăm orice modificări vom socoti necesare.

— Ce revistă e asta ? strigă Martin. Dă repede hîrtia încoace.

Acuma reuși să citească fără să mai simtă vreo durere. Revista care-i oferea patruzeci de dolari era *White Mouse*¹, iar nuvela cu pricina se dovedi a fi tot una dintre vechile lui nuvele de groază, intitulată „Virtejul“. Citi de mai multe ori scrisoarea de la un capăt la celălalt. Redacția îi comunica deschis că nu izbutise să realizeze cum trebuie ideea respectivă, dar că ei tocmai ideea voiau s-o cumpere, deoarece o găseau originală. Dacă le îngăduia să taie din ea cam o treime, o cumpărau și urmau să-i trimită patruzeci de dolari la primirea răspunsului său.

Spuse să i se dea imediat toc și cerneală și răspunse pe loc că n-aveau decît să taie și trei treimi dacă pofteau, dar să trimită de îndată cei patruzeci de dolari.

¹ Șoarecele alb.

După ce scrisoarea fu pusă la cutie de Tereza, Martin se întinse în pat și căzu pe gânduri. Va să zică tot nu era minciună. *White Mouse* plătea la acceptare. „Vîrtejul“ avea vreo trei mii de cuvinte. Tăind o treime, rămîneau două mii. La prețul de patruzeci de dolari venea doi cenți cuvîntul. Plata la acceptare și doi cenți cuvîntul — ziarul spusese adevărul. Și el, care socotise că *White Mouse* ar fi o revistă de mîna a treia ! Era limpede că nu cunoștea revistele. Crezuse că *Transcontinental* e revistă de mîna întii și iată că plătea un cent pentru zece cuvinte. Fusesse convins că *White Mouse* nu merită nici o atenție și iată că plătește de douăzeci de ori mai bine decît *Transcontinental* și, în plus, plătește la acceptare.

În orice caz, un lucru era sigur : cînd se va face bine nu se va mai duce să caute slujbă. Mai avea în cap multe istorii tot atît de bune ca și „Vîrtejul“, și cu patruzeci de dolari bucata va putea să cîștige mult mai mult decît în orice slujbă ori funcție. Tocmai cînd socotea că bătălia e pierdută, iată că o cîștigase. Avea dovada că poate face carieră. Drumul era acum deschis. După *White Mouse*, avea să adauge revistă după revistă pe lista editorilor săi. Avea să lase treburile de scrib. Toate fleacurile pe care le scrisese fuseseră într-adevăr timp pierdut, nu-i aduseseră nici un dolar. De aci înainte se va consacra lucrului, lucrului de calitate și va stoarce din el tot ce are mai de preț. Ar fi dorit ca Ruth să fie de față și să-i împărtășească bucuria, iar cînd cercetă din nou scrisorile întinse pe pat găsi și una de la ea. Pe un ton blînd și drăgăstos îi făcea reproșuri, spunîndu-i că nu izbutește să înțeleagă ce-l putuse ține departe atîta amar de vreme. Reciti scrisoarea cu un simțămînt de adorație, cercetă atent scrisul,

rămînînd încîntat de fiecă trăsătură de peniță, iar la sfîrșit sărută semnătura.

În răspuns îi mărturisi deschis că nu mai trecuse s-o vadă pentru că hainele lui bune se aflau la muntele de pietate. Îi spuse că fusese bolnav, dar că din nou era aproape definitiv restabilit și că pînă în zece zile sau două săptămîni (cit face o scrisoare pînă la New York și îndărăt) își va scoate hainele de la amanet și va trece s-o vadă.

Dar Ruth nu vru să aștepte zece zile ori două săptămîni. Și pe urmă, iubitul ei era bolnav. A doua zi după-masă veni însoțită de Arthur și cu trăsura familiei Morse, spre nemaipomenita desfătare a tribului Silva și a tuturor mormolocilor de pe strada aceea și spre uimirea Mariei. Biata femeie îi trase zdravăn de urechi pe toți membrii tribului care se îngrămădeau prea tare în jurul musafirilor și într-o englezească mai puțin înfiorătoare decît de obicei încercă să se scuze pentru felul cum era îmbrăcată. Mînecele suflecate în susul brațelor acoperite cu clăbuc de săpun și sacul ud legat de talie arătau limpede cu ce anume treabă se îndeletnicise. Așa de tare se fistici la vederea celor doi tineri atît de arătoși care întrebau de chiriașul ei, încît uită să-i poftască în micul ei salon. Ca să ajungă în camera lui Martin trecură prin bucătăria supraîncălzită, umedă și plină de aburi de la cazanul cel mare de rufe tocmai atunci pus la fiert. În zăpăceala ei, Maria deschise în același timp și ușa de la odaie și ușa dulăpiorului și vreme de cinci minute în camera bolnavului năvăliră aburii și mirosul de rufe murdare.

Ruth izbuti să facă la dreapta, apoi la stînga și încă o dată la dreapta, să străbată prin coridorul îngust dintre masă și pat și să ajungă la căpătîiul lui Martin ; însă frațele ei se înclină prea tare către colțisorul unde-și gătea Martin și dărimă cu larmă și clinchet un vraf de oale și crătiți. Arthur nu zăbovi prea mult. Ruth ocupase singurul scaun din încăpere, iar el, după ce spuse vorbele de cuviință, ieși afară și rămase lîngă gard în centrul unui grup de șapte ținci uluiți, toți din tribul Silva, care se uitau la el ca la urs. De jur împrejurul trăsorii se strînseseră copii din vreo zece rînduri de case, toți cu gurile căscate de mirare și așteptînd să se întîmple cine știe ce poznă. Pe strada lor trăsurile nu se arătau decît la nunți și la înmormintări ; de data asta nu era vorba nici de nuntă, nici de înmormîntare ; prin urmare trebuia să fie ceva nemaivăzut și nemaipomenit pentru care merita să aștepți.

Cînd o văzu pe Ruth, Martin fu în culmea fericirii. Era o fire profund sentimentală și nevoia lui de căldură și dragoste depășea cu mult măsura comună. Dorea cu aprindere simpatia celorlalți, simpatie care pentru el se confunda cu înțelegerea pe cale rațională : rămînea să afle de acum încolo că simpatia pe care i-o arăta Ruth era de natură în primul rînd sentimentală și pornea mai mult din delicatețe sufletească decît din înțelegerea rațională a obiectului simpatizat. De aceea abia cînd Martin îi luă mîna într-a lui și-i vorbi plin de bucurie, dragostea o făcu pe Ruth să-i strîngă și ea mîna și să se uite cu ochi umezi și strălucitori la slăbiciunea și la urmele pe care suferința i le lăsase pe chip.

Dar cînd el îi povesti despre cele două scrisori de la reviste, despre deznădejdea pe care i-o pricinuisese cea de la *Transcontinental* și nemărginita bucurie pricinuită de scrisoarea de la *White Mouse*, Ruth nu-l mai urmări. Auzea vorbele lui și le pătrundea înțelesul literal, dar era departe de a-i împărtăși deznădejdea ori bucuria. Nu putea să treacă dincolo de interesele imediate. N-o interesa publicarea nuvelor prin reviste. Numai căsătoria o interesa. Totuși nu-și dădea seama de asta, așa după cum nu pricepea că dorința ei ca Martin să-și găsească o slujbă era doar impulsul instinctului matern. Ar fi roșit dacă cineva i-ar fi spus deschis și răspicat toate astea, iar pe urmă ar fi cuprins-o indignarea și ar fi afirmat că n-o interesa decît bărbatul pe care-l iubea și realizarea personalității lui. Astfel că în vreme ce Martin își deschidea inima, ridicat pe culmile fericirii de primul succes al muncii pe care și-o alesese, ea nu lua seama decît la cuvinte și arunca din cînd în cînd cîte o privire prin odaie, surprinsă de ceea ce vedea.

Pentru prima oară vedea Ruth chipul hîd al sărăciei. Îndrăgostiții chinuiți de foame i se păruseră totdeauna romantici, dar habar n-avea cum trăiesc acei îndrăgostiți flămînzi. Privirile îi alergau într-una de la ce vedea în cameră la chipul lui și pe urmă din nou în cameră. Mirosul jilav de rufe murdare, care intrase în odaie o dată cu ea, îi făcea rău. Martin probabil că era impregnat cu mirosul ăsta, dacă femeia de alături spăla cumva des. Iată în ce chip degradarea devenea contagioasă. Cînd se uita la Martin, avea impresia că vede necurătenia pe care cele din jur o lasă asupra-i. Nu-l văzuse niciodată nebărbierit, iar acum barba lui de trei zile îi făcea scîrbă. Nu numai

că îi dădea, înăuntru și în afară, aspectul întunecat și morhorit al întregii case Silva, dar parcă scotea și mai mult la vedere forța aceea a lui, aproape animalică, pe care ea nu putea s-o suporte. Și iată-l acum și mai adînc confundat în nebunie, din pricina celor două scrisori cu care atîta se mîndrea. Numai puțin lipsise ca el să se dea bătut și să-și ia o slujbă. Acum va rămîne mai departe în casa asta înfiorătoare, scriind și suferind de foame încă vreo cîteva luni.

— Ce miroase așa ? întrebă ea deodată.

Probabil rufele Mariei, răspunse Martin. M-am obișnuit de mult cu mirosul lor.

— Nu, nu ; nu asta. E altceva. Un miros greu, închis, care te îmbolnăvește.

Martin adulmecă aerul înainte de a răspunde.

— Eu nu simt nici un alt miros în afară de cel de fum de tutun stătut, zise el.

— Asta-i. E îngrozitor. De ce fumezi așa de mult, Martin ?

— Nu știu. Atîta știu că de cîte ori mă simt stingher fumez mult mai mult ca de obicei. Și pe urmă e o obișnuință atît de veche. Am învățat să fumez cînd eram un copilandru.

— Dar nu-i un obicei frumos, doar știi asta, îl certă ea. Duhnește pînă la cer ¹.

— E vina tutunului. Nu pot să cumpăr decît din cel mai ieftin. Mai ai răbdare pînă primesc cecul de patruzeci de dolari. Am să fumez un tutun care să nu le mi-

¹ Aluzie la o frază rostită de regele Claudius (Shakespeare : *Hamlet*, actul III, scena 3) : „Păcatu-mi rîncezit la cer duhnește”.

roase nici ingerilor. Dar n-a fost ceva prea rău, nu-i așa, două lucrări acceptate în trei zile? Cei patruzeci și cinci de dolari au să acopere aproape toate datoriile pe care le am.

— Asta pentru munca pe doi ani? Întrebă Ruth.

— Nu, pentru mai puțin de o săptămână. Fii, te rog, bună și dă-mi carnetul din colțul celălalt al mesei, carnetul acela cu scoarțe cenușii. Martin deschise carnetul și începu să-l răsfoiască grăbit. Da, am avut dreptate. Patru zile pentru „Dangătul clopotelor“ și două pentru „Virtelul“. Asta înseamnă patruzeci și cinci de dolari pentru o săptămână de muncă, o sută optzeci de dolari pe lună. Depășește toate lefurile la care m-aș putea eu gândi. Și pe urmă, e doar începutul. O mie de dolari pe lună nu e prea mult pentru ca să-ți cumpăr tot ce aș vrea să ai tu. O leafă de cinci sute de dolari nu mi-ar ajunge. Acești patruzeci și cinci de dolari nu-s decît un modest început. Așteaptă pină mi-oi lua vînt. Atuncea le fumez pe toate.

Ruth nu-i înțelese fraza de argou și crezu că tot despre tutun vorbește.

— Și-așa fumezi mai mult decît trebuie, iar felul tutunului n-are prea mare importanță. Fumatul în sine nu e ceva frumos, indiferent ce fel de tutun fumezi. Ești ca un coș de fabrică, un vulcan viu, un fel de locomotivă, e ceva cum nu se poate mai neplăcut, Martin, dragul meu, doar știi bine.

Se aplecă înspre el cu ochi grei de rugă, iar cînd îi privi chipul delicat și ochii puri și limpezi, Martin ayu din nou senzația nimicniciei proprii, așa cum o mai avusese de multe ori în trecut.

— Aș vrea să nu mai fumezi de loc, șopti Ruth. Te rog... de dragul meu.

— Bine, nu mai fumez, strigă el. Fac tot ce-mi ceri tu, iubito, orice ; doar știi asta.

Atunci o încercă o mare ispită. Văzuse limpede, și nu numai o singură dată, cât de influențabil și ușor de convins se arăta Martin, iar acum era sigură că dacă l-ar ruga să renunțe la scris, el i-ar împlini rugămintea. O clipă, vorbele îi fluturară pe buze. Dar nu le rosti. Nu era îndeajuns de vitează ; de fapt nu îndrăznea. În schimb se plecă în întâmpinarea lui, iar când fu înlăntuită în brațele lui Martin, murmură :

— Știi, Martin, de fapt nu pentru mine te rog, ci pentru binele tău. Sînt sigură că fumatul îți face rău ; și în afară de asta, nu e bine să te lași înrobît de nimic.

— Voi fi de-a pururi robul tău, zîmbi Martin.

— În cazul ăsta voi începe să-mi rostesc poruncile.

Îi aruncă o privire sprintară, deși în adîncul sufletului și începuse să regrete că nu dăduse glas mării ei dorinți.

— Nu trăiesc decît pentru a împlini poruncile măriei tale.

— Bine. Atunci prima mea poruncă este : Strădui-te-vei să te bărbierești în fiecare zi. Ia te uită cum m-ai zgîriat pe obraz.

Și astfel totul se încheie cu mîngîieri și glume de îndrăgostiți. Cîștigase totuși ceva și nu putea să se aștepte la prea multe deodată. Mindria ei de femeie fusese măgulită de hotărîrea lui de a nu mai fuma. Data viitoare îl va convinge să-și găsească o slujbă, căci oare nu se obligase el să împlinească tot ce i-ar cere ?

Se ridică de lângă el ca să cerceteze camera, examinează sforile de deasupra capului, încărcate cu note dactilografiate, află taina cirligului ce folosea la atârănarea bicicletei în tavan și se întristă la vederea mormanului de manuscrise de sub masă, care pentru ea reprezentau tot atâtea vremi pierdute. Lampa de gătit o umplu de admirație, dar când cercetă rafturile pentru provizii, le găsi goale.

— Bine, dar n-ai nimic de mâncare, dragul meu, zise Ruth cu dureroasă compătimire. Probabil că rabzi de foame.

— Păstrez mâncarea în dulapul Mariei, în cămară, minți el. Stă mai bine acolo. Nu-i nici un pericol să sufăr de foame. Ia uită-te aici !

Venise iarăși lângă el și-l văzu îndoinind brațul, iar bicepsul îi umflă mîneca zvîcnind într-un nod de mușchi, tari și puternici. Avea oroare de mușchii lui. Nu-i plăceau. Dar inima, singele și toate fibrele făpturii ei erau încinate și doreau forța ; din nou, în același chip inexplicabil ca și în trecut, nu se depărta ci se înclină către el. Iar în clipa următoare, când el o prinse în brațe și o strinse la piept, mintea ei, preocupată numai de aspectele superficiale ale vieții, fu încă o dată revoltată ; dar inima, femeia din ea, preocupată de însăși viața, chiuia de bucurie. În asemenea clipe simțea cu cea mai mare intensitate cît de uriașă era dragostea ei pentru Martin, căci aproape leșina de fericire când se simțea cuprinsă de brațele lui vînjoase, care o strîngeau atît de tare încît o durea înlănțuirea lor pătimașă. În astfel de momente afla temeieri pentru faptul că-și trădase principiile, că își călcăse în picioare înaltele idealuri și, mai presus de

toate, pentru tacita răzvrătire împotriva voinței tatălui și a mamei. Ei nu voiau ca ea să se mărite cu omul acesta. Nu puteau înțelege cum de-l iubește. Nici ea nu putea înțelege, uneori, când nu se afla în preajma lui și redevenea o ființă rece și calculată. Când se afla alături de el îl iubea — ce-i drept, cu o dragoste adesea jignită și speriată ; dar oricum, era dragoste, o dragoste mai tare decît ea.

— Gripa asta nu-i mare lucru, spunea Martin. Te zguduie puțin și mai ales îți dă niște dureri de cap nenorocite, dar nici nu se compară cu febra tropicală.

— Ai avut și așa ceva ? întrebă ea distrată, cu gîndurile concentrate asupra dumnezeieștii bucurii pe care o trăia în brațele lui.

Și astfel, cu întrebări pe care aproape că nici nu le auzea, îl ispitea pe Martin, pînă în clipa cînd tresări la auzul vorbelor lui.

Suferise de febră tropicală într-o colonie secretă de leproși, pe insulele Hawai.

— Dar de ce te-ai dus acolo ? întrebă Ruth.

O asemenea lipsă de grijă pentru propria lui ființă i se părea criminală.

— Fiindcă nu știam, răspunse el. Nici prin cap nu-mi trecea să mă duc la leproși. După ce am dezertat de pe schooner și am debarcat pe plajă, am pornit către interiorul insulei ca să caut un loc unde să mă ascund. Trei zile am trăit cu *guaiave*¹ cu mere *ohia*² și banane

¹ Numele unui arbore fructifer din regiunile tropicale, precum și al fructelor acestui arbore.

² Arbore și fruct tropical.

care toate cresc sălbaticе în junglă. A patra zi am dat peste o cărare, o potecuță pe care nu se putea umbla decît cu piciorul. Ducea către interiorul insulei. Era tocmai direcția în care voiam și eu să merg și existau semne că fusese umblată de curînd. Într-un loc cărarea mergea de-a lungul unei creste înguste cît o muchie de cuțit. Nu era mai lată de treizeci de centimetri, iar de o parte și de alta se prăvăleau pereții unor prăpăstii adînci de sute de metri. Un singur om, înarmat și bine aprovizionat cu muniții ar fi putut ține piept acolo la o sută de mii.

Era singura cale care ducea spre ascunzătoare. La trei ceasuri după ce am dat peste cărare, eram acolo, într-o vilcea, o infundătură între piscuri de lavă. Vilceaua era săpată în terase pe care creșteau arbori *taro*¹ și pomi fructiferi, la umbra cărora se aflau opt ori zece colibe acoperite cu iarbă. Dar de cum i-am văzut pe locuitorii colibelor, mi-am și dat seama peste ce nimerisem. O singură privire era prea de ajuns.

— Ce-ai făcut? întrebă Ruth cu respirația tăiată, ascultînd îngrozită și fascinată, ca orice Desdemonă.

— Nu mai puteam face nimic. Conducătorul lor era un bătrîn de treabă, ajuns în ultimul stadiu de boală, dar domnea acolo ca un adevărat rege. El descoperise vilceaua aceea și întemeiase adăpostul — ceea ce era un lucru cu totul împotriva legii. Dar avea arme, muniții din belșug, iar indigenii aceia, obișnuiți să vîneze vite sălbaticе și mistreți erau niște ochitori care nu dădeau niciodată greș. Nu, nu exista nici o posibilitate de fugă pentru Martin Eden. A rămas acolo... trei luni.

¹ Arbore tropical.

— Dar cum ai scăpat ?

— Aș mai fi și astăzi acolo dacă în ascunzătoare nu s-ar fi aflat și o fată jumătate chinezoaică, un sfert albă și un sfert hawaiană. Era o frumusețe de fată, sărmăna, și cu educație foarte aleasă. Mama ei era o milionară din Honolulu. Ei, fata asta m-a scos de acolo în cele din urmă. Maică-sa finanța ascunzătorea, înțelege, așa că n-avea de ce să se teamă dacă mă lăsa să fug. Dar mai întâi m-a pus să jur că niciodată nu voi destăinui existența ascunzătorii. Și n-am făcut-o. În clipa asta pomenesc de ea pentru prima oară. Fata nu suferea decît de cele dintîi semne ale boalei. Degetele de la mîna dreaptă erau puțin închircite și pe braț avea o mică pată. Atîta tot. Trebuie să fi murit între timp.

— Dar nu ți-a fost teamă ? Și nu te-ai bucurat cînd ai scăpat de-acolo fără să te molipsești de boala aceea îngrozitoare ?

— Ba la început am fost cam speriat, mărturisi el. Dar m-am obișnuit. Îmi părea totuși foarte rău de biata fată și asta nu-mi mai dădea răgaz să mă sperii. Era așa de frumoasă, și la trup și la suflet, și nu era decît foarte puțin bolnavă ; cu toate astea era condamnată să rămînă acolo, să trăiască viața primitivilor sălbatici și să putrezească încetul cu încetul. Leprea e cu mult mai îngrozitoare decît poți să-ți închipui.

— Săraca, murmură Ruth încetîșor. E de mirare că te-a lăsat să pleci.

— Cum adică ? întrebă Martin fără să vrea.

— Fiindcă probabil te iubea, zise Ruth, tot în șoaptă. Spune drept, așa-i că te iubea ?

În răstimpul cît muncise la spălătorie și în ultima

vreme, cît trăise mai mult în casă, Martin își pierduse culoarea lui sănătoasă, arămie, iar foamea și boala îi măriseră și mai mult paloarea feței; pe sub paloarea aceasta se întinse încetișor valul roșeții. Tocmai deschidea gura să răspundă, dar Ruth nu-l lăsă să vorbească.

— Lasă, nu-i nevoie să mai răspunzi. Ajunge, rise ea.

Dar lui i se păru că în risul ei se făcea auzit un sunet metalic și că strălucirea din ochi era rece ca gheața. În clipa aceea își aduse aminte de o furtună prin care trecuse cîndva, în nordul Pacificului. Pentru o clipă furtuna de-atunci îi apăru înaintea ochilor — o furtună de noapte, cu cer limpede și sub o lună plină, iar valurile uriașe luceau ca gheața în lumina lunii. Pe urmă revăzu fata din ascunzătoarea leproșilor și-și aduse aminte că din dragoste îl lăsase să plece.

— Era o ființă nobilă, zise el simplu. Mi-a redat viața.

Cu asta ar fi vrut să încheie, dar o auzi pe Ruth cum de-abia își gîtuie un oftat și o văzu că-și întoarce fața de la el și privește pe fereastră. Cînd se uită iar la Martin era liniștită și în ochi nu-i mai licărea furtuna.

— Sînt o caraghioasă, se jelui ea. Dar nu pot altfel. Te iubesc atît de mult, Martin, așa de mult. Cu vremea am să fiu mai îngăduitoare, dar acum nu pot să nu fiu geloasă pe fantomele acelea ale trecutului și tu știi că tot trecutul tău e plin de fantome. E și normal, se grăbi ea să adauge, nelăsîndu-l să protesteze. Nici nu se putea altfel. Dar uite că bietul Arthur îmi face semn să mergem. Și-a pierdut răbdarea de cînd așteaptă. La revedere, iubitele.

— Există o doctorie pe care o fac spițerii și care le ajută bărbaților să se lase de fumat, îi mai spuse ea cînd ajunse la ușă. Am să-ți trimit și ție.

Ușa se închise, dar se deschise din nou.

— Te iubesc, te iubesc tare, îi șopti ea. Și de data asta plecă într-adevăr.

Cu ochii plini de admirație dar grijulii totuși să observe culoarea îmbrăcăminții lui Ruth și croiala (o croială necunoscută ei și care producea un efect foarte frumos), Maria o conduse pînă la trăsura. Tîncii dezamăgiți se uitară după trăsura pînă o pierdură din vedere, pe urmă își îndreptară cu toții privirile spre Maria, care devenise dintr-o dată cel mai important personaj de pe strada aceea. Dar tocmai una dintre odraslele ei îi spulberă toată faima anunțînd că nobilii musafiri nu veniseră la ei, ci la chirie. După asta, Maria a căzut din nou în starea de neînsemnătate în care se aflate, iar Martin începu să bage de seamă purtarea plină de respect a puștanilor din vecinătate. În ceea ce o privește pe Maria, Martin crescuse în ochii ei cu o sută la sută, iar dacă băcanul portughez din colț ar fi fost martorul acestei vizite a unor oameni veniți cu trăsura, mai mult decît sigur că i-ar fi mărit creditul cu încă trei dolari și optzeci și cinci de cenți.

CAPITOLUL

XXVII

Steaua lui Martin începu să se înalțe. A doua zi după vizita lui Ruth, primi de la un săptămînal boulevardier din New York un cec de trei dolari pentru trei dintre triolele lui. Peste alte două zile, un ziar din Chicago îi acceptă „Căutătorii de comori“, obligîndu-se să-i plătească zece dolari la publicare. Nu era un preț mare, dar „Căutătorii de comori“ era prima lui scriere, cea dintîi încercare de a-și exprima gîndurile într-o pagină tipărită. Iar ca o incununare, înainte de sfîrșitul săptămîinii, povestirea de aventuri pentru tineret, cea de-a doua încercare pe care-o făcuse, fu acceptată de o revistă lunară pentru adolescenți, numită *Youth and Age*¹. E drept că nuvela era mare și avea cam douăzeci și una de mii de cuvinte iar revista îi oferea șaisprezece dolari la publicare, ceea ce revenea cam la șaptezeci și cinci de cenți pentru o mie de cuvinte ; dar tot atît de adevărat era și faptul că nuvela fusese a doua lui încercare literară și el însuși își dădea foarte bine seama că este destul de stingace.

¹ Tinerețe și maturitate.

Dar nici chiar primele lui încercări nu purtau pecetea mediocrității. Caracteristica lor se dovedea a fi un fel de stîngăcie provenită din exces de forță — stîngăcia începătorului care vrea să prindă fluturi cu maiul și să sculpeze arabescuri cu bita. De aceea Martin fu fericit să-și vîndă pe nimica toată rodul celor dintii strădanii de a face literatură. Cunoștea valoarea reală a acelor încercări și nu-i trebuise prea mult timp ca să-și dea perfect seama de ce însemnau ele. Nădejdlile lui erau legate de lucrările din ultima perioadă. Se străduise să nu fie un simplu producător de maculatură literară pentru reviste. Se forțase să lucreze cu uneltele artei. Dar pe de altă parte, nu sacrificase în nici un fel vigoarea. Cu bună-știință făcuse eforturi să-și sporească această vigoare, ferindu-se în același timp de excese. De asemenea pasiunea pentru realitate nu-i slăbise cu nimic. Tot ce scria el era profund realist, deși își dădea în permanență silința să îmbogățească realitatea cu avîntul și frumusețile închipuirii. Țintea să scrie opere de un realism înflăcărat, străbătute de năzuinți generoase și încredere în om. Idealul către care tindea era să zugrăvească viața așa cum este ea, cu toate dibuirile spiritului și veșnicele căutări ale sufletului.

În cursul lecturilor sale, descoperise două mari școli literare. Una îl socotea pe om zeu și nu voia să știe de originea lui pămîntească; cealaltă îl trata pe om ca pe un pumn de lut, fără să țină seamă de visurile lui inspirate de ceruri și de dumnezeieștile-i posibilități. După părerea lui Martin, atît școala omului-zeu cit și aceea a omului-lut greșeau deopotrivă, prin îngustimea vederilor și năzuințelor. Calea de mijloc se apropia

mai mult de adevăr, cu toate că nu se împăca de fel cu școala omului-zeu și sfida sălbăticia brutală a omului-lut. După părerea lui, idealul de adevăr în literatură îl atinsese în bucata „Aventura“, care se dovedise a nu fi de loc pe placul lui Ruth ; părerile asupra acestui subiect privit în mare și le exprimase într-un eseu intitulat „Zeu și lut“.

Dar „Aventura“ și toate celelalte bucăți pe care el le considera drept cele mai realizate, încă rățăceau zadarnic de la o publicație la alta. Cele dintii lucrări nu mai aveau în ochii lui nici un fel de însemnătate, în afara banilor căpătați de pe urma lor, iar povestirile de groază dintre care reușise să vîndă două nu le socotea de loc cele mai valoroase, ori cele mai izbutite dintre lucrările lui. I se păreau doar pline de fantezie și de fantastic, însă înzestrate cu farmecul și strălucirea adevărului, care era și sursa vigoarei lor. Socotea că a investi fantasticul și grotescul cu forța realului este un simplu artificiu — un artificiu dibaci, în cel mai fericit caz. Literatura de înaltă calitate nu putea fi creată în domeniul acesta. Valoarea lor artistică putea fi deosebită, dar el refuza să acorde însemnătate cu adevărat artistică unor lucruri lipsite de căldură umană. Dibăcia constase tocmai în a arunca peste chipul îndemînării lui artistice o mască de căldură și simțire adinc umană și asta izbutise s-o facă în vreo cinci sau șase povestiri de groază scrise înainte de a se fi urcat pe piscurile unde se aflau „Aventura“, „Bucurie“, „Cazanul“ și „Vinul vieții“.

Cei trei dolari pentru friolete îi folosi pentru a duce de bine, de rău o existență chinuită în așteptarea cecului de la *White Mouse*. Cecul de trei dolari îl schimbă la

neîncrezătorul băcan portughez, căruia îi plăti un dolar în contul datoriei, pe ceilalți doi împărțindu-i între brutar și negustorul de fructe. Nu era încă destul de bogat ca să-și îngăduie să dea bani pe carne și ajunsese iar foarte aproape de sfârșitul proviziilor, când în sfârșit sosi cecul de la *White Mouse*. Nu prea era hotărît unde să-l schimbe. Niciodată în viața lui nu intrase într-o bancă și cu atât mai puțin fusese acolo cu treburi, iar acum avea dorința naivă și copilărească de a păși în birourile uneia dintre marile bănci din Oakland, la ghișeul căreia să depună foarte senin cecul lui de patruzeci de dolari. Dar pe de altă parte, bunul-simț îi poruncea să-l schimbe la băcan pentru ca în felul acesta să-l impresioneze, ceea ce mai târziu avea să se traducă poate într-o mărire a creditului. Nu cu prea multă încântare s-a înclinat pînă la urnă în fața argumentelor ce-l împingeau înspre băcan, la care și-a achitat nota în întregime și a primit în schimb un buzunar plin de monezi sunătoare. Și-a plătit și toate celelalte datorii pe la negustori, și-a scos de la amanet costumul și bicicleta, a achitat chiria pe o lună pentru mașina de scris și i-a plătit Mariei chiria pe luna pentru care rămăsese dator și pe o lună înainte. După toate astea i-au mai rămas în buzunar, pentru cheltuieli mărunte, aproape trei dolari.

Privită în sine, această sumă modestă reprezenta o avere. De îndată ce-și scoase hainele se duse s-o vadă pe Ruth, iar pe drum nu se putea stăpîni să nu-și sune în buzunar cele cîteva monezi de argint. Trăise atîta vreme fără nici un ban, încît acum, aidoma omului salvat de la moartea prin foame și care nu-și mai poate lua ochii de

la mîncarea rămasă neconsumată, Martin nu mai putea lăsa banii din mînă. Nu era nici meschin, nici avar, dar banii aceştia însemnau mult mai mult decît suma lor exprimată în dolari şi cenţi. Era o dovadă a succesului, şi pajurile de pe monezi reprezentau pentru el tot atîtea izbînzii înaripate.

Fără să-şi dea seama cum, îi veni în minte gîndul că lumea asta era tare plăcută. În orice caz i se părea mai frumoasă. Săptămîni întregi fusese sumbră şi apăsătoare ; acum însă, cînd îşi plătise aproape toate datoriile, cînd în buzunar îi sunau cei trei dolari, iar în minte îi stăruia conştiinţa succesului, soarele strălucea luminos şi cald şi chiar o bură de ploaie care veni pe neaşteptate şi-i udă pe drumetii nepregătiţi i se păru o întîmplare fericită. Cînd răbda de foame, gîndurile îi fugeau adesea la celelalte mii de oameni, pe care îi ştia că flămînzesc pe întinsul pămîntului ; dar acum, cînd era sătul şi mulţumit, existenţa miilor de flămînzi nu-i mai era prezentă în minte. Îi uită cu totul şi, fiind îndrăgostit, îşi aduse aminte de nenumăraţii îndrăgostiţi de pe lume. Fără să se gîndească anume la asta, prin minte îi mişunau tot felul de crîmpeie din poeme de dragoste încă nescrise. Furat de astfel de impulsuri creatoare, coborî din tramvai, fără nici un fel de supărare, cu două staţii mai departe decît ar fi trebuit.

La familia Morse găsi lume multă. Cele două verişoare de la San Rafael veniseră s-o viziteze pe Ruth, iar doamna Morse, sub cuvînt că vrea să le distreze, îşi realiza de fapt planul ei de a o ţine pe Ruth cît mai mult înconjurată de tineri. Campania asta începuse în vremea absenţei forţate a lui Martin, şi acum se afla în

plină desfășurare. Avuse grijă să strângă în casă la ea doar oameni care se ocupau cu lucruri serioase. Astfel, afară de cele două verișoare — Dorothy și Florence — Martin găsi acolo doi profesori universitari, unul de latină și celălalt de engleză, un tânăr ofițer abia întors din Filipine, care fusese cândva coleg cu Ruth, un tânăr cu numele Melville, secretarul particular al lui Joseph Perkins, directorul lui *San Francisco Trust Company*, în sfârșit pe Charles Hapgood, un foarte dezghețat casier la o bancă, om de vreo treizeci și cinci de ani, licențiat de la Universitatea Stanford, membru al cluburilor *Nile* și *Unity* și un apreciat orator al partidului republican în campaniile electorale — într-un cuvânt, în toate privințele un om de mare viitor. Printre domnișoarele prezente una era portretistă, una muzicantă și alta avea doctoratul în sociologie și era cunoscută prin partea locului pentru activitatea depusă în cadrul instituțiilor de binefacere ce activau în cartierele sărace din San Francisco. În planurile doamnei Morse femeilor nu le revenea însă un rol de seamă. Nu erau decît niște accesorii necesare. În casă trebuiau neapărat atrași bărbați cu ocupații serioase.

— Să nu te aprinzi cînd vorbești, îl dăscăli Ruth pe Martin, înainte de a-l supune supliciuului prezentărilor.

La început fu puțin cam țeapăn, muncit de-un simțămînt al propriei stîngăcii, mai ales în ce privește felul cum își mișca umerii, care parcă reveniseră la vechiul lor nărav de a amenința cu distrugerea mobilele și pozoabele din jur. Pe de altă parte prezența atîtor necunoscuți îl stînjenea. Pînă atunci nu mai fusese niciodată într-o societate atît de distinsă și atît de numeroasă. Hapgood, casierul, îl fascina și Martin se hotări să-l cer-

ceteze mai îndeaproape de îndată ce i se va ivi prilejul. Căci sub sfioșenia lui Martin pîndea firea lui bătaioasă, care-l îndemna să se măsoare cu bărbații și femeile acelea și să vadă ce lucruri, pe care el încă nu le învățase, putuseră învăța ei din cărți și din viață.

Ochii lui Ruth îl cercetau adesea, căci era foarte doritoare să-l vadă cum se descurcă și fu pe cît de surprinsă pe atît de bucuroasă observînd cît de degajat se întreținea cu verișoarele ei. În orice caz își păstra bine cumpătul și, de cînd se așezase, umerii nu-i mai pricinuiau îngrijorări. Ruth știa că verișoarele ei erau fete istețe, sclipitoare dar superficiale, de aceea îi veni greu să înțeleagă laudele ce i le aduseră lui Martin la vremea culcării. În ceea ce-l privește pe el, care fusese totdeauna încîntarea celor din clasa lui, centrul veseliei și bune dispoziții la balurile și chermesele duminicale, găsi și de data asta că nu e de loc greu să fii spiritual și să întreții vioiciunea discuțiilor într-o astfel de societate. În seara aceea succesul nu se dezlipi de lingă el și nu o dată îl bătu pe umăr, spunîndu-i că se descurcă bine, așa că reuși să ridă și să-i facă pe alții să ridă, fără a se simți de fel stingherit.

Mai tîrziu însă, aprehensiunile lui Ruth se dovediră întemeiate. Martin și profesorul Caldwell se aflau amîndoi într-un loc unde toți ochii erau asupra lor. Deși Martin de dezvățase de obiceiul de a vîntura mîinile prin aer, Ruth rămăsese cît se poate de severă față de el și acum găsea că îngăduie ochilor să sticlească prea des și să arunce prea multe fulgere, că vorbește prea repede și cu prea multă înfocare, că se arată prea pătimaș și îngăduie singelui său năvalnic să-i coloreze prea intens obraji.

N-avea ținută și nu știa să se stăpânească, fiind astfel în izbitor contrast cu tânărul profesor de engleză, cu care stătea de vorbă.

Numai că Martin nu dădea importanță aparențelor ! Observase de la bun început că celălalt are o minte foarte bine organizată și posedă un apreciabil bagaj de cunoștințe, pe care știe să le minuiască. Pe lângă asta, profesorul Caldwell nu corespundea tipului obișnuit al profesorului de engleză, așa cum și-l închipuia Martin. La început, profesorul nu se arătă dispus să discute lucruri legate strict de specialitatea lui, dar pînă la urmă Martin izbuti totuși să-l antreneze într-o asemenea discuție. De altfel, Martin nu pricepea cu nici un chip de ce în societate un om nu trebuie să vorbească despre chestiuni ce țin de profesia lui.

— Opreliștea de a discuta chestiuni profesionale este absurdă și revoltătoare, îi spusese el lui Ruth cu cîteva săptămîni mai înainte. Ce alt motiv pe lumea asta poate aduna laolaltă bărbați și femei în afara dorinței de a-și comunica unii altora tot ce au mai bun în ființa lor ? Iar lucrul cel mai de valoare este acela care îi interesează cel mai mult, prin care își cîștigă existența, problemele în care sînt specializați, asupra cărora stau aplecați zi și noapte și pe care le și visează. Închipuie-ți că domnul Butler s-ar supune cerințelor bunei-cuviințe și ar începe să debiteze părerile lui despre Paul Verlaine¹, despre teatrul german ori despre romanele lui D'Annunzio².

¹ Cunoscut poet francez (1844—1896).

² Romancier italian (1863—1938).

Ne-am plictisi de moarte. În ce mă privește, dacă sînt silit să-l ascult pe domnul Butler, prefer să-l aud vorbind despre problemele de drept în care e specialist. Asta-i tot ce are mai bun în el, iar viața e atît de scurtă, încît vreau să am numai ce-i mai bun, de la toți bărbații și de la toate femeile pe care le întîlnesc.

— Bine — obiectă Ruth — dar există și subiecte care să poată interesa pe toată lumea.

— Aici te înșeli, răspunse Martin cam repezit. În societate toți indivizii și toate grupurile — sau mai bine zis aproape toți indivizii și toate grupurile — maimuțăresc pe cei din grupul aflat pe treapta imediat superioară. Ia gîndește-te : cine stă în fruntea ierarhiei sociale ? Trîntorii, trîntorii bogați. De regulă, aceștia nu știu ceea ce știu cei care muncesc pe lumea asta. A asculta o discuție cu caracter profesional ar fi într-adevăr ceva plicticos pentru domnii trîntori, și de aceea domniile lor decretează că asemenea discuții nu trebuiesc purtate în societate. Totodată ei decretează și ce subiecte nu sînt de specialitate și pot fi discutate, iar acestea sînt ultimele spectacole de operă, ultimele romane apărute, jocul de cărți, biliardul, petrecerile, automobilele, cursele de cai, pescuitul de păstrăvi și de ton¹, vînatul, iahtingul și așa mai departe — dar bagă de seamă că toate astea sînt lucruri pe care trîntorii le cunosc. De fapt nu sînt altceva decît discuțiile de specialitate ale trîntorilor. Partea cea mai hazlie e că foarte mulți oameni inteligenți și toți cei care

¹ *Thunnus thynnus*, pește asemănător cu pălămida, dar mult mai mare, ajungînd pînă la cinci metri, care trăiește în apele Oceanului Pacific și ale Oceanului Atlantic.

trec drept inteligenți îngăduie trîntorilor să le stabilească reguli. În ce mă privește, vreau de la fiecare om ce are mai bun, indiferent dacă asta se numește vulgaritate, specialitate, sau oricum altfel.

Dar Ruth nu înțelesese. Acest atac împotriva adevărilor acceptate i s-a părut simplă încăpăținare.

În felul acesta ajunse Martin să-l molipsească și pe profesorul Caldwell cu avîntul lui, îndemnîndu-l să spună ce avea pe suflet. Într-un moment de tăcere, Ruth, care se afla aproape de ei, îl auzi pe Martin spunînd :

— Fără îndoială că nu proclamați asemenea crezii de la catedra Universității California.

Profesorul Caldwell înălță din umeri.

— Știți cum spun contribuabilii și politicienii cumsecade. Sacramento ¹ ne dă slujbele, deci ne închinăm în fața celor din Sacramento, în fața Consiliului Universitar și în fața presei partidului sau în fața presei ambelor partide.

— Da, asta e limpede. Dar cum vă împăcați cu situația ? insistă Martin. Vă simțiți probabil ca peștele pe uscat.

— La universitate nu există, îmi face impresia, decît puțini ca mine. Cîteodată mă simt aproape ca un pește pe uscat și sînt convins că locul meu e la Paris, printre scriitori, la Londra pe *Grub Street* ori în mijlocul boemei triste, unde să beau vin roșu, să mănînc prin birturile din Cartierul latin și să propovăduiesc în gura mare vederi radicale despre toate lucrurile de pe lume. Îți spun drept, foarte adesea sînt sigur că am fost anume făcut ca să fiu

¹ Sacramento este capitala statului California.

un radical. Dar, atunci, mi se ivesc atâtea probleme asupra cărora nu mai sînt de loc sigur. Îmi dispare curajul de cîte ori sînt pus față în față cu puținătatea puterilor mele omenești, care totdeauna mă împiedică să stăpînesc toți factorii unei anumite probleme — probleme de viață, probleme umane, bineînțeles.

În vreme ce profesorul continua să vorbească, Martin își dădu seama că pe buze îi veniseră versurile din „Cîntecul alizeului“ :

*Eu suflu la-amiază mai tare,
Dar port pe sub razele lunii
Corăbii cu pînze, pe mare.*

Aproape că șoptea stihurile acestea și deodată înțelese că interlocutorul lui îi aducea aminte de alizeu, de alizeul de nord-est cu suflarea lui statornică și răcoroasă și plină de putere. Profesorul era un om așezat, pe care te puteai bizui, totuși stîrnea o anumită nesiguranță. Martin avea impresia că omul acesta nu spune niciodată chiar tot ce are în minte, exact așa cum avusese cîndva senzația că alizeul nu bate nicicînd cu toată puterea și totdeauna păstrează rezerve de forță pururea nefolosite. Puterea lui Martin de a vedea lucrurile în imagini limpezi rămăsese neatinsă. Mintea îi era o foarte accesibilă magazie de fapte și visuri trecute, iar toată bogăția asta părea a fi veșnic în bună rînduială și gata să se lase cercetată. Orice întîmplare prezentă era întîmpinată de mintea lui cu asociații antitetice ori cu paralele care se înfățișau sub formă de imagini vizuale. Procesul acesta se desfășura în chip automat, iar imaginile se alăturau totdeauna și fără greș

vieții prezente. Așa după cum, într-un moment de trecătoare gelozie, chipul lui Ruth îi amintise o furtună sub razele lunii, pe care de mult o uitase, iar profesorul Caldwell îl făcuse să vadă încă o dată alizeul de nord-est gonind valurile alb-înspumate peste marea violetă, acum, clipă de clipă și fără a-i răvăși gândurile, ci mai curînd orînduindu-le și limpezindu-le, alte și alte vedenii îi apăreau în fața ochilor, în dosul pleoapelor lăsate ori pe ecranul conștiinței. Vedeniile acestea izvorau din fapte și senzații trecute, din lucruri, întîmplări și cărți de ieri ori de săptămîna trecută și formau serii nesfîrșite de imagini care, fie că era în stare de trezie ori de somn, veșnic i se perindau prin minte.

Astfel, pe cînd stătea și asculta șirul curgător al vorbelor profesorului Caldwell — vorbele unui om inteligent și cultivat — Martin se vedea pe sine retrăindu-și trecutul. Se vedea în vremea cînd era o haimana în toată puterea cuvîntului, cînd umbla cu pălărie cu boruri tari și largi, cu haină la două rînduri, croită stîngaci, cînd păsea legănîndu-și umerii și avea drept ideal să se poarte pe cît de rău îngăduia poliția. Nu-și ascundea acest adevăr și nici nu încerca să-l poleiască. Într-o anumită perioadă din viața lui nu fusese nimic altceva decît o haimana de rînd, capul unei bande care dăduse mult de furcă poliției și băgase spaima în oamenii de treabă din cartierul muncitoresc. Dar idealurile lui se transformaseră. Privi în jurul său către femeile și bărbații bine crescuți și bine îmbrăcați și trase adînc în plămîni aerul acesta de cultură și rafinement, dar în chiar acea clipă strigoiul din prima lui tinerețe, cu pălărie cu boruri tari și haină la două rînduri, sfidător și cu mers legănat, păși de-a curmezișul salonului.

Văzu spectrul acela al haimanalei obraznice scurgîndu-se în făptura lui, apoi așezîndu-se și stînd de vorbă cu un profesor universitar.

Pentru că, la urma urmei, spectrul acela nu-și aflate niciodată sălaș statornic. Se acomodase pretutindeni și peste tot fusese un fel de răsfaț, căci se pricepuse să-și pună toate forțele în joc și să arunce totul în luptă, știuse ca prin voință și îndemînare să-și apere drepturile și să impună respect. Dar niciodată și nicăieri nu prinsese rădăcini. Se acomodase atîta cît trebuia pentru a-și mulțumi semenii, dar nu și pentru a se mulțumi pe sine. Veșnic fusese tulburat de un soi de neliniște, veșnic auzise o chemare venită din depărtări și rătăcise prin lume în neconținută căutare, pînă cînd găsise cărțile și arta și dragostea. Iar acum iată-l în această societate, singurul dintre toți foștii săi tovarăși de aventuri, care a ajuns demn să calce pragul familiei Morse.

Gîndurile și vedeniile acestea nu-l împiedicau să urmărească îndeaproape cuvintele profesorului Caldwell. Și ascultîndu-l, înțelegîndu-i adînc și cîntărindu-i vorbele, își dădu seama de întinderea imensă a cîmpului cunoștințelor celuiilalt. În ce îl privea pe el, discuția îi arăta în fiecare moment lacune și imense spații albe în cunoștințele lui, domenii întregi care îi rămăseseră străine. Cu toate acestea, datorită lui Spencer, cunoștea în linii mari hotarele cunoștințelor omenești. Umplerea golurilor era doar o chestiune de timp. „Atunci fii cu luare-amînte, ia seama“ — gîndi el. Îi venea să se așeze la picioarele profesorului, pentru a-i sorbi înțelepciunea, dar, ascultîndu-l începu să dibuie o slăbiciune în lanțul judecăților celuiilalt — o slăbiciune atît de mică și subtilă, încît s-ar fi putut foarte

bine să n-o observe, dacă n-ar fi fost permanent prezentă. Din clipa cînd o observă, se simți îndată egalul profesorului.

Ruth se apropie încă o dată de ei, tocmai în momentul cînd Martin începea să vorbească.

— Aș vrea să vă spun unde anume greșiți, sau mai bine zis care este punctul slab al raționamentelor dumneavoastră. Neglijați biologia. În eșafodajul concepțiilor dumneavoastră nu i-ați rezervat nici un locșor. A ! bineînțeles că mă refer la biologia interpretativă, care pornește de jos de tot, de la laborator, eprubetă și de la primele slabe semne de viață ale materiei anorganice pînă la cele mai largi generalizări de ordin estetic ori sociologic.

Ruth rămase uluită. Ascultase vreme de doi ani prelegerile profesorului Caldwell și-l socotea drept o adevărată enciclopedie ambulantă.

— N-aș putea spune că te-am înțeles prea bine, zise profesorul cam nesigur.

Martin era însă încredințat că-l înțelesese foarte bine.

— Atunci voi încerca să mă explic, spuse el. Îmi aduc aminte că într-o istorie a Egiptului am citit ceva cu privire la imposibilitatea de a înțelege arta egipteană fără a studia mai întii problemele proprietății funciare.

— Absolut exact, încuviință profesorul.

— Și atunci am impresia, continuă Martin, că la rîndul ei cunoașterea problemei funciare, ca și a altor probleme de felul acesta, presupune cunoașterea prealabilă a substanței și structurii vieții. Cum oare am putea înțelege legile și instituțiile, religia și obiceiurile, fără a cunoaște mai întii nu numai natura ființelor care le-au creat, dar și natura substanței din care aceste ființe au fost plămă-

dite ? Este cumva literatura mai puțin umană decît scultura și arhitectura Egiptului ? Există oare în univers un singur lucru care să nu fie supus legii evoluției ? O ! știu că evoluția diferitelor arte este migălos cercetată și bine pusă la punct, dar am impresia că toate acestea sînt făcute în chip cam mecanic. Omul este lăsat deoparte. Evoluția uneltei, a harpei, a muzicii, a cîntecului și a dansului a fost amănunțit studiată ; dar cum rămîne cu evoluția materiei umane înseși, cu dezvoltarea elementelor fundamentale și intrinseci ce existau în om mai înainte ca el să-și fi construit prima unealtă și să fi îngînat cel dintîi cîntec ? Astea sînt lucrurile pe care dumneavoastră nu le țineți în seamă și pe care eu le numesc biologie. Asta este biologia în cele mai largi aspecte ale ei.

Îmi dau seama că mă exprim incoherent, dar am încercat totuși să-mi formulez ideea. Am ajuns la ea în vreme ce vorbeai dumneavoastră, așa că n-am fost pregătit să-i dau glas. Dumneavoastră înșivă pomeneți despre puținătatea puterilor omenești, care ne împiedică să cuprindem toate elementele unei anumite probleme. În schimb dumneavoastră — sau cel puțin așa am eu impresia — lăsați deoparte factorul biologic, însăși substanța din care s-au plămădit toate artele, urzeala tuturor faptelor și izbînzilor umane.

Spre uimirea lui Ruth, Martin nu fusese imediat strivit de personalitatea profesorului, iar felul cum îi răspundea acesta i se păru că izvorăște numai din spirit de înțelegere și îngăduință față de tinerețe. Profesorul Caldwell tăcu vreo cîteva clipe jucîndu-se cu lanțul de la ceas.

— Știi, zise el în cele din urmă, am mai fost cîndva supus unei examinări critice asemănătoare de către un

om mare, un savant și un evoluționist de seamă, Joseph Le Conte¹. Dar a murit și socoteam că nimeni nu mă va mai judeca : iată însă că acum vii dumneata și din nou mă dai de gol. Îți spun serios — și ar trebui să iei asta drept o confesiune — că în afirmațiile dumitale e ceva adevărat, ba chiar foarte mult adevăr. E drept, sint prea conservator, nu îndeajuns de îndrăzneț în ramurile interpretative ale științei și nu pot invoca drept scuză decit lipsurile din propria-mi pregătire și o anumită trindăvie temperamentală care m-a împiedicat să lucrez așa cum ar fi trebuit. Nu știu dacă ai să mă crezi că n-am călcat niciodată într-un laborator de fizică ori de chimie. Și cu toate astea așa este. Le Conte avea dreptate, după cum ai și dumneata acum, domnule Eden, cel puțin într-o anumită măsură — n-aș putea spune cit de mare.

Ruth găsi un pretext și luîndu-l pe Martin deoparte îi șopti :

— Nu trebuia să-l acaparezi pe profesorul Caldwell chiar în halul ăsta. Poate că mai vor și alții să stea de vorbă cu el.

— Am greșit, recunosc, Martin jenat. Dar am izbutit să-l ațit și s-a arătat a fi atît de interesant, încît nu m-am mai gîndit la nimic. Știi, e omul cel mai scilpitor și cel mai autentic intelectual cu care am discutat vreodată. Și am să-ți mai spun ceva. A fost o vreme cînd credeam că oricine a trecut pe la universitate sau ocupă o situație importantă în societate este la fel de scînteietor și inteligent ca profesorul Caldwell.

— Profesorul e o excepție, răspunse Ruth.

¹ Geolog american (1823—1901).

— Așa mi se pare și mie. Cu cine ai vrea să mai stau de vorbă acum ?! A ! Ce-ar fi să mă duci să vorbesc cu domnul Hapgood ?

Martin discută cu el cam un sfert de ceas și Ruth, n-ar fi avut cum dori ca logodnicul ei să se poarte mai bine. Nici măcar o singură dată nu i-au scăpărat privirile, nici o clipă nu i s-au îmbujorat obraji, iar calmul și ținuta pe care le-a păstrat în permanență i-au pricinuit lui Ruth o plăcută surpriză. În ochii lui Martin însă, întreaga tagmă a casierilor de bancă pierdu câteva sute de procente, și toată seara rămase cu impresia că nu există nici un fel de deosebire între funcționarii de bancă și palavragiile ce nu debitează decât platitudini, sferile acestor două noțiuni confundându-se. Ofițerul i se păru om vesel și simplu, un băiat sănătos și voinic care se mulțumea să ocupe în viață locul ce i-l rezervaseră nașterea și norocul. Când află că făcuse și doi ani la universitate, Martin se întreabă foarte mirat cum de izbutea să ascundă așa de bine tot ce învățase acolo. Cu toate acestea, îi plăcu mult mai mult decât anostul Charles Hapgood.

— De fapt n-am nimic împotriva platitudinilor, îi spuse el lui Ruth ceva mai târziu ; ceea ce mă scoate însă din fire este siguranța plină de superioritate, îngîmfarea și suficiența cu care sînt rostite, și timpul pierdut pentru a le rosti. Aș fi putut să-l învăț pe domnul ăsta întreaga istorie a Reformei doar în răstimpul cît i-a trebuit dumnealui ca să-mi spuie că *Union-Labour Party* a fuzionat cu partidul democrat. Îți dai seama că omul ăsta trișează cu cuvintele așa cum trișează un cartofor înrăit ? Într-o bună zi am să-ți arăt ce anume vreau să spun.

— Îmi pare rău că nu-ți place, răspunse scurt Ruth. Domnul Butler ține foarte mult la el. Domnul Butler zice că e un om cinstit și de ispravă — l-a poreclit Petre și spune că pe această piatră se poate rezema și se poate clădi orice instituție bancară.

— N-am nici cea mai mică îndoială... judecînd după puținul cît l-am văzut și puținul cît l-am auzit vorbind ; numai că în momentul de față nu mai port băncilor stima pe care le-o purtam înainte. Nu te superi că vorbesc deschis, așa-i, draga mea ?

— Nu, nu ; mi se pare chiar foarte interesant.

— Da, continuă Martin cu sinceritate. Nu sînt de fapt decît un barbar care trăiește primele impresii produse asupra lui de civilizație. Impresiile de acest fel trebuie să fie teribil de amuzante pentru un om civilizat.

— Ce zici de verișoarele mele ? întrebă Ruth.

— Mi-au plăcut mai mult decît toate celelalte invitate. Sînt fete foarte spirituale și în același timp nu-s de loc încrezute.

— Dar celelalte ți-au plăcut ?

Martin clătină din cap.

— Femeia aceea care se ocupă de binefacere, nu e decît un papagal învățat să debiteze teorii sociologice. Îți jur că nici dacă ai da cu tunul n-ai să găsești vreo idee originală la ea. Cît despre pictorița portretistă, e o pisăloagă în lege. Ar fi o soție minunată pentru Hapgood. Dar muzicanta ! Nu mă interesează cît de agere îi sînt degetele, cu cîtă iscusință cîntă și cît de minunată expresivitate pune în interpretare — adevărul e că nu știe nimic despre muzică.

— Dar cîntă foarte frumos, protestă Ruth.

— Da, fără îndoială că e o gimnastă pricepută atunci cînd e vorba de gesturile exterioare ale muzicii, dar spiritul lăuntric al acestei arte îi rămîne cu totul străin. Am întrebato ce înseamnă pentru ea muzica, fiindcă, după cum știi, sînt totdeauna curios să aflu lucrul ăsta : dar nu știa ce anume înseamnă pentru ea muzica ; știa doar că o adoră, că este cea mai sublimă dintre arte și că pentru ea muzica e mai prețioasă decît viața.

— Pe toți i-ai făcut să vorbească despre specialitatea lor, îi spuse Ruth cu reproș.

— Recunosc. Iar dacă au fost neinteresanți vorbind despre specialitatea lor, închipuie-ți ce-aș fi avut de pătimit dacă am fi discutat despre altceva. Știi, pînă acum îmi închipuiam că în astfel de cercuri în care oamenii se bucură de toate binefacerile culturii... Tăcu o clipă și privi lung la propria-i umbră din vremea primei tinereți, cu haina la două rînduri și cu pălăria cu boruri tari, care tocmai intra pe ușă și străbătea camera împleticindu-se. Și cum îți spuneam, am crezut o vreme că în astfel de cercuri toți bărbații și toate femeile sînt scilicitori și radiază inteligență. Acum însă, din puținul pe care l-am putut afla despre ei, cei mai mulți mi se par niște găgăuți, iar nouăzeci la sută din rest sînt cumplit de plictisitori. E drept însă că există și profesorul Caldwell... cu el e altceva. Profesorul Caldwell e un om, în fiecare fibră și în fiecare celulă a materiei lui cenușii.

Ruth se lumineă la chip.

— Vorbește-mi despre profesor, zise ea cu nerăbdare. Nu despre ce are mare și scînteietor... calitățile i le

cunosc ; vorbește-mi despre deficiențele lui. Sînt foarte curioasă să te aud.

— S-ar zice că m-am virît singur la belea, zise Martin bine dispus și rămase cîteva momente pe gînduri. Ce-ar fi să spui tu mai întîi ? Ori ți se pare că profesorul este perfect ?

— Eu i-am ascultat doi ani la șir prelegerile și prin urmare sînt doi ani de cînd îl cunosc. Tocmai de asta și sînt curioasă ca să aflu prima ta impresie.

— Prima mea impresie proastă, vrei să spui. Bine. Are într-adevăr toate calitățile pe care, după cîte bănuiesc, i le atribui tu. În orice caz e cel mai fin specimen de intelectual pe care l-am întîlnit eu pînă acum, dar e un om ros de o tainică remușcare. O ! nu, nu ! se grăbi el să adauge. Nu mă refer la nimic meschin ori vulgar. Tot ce vreau să spun e că mi se pare un om care a pătruns pînă în miezul lucrurilor și-i atît de înspăimîntat de ce a văzut acolo, încît se preface că n-a văzut nimic. Poate că nu mă exprim în chipul cel mai limpede cu putință. Să încerc altfel. E un om care a găsit poteca ce duce spre templul ascuns, dar nu a pășit pe ea pînă la capăt ; e omul care a zărit poate, de departe, templul cel tainic, dar după aceea s-a străduit să se convingă singur că n-a fost decît o vedenie înșelătoare țesută de frunzișul pădurii. Încă într-un fel : Un om care ar fi putut face multe lucruri dar n-a dat atenție faptelor și care toată vremea, în adîncul ființei lui, regretă că n-a înfăptuit ceea ce s-ar fi cuvenit să înfăptuiască ; un om care și-a rîs în sinea sa de răsplata faptelor și cu toate acestea, încă și mai în taină, a tînjit după răsplată și după bucuria faptei săvîrșite.

— Eu nu îl înțeleg așa, zise Ruth. De aceea nici nu pricep prea bine ce vrei să spui.

— De fapt nu e vorba decît de o vagă impresie de-a mea, răspunse Martin dispus să cedeze. N-am nici un fel de argumente. Nu-i decît o impresie și foarte probabil una greșită. Fără îndoială că ai toate șansele să-l cunoști mai bine decît mine.

Martin părăsi în seara aceea casa familiei Morse ducînd cu sine o neliniște ciudată și simțăminte contradictorii. Îl deziluzionase obiectivul către care tinse, ca și oamenii alături de care izbutise să ajungă numai după un greu urcuș. Pe de altă parte însă, succesul avut în seara aceea îi dădea curaj. Urcușul fusese mai lesnicios decît se așteptase el. Nu fusese un urcuș pe măsura lui și (nu voia să dea dovadă de falsă modestie și nu-și ascundea acest adevăr) era superior celor în mijlocul cărora ajunsese după urcuș — excepție făcînd, bineînțeles, profesorul Caldwell. Despre viață și despre cărți știa mai mult decît ei și se întreba cu mirare în ce ascunzișuri și prin ce cotloane izbutiseră să azvîrle tot ce căpătaseră prin școli. Nu știa că mintea lui e înzestrată cu o neobișnuită vigoare ; nici că oamenii meniți să iscodească în adîncuri și să pătrundă cu gîndul tainele cele de pe urmă nu puteau fi găsiți în saloanele unde stăpînesc alde Morse ; nici nu bănuia că asemenea oameni sînt rari ca vulturii ce vîslesc singuratici în slăvile de azur ale cerului, mult deasupra pămîntului și a vietăților ce viermuiesc în turme.

CAPITOLUL

XXVIII

Succesul pierdu adresa lui Martin, iar vestitorii lui nu-i mai călcară pragul. Douăzeci și cinci de zile încheiate, lucrînd și duminică și sărbătorile, scrise numai la „Rușinea soarelui“, un eseu lung, de vreo treizeci de mii de cuvinte. Era vorba de un atac energic împotriva misticismului școlii lui Maeterlinck¹ — un atac pornit de pe pozițiile științelor pozitive și contra celor ce visau la minuni, dar un atac care respecta totuși în mare măsură visul și mirajul pornite de la fapte reale. Puțin mai tirziu continuă atacul prin două eseuri scurte : „Visătorii“ și „Măsura propriului Eu“. Și astfel încep din nou să-și dea banii pentru a acoperi spezele de călătorie ale eseurilor scurte ori lungi care voiajau de la o revistă la alta.

¹ *Maurice Maeterlinck* (1862—1949), poet și dramaturg belgian aparținînd curentului simbolist. Mai ales în creațiile din prima perioadă a activității lui, s-a situat pe o poziție antirealistă, susținînd că lumea ar fi o simplă înșelătorie și că poezia sa ar surprinde cu ajutorul simbolurilor „sensul intim“ al unei „lumi superioare“, inaccesibilă cunoașterii umane pe căile obișnuite.

În cele douăzeci și cinci de zile cît lucrase la „Rușinea soarelui“, primise șase dolari și cincizeci de cenți pentru maculatură literară. O mică anecdotă îi adusese cincizeci de cenți, iar o alta, reținută de un mare săptămînal umoristic, produsese un dolar. Pe urmă două poeme umoristice fuseseră prețuite la doi și respectiv trei dolari. Ca urmare, după ce epuiză creditul deschis de negustori (cu toate că băcanul îi ridicase acest credit la cinci dolari), bicicleta și costumul luară din nou calea muntelui de pietate. Proprietarii mașinii de scris strigau din nou după bani, insistînd asupra faptului că potrivit înțelegerii chiria trebuia achitată totdeauna pe o lună înainte.

Încurajat de cele cîteva mici succese, Martin se întoarse la lucrurile de duzină. Poate că la urma urmei tot se putea trăi cu așa ceva. Sub masa lui se aflau îngrămadite cele douăzeci de schițe refuzate de asociația furnizorilor de materiale scurte pentru ziare. Le reciti pe toate pentru a afla în ce fel nu trebuiau scrise schițele destinate ziarelor, și în felul acesta reuși să pună la punct formula perfectă. Află astfel că schițele pentru ziare nu trebuie să fie niciodată tragice, să nu se sfîrșească niciodată altfel decît în chip fericit, să nu conțină niciodată frumuseți de limbă, subtilități de gîndire sau simțăminte cu adevărat delicate. Simțăminte trebuie totuși să exprime și încă din plin, simțăminte alese și nobile de felul aceloră pe care, în prima lui tinerețe, le aplaudase și el de la galerie — în piesele de tipul „Pentru Dumnezeu, Patrie și Rege“ sau „Nu-mi pasă că-s sărac, căci sînt om cinstit“.

Înarmîndu-se deci cu aceste învățăminte, Martin consultă și revista *The Duchess* pentru a prinde tonul și în-

cepu să dozeze elementele așa cum prevedea rețeta. Iar rețeta cuprindea trei elemente : (1) doi îndrăgostiți sint smulși unul de lângă celălalt ; (2) printr-o faptă sau întâmplare oarecare sint aduși din nou laolaltă ; (3) Isaiia dănțuiește. Cel de-al treilea element era folosit în mod invariabil, dar primul și al doilea puteau fi alternate și combinate în fel și chip. Cei doi îndrăgostiți se puteau despărți, de pildă, din pricina unor neînțelegeri, din pricina vitregiilor sortii, a unor rivali roși de gelozie, a unor părinți minioși, a unor tutori vicleni, a unor rude intrigante și așa mai departe, la nesfârșit ; puteau fi aduși din nou laolaltă prin fapta eroică a celui îndrăgostit, printr-o faptă asemănătoare a îndrăgostitei, prin schimbări petrecute în inima unuia ori a celuilalt dintre cei doi, prin mărturisirea forțată a tutorelui viclean, a rudei intrigante sau a rivalului gelos, prin mărturisirea de bunăvoie a celorlalte persoane, prin descoperirea unei taine nebănuite, prin izbînda îndrăgostitului care izbutește să ia cu asalt inima iubitei, prin îndelungatul și nobilul sacrificiu de sine al îndrăgostitului ș.a.m.d. De mare efect era ca, în vreme ce se pregătea reunirea îndrăgostiților, fata să fie prima care propune căsătoria. Și astfel, pas cu pas, Martin mai descoperi și alte șiretlicuri iscusite și pasionante. Numai cu „Isaiia dănțuiește“ de la sfîrșit nu-și putea îngădui nici un fel de inițiativă personală ; chiar dacă se despica cerul și se prăbușeau stelele de pe boltă, nunta tot trebuia să aibă loc. În ce privește cantitatea, rețeta prevedea minimum o mie două sute de cuvinte și maximum o mie cinci sute.

Înainte de a ajunge prea departe în arta ticluirii de istorioare, Martin își alcătui vreo șase scheme pe care le consulta de cîte ori scria așa ceva. Schemele acestea erau asemenea tabelelor folosite de matematicieni, formate din zeci de linii și zeci de coloane pe care le puteai cerceta de sus în jos ori de jos în sus, de la stînga către dreapta sau de la dreapta către stînga, ajungînd în cele din urmă, fără eforturi de gîndire și judecată, la mii de concluzii diferite, toate absolut precise și adevărate. Cu ajutorul acestor scheme, Martin era în stare ca într-o jumătate de oră să construiască, în linii mari, cinci-șase istorioare pe care apoi le completa cum găsea mai bine de cuviință. Trecînd la fapte văzu că după o zi întreagă de muncă la lucruri serioase poate scrie o asemenea istorioară într-un singur ceas, înainte de a se vîri în pat. După cum îi mărturisii mai tîrziu lui Ruth, aproape că ar fi putut să scrie istorioarele acestea și în somn. Singura muncă adevărată era la alcătuirea schemelor și asta o îndeplinea în chip mai mult mecanic.

Nu avea nici un fel de îndoială asupra eficacității schemelor, și pentru prima oară dădu dovadă că înțelesese felul de a gîndi al directorilor de reviste, cînd își spusese că primele două istorioare aveau să-i aducă cecuri. Și, într-adevăr, i-au adus cecuri de cîte patru dolari fiecare, nu peste mai mult de douăsprezece zile.

Între timp făcu noi și îngrijorătoare descoperiri în privința revistelor. Cu toate că-i publicase „Dangătul clopotelor”, revista *Transcontinental* întîrzia să-i trimită cecul. Martin avea nevoie de bani și scrisese redacției o scrisoare. Nu primi decît un răspuns în doi peri dimpreună cu rugă-

mințea de a le mai trimite și altceva. Nu mîncase nimic două zile în așteptarea acestui răspuns și, după primirea lui, își duse pentru a doua oară bicicleta la muntele de pietate. Se apucă să scrie regulat, de două ori pe săptămînă, la *Transcontinental* cerînd cei cinci dolari, dar nu primi răspuns decît rareori. Nu știa că de ani de zile *Transcontinental* abia își mai ducea zilele, că nu era decît o publicație de mîna a patra ori a zecea, cu un tiraj infim, că supraviețuia doar prin mici șantaje sau campanii patriotarde și datorită unor reclame ce aduceau foarte mult a pomeni. Nu știa nici că *Transcontinental* reprezenta singura sursă de venit a directorului și a administratorului revistei și că aceștia doi nu puteau s-o scoată la capăt decît mutîndu-se mereu din loc în loc ca să nu plătească chiria și neachitînd onorarii decît dacă se vedeau strînși cu ușa. N-avea de unde să afle că cei cinci dolari ai lui fuseseră însușiți de către administrator și folosiți pentru zugrăvirea casei lui din Alameda, pe care și-o zugrăvea singur lucrînd după-amiezile, fiindcă nu putea plăti prețul fixat de sindicat și fiindcă spărgătorului de grevă angajat la început îi trăsese cineva scara de sub picioare, iar acum zăcea în spital cu clavicula ruptă.

Cei zece dolari cu care Martin vînduse ziarului din Chicago „Căutătorii de comori“ nu veneau nici ei. Reportajul fusese publicat, de asta se putuse convinge în sala de lectură a bibliotecii publice, dar cu nici un chip nu reușea să capete vreun răspuns din partea redacției. Nimeni nu-i lua în seamă scrisorile. Ca să se convingă dacă ajungeau sau nu la destinație, trimise cîteva recomandate. Prin urmare era pur și simplu vorba de o hoție,

hotări Martin — jaf cu premeditare. Crăpa de foame și în vremea asta era prădat de munca lui, de bunurile lui a căror vînzare reprezenta singura-i posibilitate de a-și ciștiga pîinea cea de toate zilele.

Youth and Age era o revistă săptămînală și apucase să publice două treimi din nuvela lui de douăzeci și unu de mii de cuvinte, cînd se văzu nevoit să tragă obloanele, și toate speranțele lui de a căpăta onorariul de șaisprezece dolari fură spulberate.

Pentru a pune virf tuturor necazurilor sale, pierduse și „Cazanul“, socotit de Martin drept unul dintre cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Ajuns la desperare, nemaîștiind la care revistă să-l trimită, îl trimisese la *The Billow*¹, un săptămînal din San Francisco. Principalul motiv care îl îndemnase să facă acest lucru era că pentru a ajunge la *The Billow* nu avea decît să treacă de la Oakland la San Francisco și deci putea afla repede rezultatul. Peste două săptămîni fu în culmea fericirii văzînd la chioșc, în ultimul număr al revistei, nuvela lui tipărită în întregime, cu ilustrații și plasată la loc de cinste. Se duse acasă cu inima zvîcnind de bucurie, întrebîndu-se cît aveau să-i plătească pentru această nuvelă care era unul dintre cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Nu mai puțină plăcere îi pricinuia rapiditatea cu care bucata fusese acceptată și publicată. De asemenea, faptul că redacția nu-i comunicase nimic cu privire la acceptare, făcuse ca surpriza să-i fie și mai deplină. După ce așteptă o săptămîină, două și apoi încă o jumătate, deznădejdea alungă timiditatea și se hotări să scrie redacției, atrăgînd atenția că

¹ Talazul.

poate datorită unei scăpări din vedere a administrației modesta sumă ce i se cuvenea nu-i fusese încă trimisă.

Chiar dacă n-ar fi vorba decît de cinci dolari — își spunea Martin în sinea lui — și totuși cu ei ar putea să cumpere fasole și mazăre, care să-i dea posibilitatea să mai scrie încă vreo cinci asemenea bucăți, poate tot atît de izbutite.

Drept răspuns primi din partea redacției o scrisoare plină de răceală, dar care cel puțin avu meritul de a stîrni admirația lui Martin.

„Vă mulțumim — *spunea scrisoarea* — pentru valoarea dumneavoastră colaborare. Nuvela ne-a plăcut tuturor în chip cu totul deosebit și după cum vedeți am publicat-o de îndată, acordîndu-i locul de cinste. Nădăjduim că ilustrațiile v-au plăcut.

Recitind scrisoarea dumneavoastră rămînem cu impresia că în mod eronat ați presupus că noi am obișnui să plătim și materialele pe care nu le solicităm. La primirea manuscrisului am considerat, cum era și firesc de altminteri, că dumneavoastră cunoașteți condițiile noastre de lucru. În momentul de față nu ne rămîne decît să regretăm profund această nefericită întîmplare și să vă asigurăm de înalta noastră prețuire. Încă o dată, mulțumindu-vă pentru binevoitoarea dumneavoastră colaborare și nădăjduim să primim în viitorul cel mai apropiat și alte materiale, rămînem etc.“

Scrisoarea mai avea și un post-scriptum în care i se făcea cunoscut că deși *The Billow* nu acordă gratuități,

1) aveau totuși deosebita plăcere de a-i oferi un abonament gratuit pentru anul viitor.

După această experiență, Martin scrisese în capul primei pagini a tuturor manuscriselor : „Oferit la tariful dumneavoastră obișnuit“.

„Într-o bună zi — se mîngîie el — le voi oferi la tariful meu obișnuit“.

În vremea asta descoperi în sine o adevărată patimă pentru perfecțiune, sub stăpînirea căreia rescrise și cizelă „Strada cotită“, „Vinul vieții“, „Bucurie“, „Poemele marine“ și alte cîteva scrieri mai vechi. Ca și în trecut, nouăsprezece ceasuri de muncă pe zi nu izbuteau să-l mulțumească. Scria enorm, citea enorm, uitînd în încordarea acestei nedomolite sfortări chinurile pricinuite de renunțarea la tutun. Leacul pe care i-l făgăduise Ruth, ambalat într-un pachetel cu etichete țipătoare, fusese ascuns în colțul cel mai depărtat al mesei de lucru. Lipsa buruienii afurisite îl chinuia mai cu seamă în perioadele de foame și, cu toată trecerea vremii, dorința de a fuma rămînea mereu la fel de puternică. Martin socotea asta drept cea mai mare izbîndă a lui. Ruth însă era de părere că nu-și făcea decît datoria. Îi cumpără leacul din banii ei de buzunar, iar peste cîteva zile uită cu totul de chestiunea asta.

Istoriorele făcute după șablon, deși disprețuite și zeflemisite de Martin, aveau totuși succes. Datorită lor își scoase toate lucrurile amanetate, plăti majoritatea datoriilor și cumpără anvelope noi pentru bicicletă. Istoriorele aveau cel puțin meritul că-i dădeau posibilitatea să aibă ce pune la foc în fiecare zi și să se poată ocupa de treburile către care îl mîna ambiția ; în același timp, ceea

ce-l susținea moralicește erau cei patruzeci de dolari primiți de la *White Mouse*. De acest fapt rămineau legate toate nădejdlile lui și era mai departe convins că marile reviste plăteau chiar și autorilor necunoscuți după tarife cel puțin echivalente, dacă nu chiar mai avantajoase. Problema era cum să ajungi la revistele cele mari, de mîna întâia. Cele mai bune nuvele, eseuri și poeme ale lui rătăceau ca niște cerșetori de la o revistă la alta, și totuși în fiecare lună găsea între feluritele coperti ale atîtor reviste maldăre de maculatură plictisitoare, prozaică și lipsită de orice fior artistic. Dacă s-ar găsi măcar unul dintre acești stăpîni de reviste — se gîndea el cîteodată — care să coboare din înălțimile mîndriei lui și să-mi trimită o vorbă de încurajare ! N-are nici o importanță dacă lucrările mele sînt puțin obișnuite, dacă nu se potrivesc, din cine știe ce considerente de prudență, cu paginile acelor reviste, dar fără îndoială că în ele trebuie să existe cîteva licăriri, că în anumite pasaje nu se poate să nu se arate scînteii, oricît de puține, care să-i îndemne la o apreciere într-un sens ori altul. Cu astfel de gînduri lua din cînd în cînd cite un manuscris, de pildă „Aventura“ și îl recitea de mai multe ori, străduindu-se zadarnic să pătrundă taina tăcerii redacțiilor.

O dată cu venirea dulcii primăveri californiene, epoca de îndestulare luă sfîrșit pentru Martin. În ultimele săptămîni fusese intrigat de curioasa tăcere a agenției de presă care-i cumpăra istorioarele. Pînă cînd într-o bună zi, poșta îi aduse înapoi zece dintre manuscrisele lui făcute după șablon. Erau însoțite de o notiță scurtă prin care i se aducea la cunoștință că agenția era supraincăr-

cată cu material literar și că abia după cîteva luni aveau să mai aibă nevoie de lucruri noi. Contind pe aceste zece istoricare, Martin făcuse cheltuieli dezordonate. În ultima vreme agenția îi plătise cîte cinci dolari pentru fiecare bucată și reținuse toate istorioarele pe care le trimisese. De aceea socotise cele zece istorioare gata plasate și publicate și trăise pe baza asta ca un om care ar fi avut cincizeci de dolari depozit în bancă. Astfel se trezi din senin într-o perioadă de sărăcie lucie, în cursul căreia își plasă lucrările mai vechi la publicații care nu plăteau și le oferi pe cele mai recente altora, care nu i le publicau. Totodată reîncepu să bată scările muntelui de pietate din Oakland. Cîteva anecdote și scurte versuri umoristice publicate în unele săptămînale din New York îi dădură puțința să-și tîrîie zilele de azi pe mîine. În vremea asta scrise celor cîteva mari reviste lunare sau trimestriale, cerîndu-le informații și aflînd că foarte rar publicau materiale nesolicitate, cea mai mare parte din cuprinsul lor fiind scris la cerere de către specialiștii cei mai cunoscuți care deveniseră autorități consacrate în diferite ramuri de activitate.

CAPITOLUL

XXIX

Vara a fost vitregă pentru Martin. Redactorii și directorii de reviste erau plecați în concediu, iar publicațiile care, de obicei, răspundeau în trei săptămîni, acum întîrzieau cu răspunsul trei luni ori chiar mai mult. Singura lui consolare era că în acest fel realiza o economie la capitolul cheltuielilor pentru timbre poștale. Se părea că numai publicațiile care trăiau din operații pirateresti își continuau din plin activitatea, așa că lor le trimise Martin scrierile sale de debut : „Pescuitorii de perle“, „Meșteșugul marinăresc“, „Vinătoarea de broaște țestoase“ și „Alizeele de nord-est“. Manuscrisele fură publicate, dar nu primi nici un ban pentru ele. Ce-i drept, însă, după șase luni de corespondență primi totuși o mașină de ras pentru „Vinătoarea de broaște țestoase“, iar revista *Acropolis*, care pentru „Alizeele de nord-est“ îi promisese inițial cinci dolari și cinci abonamente anuale, nu împlini decît cel de-al doilea punct al promisiunii.

¹ Pentru un sonet despre Stevenson ¹ izbuti să smulgă doi dolari de la un director de revistă din Boston, discipol al lui Matthew Arnold ², care nu-și putea îngădui să plătească decît onorarii ca vai de lume. „Zîna și perla“, un spiritual poem-parodie de două sute de versuri, pe care de-abia îl pusese la punct, stîrni admirația directorului unei oarecare reviste din San Francisco, subvenționată de o mare companie de căi ferate. Cînd acesta îi scrisese oferindu-i ca drept de autor un permis de călătorie, Martin îi răspunse întrebîndu-l dacă permisul era transmisibil. I se aduse la cunoștință că nu, așa încît nefiind dispus să-și nesocotească munca, ceru să i se restituie poemul. Îl primi îndărăt, însoțit de regretele directorului și îl trimise tot la San Francisco, de data asta la *The Hornet* ³, o revistă lunară de prestigiu ridicată cîndva pînă în rîndul publicațiilor de frunte de strălucitul ziarist care o înființase. Numai că strălucirea acestei reviste începuse să scadă cu mult înainte de nașterea lui Martin. Directorul îi promisese cincisprezece dolari pentru poem, dar după publicare păru a fi uitat cu totul de plată. După cîteva scrisori rămase fără răspuns, Martin expedie încă una, plină de minie, la care primi răspuns. Acesta era

¹ Robert Louis Stevenson (1850—1894), romancier englez a cărui operă literară se distinge prin umanismul și democratismul ei.

² Matthew Arnold, poet, publicist și critic literar englez (1822—1888). A luat poziție împotriva poeziei pure și criticii subiectiviste. A criticat orînduirea capitalistă, dar de pe poziții teologice, susținînd că racilele societății burgheze ar putea fi înlăturate cu ajutorul ideilor religioase.

³ Bondarul.

semnat de un nou director, care îl informa în termeni reci că nu înțelege să fie făcut răspunzător de greșelile predecesorului său și că în orice caz el nu aprecia în chip deosebit poemul „Zîna și perla“.

Cea mai dureroasă experiență o avu însă Martin cu *The Globe*, o revistă din Chicago. Nu trimisese nicăieri „Poemele marine“, dar în cele din urmă foamea îl obligă s-o facă. După ce fură respinse de vreo zece reviste la rînd, ajunseră în redacția revistei *The Globe*, care le reținu. Ciclul era alcătuit din treizeci de poezii și urma să primească un dolar de bucată. În prima lună fură publicate patru și primi imediat un cec de patru dolari; dar cînd își aruncă ochii pe revistă, rămase înmărmurit. Poeziile fuseseră pur și simplu masacrate. În unele cazuri schimbaseră titlurile: „Finis“, de pildă, fusese preschimbat în „Sfirșitul“ iar „Balada stîncii singuratice“ în „Balada stîncii de coral“. În alt caz, un titlu fusese cu totul schimbat și înlocuit prin altul, complet nepotrivit. În locul titlului său „Luminile meduzei“, redacția pusese „Drumul întoarcerii“. Masacrul din cuprinsul poemelor era însă și mai îngrozitor. Martin gemu, îl trecură sudorile și-și răvăși părul cu degetele rășchirate. Frazе, rînduri și strofe întregi fuseseră eliminate, trecute unele în locul altora sau amestecate într-un chip cu totul de neînțeles. Uneori versuri ori strofe întregi fuseseră înlocuite. Ii era cu neputință să creadă că un redactor în toate mințile s-ar putea face vinovat de asemenea barbarii și nu putea găsi altă explicație în afară de aceea că poemele lui încăpuseră pe mîna băiatului de serviciu sau a dactilografei. Martin scrisе imediat redacției, cerînd să se oprească de

îndată publicarea și să i se restituie poemele. Scrise de mai multe ori, cu rugăminți, cu insistențe și cu amenințări, dar nimeni nu-l luă în seamă. Masacrul continuă lună după lună, pînă cînd toate cele treizeci de poeme fură publicate, și în fiecare lună primi cecul convenit pentru poemele publicate în numărul respectiv al revistei.

În ciuda atîtor dezamăgiri, amintirea celor patruzeci de dolari de la *White Mouse* încă îi mai hrănea nădejdlile, cu toate că se vedea împins din ce în ce mai mult să scrie maculatură. Descoperi un mănăs cîmp de activitate în săptămînalele agricole și jurnalele de comerț și constată că dacă s-ar fi lăsat pe seama săptămînalelor religioase ar fi putut crăpa de foame. Într-un moment dintre cele mai critice, cînd costumul lui închis se afla la muntele de pietate, dădu lovitura — sau cel puțin așa i se păru lui — la un concurs dotat cu premii și organizat de comitetul local al partidului republican. Concursul consta din trei probe, și Martin se înscrise la toate, zîmbind cu amărăciune la gîndul că ăra nevoit să facă și asta pentru ca să poată trăi. Poezia prezentată de el cîștigă premiul întii, în valoare de zece dolari, versurile pentru un marș luară premiul al doilea, în valoare de cinci dolari, iar pentru disertația lui asupra principiilor doctrinei partidului republican i se conferi premiul întii în valoare de douăzeci și cinci de dolari, ceea ce avu darul să-l umple de bucurie, dar numai pînă în clipa cînd încercă să-și încaseze premiile. Se iscaseră neînțelegeri în sinul comitetului local, și cu toate că din comitet făceau parte un bancher bogat și un senator, plata premiilor întîrzia. În timp ce chestiunea aceasta își mai aștepta încă dezlegarea,

Martin dădu dovadă că pricepea tot atât de bine și principiile de bază ale doctrinei partidului democrat, căci câștigă premiul întâi la un concurs similar organizat de democrați. Mai mult decât atât : încasă efectiv premiul de douăzeci și cinci de dolari. Cît privește cei patruzeci de dolari câștigați în primul concurs, nu i-a văzut niciodată.

Nevoit să recurgă la mici șiretlicuri pentru ca s-o poată vedea pe Ruth și ajungînd în cele din urmă la concluzia că dacă ar fi străbătut pe jos distanța de la North Oakland pînă la casa ei și înapoi ar fi pierdut prea mult timp, Martin scoase bicicleta și lăsă costumul amanet. Bicycleta îi oferea putința de a face mișcare, îi economisea ceasuri întregi pe care le putea consacra muncii și totodată îi permitea s-o vadă pe Ruth. O pereche de pantaloni bufanți și un pulover ceva mai vechi alcătuiau un destul de acceptabil costum de biciclist, așa încît o putea însoți pe Ruth în plimbările de după-amiază. De altminteri acum nici nu prea avea prilejul s-o vadă mai des acasă la ea, fiindcă doamna Morse își continua cu vigoare campania mondenă. Oamenii „fini“ pe care îi întâlnea acolo și pentru care, doar cu puțină vreme înainte, avusese atîta considerație acum îl plictiseau. Nu i se mai păreau deosebiți. Din cauza lipsurilor, a dezamăgirilor și a muncii încordate, devenise nervos și irascibil, iar flecăreala acestor oameni îl scotea din sărîte. Nu din pricină că ar fi fost prea egoist. Le măsura îngustimea minților comparîndu-i cu gînditorii ale căror cărți le citea. În casă la Ruth nu întâlnea niciodată o minte într-adevăr luminată, cu excepția profesorului Caldwell, dar pe profesor nu-l văzuse

acolo decît o singură dată. În ce-i priveşte pe ceilalţi, erau toţi nişte nătărăi, nişte flecuşteţe : superficiali, dogmatici şi ignoranţi. Tocmai ignoranţa acestor oameni îi pricinuia nedumerirea cea mai adîncă. Oare ce se întîmplase cu ei ? Ce făcuseră cu toată învăţătura primită prin şcoli ? Doar avuseseră la îndemină aceleaşi cărţi ca şi el. Cum de era cu putinţă ca oamenii aceştia să nu aleagă chiar nimic din ele ?

Ştia că pe lume existau minţi uriaşe, gînditori profunzi şi înţelepţi. Dovada i-o furnizau cărţile, cărţile acelea care-l instruiseră, ridicîndu-l la un nivel ce depăşea pe al oamenilor din mediul familiei Morse. Îşi dădea seama că în alte cercuri pot fi aflate minţi mai luminate decît ale oamenilor din lumea lui Ruth. Citise romane despre lumea bună engleză şi din ele putuse cunoaşte bărbaţi şi femei care discutau politică şi filozofie. Citise despre saloanele din marile oraşe, chiar de aici din Statele Unite, în care arta şi valorile intelectuale îşi dădeau întîlnire şi se înţelegeau de minune. În chip prostesc, crezuse mai înainte că toţi oamenii bine îmbrăcaţi ce se ridicau deasupra clasei muncitoare erau oameni cu minţi luminate şi cu dragoste de frumos. Pentru el gulerele scrobite mergeau mîna în mîna cu cultura şi se înşelase amarnic atunci cînd socotise că diploma universitară era totuna cu valoarea, cu talentul şi cultura.

Nu-i nimic ! El avea să-şi continue drumul către mai bine şi către mai înalt. Şi o va lua şi pe Ruth cu sine. Pe Ruth o iubea cu aprindere şi era incredinţat că oriunde s-ar afla, ea tot va străluci. Pentru el era limpede că lumea în mijlocul căreia trăise pînă nu demult îi legase

pietre de picioare ; dar tot atit de limpede vedea acum că Ruth trăgea poñoase asemănătoare. Nu avusese putința să se dezvolte. Cărțile din biblioteca tatălui, tablourile de pe pereți, cîntatul la pian — totul era doar fanfaronadă deșartă. Față de literatura adevărată, față de muzica și pictura adevărată, familia Morse și cei de teapa lor rămîneau totdeauna muți și surzi. Dar mai presus de toate acestea stătea viața, și în ceea ce privește viața erau de-o ignoranță desăvîrșită și definitivă. În ciuda înclinațiilor către principiile sectei unitariene ¹ și a măștilor cu ajutorul cărora încercau să treacă drept oameni luminați și cu vederi largi, se dovedeau a fi rămas cu două generații în urmă față de nivelul științelor interpretative ; felul lor de a gîndi era medieval, iar concepțiile cu privire la cele mai de seamă date ale existenței și universului i se păreau lui Martin încheștate în cătușele metafizice care încorsetaseră mințile troglodiților, concepții vechi ca și viața în caverne sau chiar mai vechi — identice cu cele ce treziseră spaima de întuneric în creierul maimuței antropoide din pleistocen ² ; cu cele care-i îndemnaseră pe iudeii primitivi să-și închipuie că Eva fusese plămădită din coasta lui Adam ; cu cele ce îi sugeraseră lui Descartes ³ construirea unui

¹ Sectă creștină, care nu recunoaște dogma treimii și afirmă că Dumnezeu e o singură persoană.

² Eră geologică începută acum aproximativ un milion de ani, în cursul căreia a apărut și omul primitiv.

³ René Descartes (1596—1650), celebru filozof și savant francez. Combătînd filozofia mistică medievală și dogmele religioase, el recomandă cunoașterea lumii prin rațiune și apelează la „îndoială”, socotînd că, dacă va folosi îndoiala ca metodă generală, adică va verifica pe cale rațională orice teză, va evita ideile pre-

sistem idealist, care nu vedea în universul întreg decît o proiectare a plăpîndului său „eu“ ; și cu cele care îl determinaseră pe un vestit cleric britanic¹ să îndrepte împotriva evoluționismului o satiră otrăvită menită să ciștige aplauze prompte și să facă din numele lui o rușinoasă mizgălitură pe paginile istoriei.

Astfel gîndea Martin și, gîndindu-se tot așa mai departe ajunse la concluzia că deosebirea dintre avocații, ofițerii, oamenii de afaceri și funcționarii de bancă, a căror cunoștință o făcuse, și lumea muncitorească în mijlocul căreia trăise, corespundea cu deosebirile dintre mîncarea pe care o consumau, veșmintele pe care le îmbrăcau și casele în care locuiau. Fără îndoială că toți erau lipsiți de acel „ceva“ deosebit pe care Martin îl simțea în cărți și în sine însuși. Familia Morse îi arătase tot ce rangul lor social le putea pune la dispoziție, dar toate aceste lucruri nu izbutiseră să-l impresioneze. Deși era sărac lipit pămîntului și rob vîndut cămătarului care-i împrumuta pe amanet, se considera mai presus decît toți cei întîlniți în casa familiei Morse ; iar atunci cînd unicul lui costum

concepute și va ajunge la stabilirea adevărului obiectiv. Îndoindu-se de toate, Descartes ajunge totuși la un lucru de care nu se mai poate îndoi și anume la constatarea că se îndoiește. A se îndoi înseamnă pentru el a cugeta și de aici cunoscuta sentință : „Mă îndoiesc, deci cuget. Cuget, prin urmare exist “

În felul acesta filozoful ajunge la concluzia existenței lumii doar pornind de la existența propriului său „eu“ — fapt la care se face aluzie în text.

¹ Este vorba de *Samuel Wilberforce* (1805—1873), episcop de Oxford, care a avut o celebră controversă privitoare la evoluționism cu *Thomas Huxley*, discipol al lui *Darwin*.

decent nu era la muntele de pietate, se învîrtea în mijlocul lor ca un stăpînitor al vieții, cutremurat în toată făptura de un simțămînt de jignire, asemenea unui principe osîndit să trăiască printre ciobani.

— Îi urîți pe socialiști și vă temeți de ei — îi spusese într-o seară la cină Martin domnului Morse — dar care e pricina? Nu-i cunoașteți nici pe ei, nici doctrina lor.

Discuția fusese provocată de doamna Morse care, nu fără perfidie, îl ridicase în slăvi pe domnul Hapgood. Martin nu-l putea suferi pe casier și de cîte ori venea vorba despre acest declamator de banalități, i se urca tot sîngele la cap.

— Da — zise Martin — Charlie Hapgood e ceea ce se cheamă un tînăr de viitor, cel puțin așa mi s-a spus. Și s-ar părea că e adevărat. Mai mult ca sigur că înainte de a muri o să ajungă guvernator al statului California și — cine știe? — poate și membru în senatul Statelor Unite.

— Ce te face să crezi asta? întrebasese doamna Morse.

— L-am auzit vorbind în cursul unei campanii electorale. Discursul lui era atît de încîntător de idiot și lipsit de orice originalitate, dar totuși atît de convingător, încît liderii nu pot să nu-l considere un om de nădejde și de înaltă valoare, iar platitudinile pe care le debitează sînt atît de asemănătoare cu platitudinile cetățeanului de rînd, încît... ei, știți, orice om se simte măgulit atunci cînd iei propriile lui gânduri, le împopoțonezi și pe urmă i le înfățișezi înaintea ochilor.

— Am impresia că ești gelos pe domnul Hapgood, interveni Ruth.

— Ferească dumnezeu !

Expresia de dezgust zugrăvită pe chipul lui Martin o scoase din fire pe doamna Morse și o făcu să devină agresivă.

— Desigur, nu vrei să spui că domnul Hapgood e un prost ? întrebă dinsa cu voce de gheață.

— Nu e mai prost decât membrii de rînd ai partidului republican — fu răspunsul — sau, dacă vrei, ai partidului democrat. Sînt toți niște prostănaci, cînd nu-s vicleni, și foarte puțini dintre ei se pot lăuda cu această calitate. Singurii republicani deștepți sînt milionarii și oamenii lor de casă conștienți de treaba pe care o îndeplinesc. Aștia cel puțin știu care le sînt interesele și cum și le pot satisface.

— Eu sînt republican, spuse domnul Morse într-o doară. Fii bun și spune-mi în ce categorie mă pui.

— O ! Dumneavoastră nu sînteți un slujitor care nu-și dă seama de rolul ce-i revine.

— Slujitor ?

— Da, bineînțeles. Dumneavoastră sînteți avocatul marilor companii. Nu aveți procese de drept muncitoresc sau penal. Veniturile dumneavoastră nu vin de la nefericiții care-și maltratează nevestele sau de la hoții de buzunare. Veniturile dumneavoastră toate vin de la stăpîinii societății și omul care hrănește pe altul este stăpînul celui hrănit. Da, și dumneavoastră le sînteți un slujitor. Sînteți interesat în prosperitatea grupurilor capitaliste pe care le slujiți.

Chipul domnului Morse se cam congestionase.

— Îți mărturisesc, stimată domn — spuse dinsul — că vorbești întocmai ca șarlatanii aceia de socialiști.

Atunci Martin făcuse observația pomenită mai sus.

— Îi urîți pe socialiști și vă temeți de ei, dar care e pricina? Nu-i cunoașteți nici pe ei, nici doctrina lor.

— În orice caz ideile dumitale sînt foarte apropiate de socialism, răspunse domnul Morse, în vreme ce Ruth privea îngrijorată cînd la unul, cînd la celălalt, iar doamna Morse de-abia își mai stăpînea bucuria pricinuită de această întîmplare din care ar fi putut izvorî minia domnului și stăpînului ei.

— Dacă afirm că republicanii sînt niște prostănaci și susțin că libertatea, fraternitatea și egalitatea nu mai sînt decît niște baloane de săpun care de mult au crăpat, asta nu înseamnă că aș fi socialist, zise Martin zîmbind. Dacă pun la îndoială vederile lui Jefferson¹ și ale franțuzului lipsit de spirit științific care l-a influențat, prin asta nu am devenit socialist. Vă rog să mă credeți, domnule Morse, că dumneavoastră sînteți mult mai aproape de socialism decît mine, care-s dușmanul lui declarat.

— De data asta te ții de glume, fu tot ce putu răspunde celălalt.

— Nici vorbă de așa ceva. Sînt cît se poate de serios. Dumneavoastră încă mai credeți în egalitate și totuși munciți pentru prosperitatea marilor companii, iar marile

¹ *Thomas Jefferson* (1743—1826), om politic american, autorul Declarației de Independență a S.U.A. (1776), ale cărui idei au fost puternic influențate de concepțiile marelui iluminist francez Jean-Jacques Rousseau (1712—1778), la care se face aluzie mai departe în text.

companii sînt din zi în zi mai ocupate cu înmormîntarea egalităţii. Mie îmi spuneţi că sînt socialist fiindcă neg existenţa egalităţii şi afirm tocmai idealul dumneavoastră de viaţă. Republicanii sînt duşmanii egalităţii, cu toate că cei mai mulţi dintre ei luptă împotriva egalităţii fluturînd mereu acest cuvînt ca o lozincă. În numele egalităţii lichidează egalitatea. Asta este pricina pentru care am spus că sînt nişte prostănaci. În ceea ce mă priveşte, sînt un individualist. Cred că la fugă cîştigă cel mai iute de picior şi la trîntă cel care e mai tare. Acesta este cel mai de seamă lucru pe care l-am învăţat din biologie, sau cel puţin îmi închipui că l-am învăţat. După cum v-am spus, eu sînt individualist, iar individualismul este vrăjmaşul ereditar şi etern al socialismului.

— Dar te duci totuşi la mitingurile socialiştilor, izbucni domnul Morse.

— Bineînţeles, exact aşa cum o iscoadă se duce în tabăra vrăjmaşului. Altfel cum ai putea afla cite ceva despre duşman? De altminteri îmi face şi o deosebită plăcere. Sînt nişte vajnici luptători şi, indiferent dacă au sau nu dreptate, cel puţin sînt oameni citiţi. Oricare dintre ei ştie mai multă sociologie şi se descurcă în ştiinţe mai bine decît orice cavaler de industrie. Da, am fost la vreo cinci sau şase mitinguri de-ale lor, dar asta n-a putut să mă preschimbe în socialist tot aşa după cum nici un discurs al domnului Hapgood nu mă poate transforma în republican.

— Cu toate acestea, zise domnul Morse cu glas moale, cred că înclini spre socialism.

„Doamne-dumnezeule — își zise Martin în sinea lui — ăsta habar n-are despre ce anume e vorba. N-a priceput o iotă din tot ce i-am spus. Oare ce-o fi făcut cu toată educația pe care a primit-o prin școli ?“

Și astfel, în cursul dezvoltării personalității sale, Martin se trezi față în față cu morala economică sau mai bine zis cu morala de clasă care în ochii lui deveni repede un monstru înspăimântător. Personal, el rămânea un moralist intelectual, dar concepțiile morale ale celor din jurul lui, alcătuite dintr-un talmeș-balmeș de considerații economice, metafizice, sentimentale și din manifestări ale spiritului de imitație, i se păreau mult mai respingătoare decât banalitatea emfatică.

O pildă de asemenea amestec bizar și năclăit întâlni Martin la oameni care-i erau foarte apropiați. Sora lui, Mariana, fusese de mai multă vreme în vorbă cu un tânăr mecanic foarte întreprinzător, neamț de origine, care, după ce învățase toate tainele meseriei, hotărâse să deschidă un atelier de reparat biciclete. Cum în același timp devenise și agent al unei firme producătoare de biciclete ieftine, se descurca destul de bine. Cu puțin timp înainte, Mariana îi făcuse o vizită lui Martin, în odăița lui, anunțându-l că în scurtă vreme avea să se logodească și cu prilejul vizitei acesteia îi cercetase mai mult în joacă palma și-i citise viitorul. Data următoare venise împreună cu Hermann von Schmidt. Martin îi primi cu multă plăcere și-i felicită pe amândoi în cuvinte atit de alese și cu fraze atit de frumoase, încât izbuti să impresioneze în chip neplăcut sensibilitatea de țăran a alesului soră-si. Această impresie proastă fu și mai mult accentuată atunci

cînd Martin se apucă să le citească cele cinci ori șase strofe pe care le scrisese în cinstea primei vizite a Marianei. Era o poezioară spirituală și plină de agerime și delicatețe pe care o intitulase „Ghicitoarea“. Cînd termină de citit, văzu cu multă surprindere că pe chipul fetei nu se arată nici un fel de veselie. Ba mai mult decît atît, băgă de seamă că se uită cu ochi plini de îngrijorare către logodnic și, urmărindu-i privirile, observă că pe figura colțuroasă a bravului flăcău nu se arată decît întunecată și minioasă dezaprobare. După asta cei doi tineri nu mai zăboviră mult și-și luară rămas bun, iar Martin uită cu totul întîmplarea, deși în clipa aceea numai cu mare mirare văzuse că este cu puțință ca o femeie — fie ea chiar o femeie din clasa muncitoare — să nu fie încîntată și măgulită de faptul că cineva îi închinase versuri.

Peste cîteva zile Mariana îl vizită din nou pe Martin, de data asta singură. De cum intră pe ușă, și începu să-l certe cu multă amărăciune pentru ceea ce făcuse.

— Dar cum se poate, Mariana — se supără Martin — după felul cum vorbești s-ar spune că ți-e rușine cu neamurile tale, sau în orice caz, ți-e rușine că ai un frate ca mine.

— Păi așa și este, izbucni fata.

Martin rămase trăsnit cînd văzu că ochii soră-si sînt înecați în lacrimi amare. Durerea fetei, din orice pricină ar fi venit, era sinceră.

— Bine, Mariana, dar ce motiv are Hermann al tău să fie gelos pentru că eu scriu niște versuri în cinstea surorii mele ?

— Nu-i gelos, rosti fata printre suspine. Spune numai că a fost un lucru necuviincios, un lucru de... de rușine.

Martin șuiera prelung printre dinți în semn de adîncă mirare, apoi se apucă să caute o copie a „Ghicitoarei“, pe care o reciti.

— Eu nu pot vedea aici nimic rușinos, zise el în cele din urmă, întinzîndu-i și ei copia. Te rog citește-o și tu și spune-mi ce ți se pare a fi de rușine... așa ai zis, nu ?

— Hermann așa a spus și el știe totdeauna ce vorbește, răspunse fata dînd la o parte manuscrisul la care se uită plină de scîrbă. Hermann spune că trebuie s-o rupi. Zice că el n-o să ia o nevastă despre care sînt scrise astfel de lucruri ce pot fi citite de oricine. Cică n-o să îndure el asemenea rușine.

— Bine, Mariana, dar cum se poate ? Asta nu-i decît o copilărie nemaipomenită, începu Martin, dar într-o clipă își schimbă gîndul.

Văzu dinaintea lui o fată nefericită, își dădu seama cît de zadarnică ar fi orice încercare de a-l convinge pe logodnicul ei sau chiar pe ea și, cu toate că întreaga situație era absurdă și caraghioasă, hotări să se dea bătut.

— Bine, rosti el atunci rupînd manuscrisul în bucățele și aruncîndu-l la coș.

Se mîngîia cu gîndul că în orice caz originalul dactilografiat se odihnea pe birourile unei reviste din New York. Mariana și viitorul ei soț n-aveau să afle niciodată nimic și nici el, nici Hermann von Schmidt, nici Mariana și nici menii de pe lume n-avea să piardă ceva dacă mica și nevinovata poezioară ar fi fost vreodată publicată.

Mariana se aplecă să caute în coșul de hîrtii, dar se opri.

— Pot s-o iau ? il rugă ea.

Martin încuviință din cap și dus pe gînduri o privi cum adună bucățelele împrăștiate ale manuscrisului și le îndeasă în buzunarul hainei — dovadă palpabilă a succesului misiunii primite. Mariana îi aducea acum aminte de Lizzie Connolly, deși în ființa ei era mai puțină pasiune, iar viața clocotea mai domol decît în făptura celeilalte fiice a clasei muncitoare, cu care el se întîlnise de două ori în viață. Dar erau deopotrivă amîndouă în ce privea îmbrăcămintea și purtările, iar Martin surîse veselindu-se pe ascuns de toanele imaginației lui, care acum i le arăta pe amîndouă pătrunzînd în salonul doamnei Morse. Însă veselia îi pieri și în locul ei se ivi conștiința unei cumplite singurătăți. Sora aceasta a lui și salonul doamnei Morse erau pietre de hotar pe drumul străbătut de el. Și pe amîndouă le lăsase în urmă. Privi în jurul lui, cu multă dragoste, la cele cîteva cărți care-i aparțineau. Erau singurii tovarăși ce-i rămăseseră.

— Cum, cum ? Ce-ai spus ? întrebă el tresărind surprins.

Mariana repetă întrebarea.

— De ce nu cauți un serviciu ? Martin izbucni într-un hohot de ris forțat. Hermann al tău ți-a spus asta ?

Fata clătină din cap.

— Nu minți, îi porunci el și îndată o ușoară înclinare a capului surorii îi arată că avusese dreptate.

— Bine, să-i spui lui Hermann al tău să nu se mai amestece acolo unde nu-i fierbe oala ; atunci cînd scriu

poezii despre fata cu care s-a logodit, asta îl privește, dar altminteri n-are de ce să se amestece. Ai înțeles ?

— Prin urmare nu crezi c-am să pot face vreo treabă ca scriitor, nu-i așa ? continuă Martin. Crezi că nu sînt bun de nimic ?... Că am decăzut de tot și acuma am ajuns rușinea familiei ?

— Cred c-ar fi mai bine dacă ți-ai găsi un serviciu, spuse fata cu tărie și Martin își dădu seama că e sinceră. Hermann zicea că...

— Dă-l dracului pe Hermann ! izbucni Martin plin de voie bună. Ce vreau să știu acuma e cînd te măriți. De asemenea, dacă Hermann al tău va binevoi să-ți îngăduie să primești un dar de nuntă din partea mea.

După plecarea soră-si cugetă îndelung la împlinirea asta și o dată sau de două ori izbucni în ris amar gîndindu-se la Mariana și la logodnicul ei, la clasa din care făcea parte și la cei din clasa lui Ruth, care-și duceau viața lor strîmtă, supunîndu-se unor formule meschine — ființe nesimțitoare strînse în turme, gata să-și croiască viața unul după părerile celuilalt, incapabile de independență și niciodată în stare să-și trăiască într-adevăr viața din pricina șabloanelor copilărești de care se lăsau robiți. Se gîndi la toți și-i puse să se perinde ca niște umbre pe dinaintea lui : Bernard Higginbotham braț la braț cu domnul Butler, Hermann von Schmidt alături de Charlie Hapgood. Îi cercetă unul cîte unul și perechi-perechi, îi cîntări și-i aruncă deoparte — îi cîntări cu balanța inteligenței și moralității învățate din cărți. Zadarnic se întrebă : Unde-s oare sufletele cele mari, unde-s oamenii mari ? Nu izbutea să-i afle printre arătările acelea nesim-

țitoare, grosolane și lipsite de inteligență care răspunseră chemării lui și se înfățișaseră în odaia-i strîmtă. Față de toți aceștia nu încerca decît scîrbă, scîrba pe care trebuie c-o simțea și Circe¹ față de porcii ei. Cînd în sfîrșit îl alungă de la sine și pe cel din urmă și se crezu singur, în încăpere pătrunse un întîrziat care nu era așteptat și pe care nimeni nu-l poftise. Martin se uită la el și văzu pălăria cu boruri tari, haina la două rînduri de croială îndoielnică și umerii ce se legănau într-una, ai tinerei pușlamale care fusese el odinioară.

— Erai la fel cu toți ceilalți, flăcăule, îi spuse Martin zîmbind batjocoritor. Te purtai și judecai exact la fel cu ceilalți. Nu gîndeai și nu acționai prin tine însuți. Părerile, ca și hainele tale, erau „de gata“; faptele tale se modelau după nevoia de-a cîștiga aplauzele gloatei. Erai starostele bandei fiindcă ceilalți te unseseră. Te băteau și erai în fruntea bandei, nu fiindcă ți-ar fi făcut plăcere — știi bine că de fapt nu simțezi decît scîrbă — ci pentru că ceilalți te băteau pe umăr în semn de prețuire. L-ai făcut zob pe Brînzosu fiindcă nu voiai să-ți pleci grumazul, și nu voiai să-l pleci, în parte pentru că erai o fiară sălbatică, dar mai ales pentru că erai convins, ca toți cei din jurul tău, că demnitatea umană se măsoară după cruzimea sîngeroasă de care ești în stare să dai dovadă mutilînd și terciuînd anatomia semenilor. Ia seama, năzdrăvanule, de multe ori ai luat chiar iubitele altora, și asta nu fiindcă le-ai fi dorit, ci pentru că în măduva oaselor celor din jurul tău, a celor după măsura cărora îți

¹ Vrăjitoare legendară, personaj din Odiseea lui Homer, care prin vrăji i-a transformat în porci pe tovarășii lui Ulyse.

potriveai principiile morale, zăceau instinctele armăsarului sălbatic și ale morsei neîmblinzite. Și iată, anii au trecut. Ce mai crezi acum despre toate astea ?

Drept răspuns, vedenia suferi o rapidă metamorfoză. Pălăria cu boruri tari și haina de croială îndoielnică dispărură, fiind înlocuite de altele mai puțin bătătoare la ochi ; expresia de brutalitate îi dispăru de pe chip și asprimea i se șterse din priviri ; chipul întreg, purificat și îmblinzit, era iluminat de-o strălucire interioară izvorită din comuniunea cu frumosul și cunoașterea. Umbra semăna foarte mult cu dînsul așa cum arăta acum și, uitîndu-se la ea, băgă de seamă lampa mică de masă care o lumina și cartea asupra căreia stătea aplecată. Se uită la titlul cărții și citi : „Știința Esteticii“. În clipa următoare pătrunse în conturul vedeniei, aranjă mai bine lampa și continuă el însuși să citească „Știința Esteticii“.

CAPITOLUL

XXX

Într-o frumoasă zi de toamnă, într-o zi de toamnă tîrzie asemănătoare aceleia în care cu un an mai înainte își mărturisiseră unul altuia simțămintele, Martin îi citi lui Ruth „Ciclul dragostei“. Era după-amiază și, la fel ca odinioară, veniseră cu bicicletele pînă la colina lor preferată, pierdută printre dealuri. De mai multe ori Ruth îi întrerupsese lectura cu exclamații de desfătare, iar după ce așeză și ultima foaie a manuscrisului deasupra celorlalte, Martin așteptă să-i audă părerea.

Fata rămase tăcută o vreme și abia într-un tîrziu vorbi rar și cu greutate, neputîndu-se hotări să toarne în cuvinte asprimea gîndului.

— Mi se par frumoase, tare frumoase, dar nimeni nu se arată dispus să ți le cumpere, nu-i așa? Înțelegi ce vreau să spun, zise ea cu aprindere. Scrisul ăsta al tău n-are nici o valoare practică. Există un anumit lucru — s-ar putea ca vina să fie a publicului — care nu-ți îngăduie să poți trăi de pe urma scrisului. Și te rog, dragul meu, să nu mă înțelegi greșit. Sînt măgulită, sînt mîndră și încîntată — dacă n-ar fi așa ar însemna

că nu sînt într-adevăr femeie — de faptul că scrii și-mi închini mie poeziile astea. Dar cu ele nu vom ajunge niciodată să ne putem căsători. Tu nu pricepi, Martin? Să nu crezi că sînt meschină și interesată. Din pricina dragostei, din pricina gîndului la viitorul nostru mă zbucium atîta. Un an întreg a trecut din clipa cînd am aflat că ne iubim și ziua căsătoriei noastre nu e cu nimic mai aproape. Să nu mă socotești lipsită de rușine pentru că vorbesc așa despre căsătoria noastră; o fac numai fiindcă inima și toată ființa mea e în joacă. Dacă ții așa de mult la scris, de ce nu încerci să găsești de lucru la un ziar? De ce să nu intri undeva ca reporter... măcar așa, pentru o vreme?

— Mi-ar strica stilul, răspunse el cu voce joasă, monotona. Nici nu-ți poți da tu seama cît am muncit ca să-mi creez un stil.

— Dar istorioarele acelea, insistă Ruth. Tu singur spuneai că sînt fleacuri, maculatură. Ai scris o mulțime de asemenea nimicuri. Astea nu-ți stricau stilul?

— Nu, sînt două lucruri cu totul deosebite. Istoriorele luau ființă, se încheau la sfîrșitul unei zile întregi de strădanii depuse în căutarea stilului. Dar munca unui reporter e toată închinată fleacurilor, lucrurilor de duzină, din zori și pînă-n noapte, și fleacurile astea ajung să-ți copleșească toată viața. Viața devine un fel de vîrtej, limitată la clipa prezentă, lipsită și de trecut și de viitor, iar atunci, fără îndoială, nici nu mai poate fi vorba de vreun stil în afară de cel reportericesc, ceea ce numai literatură nu poate fi. Dacă m-aș face reporter acum, chiar în momentul cînd stilul meu începe să se

formeze, să se cristalizeze, din punct de vedere literar ar însemna că mă sinucid. În orice caz, fiecare istorioară, fiecă cuvînt din fiecare istorioară a fost o pîngărire a propriei mele ființe, a respectului față de mine însumi, a respectului meu pentru frumos. Îți mărturisesc că a fost cumplit. Păcătuiam adînc. Mă bucuram în ascuns de cîte ori erau respinse, chiar dacă asta însemna că trebuia să-mi duc hainele la muntele de pietate. Dar ce fericire a fost să scriu „Ciclul dragostei“ ! Bucuria creației în forma ei cea mai pură ! Și asta răscumpăra toate necazurile.

Martin nu știa că Ruth n-are nici un fel de înțelegere pentru bucuria creației. Folosea cuvintele astea, și de la ea le auzise Martin prima oară. Citise și ea despre ele, învățase multe cu privire la ele în vremea cît urmărea cursurile universitare, ca să-și ia licența în litere ; dar nu era înzestrată cu originalitate, cu har creator, și la ea toate manifestările culturii nu erau decît ecouri ale ecourilor altora.

— Oare n-or fi avut dreptate cei care ți-au modificat „Poemele marine“ ? întrebă ea. Nu trebuie să uiți că pentru a putea ajunge în redacția unei reviste trebuie să dovedești oarecare pricepere.

— Asta se împacă de minune cu venerația pentru adevărurile luate de-a gata, răspunse Martin copleșit deodată de ostilitatea lui față de întreaga tagmă a redactorilor. Totul este spre bine în această lume care e cea mai bună din cîte sînt posibile. Existența este justificarea deplină a dreptului de a exista — de a exista, bagă bine de seamă, căci așa crede, chiar fără să-și dea

seama, orice om obișnuit — nu numai în condițiile prezente, ci în orice alte condiții. Bineînțeles că numai ignoranța îi poate face să creadă asemenea haliverne — ignoranța lor care nu e nici mai mult nici mai puțin decât procesul mintal al ucigașului descris de Weininger¹. Își închipuie că gîndesc, și asemenea ființe necugetătoare sînt judecătorii celor puțini care într-adevăr gîndesc.

Se opri, căci își dădu seama că spusese lucruri care depășeau puterea de înțelegere a lui Ruth.

— Nu știu cine e acest Weininger și sînt sigură că nici n-am auzit de el, răspunse Ruth. Și mergi cu generalizările așa de departe, încît nici nu te pot urmări. Eu nu vorbeam decât despre faptul că redactorii revistelor au o calificare...

— Îți spun eu, o întrerupse Martin. Calificarea cea mai importantă a nouăzeci și nouă la sută dintre oamenii de prin redacțiile revistelor este insuccesul. N-au izbutit să facă nimic ca scriitori. Nu-ți închipui că preferă corvoada biroului și robia față de cititori și față de patron, în locul bucuriei de a scrie. Au încercat să scrie și nu au izbutit. Și tocmai în asta stă blestematul paradox al situației. Fiecare porțiță pe care se poate ajunge la succesul în literatură este străjuită de acești ciini de pază, de falitii literaturii. Majoritatea directorilor, redactorilor și adjuncților lor, și aproape toți cei care referă asupra manuscriselor prezentate revistelor ilustrate și editurilor, sînt oameni care au vrut să scrie și n-au reușit. Și totuși tocmai ei, dintre toate ființele de sub soare cei mai puțin indicați să facă o astfel de treabă, sînt cei

¹ *Otto Weininger* (1880—1902), filozof austriac.

care hotărăsc ce anume va putea și ce nu va putea răzbi pînă la lumina tiparului — ei, care au arătat că nu-s înzestrați cu nici un pic de originalitate, care au dovedit că sînt lipsiți de scînteia divină, tocmai ei sînt chemați să judece originalitatea și geniul. Pe urmă vin cronicarii de la reviste, care-s tot ațiția faliți. Să nu-mi spui că nu s-au legănat niciodată cu visul de a scrie și că n-au încercat să scrie poezii ori romane; au încercat și au dat greș. Nu vezi că tot ce se publică de obicei prin reviste e mai greu de înghițit decît untura de pește? Știi ce cred despre cronicari și despre așa-zișii critici. Există și critici mari, dar aceștia sînt mai rari decît cometele. Dacă nu voi reuși ca scriitor, înseamnă că m-am dovedit apt pentru cariera de redactor. Acolo am și pîine, și unt, și miere.

Mintea lui Ruth lucră repede, iar dezacordul ei față de părerile bărbatului iubit fu și mai mult întărit de contradicția descoperită în filipica lui.

— Bine, Martin, dar dacă așa stau lucrurile, dacă toate porțile sînt închise, după cum atît de convingător ai arătat tu, cum a fost cu putință ca vreunul dintre marii scriitori să ajungă totuși acolo unde a ajuns?

— Au ajuns acolo realizînd imposibilul, răspunse el. Au creat lucruri atît de înflăcărate, atît de strălucitoare, încît au izbutit să transforme în scrum tot ce le stătea împotriva. Izbînda lor are în ea și ceva ce ține de miracol, căci au cîștigat cînd nu aveau decît una la mie șanse de cîștig. Au ajuns acolo pentru că s-au dovedit a fi uriașii căliți în lupte, despre care vorbește Carlyle¹,

¹ *Thomas Carlyle* (1795—1831), eseist și istoric idealist englez.

și care nu se lasă niciodată răpuși. Asta trebuie să fac și eu ; trebuie să înfăptuiesc imposibilul.

— Și dacă n-ai să reușești ? Ești dator să te gîndești și la mine, Martin.

— Dacă nu reușesc ? Martin se uită la ea o clipă, ca și cum gîndul căruia îi dăduse glas ar fi fost cu neputință de gîndit. Pe urmă în ochii lui răsări lumina înțelegerii. Dacă nu reușesc, am să mă fac redactor și atunci ai să fii soția unui editor.

Văzîndu-l pornit pe glumă, Ruth se încruntă, iar lui încruntarea asta i se păru minunată, încîntătoare, așa că întinse brațul pe după umerii ei și cu săruturi îi șterse încruntarea.

— Gata, ajunge, zise apoi Ruth, cu un efort de voință izbutind să se smulgă de sub vraja puterii lui. Am discutat cu tata și cu mama. Pînă acum niciodată nu m-am purtat așa față de ei. Am cerut să fiu ascultată. M-am arătat tare nesupusă. Ei sînt împotriva ta, asta o știi. Dar de nenumărate ori i-am asigurat că dragostea mea pentru tine rămîne mereu neclintită, iar pînă la urmă tata s-a arătat dispus să te primească la biroul lui chiar de miine, dacă vrei. Pe urmă din propria lui inițiativă a spus că de la început o să te plătească destul de bine ca să ne putem căsători și să luăm o casuță undeva. Mie mi s-a părut că asta e foarte drăguț din partea lui... nu-i așa ?

Cu inima strînsă în ghearele disperării, Martin băgă cu un gest mecanic mîna în buzunar, căutînd tutun și foiță (pe care de multă vreme nu le mai folosea) ca să

răsucească o țigară, mormăi doar citeva cuvinte neînțelese, iar Ruth urmă :

— Cu toate astea îți spun sincer — și te-aș ruga să nu te superi, fiindcă ți-o spun tocmai ca să știi ce părere are despre tine — tatei nu-i plac ideile tale radicale și crede că ești un leneș. Bineînțeles, eu știu că nu ești. Știu că muncești din greu.

„Cît de greu, nici nu-și închipuie ea“, se gîndi Martin.

— Așa, zise Martin, și ce spuneai despre ideile mele ? Crezi că sînt chiar atît de radicale ?

O privi drept în ochi și așteptă răspunsul.

— Mi se par... cum să-ți spun... foarte neliniștitoare, spuse Ruth.

Căpătase răspunsul, dar viața i se părea atît de cenușie încît uită cu totul ispititoarea propunere cu privire la intrarea în slujbă pe care i-o făcuse Ruth. Cît despre ea, după ce îndrăznise să-i vorbească atît de deschis, se hotărî să aștepte pînă se va ivi prilejul să repete propunerea și întrebarea.

N-a trebuit să aștepte prea mult. Martin avea și el o întrebare de pus. Voia să verifice în ce măsură Ruth își păstra încrederea în el și, o săptămînă mai tîrziu, amîndoi au căutat răspuns la întrebările care-i frămîntau. Martin grăbi explicația citindu-i lui Ruth „Rușinea soarelui“.

— De ce nu vrei să te faci reporter ? întrebă ea cînd Martin termină de citit. Îți place așa de mult să scrii și sînt sigură că ai avea succes ca reporter. Ai putea să faci carieră în ziaristică și să ajungi un reporter renumit. Există nu puțini corespondenți speciali foarte vestiți. Au lefuri mari și cîmpul lor de activitate e lu-

mea cea largă. Sînt trimiși pretutindeni, în inima Africeii, ca Stanley, să ia interviuri papei la Vatican sau să exploreze regiunile neumblate din Tibet.

— Va să zică nu-ți place eseul meu ? răspunse Martin. Crezi că aş avea oarecare şanse în ziaristică, dar că n-am nici una în literatură ?

— Nu, nu ; îmi place. E o bucată de mare efect. Mi-e teamă însă că depăşeşte puterea de înţelegere a cititorilor. În orice caz, pe mine mă depăşeşte. Îmi place cum sună, dar de înţeles n-o înţeleg. Argoul tău ştiinţific rămîne mai presus de înţelegerea mea. Ştii doar că-ţi place să împingi lucrurile la extrem şi ceea ce pentru tine, dragul meu, poate fi perfect inteligibil, pentru noi ceilalţi poate rămîne taină de nepătruns.

— Cred că ceea ce te supără e argoul filozofic, atît putu răspunde Martin.

Stîrnit de lectura celor mai adinci cugetări pe care le exprimase vreodată, Martin ardea ca o flacără şi verdictul lui Ruth îl uluise.

— Lăsînd la o parte faptul că poate e prost scrisă, insistă el, nu vezi nimic deosebit în bucata asta ? În ideile cuprinse în ea, vreau să spun ?

Ruth clătină din cap.

— Nu. E-atît de diferită de tot ce am citit eu pînă acum. L-am citit pe Maeterlinck şi l-am înţeles...

— Cu tot misticismul lui, îl poţi înţelege ? izbucni Martin.

— Da, însă eseul ăsta al tău, care ar vrea să fie un atac împotriva lui, nu-l înţeleg. Bineînţeles, dacă e să căutăm numai originalitatea...

Martin îi curmă șirul vorbelor cu un gest de nerăbdare, dar nu zise nimic. Apoi dintr-o dată își dădu seama că Ruth îi spune ceva și că vorbea de mai multă vreme.

— La urma urmei scrisul a fost pentru tine un fel de joc, spunea ea. Te-ai jucat destulă vreme, în privința asta nici nu mai încapе vorbă. A venit vremea să privești viața în față și cu seriozitate — viața *noastră*, Martin. Pînă acum ți-ai trăit numai viața ta.

— Vrei deci să-mi găsească o slujbă ? întrebă el.

— Da. Tata ți-a oferit...

— Lasă, știu eu asta, interveni brusc Martin. Ceea ce vreau să-mi spui acum e dacă ți-ai pierdut sau nu încrederea în mine.

Ea îi strinse mîna fără să scoată o vorbă și privirile îi erau tulburi.

— Numai în scrisul tău, iubitele, șopti ea în cele din urmă cu glas abia auzit.

— Ai citit multe dintre lucrurile pe care le-am scris, vorbi Martin cu brutalitate. Ce părere ai ? Sînt într-adevăr lipsite de orice valoare ? Cum ți se par, în comparație cu ceea ce scriu alții ?

— Dar ceilalți își pot publica lucrările, iar tu... nu.

— Asta nu e un răspuns la întrebarea mea. Crezi cumva că n-am nici un fel de chemare pentru literatură ?

— Atunci am să-ți răspund. Își adună toate puterile, ca să poată vorbi. Nu cred că ai fost făcut să fii scriitor. Iartă-mă, iubitul meu. Tu m-ai silit să ți-o spun ; și știi bine că mă pricep mai mult decît tine la literatură.

— Da, tu ești licențiată în litere, spuse Martin dus pe gînduri ; tu ar trebui să știi.

Dar mai sînt încă multe de spus, continuă el după o pauză pentru amîndoi greu de îndurat. Eu ştiu ce se ascunde în mine. Nimeni nu poate să ştie asta mai bine decît o ştiu eu. Ştiu că am să izbutesc. Nu mă voi lăsa răpus. Ard ca un rug în flăcările frumuseţilor pe care le am de spus în poezie, în roman şi în eseuri. Totuşi nu în asta îţi cer să ai încredere. Nu-ţi cer să ai încredere în mine sau în scrisul meu. Ceea ce-ţi cer e să mă iubeşti şi să ai încredere în dragoste.

Acum un an te-am implorat să-mi acorzi un răgaz de doi ani. Dintre aceştia doi, unul încă n-a trecut. Şi sînt adînc incredinţat, îţi spun pe cinstea şi pe conştiinţa mea, că înainte ca anul acesta să se încheie, am să izbutesc. Îţi mai aduci desigur aminte cum mi-ai spus cîndva, e mult de atunci, că va trebui să-mi fac ucenicia în ale scrisului. Iată, mi-am încheiat ucenicia. M-am zbatut cu furie şi am îndesat cunoştinţele în cap cu desperare. Şi n-am gemut niciodată, pentru că tu mă aşteptai la capătul drumului. Ştii cumva că am şi uitat ce înseamnă un somn liniştit? Acum cîteva milioane de ani ştiam ce va să zică să dormi pînă te sature şi să te trezeşti fără nici o sforţare, după ce ţi-ai împlinit somnul. Acum mă trezeşte întotdeauna deşteptătorul. Indiferent dacă adorm devreme sau tîrziu, pun ceasul să sune după acelaşi număr de ore; treaba asta şi stinsul lămpii sînt ultimele mele acţiuni conştiente.

Cînd începe să mă toropească somnul, schimb cartea prea grea pe care o citeam cu una mai simplă. Iar cînd încep să moţai şi deasupra ei, mă izbesc cu pumnii în cap

ca să-mi alung somnul. Am citit undeva despre un om căruia-i era frică să doarmă. O istorisire scrisă de Kipling. Omul acela a așezat un pinten în așa fel încît dacă adormea, trupul lui gol se lăsa peste colțul de fier al pintenului. Și eu am făcut la fel. Mă uit la ceas și hotărăsc că pînă la douăsprezece noaptea sau pînă la unu, pînă la două ori pînă la trei dimineața pintenul nu va fi mișcat de la locul lui. Și astfel colții pintenului mă țin treaz pînă la ceasul hotărit. Luni de zile pintenul mi-a fost tovarăș de pat. Am ajuns pînă acolo încît cinci ceasuri și jumătate de somn sînt pentru mine o extravaganță. Dorm patru ceasuri pe zi. Sînt cumplit de înfometat de somn. Există clipe în care mă cuprind ametele din pricina lipsei de somn, clipe în care moartea, cu odihna și somnul ei, devine pentru mine o ispită irezistibilă, clipe în care nu-mi mai ies din minte versurile lui Longfellow :

*Adîncă-i marea, liniștea-i adîncă,
În sînul ei de ape toate dorm ;
Un singur pas și te afunzi în somn,
Un salt, un plescăit, și pieri sub stîncă.*

Bineînțeles, astea sînt prostii fără nici un sens. Vin doar de la nervii prea încordați și de la mintea surmenată. Important este numai atît : pentru ce am făcut toate astea? Pentru tine. Ca să scurtez ucenicia. Ca să silesc Succesul să se grăbească. Și iată că acum mi-am încheiat ucenicia. Îmi cunosc posibilitățile. Îți jur că în fiecare lună învăț mai mult decît învață un student obișnuit într-un an întreg. Știu asta și te rog să mă crezi. Dacă n-aș simți atît

de-cumplit nevoia ca tu să mă înțelegi, nu ți-aș spune-o. Nu-e o înfumurare. Măsor rezultatele cu ajutorul cărților. În clipa de față frații tăi sînt niște barbari ignoranți în comparație cu mine și cu cunoștințele pe care le-am smuls din cărți în ceasurile cînd ei dormeau. Cu multă vreme în urmă doream să ajung celebru. Astăzi celebritatea mă interesează foarte puțin. Tot ceea ce vreau, ești tu ; sînt mai mult flămînd de tine decît de hrană și îmi lipsești mult mai mult decît îmbrăcămîntea ori considerația semenilor. Visez să-mi așez odată capul pe sinul tău și să dorm un veac sau mai mult, iar visul acesta va deveni realitate mai înainte ca zilele unui alt an să-și încheie șirul.

Forța lui Martin se revărsa asupra ei val după val și, tocmai în momentele cînd voința lui se împotriva cu mai multă înverșunare voinței ei, Ruth se simțea cu cea mai mare putere atrasă către el. Forța aceea care totdeauna se revărsase din făptura lui și o copleșise, izvora acum în întreaga-i splendoare din glasul lui plin de patimă, din ochii strălucitori, din vigoarea vieții și forței intelectuale ce-i clocotea în piept. În clipa aceea și numai în clipa aceea își dădu seama de o mică breșă deschisă în convingerile ei — și prin acea breșă îl zări pe adevăratul Martin Eden, superb și invincibil ; iar atunci — așa după cum îmblinzitorii de fiare au momentele lor de îndoială — fu și Ruth gata, pentru o clipă, să se îndoiască de putința ei de a stăpîni cugetul neîmblinzit al acestui bărbat.

— Și mai e încă ceva, vorbe el mai departe. Mă iubești. Dar de ce mă iubești ? Acel ceva care se ascunde în mine și care mă silește să scriu e chiar lucrul care ți-a cîștigat dragostea. Mă iubești pentru că sînt oarecum diferit de

bărbații pe care i-ai cunoscut și de care ai fi putut să te îndrăgostești. Eu nu sînt făcut pentru birou și pentru ghișeul casieriei, nici pentru josnicele șiretlicuri negustorești și măruntelile chițibușării ale oamenilor de legi. Silește-mă și pe mine să fac treburile pe care le fac ei, fă-mă să fiu deopotrivă cu toți aceștia, să mă ocup cu ce se ocupă ei, să respir aerul pe care-l respiră ei, să susțin aceleași păreri ca și ei și dintr-o dată ai șters toată deosebirea, m-ai nimicit pe mine, ai distrus tocmă ce iubeai. Dorința de a scrie este tot ce am mai viu în mine. Dacă aș fi fost doar un nătărău oarecare, n-aș fi dorit să scriu și nici tu n-ai fi dorit ca să fiu soțul tău.

— Numai că uiți un lucru, îl întrerupse ea, căci gîndurile sprintene de la suprafața minții ei observaseră o anumită paralelă. Au existat inventatori excentrici care și-au lăsat familiile să moară de foame în vreme ce ei a'ergau după himere, cum ar fi un perpetuum mobile. Desigur că nevestele îi iubeau și sufereau împreună cu ei și alături de ei, nu din pricina, ci în ciuda nebuniei care-i mîna în căutarea unui perpetuum mobile.

— Ai dreptate, fu răspunsul lui Martin. Dar au fost și inventatori care n-au fost excentrici și care totuși au îndurat foamea în timp ce căutau să pună la punct lucruri practice și, uneori, după cîte se spune, au reușit. Nu încape nici o îndoială că eu nu umblu după ceva imposibil...

— Chiar tu ai numit asta „a înfăptui imposibilul“, interveni din nou Ruth.

— M-am folosit de o imagine. Eu încerc să fac ceea ce oamenii au mai făcut și înaintea mea — să scriu și să trăiesc din scrisul meu.

Tăcerea ei îl ațîță și mai tare.

— Prin urmare pentru tine ținta mea e tot atît de himerică și nesocotită ca și un perpetuum mobile ? întrebă el.

Îi citi răspunsul în căldura cu care mîna ei o strîngea pe a lui — mîna duioasă a mamei care alină durerea copilului. Deci în clipa aceea el era pentru Ruth un copil în suferință, bărbatul încăpățînat care arde de dorința de-a îndeplini ceva cu neputință de îndeplinit.

Către sfîrșitul discuției, Ruth îi pomeni din nou despre împotrivirea tatălui și mamei ei.

— Dar tu mă iubești ? întrebă Martin.

— Da ! Te iubesc ! Te iubesc ! strigă ea.

— Și eu te iubesc. Pe tine te iubesc, nu pe ei ; și orice ar face părinții tăi, pe mine nu mă pot supăra. În glasul lui se deslușea o notă de triumf. Căci eu am încredere în dragostea ta și nu mi-e teamă de vrăjmășia lor. Totul poate apuca pe căi greșite în lumea asta, numai dragostea nu. Dragostea nu poate greși decît dacă e o biată făptură becisnică și firavă care se policnește și cade pe cale.

CAPITOLUL

XXXI

Martin se întâlnește întâmplător pe *Broadway* cu soră-sa, Gertrude, iar întâmplarea asta se dovedește a-i fi deosebit de prielnică, însă în același timp îl mihnește. Gertrude aștepta tramvaiul la un colț de stradă și ea îl zărește mai întâi pe Martin, observând din prima clipă neliniștea și chinul foamei ce i se citeau pe chip, ca și strălucirea plină de tristețe și desperare ce-i stăruia în ochi. Martin era într-adevăr chinuit și desperat. Tocmai avusese o discuție fără rezultat cu cămătarul de la care se împrumutase pe amanet și căruia încercase să-i smulgă o sumă suplimentară în contul bicicletei. Cum o dată cu venirea toamnei vremea se stricase, Martin își amanetase de câțiva timp bicicleta retrăgându-și costumul negru.

— Mai ai hainele acelea negre, îi răspunsese cămătarul care îi cunoștea în amănunt avutul. Să nu cumva să-mi spui că te-ai dus și le-ai amanetat la ovreii ăla, la Lipka. Dacă aud că-ai făcut treaba asta...

Amenințarea se putea citi și în ochii cămătarului, iar Martin se grăbise să tăgăduiască :

— Nu, nu! Le am. Dar trebuie să mă îmbrac cu ele pentru anumite treburi.

— Bine, zisese atunci cămătarul pe un ton mai blînd. Numai să ştii că pînă nu le aduci nu pot să-ţi mai dau nici un ban. Nu-ţi închipui că sînt dispus să-mi arunc aşa banii pe fereastră.

— Bine, dar bicicleta mea face patruzeci de dolari şi e în stare perfectă, obiectase Martin. Nu mi-aţi dat pe ea decît şapte dolari. Ba nu, nici măcar şapte. Şase şi douăzeci şi cinci de cenţi ; aţi oprit dobînda înainte.

— Dacă mai vrei bani, adu costumul — fusese verdictul care-l scosese pe Martin din dugheana cu aer irespirabil şi-l aruncase într-o stare de desperare atît de adîncă încît i se citea de departe pe chip şi trezise mila soră-si.

De-abia se întîlniseră cînd apăru şi tramvaiul de pe *Telegraph Avenue* şi se opri în colţ ca să îngăduie mulţimii să se urce. După felul cum îi strînse braţul, pentru a o ajuta să se urce, doamna Higginbotham pricepu că Martin n-avea de gînd s-o urmeze. Oprindu-se pe scara vagonului, întoarse capul şi se uită la el. Figura lui răvăşită făcu să i se topească inima de milă.

— Nu vii ? îl întrebă Gertrude.

Şi într-o clipă coborî pe trotuar, alături de el.

— Nu, merg pe jos... mai fac puţină mişcare, explică Martin.

— Atunci merg şi eu cu tine o bucată, îi spuse femeia. Poate îmi face şi mie bine. De-o vreme încoace nu prea mă pot lăuda cu agerimea.

Martin o privi şi se convinse de adevărul acelor cuvinte de cum văzu cît de neîngrijit arată, de cum observă

grăsimea nesănătoasă, umerii căzuți, chipul obosit acoperit de cute și călcătura greoaie, lipsită de elasticitate — ade-vărată caricatură a mersului caracteristic unei făpturi li-bere și fericite.

— Mai bine ai aștepta aici, îi zise Martin cu toate că ajungînd la primul colț ea se și oprise. Să stăm aici și să iei primul tramvai.

— Ei, doamne ! N-am cum fi mai obosită decît sînt, oftă Gertrude. Dar pot să merg tot așa de bine ca și tine, cu ghetele alea pe care le ai în picioare. Așa-s de paradite, c-or să-ți cadă din picioare cu mult înainte de-a ajunge tu pe jos pînă la North Oakland.

— Am acasă altele mai bune, răspunse Martin.

— Vii mîine la noi la masă ? întrebă ea fără nici o legătură cu ce vorbiseră pînă atunci. Domnul Higginbo-tham n-o să fie acasă. Se duce la San Leandro cu niște treburi.

Martin clătină din cap, dar nu izbutise să-și ascundă lucirea înfometată, ca de lup, care-i sticli în ochi cînd auzi pomenindu-se de masă.

— N-ai para chioară, Mart, și de asta mergi pe jos. Ha, faci mișcare ! Încercă să pufnească disprețuitoare, dar nu reuși decît să scoată un smiorcăit slab. A, ia stai puțin.

Apoi, după ce căută iute în geantă, îi vîri în mînă o monedă de cinci dolari.

— Mi se pare c-am uitat cînd a fost ultima dată ziua ta de naștere, Mart, îngăimă ea cu jumătate de glas.

Martin strînse instinctiv în palmă moneda de aur. În aceeași clipă își dădu seama că ar trebui să nu primească

și se trezi zbătându-se în lațul nehotăririi. Bucățica aceea de aur însemna hrană, viață și lumină în trupul și în mintea lui, putere ca să poată serie mai departe și — cine știe — poate chiar să scrie ceva care să-i aducă multe monede de aur. În fața ochilor lui străluceau cu lumină arzătoare manuscrisele a două eseuri de curînd terminate. Le revedea sub masă, deasupra maldărului de manuscrise restituite pentru care nu mai avea mărci poștale, și le recitea titlurile exact așa cum le scrisese la mașină : „Marii pontifi ai tainelor“ și „Leagănul frumuseții“. Nu le trimisese încă la nici o revistă. Erau dintre cele mai bune lucruri pe care le scrisese în genul acesta. O, dacă ar avea cu ce cumpăra mărci poștale ! Apoi inima i se umplu de certitudinea izbînzii finale, aliat de nădejde al foamei, și cu o mișcare iute strecură moneda în buzunar.

— Am să ți-i dau înapoi, Gertrude, am să ți-i dau înapoi însutit, îi spuse Martin cu glas spart, sugrumat de emoție și cu ochii acoperiți de-un văl umed. Ține minte vorbele mele ! strigă el deodată, cu tărie și siguranță neașteptată. Nu va trece un an și-ți voi pune în mînă o sută de bucălați deăștia galbeni la chip. Nu-ți cer să mă crezi. Nu trebuie decît să stai și să aștepți.

De altminteri ea nici nu credea. Neîncrederea asta o făcu să se simtă prost și, neștiind cum să iasă din încurcătură, îi spuse :

— Știu bine că ți-e foame, Mart. Se vede cît de colo, e de ajuns să se uite cineva la tine. Vino cînd vrei la noi la masă. Am să trimit pe unul dintre copii să te anunțe ori de cîte ori domnul Higginbotham n-o să fie acasă. Dar... știi... Mart...

Martin așteptă, cu toate că în adîncul inimii lui știa ce vrea să spună soră-sa, căci gîndurile ei erau pentru el prea limpezi.

— Nu crezi că a venit vremea să-ți cauți o slujbă ?

— Tu nu crezi c-am să izbîndesc pînă la urmă ? întrebă el.

Gertrude clătină din cap.

— Nimeni n-are încredere în mine, Gertrude, numai eu am. În glasul lui clocotea răzvrătirea. Chiar și pînă acum am scris lucruri minunate și, mai curînd ori mai tîrziu, am să le pot totuși publica.

— De unde știi că-s minunate ?

— Știu, fiindcă... Glasul i se stînsese în clipa cînd me-leagurile necuprinse ale literaturii și istoriei literare i se desfășurară în minte și-i arătară zădărnicia încercării de a înfățișa Gertrudei temejurile credinței lui. În fine, știu pentru că sînt mai bune decît nouăzeci și nouă la sută din ce se publică de obicei prin reviste.

— Tare aș vrea să fii om de înțeles, răspunse Gertrude cu glas șovăitor, dar păstrîndu-și neclintită convingerea că ghicise exact pricina necazurilor lui. Tare aș vrea să fii om de înțeles — repetă ea — și să vii mîine la noi la masă.

După ce o ajută să se urce în tramvai, Martin alergă pînă la oficiul poștal și investi în mărci trei dintre cei cinci dolari ; și cînd, cu cîteva ceasuri mai tîrziu, în drum către casa familiei Morse, se opri încă o dată la oficiul poștal ca să predea un mare număr de plicuri lungi și umflate, aplică pe ele toate mărcile, cu excepția a două bucăți de cite doi cenți.

Noaptea aceea se dovedi decisivă pentru Martin, fiindcă după cină îl întâlni pe Russ Brissenden. Cum de nimerise în casa familiei Morse, cu cine era prieten sau care dintre musafiri îl adusese acolo, Martin habar n-avea. Nici măcar nu avu curiozitatea s-o întrebe pe Ruth cine era tânărul. Într-un cuvânt, Brissenden îi păru lui Martin un om slab și cam superficial, așa încît nu îi acordă prea multă atenție. Peste vreun ceas ajunse la concluzia că acest Brissenden era și cam necioplit, căci prea se tot preumbla dintr-o cameră într-alta zgîndindu-se la tablouri ori virîndu-și nasul prin cărțile și revistele pe care le lua de pe mese sau le scotea din rafturi. Deși nu făcea parte dintre ai casei, se izolă de restul societății, ghemuindu-se într-un fotoliu mare și confortabil și rămînînd cufundat în lectura unei cărțuții subțiri pe care o scosese din buzunar. În timp ce citea, își trecea cu un gest degajat degetele prin păr, de parcă s-ar fi mîngîiat singur. În seara aceea Martin nu mai dădu cu ochii de el decît o singură dată, cînd îl văzu glumind, după cite se părea cu mare succes, în mijlocul unui grup de fete.

La plecare se întîmplă ca Martin să-l ajungă din urmă pe Brissenden, cam la jumătatea aleii ce ducea spre stradă.

— A, dumneata erai ? zise Martin.

Celălalt răspunse cu un mormăit lipsit de orice grație, dar își potrivei pasul după al lui Martin. Pe urmă Martin nu mai încercă să lege conversație, și cităva vreme între ei domni tăcere deplină.

— Dobitoc infumurat !

Bruschetea și vehemența exclamației îl făcură pe Martin să tresară. Îi veni să ridă, dar în același timp își dădu

seama că aversiunea pe care o simțea pentru omul acela e din ce în ce mai mare.

— Ce cauți într-o casă ca asta ? izbucni iarăși Brissenden, după un răstimp de tăcere.

— Dar dumneata ce cauți ? răspunse Martin.

— Să mă ia naiba dacă știu. Cel puțin eu mă aflu la prima imprudență de acest fel. Sint câte douăzeci și patru de ceasuri în fiecare zi și trebuie să le omor într-un fel. Hai să bem ceva.

— S-a făcut ! răspunse Martin.

În clipa următoare fu cum nu se poate mai mirat de promptitudinea cu care acceptase. Acasă îl așteptau mai multe lucrări dintre cele de maculatură cărora trebuia să le închine cîteva ceasuri înainte de a se viri în pat, iar după aceea ar fi trebuit să urmeze un volum de Weismann¹, ca să nu mai vorbim de „Autobiografia“ lui Herbert Spencer, care i se părea mai captivantă decît orice roman de aventuri. De ce să piardă fie și numai un minut cu omul ăsta care nu-i era de loc simpatice ? se gîndi el. Dar ceea ce-l atrăgea nu era nici omul și nici băutura, ci mai cu seamă toate cele care veneau pe lîngă băutură — luminile strălucitoare, oglinzile și șirurile de pahare cu scînteieri nenumărate, chipurile pasionate și pline de bucurie și freamătul nepotolit al glasurilor omenești. Da, asta era, glasurile oamenilor, ale oamenilor bine dispuși, ale oamenilor care cunoșteau succesul și-și cheltuiau banii pe băutură, cum fac oamenii. El era singur, și de la însingurare

¹ *August Weismann* (1834—1914), biolog german.

porneau toate ; de aceea se năpustise asupra invitației așa cum se năpustește *bonita*¹ la cîrpa prinsă de cîrligul undiței. Din ziua cînd se îmbătase cu Joe la Shelly Hot Springs, afară de vinul oferit de băcanul portughez, Martin nu mai băuse nimic într-un local. Epuizarea nervoasă nu trezește dorința de a bea, așa cum o trezește sleirea fizică, și nu simțise nevoia băuturii. Dar în clipa aceea simțea dorința să bea, sau, mai degrabă, să se afle în atmosfera locului unde se consumă și se servește băutură. Un asemenea loc era *Grotto* și acolo s-au dus Martin și Brissenden, s-au așezat în fotolii largi de piele și au băut whisky cu sifon.

Au stat de vorbă. Au discutat despre multe, comandînd pe rînd, cînd unul, cînd altul, whisky și sifon. Deși rezista foarte bine la băutură, Martin trebui să se minuneze cît de tare se ținea celălalt ; dar și mai mult îl minuna felul cum discuta Brissenden. Nu trecu mult și Martin ajunse la convingerea că omul acela știa totul și că fără îndoială era al doilea intelectual adevărat pe care-l cunoscuse. Își dădu însă seama că Brissenden avea și ceea ce lipsea profesorului Caldwell — adică focul sacru, o iuțeală de fulger în cercetare și înțelegere, degajarea uluitoare a geniului ; cuvintele lui parcă prindeau viață, ca rotițele unei mașinării, buzele lui subțiri modelau fraze care scrijeleau și înțepau ; alteori, unduindu-se ca într-un alint în jurul sunetelor de-abia articulate, aceleași buze subțiri dădeau glas unor lucruri duioase și încîntătoare, unor fraze

¹ *Sarda chilensis*, pește mare, răpitor, din neamul pălămidei, care trăiește în apele Oceanului Pacific.

melodioase pline de farmec și de strălucire, de frumuseți ametoitoare în care se oglindeau toate tainele și adîncurile greu de pătruns ale vieții ; în alte dăți însă buzele cele subțiri deveneau o trîmbiță din care răsuna vacarmul și involburarea încleștărilor cosmice, fraze ce sunau limpezi ca argintul, fraze luminoase ca tăriile înstelate, fraze ce sintetizau ultimele cuceriri ale științei și totuși aduceau ceva în plus : cuvîntul poetului, adevărul mai presus de viața zilnică, acel adevăr care scapă printre degete și pentru exprimarea căruia nu se află cuvinte, dar care totuși își găsește expresie în puterea de sugestie ascunsă în jocul măiestru al cuvintelor obișnuite. Datorită unei miraculoase puteri a imaginației, omul acela era în stare să vadă pînă dincolo de avanposturile cele mai înaintate ale datelor experienței, pe tărîmuri unde cuvintele devin neputincioase, și, cu toate acestea, folosind o uluitoare însușire a graiului omenesc, izbutea să înzestreze vorbele cunoscute cu semnificații nemaiîntîlnite și să comunice conștiinței lui Martin mesaje care nu puteau fi transmise sufletelor comune.

Martin uită cu totul aversiunea din primul moment. Avea în fața lui, în carne și oase, tot ceea ce cărțile pot da mai bun, se afla în preajma unei inteligențe adevărate și a unui om viu pe care putea să-l admire. „Mă tîrîi în țărîină, la picioarele tale” își spusese Martin de nenumărate ori.

— Ai studiat cumva biologia ? întrebă el cu glas tare, făcînd o aluzie străvezie.

Spre mirarea lui, Brissenden clătină din cap.

— Bine, dar afirmi o serie de adevăruri care nu pot fi fundamentate decît în biologie, insistă Martin, și privirea uluită a celuilalt îl răsplăti de îndată. Concluziile pe care le susții sînt de bună seamă în spiritul cărților pe care le-ai citit.

— Vorbele astea mă bucură, răspunse celălalt. Ideea că bruma de cunoștințe pe care le am mi-ar putea ajuta să ajung la adevăr pe o cale mai scurtă, e foarte încurajatoare. În ceea ce mă privește, nu-mi dau niciodată osteneala să aflu dacă am ori nu am dreptate. Oricum ar fi, n-are nici o importanță. Omul nu poate niciodată ajunge la adevărul ultim.

— Ești deci un discipol al lui Spencer ! strigă Martin triumfător.

— Nu l-am mai citit pe Spencer de cînd eram în prima tinerețe și chiar atunci n-am citit decît „Educația“.

— Tare aș vrea să-mi pot și eu însuși cunoștințele cu aceeași ușurință, observă Martin, după vreo jumătate de oră. Cercetase cu multă luare-aminte bagajul intelectual al lui Brissenden. Ești un dogmatic de cea mai pură speță și toemai asta este partea cea mai interesantă. Dumneata stabilești în chip dogmatic adevărurile cele mai noi, pe care știința n-a fost capabilă să le stabilească decît prin raționamente *a posteriori*.¹ Dintr-un salt, ajungi la concluziile corecte. Este limpede că scurtezi drumul și faci asta eu o înverșunare furioasă. Îți alegi calea cu iuțeala luminii și ajungi la adevăr datorită unui proces suprarățional.

¹ Adică posterioare experienței, bazate pe fapte concrete.

— Da, de obicei tocmai asta îi necăjea pe pater Joseph și pe cucernicul Dutton, răspunse Brissenden. O, nu ! adăugă el, eu nu fac parte din nici o tagmă. Datorită unui binevoitor capriciu al destinului am învățat la o universitate catolică. Dar dumneata unde ai învățat ?

În vreme ce-i răspundea, Martin îl cerceta pe Brissenden purtându-și privirile de la fața lui prelungă, subțiratică și distinsă la umerii căzuți și la pardesiul cu buzunarele deformate și lărgite de povara cărților, așezat pe scaunul de-alături. Chipul și miinile lungi și fine ale lui Brissenden erau arse de soare, chiar excesiv de bronzate, își spuse Martin. Lucrul acesta îl puse pe gânduri. Se vedea limpede că Brissenden nu era un om trăit în aer liber. Atunci cum ajunsese atât de bronzat ? Bănuie că trebuie să fie vorba de ceva bolnăvicios, apoi continuă să-i cerceteze fața îngustă, cu pomeții masivi și obraji scofilciți, dar înzestrată cu cel mai fin și mai delicat nas acvilin pe care-l văzuse vreodată Martin. Mărimea, forma și culoarea ochilor nu aveau nimic deosebit. Nu erau nici mari, nici mici, de un castaniu greu de descris ; dar în ei mocnea focul, sau, mai curînd, stătea mercur la pîndă o expresie oarecum dublă și în chip straniu contradictorie. Sfidători, răzvrățiți, prea duri chiar, ochii aceia trezeau totuși milă. Martin își dădu seama că îl compătimește pe Brissenden fără să știe din ce pricină, deși avea s-o afle foarte curînd.

— Șufăr de plămîni, spuse Brissenden puțin mai tîrziu și cu cea mai desăvîrșită nepăsare, după ce mărturisise că vine din Arizona. Am stat acolo vreo doi ani, la aer.

— Și nu te temi că poate clima de aici o să-ți facă rău ?

— Să mă tem ?

Repetase cuvintele lui Martin fără nici un pic de emfază. Dar Martin putu să vadă pe chipul ascetic al celuiilalt că nu există nimic care să-l poată înfricoșa. Ochii i se îngustaseră pînă ce ajunseseră mici, ca de vultur, și Martin aproape își pierdu răsufierea cînd observă ciocul de vultur slidător, neînduplecat, agresiv, cu nările dilatate. E într-adevăr măreț, își spuse Martin în gînd, impresionat pînă în adîncul sufletului. Cu glas tare, recită :

*Sub crunta lovitură-a Sorții-am stat,
Cu capu-nsingerat, dar neplecat.*

— Îți place Henley, zise Brissenden și expresia chipului i se schimbă repede într-una plină de bunătate și duioșie. Bineînțeles că nici nu trebuia să mă aștept la altceva din partea ta, Henley ! Ce suflet mare ! Stă plin de măreție în mijlocul poetaștrilor contemporani — a poetaștrilor care publică prin reviste — ca un gladiator în mijlocul unei șlechte de eunuci.

— Nu-ți plac revistele, îi spuse Martin cu o umbră de mustrare în glas.

— Dumitale îți plac ? se răsti celălalt cu atîta inversunare, încît îi făcu pe Martin să tresară.

— Eu... cum să spun ?... eu scriu... sau mai bine zis încerc să scriu pentru reviste, zise Martin cu glas stîns.

— Atunci e ceva mai bine, răspunse Brissenden potolit. Încerci să scrii, dar nu reușești. Îți respect și-ți admir însuccesul. Știu ce anume scrii. Pot să-mi dau seama

de asta chiar și cu ochii închiși, iar în scrisul dumitale există un anumit ingredient care nu-i îngăduie să se apropie de reviste. E vorba de vigoare, iar revistele n-au ce face cu asemenea marfă. Lor le trebuie apă de ploaie și vorbe de clacă, iar dumnezeu mi-e martor că au mai mult decît le trebuie, însă nu de la dumneata.

— Eu nu disprețuiesc lucrurile astea de duzină, mărturisî Martin.

— Ba dimpotrivă... Brissenden se opri și cu o privire obraznică cercetă sărăcia evidentă a lui Martin, trecînd de la cravata roasă și gulerul cam zdrențuit la mincile lucioase și la manșetele cu țesătura rarită, apoi înălțîndu-se și zăbovind asupra obrajilor scofilciți. Dimpotrivă, lucrurile de duzină te disprețuiesc pe dumneata, și te disprețuiesc atît de adînc, încît nu poți nădăjdui să ajungi vreodată pînă la ele. Ia spune, amice, așa-i că te-ai jigni dacă te-ai ruga să mănînci ceva ?

Martin simți cum îi ard obrajii din pricina năvalei nestăpînite a singelui, iar Brissenden rîse triumfător :

— Un om sătul nu e niciodată jignit de-o astfel de invitație, încheie el.

— Ești diabolic, strigă Martin furios.

— În orice caz, nu te-am invitat.

— N-ai îndrăznit.

— O ! Nu știu dacă-i chiar așa. Te invit acum.

Vorbind, Brissenden se ridicase pe jumătate de pe scaun, lăsînd să se vadă că vrea să meargă imediat la restaurant.

Pumnii lui Martin se încleștaseră dureros de tare, iar singele îi zvînea cumplit în tîmple.

— „Bosco, mîncătorul de șerpi ! Îi mîncă de vii !
Îi înghite cu totul !“ exclamă Brissenden imitînd pe omul
care striga în pilnie dinaintea dughenei unui vestit mîncă-
tor de șerpi de prin partea locului.

— Fii sigur că pe dumneata aș putea să te mînc de
viu, zise Martin cercetînd la rîndul lui cu priviri obraz-
nice făptura bolnăvicioasă a celuiilalt.

— Numai că nu merit atîta osteneală.

— Ba dimpotrivă, incidentul în sine nu merită oste-
neală, replică Martin izbucnind într-un hohot de ris să-
nătos și pornit din toată inima. Recunosc c-ai izbutit să
rîzi de mine, Brissenden. Nu-i nimic extraordinar în faptul
că mie mi-e loame și că tu ai înțeles asta, așa că aici nu
începe nici o supărare. Știi, îmi bat joc de măruntele con-
veniențe ale turmei ; dar iată că ai venit dumneata și ai
rostit un cuvînt ceva mai tare, un adevăr, și într-o clipă
am devenit sclavul acelorasi meschine conveniențe.

— Te-ai simțit jignit, insultat chiar, afirmă Brissenden.

— Fără îndoială că am fost, cu cîteva clipe mai îna-
inte. Prejudecăți din prima tinerețe, îți dai seama. Am
învățat atunci lucrurile astea, și acum iată-le cum vin
să întunece tot ce-am mai învățat de-atunci încoace. Astea
sînt micile mele taine, din pricina cărora aș putea roși.

— Și-acum ai reușit să le ascunzi la loc sigur ?

— Fără îndoială că da.

— Precis ?

— Precis.

— Atunci hai să mergem și să mîncăm ceva.

— Ia-o înainte, răspunse Martin încercînd să plătească ei ce băuseră, cu mărunțișul ce-i rămăsese din cei doi dolari, dar îl văzu pe Brissenden că-l silește pe chelner să pună banii la loc pe masă.

Martin îi băgă în buzunar încruntîndu-se, și pentru o clipă simți pe umăr greutatea mingiietoare a mîinii lui Brissenden.

CAPITOLUL

XXXII

Foarte curînd, chiar a doua zi după masă Maria se trezi cu cel de-al doilea musafir al lui Martin. De data asta însă nu-și mai pierdu firea și îl invită pe Brissenden în preaimpozantul ei salon.

— Nădăjduiesc că nu te deranjez, începu Brissenden.

— Nu, nu, nici vorbă, răspunse Martin stringîndu-i mina și poftindu-l să ia loc pe singurul scaun din odaie, el așezîndu-se pe marginea patului. Dar cum de-ai aflat unde stau ?

— M-am interesat la familia Morse. Domnișoara Morse a răspuns la telefon și acuma iată-mă aici. Băgă mina în buzunarul de la piept, scoase un volum subțirel și-l aruncă pe masă. E cartea unui poet. Citește-o și păstrează-o. Apoi, răspunzînd protestelor lui Martin, adăogă : Ce să mai fac eu cu cărțile ? Azi-dimineață am avut o nouă hemoptizie. Ai ceva de băut ? Nu, bineînțeles că n-ai. Stai puțin.

Peste o clipă ieși din cameră. Martin îi urmări cu privirea silueta prelungă, în vreme ce cobora treptele de la intrare, apoi, cînd Brissenden se întoarse ca să închidă

poarta, observă cu strângere de inimă umerii odinioară largi care acum se curbaseră peste ruinele pieptului. Martin scoase două păhăruțe, apoi se apucă să citească volumul de versuri, ultimul publicat de Henry Vaughan Marlow.

— N-are whisky scoțian, zise Brissenden de cum intră pe ușă. Prăpăditul ăsta nu ține în prăvălie decît whisky american. Oricum, tot am luat un sfert.

— Trimit pe unul dintre copiii gazdei să cumpere nișe lămii și facem un grog, propuse Martin. Oare cît o fi primit Marlow pentru cartea asta ? întrebă el ridicînd în sus volumul.

— Poate vreo cincizeci de dolari, răspunse celălalt. Cu toate astea cred că trebuie să se socotească fericit dacă își scoate cheltuielile, sau dacă e în stare să-l convingă pe vreun editor să-și asume riscurile tipăririi.

— Prin urmare nu-i cu putință ca cineva să trăiască de pe urma poeziilor lui ?

Atît chipul cît și glasul lui Martin trădau dezamăgirea.

— Bineînțeles că nu. Cine-i prostul acela care să-și închipuie una ca asta ? Din potriveală de cuvinte sunătoare, da. Ai pilda lui Bruce, a Virginiei Spring și a lui Sedgwick. Aștia o duc foarte bine. Dar poezie adevărată... Știi din ce trăiește Vaughan Marlow ? Predă la o școală pentru elevi arierăți, în fundul Pennsylvaniei și să știi că dintre toate școlile astea păcătoase, care-s adevărate unghere de iad, cea unde lucrează Marlow e tot ce poate fi mai înfiorător. N-aș schimba cu el nici dacă ar mai avea cincizeci de ani de trăit de-acum încolo. Dar cu toate astea

versurile lui se deosebesc de balivernele versificatorilor contemporani ca un rubin veritabil de o legătură de morcovi. Și ce spune critica despre el ! Dă-i dracului pe toți, imbecili sinistri !

— Prea multe scriu oamenii care nu-s în stare să scrie despre cei care scriu cu adevărat, încuviință și Martin. Ce să-ți spun, m-a înspăimântat noianul de prostii care s-au scris despre Stevenson și opera lui.

— Niște strigoi și niște harpii ! strigă Brissenden scrișnind din dinți. Da, cunosc murdăriile astea... fără nici o strângere de inimă îl tot loveau cu ciocurile din pricina „Scrisorii către părintele Damien“¹, îl cercetau, îl cîntăreau...

— Il măsurau cu măsura calpă a propriilor lor suflete, întări și Martin.

— Da, așa este, ai spus o frază cum nu se poate mai potrivită... Morfolesc între gingii și îmbăloșează Ade-vărul, Frumosul și Binele, iar la urmă îl bat protector pe umăr și-i spun : „Bravo cuțu ! Bine !“ Vai ! Îmi vine greață ! În seara cînd și-a dat sufletul, Richard Realf² a spus despre ei : „Gaițele limbute ale speciei umane“.

— Ciugulesc din pulberoa de stele, adăogă și Martin cu înfrigurare ; croncănesc împotriva avîntului meteoric al oamenilor superiori. Am scris cîndva un pamflet împotriva lor, împotriva criticilor, sau mai bine zis împotriva cronicarilor.

¹ Lucrare a lui R. L. Stevenson (1890).

² Poet englez (1834—1878) strămutat în S.U.A.

— Dă-mi-l să-l citească și eu, îl rugă Brissenden cu nerăbdare.

Așa se făcu atunci că Martin dezgropă o copie a „Pulberii de stele“ și, în vreme ce o citi, Brissenden rise încetitor, își frecă miinile și uită să mai soarbă din paharul cu grog.

— Văd limpede că tu însuși ești un pumn din pulberea stelelor, aruncat în mijlocul unei lumi de pitici înbrobodiți, incapabili să vadă, zise Brissenden când termină de citit. Bineînțeles că prima revistă la care l-ai prezentat ți l-a smuls din mână.

Martin căută în caietul unde înseria manuscrisele.

— A fost respins de douăzeci și șapte de reviste.

Brissenden izbueni într-un hohot prelung și voios, curmat însă de-un acces de tuse.

— Știi, nici să nu încerci să-mi spui că nu te-ai apropiat de poezie, zise el când își veni în fire. Dă-mi și mie să citească vreo câteva.

— Nu le citi acum, îl rugă Martin. Aș vrea să mai stăm de vorbă. Ți le fac pachet și ți le dau acasă.

Brissenden plecă de acolo cu „Ciclul dragostei“ și „Zina și perla“, iar a doua zi se întoarse și-l salută pe Martin cu vorbele :

— Mai dă-mi !

Nu numai că-l asigură pe Martin de valoarea versurilor lui, dar tot atunci îi dădu să înțeleagă că și el a scris poezie. Calitatea acestor poezii ale lui Brissenden îl uimi la culme pe Martin și nu mai mică îi fu mirarea când află că nu încercase niciodată să le publice.

— Ah, ciurma cadă pe ale lor case !¹ răspunse Brissenden când Martin se oferă să încerce el să-i publice versurile undeva. Iubește frumusețea numai de dragul frumosului — îl sfătuia el — și lasă-le încolo de reviste. Întoarce-te la meșteșugul marinăresc, asta-i cel mai bun sfat pe care ți-l pot da, Martin Eden. Ce cauți aici, în orașele roase de boală și pline de putregai ale oamenilor ? Te ucizi câte puțin în fiecare zi pe care-o pierzi încercând să prostituezi frumusețea, supunând-o canoanelor impuse de reviste. Cum sună oare citatul acela folosit de tine ieri ? A, da. „Omul, cea de pe urmă dintre ephemere“. Ei, ce nevoie ai tu, gîză sortită a trăi o singură zi, cea de pe urmă dintre ephemere, de renume ? Chiar dacă izbutești să-l cucerești, nu va fi pentru tine decît o otrăvă. După câte cred eu, ești prea simplu, prea nealterat și prea rațional ca să poți progresa în condițiile astea. Nădăjduiesc că n-ai să publici niciodată vreun rînd prin reviste. Frumusețea este singurul stăpîn pe care merită să-l slujești. Slujește-o și dă naibii tot restul ! Succesul ? ! Ce sens mai poate avea succesul, dacă sonetul tău despre Stevenson, care depășește „Stafia“ lui Henley, nu e un succes, dacă „Ciclul dragostei“ și „Poemele marine“ nu constituie succese ?

Satisfacția nu constă în succesul repurtat de creația realizată, ci în însuși actul creației. Să nu-mi spui că nu-i așa. O știu cu certitudine. O știi și tu. Frumusețea te

¹ Brissenden răspunde cu un vers din Shakespeare, puțin modificat : „Ah, ciurma cadă pe-ale voastre case“, (Shakespeare : Opere I, E.S.P.L.A. 1935). *Romeo și Julieta*, actul III, scena I. Traducere de St. O. Iosif, revizuită de Al. Philippide.

torturează. Pentru tine este o durere veşnic vie, o rană fără vindecare, un pumnal de foc înfipt între coaste. De ce să te tot tirgăieşti cu revistele? Frumosul trebuie să-ţi fie unicul ţel. De ce să prefaci frumosul în aur? De altminteri, nici n-ai putea, tocmai de asta n-are nici un rost să pledez cu atîta aprindere. Poţi să citeşti revistele o mie de ani în şir şi tot n-ai să găseşti în ele valoarea unui singur vers din Keats¹. Lasă în plata domnului bani şi renume, întoarce-te chiar mîine la meseria ta, imbarcă-te şi porneşte-o pe mare.

— Nu pentru renume, ci pentru dragoste, răspuse Martin rîzînd. În cosmosul tău dragostea pare să nu-şi afle nici un locşor; într-al meu, Frumuseţea este slujitoarea Dragostei.

Brissenden se uită la el cu milă şi admiraţie.

— Eşti aşa de tînăr, Martin băiatule, atît de tînăr! Ai să zbori sus de tot, dar aripile tale sînt făcute din voalul cel mai fin şi înflorite de culorile cele mai gingaşe. Vezi să nu ţi le arzi. Dar bineînţeles că ţi le-ai şi ars. Numai înflăcărarea pentru o fustă oarecare poate explica acel „Cielu al dragostei“, şi doar de asta ar avea să se ruşineze ciclul tău.

— Slăvesc dragostea tot atît cît şi fusta despre care vorbeai, zise Martin rîzînd.

— Asta-i filozofia nebuniei, răspuse Brissenden. Tot aşa îmi spuneam şi eu cînd haşişul mă purta în lumi de vis. Dar bagă de seamă! Marile oraşe burghoze au să te ducă la pierzare. Uită-te, de pildă, la vizuina aceea

¹ John Keats (1795—1821), unul dintre cei mai mari poeţi englezi.

de afaceriști în care te-am cunoscut. A spune că acolo totul e putred, înseamnă a înfrumuseța realitatea. Într-o astfel de atmosferă nimeni nu poate rămîne necorupt. E ceva degradant. Nu există nici unul dintre oamenii de acolo, fie bărbat, fie femeie, care să nu degradeze pe cei din jur; toți sînt doar niște burdihane însuflețite, care se călăuzesc după înaltele criterii intelectuale și artistice ale moluștelor...

Se opri deodată și se uită la Martin. Apoi, ca într-o fulgerare, în minte i se făcu lumină și înțelese. Pe chip i se întipări o expresie de dezgust și de adîncă mirare.

— Tu ai scris acest minunat „Ciclu al dragostei“ pentru ea... pentru femeia aceea palidă, ștearsă !

În clipa următoare, mina dreaptă a lui Martin îi cuprinse ca un cerc de fier beregata și-l scutură pînă ce începură să-i clănțane dinții. Dar, privind în ochii lui, Martin nu văzu nici urmă de teamă, nu putu zări acolo decît o licărire drăcească, batjocoritoare și stranie. Își veni în fire și-l imbrînci pe Brissenden pe pat, descleştîndu-și mîna din grumazul lui.

Brissenden gemu și gîfii dureros cîteva clipe; apoi începu să ridă incetîșor.

— Ți-aș fi rămas indatorat pînă la sfîrșitul veacurilor, dacă ai fi reușit să stingi flacăra care mai pilpiie în mine, zise el.

— De-o vreme încoace nu mai sînt stăpîn pe nervii mei, se scuza Martin. Sper că nu ți-am făcut nici un rău. Ei, hai să mai turnăm un păhărel.

— O! june atlet! continuă Brissenden. Mă întreb dacă ești într-adevăr mindru de vinjosul tău corp. Ești

grozav de puternic. Vinjos ca o panteră tinăra, ca un pui de leu. Da, da, numai că pentru forța asta va trebui să plătești.

— Ce vrei să spui ? întrebă Martin curios, întinzându-i paharul. Hai, ia-l de-aici și dă-l binisor de dușcă.

— Din pricina... Brissenden își sorbi paharul și zîmbi cu încântare. Din pricina femeilor. N-au să te lase în pace pînă în ziua cînd o să-ți dai sufletul, așa după cum nu te-au lăsat nici pînă acum, iar dacă n-am dreptate înseamnă că-s eu un papă-lapte. N-are nici un rost să mă strîngi de gît : tot o să spun ce am de spus. Fără îndoială că e vorba de o dragoste copilărească și trecătoare ; dar, în numele Frumosului, te conjur ca data viitoare să arăți că ai mai mult bun-gust. Ce dumnezeu vrei să faci cu o fiică a burgheziei ? Lasă-i în pace. Alege-ți o femeie zdravănă, veselă și focoasă, care-și rîde de viață, dă cu tifla morții și iubește de cîte ori are prilejul. Există pe lume femei de astea care te vor iubi cu tot atîta încîntare ca și oricare dintre odraslele becisnice ale închistatei vieți burgheze.

— Becisnice ? ! protestă Martin.

— Exact, becisnice, care fac paradă de meschine precepte morale învățate din bîlbîielile altora și cărora le este frică să trăiască viața. Și astea au să te iubească, Martin, dar totdeauna vor iubi mai mult meschinele reguli morale. Ceea ce cauți tu este mărețul sacrificiu de sine, marile suflete descătuseate, fluturii cu strălucire de soare și nu moliile cenușii. O ! dacă ești îndeajuns de ghinionist ca să trăiești, are să-ți fie și ție silă de ele, de toate femeiuștile de felul ăsta. Dar n-ai să trăiești.

N-ai să te întorci pe mare, la vapoarele tale ; de aceea ai să rătăcești prin văgăunile astea ciumate care sînt orașele, pînă cînd or să putrezească oasele în tine și atuncea ai să mori.

— Poți să mă dăscălești cît vrei, dar tot n-ai să mă faci să mă cert cu tine, îi spuse Martin. La urma urmei nu dispui decît de înțelepciunea care se potrivește cu temperamentul tău, ceea ce nu înseamnă că înțelepciunea mea nu ar fi la fel de desăvîrșită ca și a ta.

Aveau păreri deosebite despre dragoste, despre reviste și despre multe alte lucruri, dar fiecare îi plăcea celui-lalt, iar, în ce îl privea pe Martin, era vorba de o simpatie cu adevărat profundă. Zi de zi stăteau de vorbă, dacă nu mai mult, cel puțin în ceasul pe care Brissenden îl petrecea în odăița cu aer închis unde trăia Martin. Nu venea niciodată fără sfertul lui de whisky, iar cînd mînceau împreună în oraș, Brissenden bea whisky cu sifon în tot timpul mesei. Totdeauna plătea pentru amîndoi și prin el făcu Martin cunoștință cu mîncările rafinate, datorită lui bău prima dată șampanie și află ce înseamnă vinurile din viță de Rin.

Brissenden rămînea însă o enigmă. Cu figura lui de ascet și în ciuda sănătății atît de grav șubrezite, era un veritabil epicurian. Nu știa ce înseamnă teama de moarte și trata toate aspectele vieții cu amărăciune și cinism ; și cu toate astea, muribund fiind, iubea viața pînă în ultima ei fărîmită. Era stăpînit de un fel de nebunie de a trăi, de a se zbuiciuna „pentru a-și săpa, așa cum spuse el însuși o dată, micuțul lui culcuș în pulberea cosmică din care a purces”. Încercase să folosească și

stupefiante și făcuse multe alte lucruri stranii în căutare de noi emoții și noi senzații. După câte îi spusese lui Martin, într-un rînd stătuse trei zile fără să bea apă și făcuse asta de bunăvoia lui, numai ca să cunoască sublima desfătare de a potoli o sete fără seamăn. Cine și ce era, n-a aflat Martin niciodată. Era un om fără trecut, al cărui viitor se arăta a fi doar mormîntul foarte apropiat și al cărui prezent se mărginea la o înfrigurată dorință de a trăi.

CAPITOLUL

XXXIII

Era din ce în ce mai limpede că Martin avea să piardă bătălia. Oricâtă economie ar fi făcut, cu ceea ce câștiga de pe urma maculaturii nu-și putea acoperi cheltuielile. Ziua Mulțumirii¹ îl prinse cu costumul negru la muntele de pietate și deci fără putința de a primi invitația la masă în casa familiei Morse. Motivarea refuzului său nu izbuti de loc s-o mulțumească pe Ruth, iar lucrul acesta avu darul de a-l arunca într-o stare de neagră deznădejde. În cele din urmă îi făgădui că va veni totuși; se va duce la San Francisco, la redacția revistei *Transcontinental*, va ridica cei cinci dolari ce i se cuveneau și cu ei își va scoate hainele de la amanet.

Dimineața împrumută zece cenți de la Maria. Dacă ar fi fost după el, ar fi preferat să împrumute banii ăștia de la Brissenden, dar incorigibilul hoinar dispăruse. Nu-l mai văzuse de două săptămîni și degeaba își muncise creierii ca să afle ce l-ar fi putut supăra. Cu cei

¹ *Thanksgiving Day* (Ziua mulțumirilor), sărbătoare tradițională cu caracter religios în S.U.A.; se prăznuiește în ultima joie a lunii noiembrie.

zece cenți Martin plăti feribotul pînă la San Francisco și, în vreme ce urca la deal pe Market Street, se gîdea la încurcătura în care avea să se afle dacă nu reușea să încaseze banii. În cazul acesta n-ar fi avut cum să se mai întoarcă la Oakland, întrucît în San Francisco nu cunoștea pe nimeni de la care să fi putut împrumuta alți zece cenți.

Ușa de la intrarea în birourile revistei *Transcontinental* era întredeschisă și cînd să pătrundă înăuntru, Martin fu ținut locului de-un glas puternic care se auzea din birou și care striga :

— Nu despre asta e vorba, domnule Ford. (Martin știa din corespondența cu *Transcontinental* că Ford era directorul revistei.) Problema este : plătiți sau nu plătiți ? Bani, bani gheață. Puțin îmi pasă de proiectele dumneavoastră de viitor și de ce perspective are *Transcontinental*-ul în anul care vine. Ce mă interesează pe mine e să fiu plătit pentru ceea ce fac. Și iată, vă spun de pe acum că numărul de Crăciun al revistei nu intră la tipar pînă nu am banii în mînă. Bună ziua ! Cînd faceți rost de bani, poștiți pe la mine.

Ușa fu trîntită cu violență și cel care strigase trecu furios pe lîngă Martin și o luă drept înainte pe coridor, cu pumnii strînși și mormăind tot felul de înjurături. Martin hotări să nu intre imediat și mai zăbovi pe coridor vreun sfert de ceas. După asta deschise ușa și pătrunse înăuntru. Pentru el era un lucru cu totul nou, căci pînă atunci nu mai călcase în nici o redacție. Peseamne că aici nu era nevoie de cărți de vizită, fiindcă băiatul de serviciu se duse să-l anunțe pe domnul Ford

că cineva dorește să stea de vorbă cu dinsul. Când se întoarse, băiatul îi făcu semn încă de departe și îl conduse în biroul directorului, sanctuarul redacției. Ceea ce-l izbi mai întâi fu dezordinea și totala neorânduială ce domneau în cameră. Îndată după asta observă un tânăr cu favoriți așezat la un birou american și care se uita la el plin de curiozitate. Martin fu uimit de liniștea și calmul ce i se citeau pe figură. Se vedea limpede că cearta cu tipograful nu reușise nici pe departe să-i tulbure liniștea sufletească.

— Sînt... Sînt Martin Eden, începu Martin. (Și am venit să-mi iau cei cinci dolari — ar fi dorit el să adauge.)

Dar se afla în fața directorului primei reviste care-l publicase și n-ar fi vrut să fie prea brutal cu el. Spre marea lui mirare, domnul Ford sări de-un metru de pe scaun, exclamînd :

— Ce spui, domnule ? !

Se repezi la el și în clipa următoare apucă dreapta lui Martin cu amîndouă mîinile, scuturîndu-i-o de zor.

— Nici nu vă puteți închipui cît de bucuros sînt că vă văd, domnule Eden. De multe ori m-am întrebat cum veți fi arătînd.

Zicînd acestea, se dădu un pas înapoi și cercetă cu ochi strălucitori cel de-al doilea și în același timp cel mai purtat costum al lui Martin, mototolit și cu nepuțință de reparat, deși pantalonii mai păstrau încă dunga pe care o înprospătase cu fierul de călcat al Mariei.

— Mărturisesc însă că m-am așteptat să fiți mult mai în vîrstă decît sînteți. Știți, nuvela dumneavoastră trăda atîta lărgime de vederi, atîta vigoare, maturitate și pu-

tere de pătrundere. O adevărată capodoperă... mi-am dat seama după primele zece rinduri. Dați-mi voie să vă spun cum am citit-o prima dată. Ba nu; mai întâi să vă prezint în redacție.

Vorbind mereu, domnul Ford îl conduse în biroul redacției unde îl prezentă adjunctului său, domnul White, un omuleț subțiratic și plăpind, cu favoriți rari și mătăsoși, a cărui mină părea straniu de rece și-ți dădea senzația că omul tremură de frig.

— Domnul Ends... domnul Eden. Știți, domnul Ends este administratorul nostru.

Martin se pomeni dînd mîna cu un om chel și cu ochi ageri, al cărui chip părea destul de tînăr, după cît se putea vedea, fiindcă era în cea mai mare parte acoperit de-o barbă albă colilie, pieptănată cu cea mai mare îngrijire — de nevasta sa care în fiecare duminică îi mai și rădea părul de pe ceară.

Cei trei îl înconjurară pe Martin vorbind toți deodată, plini de admirație și atît de repede, încît lui Martin i se păru că au pornit la un fel de întrecere.

— De multe ori ne-am întrebat din ce pricină nu treceți pe la noi, spunea domnul White.

— Locuiesc de partea cealaltă a golfului și n-am avut bani de tranvai, răspunse Martin deschis, hotărit să le arate celorlalți cît de mare nevoie avea de bani.

„Fără îndoială, își spuse el în gînd, că ținutele mele de gală arată ele singure și în chipul cel mai elocvent în ce lipsuri mă zbat”. În repetate rînduri, de cîte ori se ivi prilejul, pomeni despre scopul vizitei lui. Numai

că admiratorii din jur se arătau cu desăvîrșire surzi. Îi cîntau osanale, îi spuneau ce anume au crezut despre nuvela lui încă din prima clipă, ce-au crezut mai pe urmă, ce impresie a făcut nuvela asupra nevestelor lor și asupra celorlalți membri ai familiei; despre intenția de a-i plăti ceva pentru ea nu suflau însă nici un cuvîntel.

— V-am spus cum am citit prima dată nuvela dumneavoastră? întrebă domnul Ford. Bineînțeles că nu v-am spus. Mă întorceam de la New York și cînd s-a oprit trenul la Ogden a venit băiatul de serviciu și mi-a adus ultimul număr din *Transcontinental*.

„Doamne sfinte, își zise Martin, prin urmare dumneata îți poți îngădui să te plimbi în trenuri de lux, în vreme ce eu stau și crăp de foame așteptînd nenorociții de cinci dolari pe care mi-i datorezi.“ Un val de minie se abătuse asupra lui. Răul pe care i-l făcuse *Transcontinental* i se părea acum uriaș, căci în minte îi năvăliseră amintirea atîtor îngrozitoare luni de speranțe zadarnice, de foame și lipsuri, iar foamea ce-l chinuia în clipa aceea deveni și mai cumplită și-i mușcă și mai adînc măruntaiele, amintindu-i că din ajun nu mai mincase nimic și chiar atunci abia gustase ceva. Văzu roșu înaintea ochilor. Creaturile acestea nu erau nici măcar bandiți: erau pur și simplu niște găinari. Cu minciuni și făgăduieli deșarte îl păcăliseră și-i luaseră nuvela. Dar nu-i nimic, o să le arate el! Voința lui căpătă o tărie de nezdruncinat și în clipa aceea hotări că nu va părăsi biroul pînă ce nu-și va căpăta banii. Își aduse aminte că dacă nu-i capătă, nu mai are cum se întoarce acasă,

la Oakland. Deși cu mare greutate, izbuti totuși să se stăpînească, dar nu mai înainte ca expresia de fiară dezlănțuită, care i se oglindi pe chip, să-i neliniștească și să-i sperie pe cei trei.

Deveniră atunci mai volubili decît oricînd. Domnul Ford începu din nou să-i povestească în ce împrejurări citise prima oară „Dăngătul clopotelor“, iar domnul Ends ardea de nerăbdare să-i comunice ce părere avea despre „Dangătul clopotelor“ nepoata lui, care nepoată era profesoară la o școală din Alameda.

— Am să vă spun pentru ce am venit la dumneavoastră, zise Martin în cele din urmă. Ca să-mi plătiți nu-vela care v-a plăcut tuturor așa de mult. Dacă nu mă înșel, cinci dolari mi-ați promis, la publicare.

Trăsăturile mobile ale figurii domnului Ford arătară de îndată mare fericire și promptă incuviințare și domnia-sa schiță gestul ducerii mîinii către buzunar, dar deodată se întoarse către domnul Ends și spuse că a uitat banii acasă. Se vedea cît de colo că domnului Ends nu-i venea de loc la îndemînă; Martin observă crisparea mîinii lui, care parcă se pregătea să apere buzunarele pantalonilor, și atunci știu că acolo se aflau banii.

— Îmi pare foarte rău, zise domnul Ends, dar nu-i nici un ceas de cînd am plătit tipografului și am rămas fără nici un ban. N-a fost de loc cuminte că am luat la mine numai atîția bani, dar nota asta nu ajunsese încă la scadență și cererea tipografului de a-i face un hatîr și a-i plăti mai înainte m-a găsit cu totul nepregătît.

Amîndoi s-au uitat întrebător la domnul White, dar dumnealui s-a mulțumit să ridă și să înalțe din umeri.

În orice caz, el era cu conștiința curată. Venise la *Transcontinental* ca să-și facă ucenicia literară și în loc de asta învățase mai mult chestiuni de tehnică financiară. *Transcontinental* îi datora leafa pe patru luni, dar știa foarte bine că tipograful trebuia plătit neapărat înaintea redactorului adjunct.

— E-ntr-adevăr ridicol, domnule Eden, că ne-ai găsit într-o asemenea situație, rosti domnul Ford cu un aer foarte degajat. Te rog însă să fii sigur că e vorba de o simplă neglijență. Îți spun eu ce ne rămîne de făcut. Mîine dimineată, la prima oră, o să-ți expediem prin poștă cecul respectiv. Ai adresa domnului Eden, nu-i așa, domnule Ends ?

Da, domnul Ends cunoștea adresa și chiar la prima oră avea să trimită cecul. Cunoștințele lui Martin în legătură cu băncile și cecurile erau destul de vagi, dar nu putea să vadă nici o pricină pentru care domnii aceia nu i-ar putea înmîna cecul astăzi, tot atît de bine ca și mîine.

— Atunci ne-am înțeles, domnule Eden, îți trimitem mîine cecul prin poștă ? întrebă domnul Ford.

— Eu am nevoie de bani chiar azi, răspunse Martin cu hotărîre.

— Împrejurarea asta nefericită... dacă s-ar fi întimplat să treci în orice altă zi... începu să explice domnul Ford cu drăgălășenie, dar fu întrerupt de domnul Ends, în ai cărui ochi neastîmpărați se putea vedea limpede că își pierduse răbdarea.

— Domnul Ford v-a mai arătat o dată care-i situația, spuse el cu asprime în glas. Același lucru l-am făcut și eu. Trimitem cecul...

— Și eu v-am explicat, interveni Martin luîndu-i vorba din gură, și v-am spus lămurit că vreau banii chiar astăzi.

Auzind glasul aproape răstit al administratorului, Martin simțise că inima începe să-i bată mai tare și după asta nu-și mai luase privirile de la el, deoarece bănuia că toți banii revistei *Transcontinental* se află în buzunarele acelui domn.

— E foarte regretabil... începu domnul Ford.

Dar în clipa aceea domnul Ends se întoarse în loc, cu o mișcare nervoasă, ca și cînd ar fi avut de gînd să iasă din încăpere. În același moment Martin sări la el și-i înfipse mîna în gîtlej, în așa fel încît barba albă colilie a domnului Ends, păstrîndu-și neclintită toată buna orînduială, se îndreptă cu vîrfurile spre tavan într-un unghi de patruzeci și cinci de grade. Spre marea lor spaimă, domnii White și Ford își văzură administratorul scuturat așa cum se scutură un covor de angora.

— Scoate banii, preastimate gropar de tinere talente ! strigă Martin. Scoate banii, sau te scutur pînă ce-or pica toți din tine, chiar dacă ar fi să curgă para cu para. Apoi se adresează celor doi spectatori îngroziți : Vedeți-vă de treabă. Dacă vă amestecați, aveți toate șansele să ieșiți de-aicea cocoșați.

Domnul Ends își pierduse răsufllarea și nu fu în stare să facă semn de încuviințare decît după ce Martin îi dădu drumul din strînsoare. Și astfel, după mai multe

scormoneli, buzunarele pantalonilor săi dădură la iveală patru dolari și cincisprezece cenți.

— Întoarce buzunarele pe dos, porunci Martin.

Mai căzu încă o monedă de zece cenți. Ca să fie mai sigur, Martin numără încă o dată foloasele trase de pe urma incursiunii.

— Acuma treci tu la rînd ! îi strigă el domnului Ford. Îmi mai trebuie încă șaptezeci și cinci de cenți.

Domnul Ford nu stătu de loc pe gînduri și-și scotoci buzunarele, izbutind să strîngă șaizeci de cenți.

— Ești sigur că nu mai ai ? întrebă Martin amenințător, după ce luase și banii aceia. Ce ai în buzunarele de la vestă ?

Ca semn al bunei sale credințe, domnul Ford întoarse pe dos două dintre buzunare. Dintr-unul din ele căzu pe podea o bucatică de carton. Domnul Ford o ridică de jos și tocmai se pregătea s-o pună la loc în buzunar, cînd Martin strigă :

— Ce-i acela ? Un bilet de feribot ? Ia, dă-l încoa. Face zece cenți. Vi-l trec la socoteală. Prin urmare am primit pînă acum patru dolari și nouăzeci și cinci de cenți, cu bilet cu tot. Mi se mai cuvin încă cinci cenți.

Se uită încruntat către domnul White și văzu că ființa aceea plăpîndă tocmai îi întindea o monedă de cinci cenți.

— Mă mulțumesc, spuse Martin adresîndu-se tuturor deodată. Rămîneți cu bine.

— Tilharule ! mormăi domnul Ends în urma lui.

— Găinarule ! îi răspunse Martin trîntind ușa.

Martin era nespus de bucuros, atît de bucuros încît, aducîndu-și aminte că și revista *The Hornet* îi datora

cincisprezece dolari pentru „Zina și perla“, hotărî pe loc să se ducă să-și ia banii. Numai că la *The Hornet* erau cîțiva vlăjgani tineri, fercheși și voinici, niște pirați în toată puterea cuvîntului, gata să jefuiască orice și pe oricine, ba chiar să se prade unul pe altul. După ce sfârîmă ceva mobilă prin birouri, directorul revistei (fost membru într-o formație athletică studentescă), cu sprîjinul plin de pricepere al administratorului, al unui agent de publicitate și al portarului, izbutiră să-l scoată pe Martin din birou și să-i accelereze, prin impuls inițial, ritmul în care coborî scările pînă la primul palier.

— Mai poftiți pe la noi, domnule Eden ; vă primim oricînd cu brațele deschise, îi strigară ei din capul scării, prăpădindu-se de rîs.

Martin rînji în timp ce-și aranja ținuta.

— Ptiu ! mirii el cu glas scăzut. Gașca de la *Trans-continental* e-alcătuită din mielușei, dar voi aștia de-aici văd că sînteți adevărați luptători de circ.

Ceilalți riseră și mai cu poftă.

— Trebuie să-ți spun, domnule Eden — îi strigă directorul lui *The Hornet*, că pentru un poet ce ești, parcă ai totuși ceva vlagă. Unde-ai învățat directă aceea cu dreapta, dacă mi-e îngăduit să te întreb ?

— Acolo unde-ai învățat și dumneata nelson-ul, răspunse Martin. În orice caz, la un ochi tot ai să porți ochelar negru.

— Și eu trag nădejde că n-o să ți se înțepenească gîtul, îi spuse redactorul, plin de solicitudine. Ce zici, mergem cu toții să bem ceva pe chestia asta — nu pen-

tru gîtul dumitale, asta te cred, da' pentru această mică trînteală ?

— Dăm cu banul și dacă oi cădea pe plătit fac eu cînte, conveni Martin.

Așa încît hoții și păgubașul băură împreună, căzînd prietenește la înțelegere și hotărînd că dreptatea era totdeauna de partea celui mai tare și că deci cei cincisprezece dolari pentru „Zîna și perla“ se cuveneau de drept redacției revistei *The Hornet*.

CAPITOLUL

XXXIV

Arthur rămase la poartă, iar Ruth urcă treptele din fața casei Mariei. Auzi țâcănitul rapid al mașinii de scris și, după ce Martin îi deschise ușa și ea pătrunse înăuntru, îl văzu că se afla la ultima pagină a unui manuscris. Venise ca să afle sigur dacă Martin avea sau nu să vie la ei la masă de Ziua Mulțumirii; dar mai înainte ca să poată pomeni despre treaba asta, Martin începu să-i vorbească despre alt subiect de care îi era plină inima.

— Stai puțin să-ți citesc ce-am scris aici, strigă el dînd la o parte copiile și aranjînd filele manuscrisului. E ultimul lucru pe care l-am scris și mi se pare cu totul deosebit de celelalte. E alît de profund deosebit de tot ce am scris pînă acum încît aproape că mă tem de el, dar cu toate astea mi se pare că e un lucru bun. Hai, judecă tu. E o nuvelă hawaiană. Am intitulat-o „Wiki-Wiki“.

Chipul îi era luminat de flacăra creației, deși Ruth se-nfiora în aerul rece al odăii, iar cînd îi strînsese mîna băgase de seamă cu mirare cît de rece era mîna lui Martin. Ascultă cu luare-aminte tot timpul cît el îi citi. La sfîrșit,

cu toate că ridicînd din cînd în cînd ochii nu văzuse decît dezaprobare pe fața ei, Martin o întrebă :

— Spune sincer, cum ți se pare ?

— Nu știu... nu știu ce să-ți spun, răspunse Ruth. Ce crezi... crezi c-o s-o poți publica ?

— Mi-e teamă că nu, mărturisi el. E prea tare pentru reviste. Dar e plină de adevăr, îți dau cuvîntul meu că e plină de adevăr.

— Bine, dar de ce continui într-una să scrii lucruri dintr-astea pe care știi că n-o să le poți publica ? urmă ea fără nici un fel de îndurare. Motivul pentru care scrii e ca să ai cu ce trăi, nu-i așa ?

— Da, așa este, dar afurisita asta de nuvelă a fost mai tare decît mine. Nu m-am putut opri să n-o scriu. Se cerea neapărat scrisă.

— Dar pe personajul acela, acel Wiki-Wiki, de ce l-ai făcut să vorbească așa de grosolan ? Poți fi sigur că o să-i impresioneze neplăcut pe cititori și de asta directorii de reviste au dreptate cînd refuză să-ți publice lucrările.

— Dar adevăratul Wiki-Wiki ar fi vorbit chiar așa.

— Poate, dar e cu totul lipsit de gust.

— Asta e viața, răspunse el tăios. E ceva real. E ceva adevărat. Iar eu trebuie să zugrăvesc viața așa cum o văd.

Ruth nu răspunse nimic și timp de cîteva clipe domni o tăcere penibilă. Tocmai pentru că o iubea, Martin nu izbutea s-o înțeleagă pe deplin, iar ea nu era în stare să-l înțeleagă fiindcă era uriaș și depășea orizontul ei.

— Știi, am încasat banii de la *Transcontinental*, spuse Martin încercînd să abată conversația pe un făgaș mai prielnic. Imaginea celor trei domni cu favoriți, așa cum îi

văzuse în scena din urmă, văduviți de patru dolari și nouăzeci de cenți și de un bilet de feribot, îl făcu să ridă încetișor.

— Atunci înseamnă c-ai să vii ! exclamă ea plină de veselie. Chiar de asta venisem, ca să știu ce faci.

— Să viu ? murmură Martin dus pe gânduri. Unde să viu ?

— Cum unde să vii ? Mîine, la masă. Doar știi bine, mi-ai promis că dacă iei banii îți scoți costumul de la amanet.

— Am uitat cu totul, spuse el rușinat. Numai, vezi... astă-dimineață gardianul a prins cele două vaci ale Mariei, împreună cu vițelul și... știi, s-a întîmplat că Maria nu avea nici un ban așa că a trebuit să plătesc eu amenda. Iată unde s-au dus banii de la *Transcontinental*. „Dangătul clopotelor“ a intrat în buzunarul curcanului.

— Și-atuncea n-ai să vii ?

Martin se uită în jos, cercetîndu-și hainele de pe el.

— Nu pot.

În ochii albaștri ai lui Ruth licăriră lacrimi de dezamăgire și mustrare, dar nu spuse nici o vorbă.

— Anul viitor de Ziua Mulțumirii ai să iei masa cu mine la *Delmonico*¹, spuse el plin de voie bună, sau o să fim la Londra, la Paris ori altundeva, unde ai să vrei tu. De asta sînt sigur.

— Am citit acum cîteva zile în jurnale, spuse ea deodată, că s-au făcut o serie de numiri la poștă. Tu ai reușit primul la examen, nu-i așa ?

¹ Restaurant de lux din New York.

Fu nevoit să recunoască deschis că primise invitația să se prezinte la post, dar refuzase.

— Eram atît de sigur., sînt atît de sigur... de mine, încheie el. Peste un an de zile am să cîștig mai mult decît zecă funcționari de la poștă. Așteaptă și-ai să vezi.

— O ! fu tot ce spuse Ruth după ce el tăcu. Se ridică apoi în picioare și-și trase mînușile. Trebuie să plec, Martin. Mă așteaptă Arthur.

El o luă în brațe și o sărută, dar Ruth nu răspunse în nici un fel semnelor lui de dragoste. În trupul ei nu se simți nici cea mai mică încordare, brațele-i nu îl cuprinseseră și buzele-i le întîlniră pe ale lui fără obișnuita apăsare.

Întorcîndu-se de la poartă, Martin ajunse la concluzia că era supărată pe el. Dar de ce ? Faptul că polițistul prinsese vacile Mariei nu putea fi socotit decît ca o întîmplare nefericită. O simplă întîmplare. Nimeni nu putea fi făcut răspunzător de asta. Nici nu-i putea trece prin minte că ar fi putut proceda altfel decît așa cum procedase. Ba da, de fapt i s-ar fi putut reproșa ceva, un lucru de nimic, își spuse el îndată după aceea, anume faptul că refuzase slujba de la poștă. Și afară de asta, nu-i plăcuse „Wiki-Wiki”.

Din capul scării se întoarse ca să-l întîmpine pe factorul care aducea scrisorile. Cînd primi maldărul de plicuri mari, din nou îl cuprinses febra atît de cunoscută a așteptării și nădejzii. Unul dintre ele nu era mare. Era scurt și subțire iar în colț stătea scrisă adresa lui *New York Out-view*. Începu să rupă plicul și de mai multe ori se opri. Nu putea fi o acceptare. Nu trimisese nici un manuscris

văzuse în scena din urmă, văduviți de patru dolari și nouăzeci de cenți și de un bilet de feribot, îl făcu să ridă încetișor.

— Atunci înseamnă c-ai să vii ! exclamă ea plină de veselie. Chiar de asta venisem, ca să știu ce faci.

— Să viu ? murmură Martin dus pe gânduri. Unde să viu ?

— Cum unde să vii ? Mîine, la masă. Doar știi bine, mi-ai promis că dacă iei banii îți scoți costumul de la amanet.

— Am uitat cu totul, spuse el rușinat. Numai, vezi... astă-dimineață gardianul a prins cele două vaci ale Mariei, împreună cu vițelul și... știi, s-a întîmplat că Maria nu avea nici un ban așa că a trebuit să plătesc eu amenda. Iată unde s-au dus banii de la *Transcontinental*. „Dangătul clopotelor“ a intrat în buzunarul curcanului.

— Și-atuncea n-ai să vii ?

Martin se uită în jos, cercetîndu-și hainele de pe el.

— Nu pot.

În ochii albaștri ai lui Ruth licăriră lacrimi de dezamăgire și mustrare, dar nu spuse nici o vorbă.

— Anul viitor de Ziua Mulțumirii ai să iei masa cu mine la *Delmonico*¹, spuse el plin de voie bună, sau o să fim la Londra, la Paris ori altundeva, unde ai să vrei tu. De asta sînt sigur.

— Am citit acum cîteva zile în jurnale, spuse ea deodată, că s-au făcut o serie de numiri la poștă. Tu ai reușit primul la examen, nu-i așa ?

¹ Restaurant de lux din New York.

Fu nevoit să recunoască deschis că primise invitația să se prezinte la post, dar refuzase.

— Eram atît de sigur., sînt atît de sigur... de mine, încheie el. Peste un an de zile am să cîștig mai mult decît zecă funcționari de la poștă. Așteaptă și-ai să vezi.

— O ! fu tot ce spuse Ruth după ce el tăcu. Se ridică apoi în picioare și-și trase mînușile. Trebuie să plec, Martin. Mă așteaptă Arthur.

El o luă în brațe și o sărută, dar Ruth nu răspunse în nici un fel semnelor lui de dragoste. În trupul ei nu se simți nici cea mai mică încordare, brațele-i nu îl cuprinseseră și buzele-i le întîlniră pe ale lui fără obișnuita apăsare.

Întorcîndu-se de la poartă, Martin ajunse la concluzia că era supărată pe el. Dar de ce ? Faptul că polițistul prinsese vacile Mariei nu putea fi socotit decît ca o întîmplare nefericită. O simplă întîmplare. Nimeni nu putea fi făcut răspunzător de asta. Nici nu-i putea trece prin minte că ar fi putut proceda altfel decît așa cum procedase. Ba da, de fapt i s-ar fi putut reproșa ceva, un lucru de nimic, își spuse el îndată după aceea, anume faptul că refuzase slujba de la poștă. Și afară de asta, nu-i plăcuse „Wiki-Wiki”.

Din capul scării se întoarse ca să-l întîmpine pe factorul care aducea scrisorile. Cînd primi maldărul de plicuri mari, din nou îl cuprinses febra atît de cunoscută a așteptării și nădejzii. Unul dintre ele nu era mare. Era scurt și subțire iar în colț stătea scrisă adresa lui *New York Out-view*. Începu să rupă plicul și de mai multe ori se opri. Nu putea fi o acceptare. Nu trimisese nici un manuscris

în mod special ca bluza aceea să-i fie trimisă chiar atunci seara. După cum știa toată lumea, Caterina se ducea la plimbare cu John Collins, fierarul, și așa cum numai Maria știa, domnișoara Flanagan și domnul Collins aveau să se ducă a doua zi împreună la Golden Gate Park. Degeaba încercă Maria să ia îndărăt bluza. Martin o conduse pe Maria pînă la un scaun de unde ea îi urmări cu ochii căscați toate mișcărilor. Într-un sfert din timpul de care ar fi avut nevoie ea și cu rezultate cel puțin tot atît de bune, Maria văzu bluza gata călcată.

— Aș putea lucra chiar și mai repede, îi explică Martin, dacă fiarele de călcat ar fi mai fierbinți.

Și pentru Maria, fiarele cu care lucra Martin erau mult mai fierbinți decît cele cu care îndrăznise ea vreodată să s-apuce de călcat.

— Și pe urmă să știi că nu le dai de loc perdaf așa cum trebuie, îi spuse Martin îndată după aceea. Ia uită-te puțin aici, dă-mi voie să-ți arăt eu cum trebuie să dai perdaf. E nevoie să ții rufele presate bine. Dă perdaf cum trebuie dacă vrei să calci repede.

Luă o lădiță de lingă stiva de lemne din magazie, îi potrivi un fund și alese niște greutateți din grămada de fierărie pe care tribul Silva o strînsese pentru negustorul de fiare vechi. Dădu perdaf rufelor, și le așeză în lădiță, după care puse peste ele capacul de scîndură și greutatețile, completînd astfel întreaga mașinărie și punînd-o în funcțiune.

— Acuma uită-te aici la mine, Maria, zise Martin dezbrăcîndu-se pînă la maiou și înșfăcînd un fier de călcat care după cîte spunea el era „într-adevăr fierbinte“.

— Și cînd fost gata cu călcat, apoi, spălat lînurile, povestea Maria mai tîrziu. Zicea : „Maria, tu ești mare proastă. Eu arată la tine cum trebuie spălat lînuri“, și chiar mi-a arătat. Zece minut făcut mașina — una butoiaș, una butuc de roata și doi pari și asta tot.

Martin văzuse acest dispozitiv la Joe, la Hot Springs. Butucul de roată, fixat în capătul parului de sus, alcătuiă axul principal. Legînd după asta axul cu celălalt par legat strîns de grinzile bucătăriei, așa fel încît butucul să se învîrtească deasupra materialelor de lînă băgate în butoi, putea cu o singură mină se le amestece de zor.

— De-atuncea Maria nu mai spala lînuri, se încheia totdeauna povestea. Pus copii să rotească par și sucit iute butuc înăuntru butoiului. Om tare cumsecade, dom' Eden.

Și cu toate acestea, în ciuda marelui său meșteșug și a instalației puse la punct în bucătăria-spălătorie, Martin pierdu foarte mult din admirația Mariei. Strălucirea aceea ca de basm, cu care îl înconjurase imaginația ei, dispăru cu totul la lumina faptului că fusese muncitor într-o spălătorie. Toate cărțile lui, toți prietenii din lumea mare, care veneau cu trăsura să-l viziteze sau îi aduceau nenumărate sticle de whisky, nu mai făceau nici un ban. La urma urmei nu era decît un muncitor, un membru al propriei sale clase și categorii sociale. Era acum mai uman și mai la îndemîna ei, dar încetase de a mai fi o taină.

Relațiile lui Martin cu familia sa continuau să fie foarte reci. După atacul neprovocat al domnului Higginbotham, se amestecă în treburile astea și Hermann von Schmidt. Împrejurarea fericită a publicării cîtorva schițe, a cîtorva versuri umoristice și a cîtorva scheciuri, îi oferi lui Mar-

tin aparența vremelnică a prosperității. Nu numai că-și plăti o parte din datorii, dar avu chiar posibilitatea să-și scoată de la amanet bicicleta și costumul negru. Din pricina unei pedale îndoite, bicicleta avu nevoie de reparații și ca o dovadă de prietenie față de viitorul cumnat, Martin o trimise la atelierul lui Hermann von Schmidt.

În după-amiaza aceleiași zile văzu cu plăcere că un băietan îi aduce bicicleta acasă. „Va să zică și von Schmidt e dispus să păstrăm relații amicale“ își spuse Martin în fața acestui favor neobișnuit. De obicei bicicletele reparate trebuiau ridicate de proprietar. Dar când cercetă bicicleta, văzu că nu i se făcuse nici un fel de reparație. Peste câteva ceasuri îi telefonă logodnicului surorii și află că respectivul domn nu voia să aibă de a face cu el „în nici un fel și sub nici o formă“.

— He-hei, Hermann von Schmidt, îi răspunse Martin foarte bine dispus, cum aș mai veni eu acum să-ți turtesc puținel nasul tău de nemțoi.

— Cum calci în atelierul meu, cum chem poliția, răspunse celălalt. Și să știi că am cum te-ncondeia. Lasă că te cunosc eu, dar să nu crezi că poți să te iei la gilceavă cu mine. Nu vreau să am nici în clin nici în mînecă, de loc, cu de-al de tine. Văd eu cu cine am de-a face, ești un pierde-vară, asta ești și să nu crezi c-am să mă las dus de nas de unul ca tine numai fiindcă vreau să mă însor cu soră-ta. De ce nu vrei să muncești și să-ți cîștigi piinea ca un om cînstit, ia spune ? Spune-mi să știu și eu !

Filozofia proprie lui Martin interveni atunci și-i alungă furia. Agăță receptorul în furcă fluierînd prelung și cu o veselie plină de mirare. Dar după veselie veni

reacția și se simți tare apăsător de singurătate. Nimeni nu-l înțelegea, nimeni nu avea nevoie de el în afară de Brissenden, iar Brissenden dispăruse Dumnezeu știe unde.

Pe înserat, Martin tocmai pleca de la ghereta cu fructe purtând în mână cumpărăturile, când la colț se opri un tramvai. Inima îi tresăltă de bucurie la vederea unei siluete subțiratică binecunoscute, care coborîse în stație. Era Brissenden, iar în bătaia luminilor tramvaiului care pornise, Martin văzu că buzunarele pardesiului erau umflate, unul cu cărți iar celălalt cu obișnuita litră de whisky.

CAPITOLUL

XXXV

Brissenden nu dădu nici un fel de lămuriri asupra lungii sale absențe și nici Martin nu aduse vorba despre asta. Era mulțumit că prin aburii ce se ridicau din paharul de grog fierbinte, putea să vadă iară chipul livid al prietenului său.

— Nici eu n-am stat degeaba, anunță Brissenden după ce ascultă lămuririle lui Martin cu privire la ce scrisese în ultima vreme.

Scoase un manuscris din buzunarul de la piept al hainei și i-l întinse lui Martin, care privi titlul și apoi înălță curios ochii către prietenul său.

— Da, despre asta e vorba, confirmă Brissenden rîzînd. Strașnic titlu, nu-i așa ? „Ephemera“ — iată exact cuvîntul care trebuie. Și pentru asta tu ești răspunzător, tu și acel *om* al tău totdeauna dirz, materie anorganică vitalizată, ultima dintre efemere, creatură a temperaturii, gîză a cărei scurtă viață se desfășoară între puncte nu prea depărtate pe scara termometrului. Imaginea asta mi-a pătruns în minte și ca să pot scăpa de ea a trebuit s-o aștern pe hîrtie. Te rog să-mi spui cum ți se pare.

Obrajii lui Martin se împurpurară mai întâi, iar apoi, pe măsură ce citea, se îngălbeniră. Era artă fără cusur. Forma triumfa asupra conținutului, dacă triumf se poate numi starea în care ultima particică de conținut își afla expresia într-o formă atât de desăvârșită, încît Martin se simțea cuprins de o desfătare ce-i dădea ameteți, lacrimi arzătoare îi năpădiseră în ochi și fiori îi furnicau prin trup. Era un poem lung de șase ori șapte sute de versuri, un lucru fantastic, tulburător și supraomenesc. Era spăimîntător, de neconceput și totuși iată că exista acolo, scris cu cerneală neagră de-a curmezișul foilor de hirtie. Vorbea despre om și despre cele mai cumplite zbateri ale sufletului său, cînd se-arunca în necuprinsele abisuri ale spațiului pentru a putea afla mărturia celor mai îndepărtați dintre sori și a spectrelor acestora. Era o orgie nebună a imaginației, ce se destrăbăla în tigva unui muribund care scîncea abia auzit, dar se-avînta în slăvi o dată cu cele de pe urmă zvicniri aprigē ale inimii sfîrșite. În ritm majestuos poemul se înălța pînă la vacarmul înghețat al catastrofelor cosmice, pornea la asaltul puzderiilor de stele, devenea martor ciocnirii dintre galaxiile moarte și spectator la exploziile nebuloaselor în întunecimile fără margini ; iar în mijlocul tuturor acestora, lin dar fără contenire, ca un clinchet argintiu, se-auzea firavul și unduiosul glas al omului, ca un ciripit îndărătnic printre urletele planetelor și trosnețele sistemelor solare.

— Nu mai există nimic asemănător în literatură, spuse Martin cînd în cele din urmă fu în stare să vorbească. E încîntător ! Incîntător ! M-a ametit ! Parcă sînt beat ! Nu mai sînt în stare să-mi scot din gînd această mare și infini-

tezimală problemă. Încă îmi răsună în urechi iscoditorul, veşnicul, mereu repetatul şi plăpîndul biet glas al omului. Parcă ar fi marşul funebru al vreunei mărunte gîze, cîntat printre mugetele elefanţilor şi răgetele leilor. Este veşnic nesăţios şi chinuit de dorinţi ce-abia la microscop pot fi desluşite. Ştiu că devin ridicol, dar lucrul acesta m-a obsedat. Eşti... nu ştiu ce eşti... eşti încîntător, asta-i. Dar cum de-ai scris un astfel de lucru ? Cum ai făcut ?

Martin îşi întrerupse aici rapsodia, dînd ca să reînceapă cu şi mai multă inflăcărare :

— Nu mai pun niciodată mîna pe condei. Nu-s decît un biet cîrpaci. Tu mi-ai arătat ce înseamnă lucrul făcut de un meşter adevărat. Geniu ! Ce mi-ai dat să citesc adineauri e mai mult decît genial. Depăşeşte geniul. E adevărul care şi-a ieşit din minţi. Omule, fiecare vers de aici este adevărat. Mă-ntreb chiar dacă, aşa dogmatic cum eşti, îţi poţi da seama de lucrul ăsta. Ştiinţa nu poate desminţi nimic din ce spui tu aici. Este adevărul clamat de un prooroc, adevăr durat din metalul negru al Cosmosului şi întretesut cu măreţe cadenţe de sunet, într-o superbă alcătuire de splendori şi frumuseţe. Şi acum gata, nu mai spun nici un cuvînt. Sînt copleşit, strivit. Ba nu, totuşi, am să spun. Îngăduie-mi să mă ocup eu de publicarea lui.

Brissenden rîse acru :

— Nu există în toată creştinătatea nici o singură revistă care ar îndrăzni să publice poemul acesta... o ştii foarte bine.

— Ba nu ştiu nimic. Sînt sigur că nu există nici o revistă pe lume, care să nu se repeadă să-l publice. Ase-

menea lucruri nu li se oferă în fiecare zi. Poemul acesta nu este numai poemul zilei. Este poemul secolului.

— Mi-ar face plăcere să știu că și tu crezi ce spui.

— Nu fi cinic, îi spuse Martin. Nu toți directorii de reviste sînt idiști. Eu știu asta. Sînt gata să pun rămășag cu tine. Uite, pariez pe orice vrei că poemul „Ephamera” va fi publicat de prima, sau cel mult de a doua revistă căreia îl vei oferi.

— Un singur lucru mă împiedică să țin rămășagul. Brissenden tăcu un moment. Poemul acesta e izbutit... e cel mai reușit lucru pe care l-am scris eu vreodată. Asta o știu. E cîntecul meu de lebedă. Și sînt teribil de mîndru de el. Îl divinizez. Mi-e mai drag decît whisky-ul. E opera la care am visat... opera aceea mare și fără cusur... la care am visat pe vremea cînd eram doar un simplu flăcăiandru cu iluzii dulci și idealuri curate. Și iată că acum, în clipa ultimei suflări, am reușit s-o creez și nu vreau ca o turmă de porci să puie labele pe ea și s-o terfelească. Nu, n-o să țin rămășagul. E opera mea. Eu am făurit-o și ți-am împărtășit-o și ție.

— Dar gîndește-te și la ceilalți oameni, protestă Martin. Rostul frumuseții e să zămislească bucurie.

— Frumusețea asta îmi aparține.

— Nu fi egoist.

— Nu sînt egoist, tăgădui Brissenden zîmbind răutăcios și stăpînit, cum zîmbea de cîte ori se pregătea să spună un lucru care-i făcea plăcere. Sînt altruist cum e porcul flămînd.

Zadarnic se luptă Martin ca să-l înduplece. Îi spuse că prea era turbată și fanatică ura lui împotriva revistelor

și că o asemenea purtare era de o mie de ori mai condamnabilă decît cea a tînărului care dăduse foc templului din Efes al Dianei ¹. Sub atîtea reproșuri amare, Brissenden sorbea liniștit din paharul cu grog și din cînd în cînd recunoștea că tot ce spunea celălalt era adevărat, cu excepția celor cu privire la directorii de reviste. Ura lui împotriva acestora rămînea fără margini și de cîte ori pomenea despre ei, folosea cuvinte mai tari decît ale lui Martin.

— Te-aș ruga să mi-o bați la mașină, zise Brissenden. Poți face lucrul acesta de o mie de ori mai bine decît orice dactilografă. Iar acum aș vrea să-ți dau cîteva sfaturi. Tăcu o clipă și scoase un manuscris voluminos din buzunarul hainei. Uite, am aici eseul tău „Rușinea soarelui“. L-am citit nu o singură dată, ci de două, ba chiar de trei ori... acesta fiind cel mai înalt omagiu pe care ți-l pot aduce. După cele ce mi-ai spus tu despre „Ephemera“, nu-mi rămîne decît să tac. Dar cu toate astea o să-ți spun numai atît : în clipa cînd „Rușinea soarelui“ va vedea lumina tiparului, ai dat lovitura. Va stîrni discuții aprinse care-ți vor face o neprețuită publicitate.

Martin rîse :

— Presupun că sfatul următor va fi s-o ofer revistelor.

— Asta în nici un caz... cel puțin dacă vrei într-adevăr să-ți vezi eseul tipărit. Oferă-l numai editurilor de mîna întii. Poate că vreunul dintre recenzenți va fi în-deajuns de smintit, ori suficient de beat, ca să-ți facă un

¹ Aluzie la Erostrate, tînărul grec care, din dorința de a rămîne celebru, o incendiat în anul 365 î.e.n. templul închinat zeiței Diana (Artemis) în crașul Efes.

referat favorabil. Ai citit mult. Esența celor citite trecută prin alambicul minții lui Martin Eden ai concentrat-o în „Rușinea soarelui“, iar într-o bună zi Martin Eden va deveni celebru și nu mică parte din această celebritate se va datora lucrării despre care vorbim acum. Prin urmare trebuie să găsești o editură care să ți-o publice și asta cât mai repede cu putință.

În noaptea aceea Brissenden plecă târziu spre casă. Chiar în clipa când punea piciorul pe scara tramvaiului, se întoarse repede către Martin și-i vîrî în palmă un mic ghemotoc de hîrtie.

— Uite, ține asta, zise el. Am fost astăzi la curse și mi-a vîndut cineva un pont.

Tocmai atunci sună clopotul și tramvaiul se urni din loc lăsîndu-l pe Martin să se întrebe ce-o fi însemnînd ghemotocul acela boțit și unsuros pe care-l strîngea în palmă. De cum ajunsese acasă îl despături și văzu că era o bancnotă de o sută de dolari.

Se putea folosi de banii aceia fără să-și facă nici un fel de scrupul. Știa că prietenul său avea totdeauna bani destui, după cum tot atît de bine știa, fără să se îndoiască nici o clipă, că apropiatul lui succes îi va da putința să restituie banii. Dimineața își plăti toate datoriile, achită Mariei chiria pe trei luni înainte și scoase tot ce depusese la muntele de pietate. Apoi cumpără un frumos dar de nuntă pentru Mariana și daruri de Crăciun pentru Ruth și Gertrude. În cele din urmă, cu banii rămași, mină întregul trib Silva la Oakland. Iarna trecută nu își țînuse făgăduiala, dar acum și-o împlini pe de-a-ntregul cum-părînd ghetе tuturor copiilor și Mariei însăși. Afară de

asta, le cumpără și trompete, păpuși, fel de fel de alte jucării precum și pachetele și punguțe cu acadele și fructe, încărcînd pînă la refuz brațele tuturor membrilor tribului Silva.

În momentul cînd, împreună cu Maria și urmat de toată liota ei, dădeau să intre într-o cofetărie ca să cumpere cea mai mare căpățînă de zahăr-candel din cîte s-au pomenit vreodată, se întîlniră cu Ruth și cu mama ei. Doamna Morse fu foarte prost impresionată. Și Ruth se burzului căci avea oarecare respect pentru conveniențe, iar iubitul ei mergînd alături de Maria și în fruntea unei armate de coate-goale portughezi, nu i se păru o priveliște prea plăcută. Dar nu asta o supăra cel mai mult, ci faptul că, după părerea ei, umblind astfel, Martin dădea dovadă de o totală lipsă de mîndrie și respect față de sine însuși. Mai mult decît asta și mai tare decît orice o durea concluzia la care ajunsese în urma acestei întîmplări și anume că Martin era incapabil să se ridice deasupra mediului din care se trăgea. Desigur, originea lui umilă era îndeajuns de rușinoasă prin ea însăși, dar să o mai și afișeze fără nici un fel de jenă în ochii lumii — în ochi lumii din care făcea ea parte — asta era prea mult. Cu toate că logodna ei cu Martin fusese păstrată în secret, îndelungatele lor relații nu putuseră să nu dea naștere la vorbe ; iar acum, acolo în magazin, observase mai mulți cunoscuți care trăgeau cu ochiul pe furiș la logodnicul ei și la droaia de copii care-l însoțea. Lipsită de generozitatea și lărgimea de vederi a lui Martin, Ruth nu era în stare să se ridice deasupra oamenilor din jur. De aceea fu adînc jignită și întreaga ei făptură atît de simțitoare tremura de rușine.

Din pricina asta, cînd mai tîrziu în aceeași zi se duse s-o vadă, Martin nu scoase din buzunarul de la piept darul pe care i-l pregătise, ci îl păstră pentru o ocazie mai potrivită. Ruth cu ochii plini de lacrimi — lacrimi izvorîte din patimă și din mînie — fu pentru el o revelație. Spectacolul suferinței ei îl convinse că se purtase ca o brută, cu toate că în adîncul sufletului nu putea să înțeleagă nici cum și nici din ce pricină. Niciodată nu-i trecuse prin minte că ar putea să se rușineze din cauza oamenilor pe care îi cunoștea, iar a lua toată familia Mariei în oraș pentru cumpărături de Crăciun — i se părea lui — n-avea cum dovedi în vreun fel lipsă de considerație față de Ruth. Pe de altă parte, după ce Ruth îi dădu toate lămuririle. Martin înțelese și punctul ei de vedere ; îl socoti însă doar o slăbiciune femeiască, una dintre acele slăbiciuni de care nu e scutită nici o femeie, nici chiar cele mai deosebite.

— Hai cu mine... Am să-ți arăt oameni adevărați, îi spuse Brissenden într-o seară de ianuarie.

Mincaseră împreună la San Francisco și se aflau în stația feribotului, gata să se reîntoarcă la Oakland, când lui Brissenden îi veni în gând să-i prezinte prietenului său pe „adevărații oameni“. Se întoarse în loc și o porni repede de-a lungul cheiurilor, umbră subțiratică împrejurul căreia se zbăteau pulpanele pardesiului, iar Martin se strădui să se țină după el. La un magazin de băuturi cum-pără două damigene de vin negru și vechi și ducînd cîte una în fiecare mîină, se urcă în tramvaiul care mergea pe *Mission Street*, urmat îndeaproape de Martin și el încărcat cu cîteva sticle de cîte un sfert de litru de whisky.

„Ce-ar fi dacă m-ar vedea Ruth acum“ — se gîndi el și apoi se întrebă cine erau „adevărații oameni“.

— S-ar putea să nu găsim pe nimeni, spuse Brissenden după ce coborîră din tramvai și apucară pe o stradă la dreapta, către inima cartierului muncitoresc, la sud de Market Street. În cazul ăsta ar însemna să nu găsești ce cauți tu de atîta amar de vreme.

— Dar ce naiba o mai fi și asta ? întrebă Martin.

— Oamenii, oameni inteligenți și nu o adunătură de nulități bilbiite ca aceea în mijlocul căreia te-am găsit eu, acolo, în vizuina afaceriștilor acelora. Ai citit mii de cărți și la urmă te-ai trezit tot singur. Ei, iată că în seara asta, ca să nu te mai simți niciodată singur, am să-ți arăt și alți oameni care au citit.

Să nu crezi cumva că îmi bat prea mult capul cu nesfârșitele lor discuții, continuă Brissenden când ajunse la capătul unui rând de case. Nu mă interesează filozofia livrescă. Ai să vezi că oamenii ăștia sînt cu adevărat luminați și nu niște porci de burghezi. Dar bagă bine de seamă : nu există subiect pe lume despre care să nu fie în stare să discute pînă în ziua de apoi.

Se sperăm că Norton e acasă, gifii el peste cităva vreme, împotrivindu-se încercărilor lui Martin de a-l ușura de povara celor două damigene. Norton e un idealist... licențiat de la Harvard. Are o memorie prodigioasă. Idealismul l-a dus la filozofia anarhismului și familia l-a pus pe goană. Taică-su e președintele unei companii de căi ferate și e multimilionar, dar feciorul crapă de foame la Frisco¹, scoate o foaie anarhistă și cîștigă douăzeci și cinci de dolari pe lună.

Martin nu cunoștea prea bine orașul San Francisco și nu călcase mai de loc prin cartierul situat la sud de *Market Street*, așa că habar n-avea unde îl duce celălalt.

— Dă-i drumul, îl îndemnă el pe Brissenden ; mai spune-mi cîte ceva despre ei înainte de a ajunge acolo. Din ce trăiesc ? Cum de s-au adunat laolaltă ?

¹ Prescurtare a lui San Francisco.

— Să sperăm că-l găsim și pe Hamilton. Brissenden se opri puțin, ca să-și mai dezmorească miinile. Strawn-Hamilton îl cheamă — știi, scris cu liniuță de unire — se trage dintr-o veche familie din Sud. E un om fără căpății, un fel de pierde-vară, cel mai leneș om pe care mi-a fost dat să-l văd vreodată, cu toate că lucrează sau mai bine zis încearcă să lucreze, în biroul unei cooperative socialiste de consum, pentru șase dolari pe săptămână. Dar e un hoinar incorijibil. A nimerit la oraș din întâmplare. L-am văzut cu ochii mei stînd toată ziua pe o bancă, fără să pună nimic în gură, iar seara, cînd l-am invitat la masă — restaurantul era colea, la doi pași — mi-a spus : „E greu, nenicule, să mergem pîn-acolo. Mai bine cumpără-mi un pachet de țigări.“ Pînă cînd a venit Kreis și l-a convertit la monismul materialist¹, era, ca și tine, un înfocat discipol al lui Spencer. Dacă o să pot, am să-l stîrnesc să vorbească despre monism. Norton e și el monist... numai că el nu recunoaște altă existență decît cea a spiritului. Știe însă tot atîtea lucruri ca și Hamilton ori Kreis, dacă nu chiar mai multe.

— Cine-i Kreis ? întrebă Martin.

— La el mergem. A fost cîndva profesor... l-au dat afară de la universitate... vechea poveste. Minte ascuțită

¹ Opunîndu-se dualismului, concepția filozofică eronată care afirmă că la baza existenței s-ar afla două principii opuse — unul material și altul ideal — monismul materialist dovedește unitatea lumii realizată prin natura sa materială, toate fenomenele din univers nefiind altceva decît aspecte diferite ale materiei în mișcare. Materialismul dialectic se situează pe poziția monismului materialist pe care îl leagă organic de teoria dialectică a dezvoltării.

ca tăișul unui brici. Își câștigă și el viața cum poate. Știu că în vremuri de mare cumpănă a fost și fachir ambulant. N-are nici un fel de scrupule. E în stare să fure și giulgiul unui mort. Deosebirea dintre Kreis al nostru și burghezie e că el fură fără să-și facă nici un fel de iluzie. Poate să discute despre Nietzsche¹, despre Schopenhauer², despre Kant sau despre orice alt subiect, inclusiv despre Mary, dar singurul lucru din lume care, într-adevăr îl interesează e monismul. Haeckel³ e idolul lui. Singurul mijloc de a-l face să se simtă insultat, e să-i spui o vorbă rea despre Haeckel.

— Iacă, aici e sediul. Mai înainte de a porni să urce, Brissenden așează damigeana pe ultima treaptă de la intrare. Se aflau dinaintea unei clădiri cu etaj, care, ca mai toate clădirile situate la colț de stradă, avea la parter o cârciumă și o băcănie. Aici locuiește toată șleahța... ocupă tot etajul de sus, dar numai Kreis are două camere. Hai să mergem.

¹ *Friederich Nietzsche* (1844—1900), filozof idealist german ultrareacționar. Apărută în perioada când capitalismul intra în faza imperialistă, filozofia lui Nietzsche a reprezentat una dintre cele mai sălbatice reacțiuni ideologice burgheze în fața avântului ideologiei socialiste. Nietzsche împarte omenirea în sclavi și stăpîni, cerînd ca unii să fie educați în spiritul supunerii iar ceilalți să-și însușească „morala stăpînilor“. Pentru aceștia din urmă el recomandă un individualism sălbatic, proslăvînd „supraomul“, „bestia blondă“ ce va deveni atît de dragă mai tîrziu hitlerismului.

² *Arthur Schopenhauer* (1788—1860), filozof idealist german.

³ *Ernst Haeckel* (1834—1919), celebru naturalist german, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai darwinismului, care a dezvoltat și concretizat teoria evoluționistă.

Pe coridorul de la etaj nu exista nici un fel de lumină, dar Brissenden păşea prin beznă ca o fantomă obișnuită cu locurile. La un moment dat se opri și-i spuse lui Martin :

— Aici șade unul... Stevens îi zice. E teozof. Îți face capul tobă când se dezlănțuie. Pentru moment muncește într-un restaurant, spală vesela. Se dă-n vînt după o țigară de foi bună. L-am văzut mîncînd într-o locantă unde plătește zece cenți meniul fix, și dînd cincizeci de cenți pe țigara de foi pe care o fumează după masă. Mi-am pregătit în buzunar două bucăți, pentru cazul cînd binevoiește să se arate.

Mai e unul, pe nume Parry, un australian ; statistician de meserie și o adevărată enciclopedie ambulantă, mai ales în materie de sport. Întreabă-l care a fost producția de cereale a Paraguay-ului în 1903, sau ce cantitate de pînză a exportat Anglia în China în 1890, ce greutate avea Jimmy Britt cînd a boxat cu Battling Nelson ori cine a fost campionul Statelor Unite la categoria semimijlocie în '68 și îți răspunde cu promptitudinea unui automat. Apoi e Andy, un meșter pietrar, care are ideile lui cu privire la orice chestiune și e un foarte dibaci jucător de șah ; și Harry, un brutar, socialist înfocat și vajnic sindicalist. Apropo, îți aduci aminte de greva sindicatului bucătarilor și chelnerilor... Hamilton e cel care a organizat acest sindicat și a grăbit izbucnirea grevei... a pregătit-o pînă în cel mai mic amănunt, aici, în locuința lui Kreis. A făcut toate astea numai așa, de amorul artei, dar a fost prea

leneș ca să rămână mai departe în sindicat. Și cu toate astea ar fi putut să ajungă departe, dacă ar fi vrut. Omul ăsta are posibilități nelimitate... păcat că e chiar atât de leneș.

Brissenden înaintă prin întuneric pînă în locul unde o dungă de lumină le arată că au ajuns la un prag. După un ciocănit și un răspuns, ușa se deschise iar Martin se trezi dînd mîna cu Kreis, un bărbat arătos și smolit, cu dinți albi sclipitori, mustață neagră pe oală și ochi negri scînteietori. Mary, o blondă tînără dar cam voluminoasă, spăla vasele în odaia de alături care servea de bucătărie și sufragerie. Camera din față era în același timp dormitor și salon. De-a curmezișul odăii erau atîrnate rufele spălate în săptămîna aceea și ajungeau atât de aproape de podea, încît la început Martin nici nu-i putu vedea pe ceilalți doi bărbați care discutau în partea cealaltă. L-au întîmpinat însă cu aclamații pe Brissenden și cele două damigene ale lui, iar cu prilejul prezentărilor, Martin află că cei doi erau Andy și Parry. Se apropie de ei și ascultă cu multă atenție descrierea unui meci de box la care Parry asistase cu o seară mai înainte ; între timp Brissenden, care se simțea în al nouălea cer, se apucase să pregătească un grog, și, în așteptare, îi servea pe toți cu vin și whisky cu sifon. La porunca lui : „Adu încoace tot poporul !“, Andy plecă să dea raita prin casă și să-i adune pe locatari.

— Avem mare noroc că cei mai mulți sînt acasă, îi șopti Brissenden lui Martin. Uite-i pe Norton și Hamilton ; hai încoace să ți-i prezint. După cîte aud, Stevens nu e acasă. Dacă pot, am să-i ațîț să discute despre monism.

Stai numai puțin pînă apucă să bea o dușcă două, că pe urmă se-ncălzesc ei.

La început discuția a cam lincezit. Cu toate astea Martin își dădu îndată seama de ascuțimea minții acestor oameni. Toți aveau convingeri ferme care veneau deseori în conflict și, cu toate că erau ageri și plini de spirit, se vedea limpede că nu-s de loc superficiali. Martin observă numaidecît că ori despre ce ar fi discutat, știau să folosească legile gîndirii logice și aveau totodată idei bine stabilite și o concepție serioasă și unitară despre societate și univers. Nu foloseau idei gata făcute, idei de împrumut; într-un fel sau altul, erau toți niște răzvrătiți și cu nici un chip buzele lor nu rosteau platitudini. În casa familiei Morse, Martin nu avusese niciodată ocazia să asculte discuții privitoare la un atît de mare număr de subiecte și s-ar fi zis că numai timpul putea pune stavilă chestiunilor pe care doreau să le dezbată. Discuția trecu de la noua carte a doamnei Humphry Ward ¹ la ultima piesă a lui Bernard Shaw ², se opri puțin asupra viitorului dramei pentru ca apoi să treacă la amintiri despre Mansfield ³. Lăudau sau luau peste picior articolele de fond din ziarele de dimineață, săreau de la condițiile de viață ale mun-

¹ *Humphry Ward* (1851—1920), scriitoare engleză de mîna a doua.

² *George Bernard Shaw* (1856—1950), celebru dramaturg, critic și eseist englez de origine irlandeză. A criticat necruțător societatea burgheză.

³ *Richard Mansfield* (1857—1907), actor englez stabilit în Statele Unite.

citorilor din Noua Zeelandă la Henry James¹ și Brander Matthews², treceau apoi la țelurile politicii germane în Extremul Orient și la aspectele economice ale Pericolului galben³, intrau într-o controversă despre alegerile din Germania și despre ultimul discurs al lui Bebel⁴ pentru ca să se oprească apoi la problemele politice locale, la ultimele proiecte și scandaluri izbucnite în sânul conducerii partidului muncitoresc sindical și la ultimele acțiuni menite să dezlănțuie o grevă a marinarilor de pe coasta Pacificului. Profunzimea cunoștințelor de care dispuneau oamenii aceia îl ului pe Martin. Știau lucruri despre care nu se scria niciodată în ziare — cunoșteau tertipurile și sforăriile, ea și minile care din umbră minuiiau marionetele. Spre marea lui mirare, Martin văzu că și Mary, fata cea blondă, se amestecă în discuție dînd dovadă de o inteligență pe care el niciodată n-o mai întâlnise la puținele femei cunoscute pînă atunci. Martin discută cu ea despre Swinburne și Rossetti⁵, dar după aceea, apucînd pe cărările literaturii franceze, fata îi vorbi despre lucruri de care

¹ *Henry James* (1843—1919), romancier american stabilit în Anglia.

² *Brander Matthews* (1852—1929), scriitor și profesor la Universitatea Columbia.

³ Expresie folosită de politicienii burghezi, mai ales cei americani și germani, indicînd pretinsul pericol pe care popoarele din Extremul Orient asiatic l-ar fi constituit pentru „civilizația occidentală“.

⁴ *August Bebel* (1840—1913), unul dintre fondatorii și conducătorii partidului social-democrat din Germania. De asemenea unul dintre întemeietorii Internaționalei a II-a.

⁵ *Dante Gabriel Rossetti* (1828—1882), pictor și poet englez.

habar nu avea. Dar Martin își luă revanșa când Mary încercă să-l apere pe Maeterlinck, ceea ce îi dădu putința să valorifice opiniile îndelung gândite din „Rușinea soarelui“.

Mai veniseră încă vreo câțiva bărbați, iar aerul era îngroșat de fum de țigară, când deodată Brissenden dădu semnalul :

— Ți-am adus aici o nouă victimă, Kreis, strigă el. Un tânăr curat ca o floare și care are pentru Herbert Spencer o pasiune de adevărat îndrăgostit. Fă din el un adept al lui Haeckel... dacă ești în stare.

Kreis păru că de-abia atunci își vine în fire, iar în ochi îi apăru o sticlire metalică și totodată magnetică. În aceeași clipă Norton îndreptă spre Martin o privire plină de simpatie și zîmbi dulce, ca o fată, vrînd parcă să-l asigure că va primi un ajutor de nădejde.

Kreis i se adresă direct lui Martin, dar pas cu pas Norton interveni în discuție, pînă cînd între el și Kreis se încinse o adevărată bătălie. Martin asculta și mereu îi venea să se frece la ochi. Era cu neputință ca o astfel de discuție să aibă loc aievea și încă în mahalaua muncitorească situată la sud de Market Street? Prin oamenii aceia cărțile prindeau viață. Discutau cu aprindere și cu entuziasm, iar pasiunea intelectuală îi ațîta așa cum văzuse Martin cîndva că băutura și supărarea îi ațîtau pe alți oameni. Ceea ce auzea el acum nu mai era filozofia seacă a cuvîntului tipărit, scris de semizeii pe jumătate legendari care era Kant ori Spencer. Era o filozofie vie, cu sînge roșu și cald, încarnată în așa măsură în cei doi preopinenți încît se părea că însăși elementele ei de bază

se-nsuflețesc și participă la înțeleștare. Din cînd în cînd se mai amestecau și alții, lăsînd țigările să li se stingă între degete și urmărind discuțiile cu încordarea zugrăvită pe chip.

Idealismul nu-l atrăsese niciodată pe Martin, dar forma pe care o căpăta acum în expunerea lui Norton era pentru el o adevărată revelație. Soliditatea logică a argumentării sale, atît de ispititoare pentru structura intelectuală a lui Martin, părea a nu fi în aceeași măsură la îndemîna lui Kreis și a lui Hamilton, care îl luau de sus pe Norton, categorisindu-l drept metafizician, deși la asta Norton le răspundea pe același ton, susținînd că ei sînt metafizicieni. O controversă aprinsă se încinse în jurul noțiunilor de *fenomen* și *noumen*¹. Kreis și Hamilton îl sfidau pe Norton cerîndu-i să-ncerce a explica în vreun fel conștiința prin ea însăși. Norton răspundea acuzîndu-i că nu fac decît să jongleze cu vorbele, că raționează pornind de la cuvinte la teorie și nu de la fapte către teorie. O astfel de acuzație le lua graiul. Căci principiul de bază al sistemului lor de gîndire era tocmai sprijinirea pe fapte și pe identificarea riguroasă a fenomenelor.

Cînd Norton se aventură pe potecile spinoase ale filozofiei kantiene, Kreis îi reaminti numaidecît că toate mărunțelele școli filozofice germane, de îndată ce își dau duhul, la Universitatea din Oxford se refugiază. Peste

¹ *Noumen* și *fenomen* sînt noțiuni fundamentale în filozofia lui Kant. *Noumenul* ar fi „lucrul în sine“, principial incognoscibil, iar *fenomenul* un produs al experienței, rezultat al acțiunii „lucrului în sine“ asupra conștiinței, singurul pe care omul l-ar putea cunoaște.

puțin, Norton le aminti de legea economiei forțelor, a lui Hamilton¹, iar în clipa aceea toți se grăbiră să proclame că o aplică pînă și în cele mai mărunte raționamente. Martin își cuprinsese genunchii cu brațele și se bucura adînc de tot ce auzea. Dar Norton nu era un adept al lui Spencer și dorea și el să cucerească sufletul filozofic al lui Martin, așa că i se adresa în aceeași măsură ca și celor doi potrivnici.

— Știi doar că nimeni n-a fost în stare să-i răspundă lui Berkeley², zise el uitîndu-se țintă la Martin. Herbert Spencer s-a apropiat cel mai mult de răspunsul cuvenit, dar fără să ajungă nici el prea aproape. Nici chiar cel mai viguros dintre discipolii lui Spencer nu va fi în stare să meargă mai departe. Acum cîteva zile am citit un eseu al lui Saleeby și am văzut cum tot ce poate spune mai mult în privința asta este că Herbert Spencer *aproape* a reușit să-i dea lui Berkeley răspunsul cuvenit.

— Dar tu știi ce a spus Hume³? întrebă Hamilton. Norton încuviință din cap, însă Hamilton spuse totuși cu glas tare, ca să audă ceilalți: Hume a spus că nimeni nu

¹ Este vorba de legea din mecanica analitică, numită „principiul minimei acțiuni” sau „principiul Ostrogradski-Hamilton” și care stabilește că orice mobil se deplasează pe traiectoria ce solici-tă cel mai redus lucru mecanic. Această lege a fost stabilită în mod simultan și independent de savantul rus M. V. Ostrogradski (1801—1861) și de matematicianul englez W. R. Hamilton (1803—1865).

² *George Berkeley* (1684—1753), filozof englez idealist subiecti-vist.

³ *David Hume* (1711—1776) filozof englez, idealist subiectivist, agnostic.

poate răspunde argumentelor lui Berkeley, iar argumentele lui Berkeley nu pot convinge pe nimeni.

— Nu-l pot convinge pe el, pe Hume, răspunse Norton. Iar voi, voi sintetiza adevărul lui Hume, cu o singură diferență însă : Hume era îndejuns de înțelept ca să recunoască deschis că argumentele lui Berkeley nu admit replică.

Norton era o fire sensibilă și iute la mînie, deși nici odată nu-și pierdea cumpătul, pe cită vreme Kreis și Hamilton păreau doi sălbatici singeroși care căutau numai împrejurarea prielnică, gata oricînd să lovească fără milă. Către un ceas tîrziu al nopții și nemaiputînd îndura repetatele acuzații că ar fi metafizician, Norton își încheștă minile de scaun ca nu cumva să sară în picioare, ochii lui cenușii aruncară fulgere, iar chipul ca de față deveni grav și parcă cioplit în piatră. Atunci dezlănțui atacul hotărîtor împotriva adversarilor.

— Bine, fie și așa, haeckelienilor, să admitem că eu judec că marele vrăjitor al unui trib de sălbatici, dar, mă rog dumneavoastră, domniile voastre în ce fel raționați ? Cu toată știința voastră pozitivă, pe care neîncetat o tîrîți prin locuri unde nu are ce căuta, voi bieți dogmatici neștiințifici n-aveți nici o bază. Cu mult înaintea apariției monismului materialist v-a fost furat pămîntul de sub picioare, așa că vă este cu neputință să vă durați temelii proprii serioase. Omul care v-a tras pămîntul de sub picioare este Locke¹, John Locke. Sint două sute

¹ John Locke (1632—1704), filozof englez, a combătut teoria lui Descartes privitoare la „ideile înnăscute”, apărînd caracterul senzorial al cunoașterii omenești.

de ani — ba chiar mai mult — de cînd în al său „Eseu asupra intelectului uman“ Locke a dovedit că nu există idei înnăscute.

Partea amuzantă este că tocmai asta susțineți și voi. În astă seară ați afirmat de nenumărate ori inexistența ideilor înnăscute.

Dar oare ce înseamnă asta ? Înseamnă că realitatea ultimă nu poate fi cunoscută niciodată. Cînd venim pe lume, creierul nostru e gol. Mintea noastră, prin cele cinci simțuri, nu poate percepe decît aparențele, cu alte cuvinte fenomenele. Noumenele, care nu există în creier la naștere, n-au cum pătrunde în el nici...

— Nu este adevărat... încercă să-l întrerupă Kreis.

— Așteaptă pînă termin, tună Norton. Din toate acțiunile și interacțiunile ce au loc între forță și materie nu putem cunoaște decît ceea ce cade, într-un fel ori într-altul, direct sub simțuri. După cum vedeți, în cadrul și de dragul discuției noastre, sînt dispus să admit ipoteza existenței materiei ; acum am de gînd să vă zdrobesc cu ajutorul propriilor voastre argumente. Altfel nu este cu puțință deoarece amîndoi sînteți funciarmamente incapabili să înțelegeți orice abstracțiune de ordin filozofic.

Prin urmare : ce anume date despre materie vă furnizează propria voastră știință pozitivă ? O cunoașteți numai prin ceea ce numim fenomene, prin aparențe. Nu vă dați seama decît de schimbările pe care ea le suferă, sau mai bine zis de acele schimbări care determină schimbări în conștiința voastră. Știința pozitivă se ocupă numai de fenomene, cu toate astea voi sînteți atît de

nătării încît vă străduiți din răsputeri să vă ocupați de ontologie și vorbiți despre noumene. Totuși, prin însăși definiția științelor pozitive, știința se ocupă numai cu aparențele. Așa după cum s-a spus, cunoașterea fenomenologică nu poate depăși limitele experienței și fenomenelor.

Chiar dacă l-ați fi desființat pe Kant, nu sînteți în stare să răsturnați argumentele lui Berkeley, și totuși, atunci cînd faceți afirmația că știința ar dovedi inexistența lui Dumnezeu, sau, ceea ce revine la același lucru, existența materiei, considerați că Berkeley ar fi greșit... Știți bine că nu am admis ipoteza existenței materiei decît pentru a mă putea exprima pe înțelesul vostru. N-aveți decît să fiți oameni de știință pozitivă, dacă așa vă place; dar ontologia nu-și poate afla locul printre științele pozitive, așa că lăsați-o în pace. Agnosticismul lui Spencer este justificat, dar dacă Spencer...

Se-apropie însă ora de plecare a ultimului feribot către Oakland, așa că Brissenden și Martin pleacă, lăsîndu-l pe Norton să vorbească mai departe, pîndit de Kreis și Hamilton, care stăteau ca doi copoi, gata să se repeadă asupra lui în clipa cînd avea să termine.

— Mi-ai arătat un colțisor din Țara basmelor, spuse Martin pe feribot. Cînd întîlnești oameni ca ăștia, viața merită să fie trăită. Sînt entuziasmat. Pînă azi nu pricepusem ce este de fapt idealismul. Și nici acum nu-l pot accepta. Știu bine că voi rămîne întotdeauna un realist. Bănuiesc că așa sînt construit. Dar tare mi-ar fi plăcut să răspund lui Kreis și lui Hamilton, ba cred c-aș fi avut să-i spun cîteva cuvinte și lui Norton. N-am impresia că

de ani — ba chiar mai mult — de cînd în al său „Eseu asupra intelectului uman“ Locke a dovedit că nu există idei înnăscute.

Partea amuzantă este că tocmai asta susțineți și voi. În astă seară ați afirmat de nenumărate ori inexistența ideilor înnăscute.

Dar oare ce înseamnă asta ? Înseamnă că realitatea ultimă nu poate fi cunoscută niciodată. Cînd venim pe lume, creierul nostru e gol. Minte noastră, prin cele cinci simțuri, nu poate percepe decît aparențele, cu alte cuvinte fenomenele. Noumenele, care nu există în creier la naștere, n-au cum pătrunde în el nici...

— Nu este adevărat... încercă să-l întrerupă Kreis.

— Așteaptă pînă termin, tună Norton. Din toate acțiunile și interacțiunile ce au loc între forță și materie nu putem cunoaște decît ceea ce cade, într-un fel ori într-altul, direct sub simțuri. După cum vedeți, în cadrul și de dragul discuției noastre, sînt dispus să admit ipoteza existenței materiei ; acum am de gînd să vă zdrobesc cu ajutorul propriilor voastre argumente. Altfel nu este cu puțință deoarece amîndoi sînteți funciarmamente incapabili să înțelegeți orice abstracțiune de ordin filozofic.

Prin urmare : ce anume date despre materie vă furnizează propria voastră știință pozitivă ? O cunoașteți numai prin ceea ce numim fenomene, prin aparențe. Nu vă dați seama decît de schimbările pe care ea le suferă, sau mai bine zis de acele schimbări care determină schimbări în conștiința voastră. Știința pozitivă se ocupă numai de fenomene, cu toate astea voi sînteți atît de

nătarăi încît vă străduiți din răsputeri să vă ocupați de ontologie și vorbiți despre noumene. Totuși, prin însăși definiția științelor pozitive, știința se ocupă numai cu aparențele. Așa după cum s-a spus, cunoașterea fenomenologică nu poate depăși limitele experienței și fenomenelor.

Chiar dacă l-ați fi desființat pe Kant, nu sînteți în stare să răsturnați argumentele lui Berkeley, și totuși, atunci cînd faceți afirmația că știința ar dovedi inexistența lui Dumnezeu, sau, ceea ce revine la același lucru, existența materiei, considerați că Berkeley ar fi greșit... Știți bine că nu am admis ipoteza existenței materiei decît pentru a mă putea exprima pe înțelesul vostru. N-aveți decît să fiți oameni de știință pozitivă, dacă așa vă place; dar ontologia nu-și poate afla locul printre științele pozitive, așa că lăsați-o în pace. Agnosticismul lui Spencer este justificat, dar dacă Spencer...

Se-apropie însă ora de plecare a ultimului feribot către Oakland, așa că Brissenden și Martin pleacă, lăsîndu-l pe Norton să vorbească mai departe, pîndit de Kreis și Hamilton, care stăteau ca doi copoi, gata să se repeadă asupra lui în clipa cînd avea să termine.

— Mi-ai arătat un colțisor din Țara basmelor, spuse Martin pe feribot. Cînd întîlnești oameni ca ăștia, viața merită să fie trăită. Sînt entuziasmat. Pînă azi nu pricepusem ce este de fapt idealismul. Și nici acum nu-l pot accepta. Știu bine că voi rămîne întotdeauna un realist. Bănuiesc că așa sînt construit. Dar tare mi-ar fi plăcut să răspund lui Kreis și lui Hamilton, ba cred c-aș fi avut să-i spun cîteva cuvinte și lui Norton. N-am impresia că

temă marină, o nuvelă de aventuri și dragoste din secolul al douăzecilea, cu personaje reale care trăiesc într-o lume reală și în împrejurări reale. Dar dincolo de aceste întâmplări obișnuite trebuia să se afle altceva — un lucru pe care cititorul superficial niciodată nu l-ar fi deslușit, dar care, pe de altă parte, chiar rămânând ascuns, n-ar fi micșorat cu nimic interesul și bucuria unui astfel de lector. Lucrul acesta și nu nuvela în sine îl îndemna cu cea mai mare putere la scris. Din această pricină, tema importantă, de valoare universală era totdeauna cea care îi sugera fabulațiile. După ce găsea o astfel de temă, începea să caute personajele individualizate, încadrarea în timp și în spațiu, cu ajutorul și prin intermediul cărora să poată exprima acel adevăr de valoare universală. Hotărîse să intituleze nuvela „Prea tîrziu“ și socotea că nu va număra mai mult decît șaiszeci de mii de cuvinte, ceea ce pentru el, cu extraordinara lui putere de creație, era un simplu joc. Încă din prima zi se așternu la scris cu rivnă și cu nemărginita bucurie prilejuită de conștiința desăvîrșitei stăpîniri a uneltelor de lucru. Nu-i mai era de loc teamă că o mișcare greșită, făcută cu o unealtă prea ascuțită, ar putea să strice tot ce încerca să făurească. Lungile luni de studiu și de exerciții își dădeau acum roadele. Se putea consacra în întregime și putea lucra cu mînă sigură la pasajele cele mai delicate ale nuvelei pe care o scria; și ceas după ceas, pe măsură ce lucrul înainta, devenea mai mult decît oricînd conștient de puterea și siguranța cu care stăpînea viața și toate lucrurile ce au legătură cu ea. „Prea tîrziu“ avea

să fie o nuvelă cu personaje și întâmplări reale; dar Martin era convins că pe lângă asta nuvela va spune cititorului adevăruri mari și fundamentale, valabile pentru orice epotă, pentru toate latitudinile și pentru orice formă de viață. „Toate acestea le datoresc lui Herbert Spencer“, își spuse el lăsând o clipă lucrul și rezemându-se de spătarul scaunului. „Da, toate le datoresc lui Herbert Spencer și cheii universale cu care se pot deschide toate tainele vieții: evoluția, iar cheia aceasta tot Spencer mi-a pus-o la dispoziție“.

Își dădea seama că scrie un lucru de o valoare cu totul deosebită. Un singur refren îi suna neîntrerupt în auz: „Am s-o public! Am s-o public!“ Fără îndoială că avea s-o publice. În sfârșit, reușise să scrie un lucru pe care revistele i-l vor smulge din mână. Întreaga acțiune i se arăta dinaintea ochilor. În străfulgerări de lumină. Întrerupse lucrul numai atât cât avu nevoie ca să scrie un paragraf în caietul lui de note. Acest paragraf urma să fie sfârșitul nuvelei, dar atât de limpede i se arăta în minte întreaga povestire, încât ar fi putut să scrie sfârșitul cu săptămîni de zile înainte de a ajunge la capăt. Compară nuvela lui, așa cum o avea în minte, cu povestirile altor autori de scrieri cu tematică marină și-și dădu seama că le este infinit superioară. „Numai un singur om ar mai fi putut scrie un astfel de lucru — spuse el cu glas tare — iar acel om este Conrad¹. Da, nuvela asta l-ar putea face și

¹ *Joseph Conrad* (1857—1924), romancier englez de origine poloneză, autor al multor scrieri valoroase cu tematică marină.

pe el să se ridice în picioare, să-mi strângă mina și să-mi spună : «Foarte frumos, Martin băiatule.»»

Scrise toată ziua și abia în ultimul moment își aduse aminte că trebuia să se ducă la masă la familia Morse. Mulțumită lui Brissenden, hainele lui negre fuseseră răscumpărate de la muntele de pietate și prin urmare din nou se putea înfățișa într-o casă cu pretenții. Se opri în oraș numai atât cât avu nevoie ca să se ducă la bibliotecă și să caute cărțile lui Saleeby. Luă de la bibliotecă „Ciclul vieții“ și în tramvai căută eseul cu privire la Spencer, despre care pomenise Norton. Pe măsură ce citea, îl cuprindea minia. Se înroși la față, își încheștă fălcile și fără să-și dea seama strângea pumnii, îi desfăcea, apoi îi strângea din nou ca și cum de fiecare dată ar fi găsit o ființă pe care o ura de moarte și din care voia să stoarcă pînă și ultimul strop de viață. Cînd coborî din tramvai o luă pe jos pe trotuar cu pasul unui om aflat în culmea furiei și sună la casa Morse cu atîta insistență, încît zgomotul soneriei îl trezi la realitate și-l făcu să-și dea seama de starea în care se afla, așa că păși pragul bine dispus, rîzînd de sine însuși. Totuși, de cum se văzu înăuntru, se simți dintr-odată cumplit de abătut. Se prăbușise brusc de la înălțimile la care plutise toată ziua, purtat pe aripile inspirației. Cuvintele lui Brissenden „burghezi“, „viziună de afaceriști“ îi reveneau mereu în minte. „Și ce importanță are?“, se întrebă el cu ciudă. Doar cu Ruth avea să se căsătorească, nu cu familia ei.

Avu impresia că n-o văzuse niciodată pe Ruth atît de frumoasă, de spiritualizată și vaporeasă și în ace-

lași timp parcă niciodată nu arătase mai plină de sănătate. Era îmbujorată la față și Martin nu putea rezista atracției ochilor ei — ochii în care pentru prima oară văzuse nemurirea. Trecuse multă vreme de când uitase despre nemurire și orientarea științifică a lecturilor lui îl ținuse departe de astfel de gânduri; dar aici, în ochii lui Ruth, Martin văzu un argument mut care zdrobea cea mai elocventă argumentare formulată în cuvinte. În ochii ei citea un argument care îndepărta orice posibilitate de discuție — căci în ei citea dragostea. În ochii lui tot dragoste era; iar dragostei nu se poate să-i stai împotrivă. Acesta era crezul lui de îndrăgostit.

Junătatea de oră petrecută împreună cu Ruth înainte de a trece la masă îl făcu pe Martin să se simtă în culmea fericirii și să fie cum nu se poate mai mulțumit de viață. Dar cu toate asica. la masă, urmările de neînălăturat ale unei întregi zile de muncă încordată se făcură simțite. Vedea el singur că-l ustură ochii și că e foarte irascibil. Își aduse aminte că chiar la masa asta, la care acum zîmbea silit și unde de atâtea ori se plictisise, la aceeași masă muncase prima oară alături de niște ființe civilizate și într-un cadru ce i se păruse atunci de înalt rafinament și aleasă cultură. Pentru o clipă îi apărui înaintea ochilor înduioșetoarea figură pe care o făcuse atunci, cu atât de multă vreme în urmă, când își dădea singur seama că e un sălbatic și când de teamă ce-i era asuda prin toți porii, când se vedea că e cu totul zăpăcit de complicatele rosturi ascunse ale tacîmurilor, când îl tortura căpcăunul acela

de fecior și cînd dorea din toată ființa ca dintr-un salt să se ridice la astfel de amănunțimi sociale, iar în cele din urmă hotărî să se poarte așa cum îi venea la îndemînă și să nu se prefacă a ști mai multe decît știa sau a fi mai șlefuit decît era.

Ca să se liniștească, aruncă o privire spre Ruth, așa cum un călător, cuprins deodată de spaima naufragiului, privește către colacii de salvare. Da, nu se alesese decît cu dragostea și cu Ruth. Toate celelalte nu rezistaseră confruntării cu cărțile. Însă Ruth și dragostea rezistaseră; pentru ele Martin găsea o explicație de ordin biologic. Dragostea era cea mai înflăcărată expresie a vieții. Natură avusese grijă să-l clădească — așa cum făcuse cu toți oamenii normali — înainte de toate pentru dragoste. Realizarea asta ceruse zece mii de secole — nu, o sută de mii și un milion de secole — iar el era cea mai perfectă creație a naturii. Natura făcuse ca dragostea să fie elementul cel mai puternic din întreaga lui ființă și, înzestrîndu-l și cu darul imaginației, mărise această putere cu un miliard la sută și pe urmă îl aruncase în mijlocul celor trecătoare ca să vibreze, să se topească și să se împreuneze cu ele. Mîna lui o căută pe a lui Ruth, care se afla alături de el și, sub masă, dădu și primi o strîngere caldă, ascunsă vederii celorlalți. Ruth îi aruncă o privire scurtă și ochii îi erau strălucitori și umezi. La fel erau și ochii lui, aprinși de patima ce-l stăpînea; dar el n-avu cum să-și dea seama în ce mare măsură strălucirea și umezeala ochilor lui Ruth izvorau din tot ce ea văzuse în ochii lui.

În colțul celălalt al mesei, în diagonală, la dreapta domnului Morse, ședea judecătorul Blount, consilier la curtea de apel. Martin îl mai întâlnise de câteva ori, și omul acesta nu-i fusese niciodată simpatic. Judecătorul discuta cu tatăl lui Ruth despre politica sindicatelor, despre treburile locale și despre socialism, iar domnul Morse se străduia să-l atragă și pe Martin în discuția asupra acestui din urmă subiect. În cele din urmă judecătorul Blount privi de-a curmezișul mesei cu o expresie de binevoitoare și părintească milă. Martin zîmbi în sinea lui.

— O să-ți treacă și dumitale, tinere, spuse judecătorul cu voce moale. Timpul rămîne cel mai bun leac împotriva bolilor āstora de tinerețe. Apoi se întoarse către domnul Morse : Cred că în cazuri dintr-astea discuția n-are nici un sens. Îl face pe bolnav și mai îndărătnic.

— Este foarte adevărat, declară celălalt cu gravitate. E totuși bine ca atunci cînd se ivește ocazia să-i atragi bolnavului atenția asupra stării lui.

Martin rise vesel, dar oarecum silit. Ziua fusese prea lungă, eforturile din timpul zilei prea încordate și Martin se afla acum cu totul sub stăpînirea urmărilor firești ale oboselii.

— Fără îndoială că sînteți amîndoi medici excelenți, zise el. Dacă însă vă interesează cît de cît părerea pacientului, atunci îngăduiți-i să vă spună că sînteți totuși foarte slabi diagnosticieni. În fond amîndoi suferiți de boala de care vi se pare că sînt atins eu. În ce mă privește, sînt imun. Filozofia socialistă, care numai pe jumătate asimi-

lată se zbate acum în vinele dumneavoastră, pe mine m-a ocolit.

— Iscusit, foarte iscusit, murmură judecătorul. Inversarea pozițiilor este o manevră excelentă în cadrul unei controverse.

— Dumneavoastră o spuneti. Ochii lui Martin aruncau fulgere, totuși reuși să se stăpânească. Vedeți, domnule judecător, am ascultat discursurile rostite în campania electorală. Printr-un oarecare proces de ordin henidic¹ — „henidic“ e o expresie favorită de-a mea pe care nimeni nu o înțelege — printr-un proces henidic zic, pe de o parte, vă convingeți singur că dumneavoastră credeți în libertatea concurenței și în supraviețuirea celor mai tari, dar, pe de altă parte, aplicați cu ultima energie tot felul de măsuri menite să răpească forța celor puternici.

— Ascultă, tinere...

— Vă rog să nu uitați că v-am auzit discursurile din timpul campaniei electorale. Este foarte bine cunoscută poziția dumneavoastră în problema comerțului dintre statele membre ale Uniunii, în privința reglementării activității trustului de cale ferată, în problema companiei Standard Oil, în privința apărării fondului silvic și în legătură cu o mie de alte probleme în care măsurile respective preconizate nu sînt nimic altceva decît urmări ale filozofiei socialiste.

¹ Termen format de la „henism“, doctrină filozofică monistă potrivit căreia întreaga existență poate fi redusă la un principiu sau la o formă unică.

— Vrei cumva să spui că nu ești de acord cu stăvilirea acestor inadmisibile și revoltătoare abuzuri de putere ?

— Nu despre asta e vorba. Vreau numai să vă spun că sînteți un slab diagnostician. Vreau să vă spun că nu sînt contaminat de virusul socialismului. Vreau să vă spun că tocmai dumneavoastră sînteți cel care suferiți ravagiile emasculante produse de acest virus. În ceea ce mă privește, sînt un înverșunat adversar al socialismului, tot așa după cum sînt un înverșunat vrăjmaș al hibridei dumneavoastră democrații care nu-i nimic altceva decît pseudosocialism mascat sub o mantie de vorbe ce nu poate rezista confruntării cu dicționarul.

Sînt reacționar, un reacționar atît de vajnic încît poziția mea rămîne de neînțeles pentru dumneavoastră, cei ce trăiți sub vîlul de minciuni al unei anumite organizări sociale și n-aveți ochi destul de pătrunzători ca să puteți străpunge acest vîl. Vă prefaceți că ați crede în supraviețuirea celor puternici și în domnia celor puternici. Eu însă cred cu adevărat. Aici e deosebirea. Cînd eram puțin mai tînăr — doar cu cîteva luni mai tînăr — credeam tot așa ca și dumneavoastră. Mă influențaseră ideile dumneavoastră și ale celor ca dumneavoastră. Dar negustorii și oamenii de afaceri nu-s, în cel mai bun caz, decît niște stăpîni lași ; grohăie toată ziua și răscolesc în troaca de unde se scot bani, dar eu — dacă îmi îngăduiți să v-o spun — am făcut la stînga-mprejur și m-am întors către aristocrație. Eu sînt unicul individualist din această încăpere. Nu aștept nimic de la stat. Aștept doar omul cel

tare, cavalerul fără teamă și fără prihană care va veni să elibereze statul de propria lui blestemată inutilitate.

Avea dreptate Nietzsche. Nu voi zăbovi ca să vă spun cine a fost Nietzsche. Dar a avut dreptate. Lumea aparține celor puternici... celor puternici care sînt în același timp și nobili și care nu se bălăcesc în cloaca negustoriei și a jocului de bursă. Lumea aparține oamenilor cu adevărat nobili, lumea „bestiilor blonde“, celor ce nu fac compromisuri și știu să spună „da“. Iar aceștia vă vor înghiți, vă vor înghiți de vii pe toți socialiștii care vă temeți de socialism și care vă socotiți individualiști. Morala voastră de sclavi, care vă face să vă prosternați în fața a tot ce e mic și josnic, nu vă va putea salva... O ! știu, știu că nu pricepeți o iotă din tot ce vă spun și n-am să vă mai plictisesc. Dar să țineți minte un singur lucru. În Oakland nu există individualiști cîte degete la o mîna, dar Martin Eden este unul dintre ei.

Lăsa să se înțeleagă că socotește discuția închisă și se întoarse spre Ruth.

— Astăzi sînt sleit de oboseală, îi spuse el în șoaptă. Tot ce doresc eu este să te iubesc, nu să discut.

Nu-l luă în seamă pe domnul Morse, care spunea :

— Nu m-a convins de fel. Toți socialiștii sînt niște iezuiți. După asta îi recunoști.

— Totuși o să scoatem un bun republican din dumneata, spuse judele Blount.

— Cavalerul cel fără teamă și fără prihană are să v-o ia înainte, răspunse Martin bine dispus și se întoarse iar către Ruth.

Însă domnul Morse nu era mulțumit. Nu-i plăcea cu nici un chip lenevia și lipsa de înclinații pentru o muncă serioasă și cinstită, de care dădea dovadă acest viitor ginere al său, pentru ideile căruia nu avea nici un fel de respect și pentru firea căruia nu avea nici un fel de înțelegere. De aceea abătu discuția către Herbert Spencer. Judele Blount îl susținu cu îndeminare, iar Martin, care prinse în urechi numele filozofului chiar din clipa când fu pronunțat pentru prima oară, ascultă diatriba emfatică și găunoasă îndreptată de judecător împotriva lui Spencer. Din vreme în vreme domnul Morse se uita la Martin, ca și când ar fi vrut să-i spună: „Iacă, băiatule, ascultă aicea!“

— Toacă mereu ca o gaită, mormăi Martin numai pentru sine și continuă să discute cu Ruth și cu Arthur.

Dar lunga zi de trudă și „oamenii adevărați“ pe care-i cunoscuse în ajun îl tulburaseră. Și, pe lângă toate astea, în minte îi mai stăruiau cele citite în tramvai, din pricina cărora se infuriase.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Ruth deodată, speriată de efortarea făcută de Martin pentru a se stăpîni.

— Nu există alt dumnezeu decît Incognoscibilul și Herbert Spencer este profetul său, tocmai rostea judecătorul Blount în clipa aceea.

Martin se întoarse înspre jude.

— Asta-i o judecată ieftină, rosti el calm. Am auzit-o prima oară în City Hall Park, din gura unui muncitor care ar fi avut datoria să fie mai bine informat. De atunci am mai auzit-o de nenumărate ori și de fiecare dată solemnitatea și găunoșenia ei îmi fac greață. Ar

trebui să vă fie rușine de dumneavoastră înșivă. Cînd auzi numele acestui mare și nobil om pe buzele dumneavoastră parcă vezi o picătură de rouă într-o hazna. Mi-e scîrbă !

A fost ca o lovitură de trăsnet. Judecătorul Blount s-a uitat la Martin cu o figură ce arăta că e pe punctul de a avea un atac de apoplexie și în încăpere s-a așternut tăcerea. Domnul Morse se bucura în ascuns. Vedea limpede că fiică-sa e uluită. Era tocmai ceea ce voia el să realizeze — să scoată la iveală grosolănia innăscută a acestui om pe care nu-l putea suferi.

Mina lui Ruth o căută cu înfrigurare pe a lui Martin sub masă, dar el își ieșise din fire. Îl infuriaseră la culme pretențiile intelectuale și ipocrizia acestor oameni suspuși. Judecător la curtea de apel ! Doar cu cîțiva ani mai înainte el stătea în noroi și privea în sus la aceste personaje ilustre socotindu-le niște adevărate zeități.

Judecătorul Blount își veni în fire și încercă să continue discuția, adresîndu-se lui Martin cu o politețe afectată, pe care acesta din urmă înțelese deîndată că o folosește doar pentru urechile delicate ale femeilor aflate de față. Asta îl infurie și mai rău. Oare nu exista cinste pe lumea asta ?

— Nu puteți discuta cu mine despre Spencer, strigă el. Nu știți despre Spencer mai mult decît știu compatrioții lui. Recunosc însă că nu e nici vina lor, nici vina dumitale. Este numai un aspect al cumplitei ignoranțe din vremea noastră. Am mai întîlnit o mostră chiar în seara asta, venind încoace. Am citit un eseu al lui Salceby despre Spencer. Ar trebui să-l citiți și dumneavoastră. E la îndemîna oricui. Îl puteți cumpăra de la orice librărie

sau il puteți împrumuta de la o bibliotecă publică. Vă asigur că vă veți rușina de puținătatea ignoranței și injuriilor de care ați dat dovadă și pe care le-ați folosit în legătură cu acest mare om, cînd o veți compara cu ce a putut aduna Saleeby în legătură cu această temă. Este un record de nerușinare care va rușina propria dumneavoastră rușine.

„Filozoful semidoctilor“ — așa i-a spus lui Spencer — un filozof de catedră care nu era vrednic nici măcar să vicieze aerul pe care îl respira marele om. Nu cred că ați citit vreodată zece pagini din Spencer, dar au existat critici, probabil mai inteligenți decît dumneavoastră, care n-au citit din Spencer nici măcar atît, însă i-au provocat pe discipolii marelui filozof să le arate măcar o idee în toate scrierile lui — în scrierile lui Herbert Spencer, omul care a pus amprenta geniului său asupra întregului domeniu al cercetărilor științifice și asupra întregii gândiri moderne ; părintele psihologiei ; omul care a revoluționat pedagogia în așa măsură încît astăzi, cînd copilul țaranului francez învață să citească, o face pe baza principiilor stabilite de el. Toți mucoșii aceștia, toți oamenii aceștia de duzină încearcă să-i terfelească memoria, cu toate că-și scot piinea de toate zilele de pe urma punerii în practică a ideilor lui. Orice grăunte mai de doamne-ajută există în scăfirliia lor e datorat lui Spencer. Este în afară de orice îndoială că dacă acest uriaș n-ar fi trăit, aproape tot ce e adevărat din puțină lor știință papagalicească, n-ar mai avea de unde veni.

Și cu toate acestea s-a găsit un om ca decanul Fairbanks de la Oxford — un om cu o situație mai înaltă

decît a dumneavoastră, domnule judecător Blount — care să spună că Spencer va fi respins de generațiile viitoare și considerat mai mult poet și visător decît cugetător. Penibilă fanfaronadă și jalnică impostură ! „Primele principii“ a spus unul dintre domnii ăștia, nu sînt totuși complet lipsit de „oarecare valoare literară“. Alții au afirmat că e mai curînd un compilator priceput decît un gînditor original. Fanfaroni și impostori ! Da, fanfaroni și impostori !

Martin tăcu brusc, lăsînd loc unei tăceri mormintale. Toți membrii familiei lui Ruth îl socoteau pe judele Blount cîm de mare valoare și cu multă autoritate, așa că izbucnirea lui Martin îi consternase. Din acea clipă masa se desfășură ca o înmormîntare. Domnul Morse și judele Blount discutară numai între ei, iar ceilalți abia dacă mai schimbă cîteva vorbe. Pe urmă, cînd Ruth, și Martin rămaseră singuri, între ei avu loc o mică scenă.

— Ești cu totul insuportabil, îi spuse Ruth plîngînd.

Lui încă nu-i trecuse furia, așa încît continuă să murmure printre dinți :

— Ce bestii ! Ce bestii !

Cînd Ruth îi atrase atenția că îl insultase pe judecător, Martin replică :

— Fiindcă i-am spus adevărul despre el însuși ?

— Nu mă interesează dacă era sau nu adevărat, insistă Ruth. Există anumite limite ale bunei cuviințe și n-ai dreptul să insultî pe nimeni.

— În cazul acesta de unde a căpătat judele Blount dreptul să terfelească adevărul ? întrebă Martin. Fără îndoială că a călca adevărul în picioare constituie o fără-

delege cu mult mai gravă decît insulta adusă unei personalităţi de pigmeu, cum este judecătorul. El a comis o nelegiuire şi mai cumplită. A ponegrit memoria unui om mare şi nobil, care nici măcar nu mai este în viaţă. O ! Ce bestii ! Ce bestii !

Cumplita lui minie se-nvolbură din nou şi lui Ruth îi fu frică de el. Nu-l văzuse niciodată atît de furios şi pentru ea toată minia lui părea simulată, lipsită de orice temei. Totuşi, prin însăşi teama aceasta se amestecau fibrele fascinaţiei care o atrăsese şi încă o mai ţinea lîngă Martin, acea fascinaţie care o silise să se plece către el şi, în acel suprem moment de nebunie, să-şi așeze palmele pe gitul lui. Fusese rănită şi ofensată de tot ce se petre-cuse acolo, dar rămînea încă în braţele lui şi tremura în vreme ce el continua să murmure : „Ce bestii ! Ce bestii !“ Şi tot în braţele lui rămase cînd îl auzi spunînd :

— N-am să mai tulbur niciodată tihna meselor voastre, draga mea. Ai tăi nu mă pot suferi şi eu nu procedez bine cînd îi silesc să suporte prezenţa persoanei mele pline de cusururi. De altminteri nici eu n-aş putea spune că-i suport mai uşor. Uf ! Greţoşi mai sînt ! Şi cînd te gîndeşti că nu demult îmi inchipuiam, în neştiinţa mea, că oamenii sus-puşi, care trăiesc în case frumoase, au învăţat în şcoli înalte şi au cont la bancă, sînt cine ştie ce !

CAPITOLUL
XXXVIII

— Haide ! Hai să mergem la sindicat.

Așa vorbi Brissenden, sleit de puteri din pricina hemoptiziei avute cu o jumătate de oră mai înainte — a doua în ultimele trei zile. Ținea în mină nelipsitul pahar de whisky și-l ducea la gură cu degete tremurătoare.

— Ce am eu cu socialismul ? întrebă Martin.

— Străinilor li se îngăduie să vorbească cinci minute, insistă bolnavul. Scoal' de-aici și hai să le vorbești. Spune-le de ce n-ai nevoie de socialism. Spune-le ce părere ai despre ei și despre etica lor de ghetou. Dă-le la cap cu Nietzsche și pentru osteneala asta fii gata să încasezi cât îți poate duce pielea. Fă tătălău mare. O să le prindă foarte bine. Discuția este un lucru de care au nevoie, și de care și tu simți lipsă. Știi, aș vrea să te văd socialist înainte de-a apuca să dau ortul popii. În felul acesta existența ta ar căpăta un sens. Este singurul lucru care te-ar putea scăpa la vreme de dezamăgirile crunte ce te așteaptă.

— Pentru mine are să rămână totdeauna un mister cum de tocmai tu poți să fii socialist, zise Martin cu mi-

rare. Urăști atât de mult gloata. Nu încapе îndoială că gloata ticăloasă nu poate avea nici o trăsătură care s-o recomande sufletului tău prin excelență îndrăgostit de frumos. Cu un gest acuzator îndreptă arătătorul către paharul de whisky pe care celălalt tocmai îl umplea, și adăugă : Nu s-ar spune că socialismul te salvează.

— Sînt tare bolnav, răspunse celălalt. Cu tine este altceva. Tu ești sănătos și ai o mie de motive pentru care să trăiești, așa că într-un fel oarecare trebuie să fii legat de viață. În ceea ce mă privește, zici că nu poți înțelege de ce sînt socialist. Am să-ți spun. Sînt socialist pentru că socialismul este inevitabil ; pentru că putreda și iraționala orînduire prezentă nu mai poate dăinui ; pentru că vremea cavalerului tău fără teamă și fără prihană a trecut de mult. Sclavii nu vor îngădui un asemenea lucru. Sînt prea mulți și vrînd-nevrînd ți-l vor lua pe sus pe presupusul cavaler, mai înainte ca el să se poată ridica în șa. Nu te poți feri din calea lor și vei fi silit să accepți o întreagă mentalitate specifică sclavilor moderni. Nu este ceva foarte plăcut, recunosc. Dar asta este realitatea și va trebui s-o accepți. În orice caz, să știi că ești într-adevăr antedeluvian cu ideile tale nietzscheene. Trecutul a apus, iar cine spune că istoria se repetă, este un mincinos. Ai dreptate, nu iubesc gloatele, dar ce poate face un biet om singur ? Cavalerul fără teamă și fără prihană este o imposibilitate și orice soluție este mai bună decît domnia acestor rîmători sperioși care ne cîrmuiesc acum. Dar hai să mergem odată. M-am îndopat cu whisky și dacă mai rămîn aici mă-imbăt cumplit. Iar după cum știi, doctorul spune... Dă-l dracului de doctor ! Am să-l păcălesc și de rîndul ăsta.

Era duminică seara și găsiră mica sală ticsită de socialiștii din Oakland, cei mai mulți dintre ei fiind muncitori. Vorbitorul, un evreu deștept, trezi admirația lui Martin dar în același timp și dorința de a-l contrazice. Umerii înguști și aduși ai vorbitorului, pieptul lui scofilit arătau fără greș că este odrasla ghetoului suprapopulat și în el Martin vedea limpede lupta milenară a robilor slabi și nenorociți împotriva unui pumn de stăpîni care îi împilaseră și voiau să-i asuprească pînă în veacul veacurilor. Pentru Martin, ființa aceasta firavă și ofilită era un simbol. În fața lui stătea un exemplar reprezentativ al întregii mase mizerabile de slăbănogi și neputincioși care pier la hotarele spinoase ale vieții, supunîndu-se legilor biologice. Erau niște inadaptabili. În ciuda filozofiei lor subtile și a tendinței lor de a coopera care îi aducea la nivelul furnicilor, Natura însăși îi dădea la o parte ca să deschidă calea omului excepțional. Din mulțimea germenilor de viață pe care îi aruncau brațele ei mănoase, Natura alegea numai lamura. În exact același fel, maimuțărind Natura, omul creștea cai de rasă și cultiva castraveți. Fără îndoială că un alt creator al Cosmosului ar fi putut născoci o metodă mai fericită ; dar creaturile Cosmosului nostru trebuie să se împace cu metoda existentă. Desigur că, înainte de a pieri, creaturile acestea pot să se zbată și să urle, așa cum se zbăteau socialiștii, așa cum se zbućiuma oratorul de la tribună și cum se zbućiuma mulțimea înădușită în clipa aceasta, cînd se sfătuiau ca să găsească o nouă stratagemă spre a micșora neplăcerile vieții și a eluda astfel legile Cosmosului.

Așa gîndea Martin și așa le vorbi atunci cînd Brissenden îl îndemnă să le tragă o săpuneală. Se supuse do-

rinței celuilalt înaintind pînă la tribună, cum era obiceiul, și adresîndu-se președintelui. Începu să vorbească cu glas domol și oprindu-se din cînd în cînd ca să-și pună în ordine ideile ce-i veniseră în minte în vreme ce vorbise celălalt. La astfel de întruniri fiecărui vorbitor i se acordau cinci minute; dar cînd se împliniră cele cinci minute ale lui Martin, el se afla în plin avînt și atacul împotriva concepțiilor celorlalți era abia pe jumătate schițat. Le trezise tuturor interesul, așa că auditoriul ceru prin aclamații președintelui să-l lase să continue. Îl socoteau un adversar demn de forțele lor intelectuale și-l ascultau cu pasiune, sorbindu-i fiecare cuvînt. Martin vorbea cu aprindere și nestrămutată convingere, neîncercînd în nici un fel să folosească vorbe blajine în atacul pornit împotriva moralei și tacticii de luptă a sclavilor, lăsînd să se înțeleagă limpede că ascultătorii săi erau sclavii la care se referea. Îi cită pe Spencer și pe Malthus¹ și enunță legea evoluției biologice².

— Și iată de ce — conchise el într-un scurt rezumat — nici un stat alcătuit din sclavi nu poate dăinui, Străvechea

¹ *Thomas Robert Malthus* (1766—1834), economist englez reacționar. A încercat să „demonstreze” că mizeria maselor înucitoare își are principala cauză nu în condițiile economice create de capitalism, ci în faptul că resursele materiale pe care natura le pune la dispoziția omului ar fi insuficiente.

² După cum se vede, ca și în discuția cu judecătorul Blount din capitolul precedent, Martin expune aici în linii mari concepțiile „darwinismului social”, curentul reacționar din sociologia burgheză despre care s-a mai vorbit.

lege a dezvoltării încă mai e în vigoare. În lupta pentru existență, așa cum am arătat, cei puternici și progeniturile lor tind să supraviețuiască, în vreme ce slăbănogii și progenitura lor sînt striviți și tind să dispară. Rezultatul este că cei puternici și progenitura lor supraviețuiesc și, pe măsură ce lupta se întindește, forța fiecărei noi generații crește. Aceasta este legea evoluției. Dar voi, sclavilor — și este foarte trist să fii sclav, recunosc — dar voi, sclavilor, visați o societate în care legea evoluției să fie anihilată, în care slăbănogii și neputincioșii să nu piară, în care fiecare neputincios va avea să mănince atîta cit pofteste și de cîte ori pe zi dorește și în care toți se vor căsători și vor avea copii — cei puternici ca și cei slăbănogi. Unde se va ajunge atunci? Puterea și forța vitală a fiecărei generații nu va mai crește. Dimpotrivă, va scădea. Iată deci ce înfățișare ia Nemesis¹ în cadrul filozofiei voastre de sclavi. Societatea voastră de sclavi — a sclavilor, prin sclavi și pentru sclavi² — va slăbi și se va descompune în mod inevitabil, pe măsură ce forța vitală care îi stă la bază va slăbi și se va descompune.

Nu uitați că eu vorbesc de legi biologice și nu fac aici etică sentimentală. Nici un stat de sclavi nu poate dura...

— Ce părere ai despre Statele Unite? strigă un glas din sală.

¹ Zeița răzbunării în mitologia elină.

² Aluzie la formula folosită de Abraham Lincoln în cuvîntarea ținută la Gettysburg în 1863, cînd a făgăduit să lupte pentru crearea unei forme de guvernămînt „a poporului, prin popor și pentru popor“.

— Ce cred despre Statele Unite? repetă Martin întrebarea. Cele treisprezece colonii¹ i-au dat jos pe stăpîni și au alcătuit o așa-zisă republică. Sclavii au ajuns propriii lor stăpîni. Nu mai existau stăpîni care să se sprijine pe puterea săbiei. Dar voi, sclavii, nu vă puteați descurca fără stăpîni de un soi sau altul, așa că s-a ridicat atunci o nouă tagmă de stăpîni — nu falnicii oameni, puternici, virili, și nobili, ci șireții și meșterii în sforării, oamenii de afaceri și cămătarii. Iar aceștia v-au redus din nou la sclavie — dar nu pe față, cum ar fi făcut oamenii sinceri și nobili, care v-ar fi silit să vă plecați sub apăsarea brațului lor drept, ci în ascuns, cu ajutorul unor complicate rețele de combinații, prin amăgeli, vorbe mieroase și minciuni sfruntate. I-au cumpărat pe judecătorii voștri sclavi, au denaturat legiurile voastre de sclavi și i-au silit pe flăcăii și fetele voastre, sclavi și ei, să se supună unei împilări mult mai rele decît sclavia trupească. Două milioane de copii de-ai voștri trudesc astăzi sub călcîiul acestei oligarhii a negustorilor care s-a înstăpînit în Statele Unite. Zece milioane de sclavi dintre voi n-au un adăpost omenesc și nu se pot hrăni ca oamenii.

Dar să revin la subiect. Am arătat că nici o societate de sclavi nu poate dăinui, fiindcă prin însăși structura ei o astfel de societate tinde să anuleze efectele legilor evoluției. O societate de sclavi începe să se descompună din chiar clipa în care începe să se organizeze. Vă vine foarte ușor să vorbiți despre anularea legii evoluției, dar unde

¹ Referire la cele treisprezece colonii britanice din America de Nord care s-au răscolat împotriva Angliei și s-au declarat independente în anul 1776.

este noua lege a evoluției care va veni să susțină puterea voastră. Formulați-o. A și fost formulată ? Atunci proclamați-o.

Martin se întoarse la locul lui și se așază, în vreme ce sala era stăpinită de vacarm. Vreo douăzeci de oameni se ridicaseră în picioare și cereau cuvîntul. Apoi, unul citea unul, încurajați de strigătele aprobatoare ale asistentei, vorbind cu patos și entuziasm și făcînd gesturi energice, răspundeau atacului. Seara aceea se vedea a fi o seară furtunoasă — dar furtuna era intelectuală, o luptă de idei. Cîțiva se mai abătura de la problema în discuție, dar cei mai mulți îi răspunseră direct lui Martin. Spre marea lui mirare, venira cu idei absolut noi pentru el ; îi deschiseră orizonturi noi, nu în privința unor noi legi biologice, ci cu privire la noi aplicații ale celor vechi. Erau prea porniți ca să poată fi totdeauna politicoși și, în mai multe rînduri, președintele se văzu nevoit să folosească ciocănelul și să-i cheme la ordine.

Din întîmplare se afla de față și un tînăr reporter, trimis acolo pentru că era o zi săracă în evenimente și pentru că presa este totdeauna setoasă de senzații. Era un începător nu prea dotat. N-avea decît o oarecare ușurință la scris și ceva imaginație. Era prea tont ca să poată urmări discuția. Adevărul este că îl stăpinea un simțămînt foarte plăcut, care-l încredința că e cu mult superior acestor flecari maniaci din clasa muncitoare. De asemenea purta un deosebit respect celor așezați în locuri sus-puse și care dictau politica țărilor și ziarelor. Afară de asta, avea și el un ideal și anume să se poată ridica la măiestria reporterului perfect, care și din nimic este în stare să scoată ceva — și cîteodată chiar foarte mult.

Nu ştia despre ce anume se discută. Nici n-avea nevoie să ştie. Cuvinte cum ar fi de pildă *revoluţie*, îl lămureau pe deplin. Ca un paleontolog în stare să reconstituie un întreg schelet pornind de la un oscior fosilizat, reporterul nostru era capabil să reconstituie un întreg discurs pornind de la unicul cuvânt *revoluţie*. Aşa procedă în seara aceea şi cu foarte mult succes; iar cum Martin fusese vorbitorul care ştirnise cea mai mare fierbere în sală, reporterul puse tot ce avea de spus doar în gura lui, transformându-l astfel în cel mai înverşunat şi incendiar anarhist dintre toţi participanţii la şedinţă şi transformind individualismul lui reacţionar, într-un extremism revoluţionar înfricoşător şi fanatic. Reporterul nostru avind un temperament de artist, reuşi să imprime din belşug articolului culoare locală — oameni cu ochi dilataţi şi plete lungi, tipuri de degeneraţi şi neurastenici, glasuri sugrumate de ură, pumni încheştiţi ridicaţi deasupra capului, toate acestea proiectate pe un fond de înjurături, blesteme, urlete şi sunete guturale emise de gitlejurile unor oameni furioşi.

A doua zi dimineată Martin citi ziarele în vreme ce-și lua cafeaua, în cămăruța lui. Era într-adevăr o experiență nouă faptul de a-și vedea numele scris cu verzele într-un titlu, și încă pe prima pagină a unui ziar ; de asemenea nu mică îi fu mirarea când se trezi dintr-o dată cel mai de seamă conducător al socialiștilor din Oakland. Citi repede discursul incendiar pe care reporterășul îl alcătuisese pentru el și, cu toate că la început falsificarea asta îl infurie, pînă la urmă aruncă ziarul de-o parte, rizînd.

— Omul ăsta ori a fost beat, ori a făcut-o din răutate criminală, îi spuse el în după-amiaza aceleiași zile, stînd cocoțat în pat, lui Brissenden care venise și se prăbușise istovit pe singurul scaun din încăpere.

— Dar ce-ți pasă ? întrebă Brissenden. Fără îndoială că nu rîvnești la aplauzele rîmătorilor burghezi care citesc ziarele.

Martin rămase puțin pe gînduri, apoi zise :

— Nu, ai dreptate, nu rîvnesc aplauzele lor, nu mă interesează absolut de loc. Pe de altă parte este foarte probabil că articolul ăsta va pricinui o oarecare încordare

în relațiile dintre mine și familia lui Ruth. Tatăl ei a susținut totdeauna că sînt socialist, iar porcăria asta de articol îi va întări convingerile. Nu că m-ar interesa convingerile lui... dar ce importanță are? Vreau să-ți citesc ce am scris astăzi. E vorba, bineînțeles, despre „Prea tîrziu“ și acuma am ajuns cam pe la jumătate.

Martin citea cu voce tare cînd Maria deschise ușa și lăsă să intre în cameră un tînar elegant care aruncă o privire ageră în jur, luînd seama la lampa de gaz și la mașina de gătit din colțul camerei, mai înainte de a-și opri ochii asupra lui Martin.

— Stați jos, îl pofti Brissenden.

Martin se trase la o parte ca să-i facă loc pe pat noului-venit și așteptă să audă ce anume îl adusese acolo.

— V-am auzit vorbind aseară, domnule Eden, și am venit să vă iau un interviu, începu tînrul.

Brissenden izbucni într-un hohot de rîs.

— Dînsul e un tovarăș socialist? întrebă reporterul după ce dintr-o ochire își dăduse seama că într-un articol de gazetă omul acela cu aspect de cadavru putea să constituie un element senzațional.

— Va să zică ăsta a scris reportajul, spuse atunci Martin cu jumătate de glas. Bine, dar e de-abia un adolescent.

— De ce nu-l pleznești? întrebă Brissenden. Aș da o mie de dolari să mai am o dată plămîni, doar pentru cinci minute.

Tînrul reporter nu prea mai știa ce să creadă despre discuția asta purtată în prezența lui și despre el. Fusese însă felicitat pentru strălucita descriere a adunării socialiștilor și trimis să-i ia un interviu lui Martin Eden, con-

ducătorul acestei amenințări organizate îndreptate împotriva societății.

— Ați avea ceva împotriva dacă am dori să vă fotografiem, domnule Eden ? întrebă el. Am venit cu un fotograf de la redacție și, știți, a rămas afară dar mi-a spus c-ar fi bine să vă pozăm chiar acum, pînă nu scapăți soarele. Am putea să ne ocupăm de interviu după aceea.

— Un fotograf, rosti Brissenden dus pe gânduri. Altoiște-l, Martin, dă-i una peste bot !

— Mi se pare c-am început să îmbătrinesc, răspunse Martin. Știu c-așa ar trebui să fac, dar n-am curaj, zău că nu îndrăznesc. Nu mi se pare că merită osteneala.

— Fă-o așa, de dragul mă-si, îl îndemnă Brissenden.

— La asta ar merita să ne gândim, răspunse Martin. Totuși parcă tot n-ar fi chiar așa de important încît s-ajungă să trezească în mine energia necesară. Îți dai seama, ca să-l altoiești cum trebuie pe un amic dintr-ăștia e nevoie de oarecare energie. Și pe urmă, ce rost ar avea ?

— Adevărat, foarte exact, așa trebuie privită chestiunea, interveni volubil și tinărul reporter, cu toate că încă din clipa aceea începuse să tragă cu ochiul înspre ușă.

— Dar nu era adevărat, nici un cuvînt din ce a scris nu este adevărat, continuă Martin adresîndu-se lui Brissenden.

— A fost numai așa... o descriere în linii generale, înțelegeți dumneavoastră, îndrăzni să îngaima reporterășul. Dar afară de asta, este excelentă. Asta-i tot ce contează. Ați avut mare noroc.

— E o reclamă excelentă, Martin băiatule, repetă Brissenden solemn.

— Și am avut mare noroc... ia gîndește-te puțin !
completă Martin.

— Ia să începem... unde v-ați născut, domnule Eden ?
întrebă reporterul, luîndu-și un aer preocupat și prefăcîndu-se că așteaptă răspunsul cu mare nerăbdare.

— Nici nu ia notę, spuse Brissenden. Ține minte tot și nu uită nimic.

— Pentru mine e destul atît. Reporterașul se trudea să-și stăpînească îngrijorarea. Nici un reporter care-și cunoaște meseria n-are nevoie să-și ia note.

— Desigur, n-ai luat note nici... seara trecută.

Dar Brissenden, care nu era un partizan al pasivității, își schimbă deodată atitudinea și izbucni :

— Martin, dacă nu-l pocnești să știi că-l pocnesc eu, chiar dac-ar fi ca în clipa următoare să cad lat la pămînt și să-mi dau sufletul.

— Ce-ar fi să-i dăm vreo citeva la pardon ? întrebă Martin.

Brissenden cugetă cîteva clipe și pe urmă încuviință din cap.

În secunda următoare Martin se afla la marginea patului, iar reporterul sta întins cu fața în jos, pe genunchii lui.

— Ai grijă să nu cumva să muști, îl preveni Martin, fiindcă atuncia aș fi nevoit să te pleznesc peste gură. Ar fi păcat de nutrișoara ta, că tare drăgălașă mai e.

Mîna lui ridicată se lăsă repede în jos, iar după aceea se ridică și coborî în ritm iute și susținut. Reporterul se smuci, înjură și se zbătu, dar nu încercă să muște. Brissenden urmări toată scena cu multă gravitate, deși la

un moment dat se enervă și înhăță sticla de whisky, rugîndu-se :

— Hai, lasă-mă și pe mine... măcar una să-i dau.

— Îmi pare rău că nu mă mai ajută mîna, zise Martin cînd în cele din urmă se opri. Uită-te aici, mi-a amortit complet.

Îl ridică în sus pe reporter și-l așează pe pat.

— Pentru asta o să pun să vă aresteze, scînci reporterășul în vreme ce lacrimi copilărești, de indignare, i se scurgeau pe obrajii aprinși. O să plătiți voi cu virf și îndesat pentru asta. Lasă... că vă arăt eu.

— Dragul de el ! observă Martin. Nici nu-și dă seama c-a apucat pe un drum greșit. Este necinstit, este nedrept, este un lucru josnic să spui minciuni cu privire la un semen de-al tău, mai ales în felul cum a făcut-o el, și bietul băiat nu înțelege nimic.

— Tocmai de asta a și venit la noi, ca să i-o spunem, zise Brissenden într-o clipă de răgaz.

— Da, la mine a venit, la cel pe care l-a nedreptățit și defăimat. Fără îndoială că de astăzi înainte băcanul n-o să-mi mai dea nimic pe credit. Ce e mai rău e că bietul băiat o să meargă mai departe pe calea asta pînă cînd s-o strica într-atît încît s-ajungă un ziarist de mîna întii și un pungaș de prima clasă.

— Pînă atunci mai e însă timp, interveni Brissenden. Cine știe dacă nu te vei dovedi chiar tu a fi unealta modestă menită să-l izbăvească. De ce nu m-ai lăsat să-i dau și eu una ? Aș fi vrut să contribui și eu cu ceva.

— O să am eu grijă să vă aresteze pe amîndoi b-b-bes-tiilor ce sînteți, scînci iarăși, printre sughituri, tînărul reporter.

— Nu, gurița asta a lui e prea micuță și prea delicată, spuse Martin clătinînd din cap cu un aer sumbru. Tare mi-e teamă că degeaba mi-a amortit mina. Tinerelul n-are cum să se schimbe. Se poate prea bine să ajungă un ziarist foarte mare și foarte vestit. N-are nici un pic de conștiință. Numai calitatea asta și ar putea face din el un om mare.

Pe cînd Martin rostea aceste cuvinte, reporterășul o zbughi pe ușă, încă tremurînd de spaimă ca nu cumva Brissenden să-l pocnească pe la spate cu sticla pe care tot o mai ținea în mînă.

Din ziarul de a doua zi dimineata, Martin află despre sine alte lucruri pe care pînă atunci nici nu le bănuise. „Noi sîntem dușmanii jurați ai societății“ văzu că ar fi declarat el într-un interviu care ocupa o coloană întreagă. „Nu, noi nu sîntem anarhiști, ci socialiști.“ Totuși, atunci cînd reporterul îi spusese că deosebirea între cele două linii ar fi neînsemnată, Martin se mulțumise să înalțe din umeri într-o tăcere aprobativă. Figura lui era descrisă ca dublu asimetrică și se mai adăugau și alte amănunte, semne specifice de degenerescență. Cu totul remarcabile păreau să fie mîinile lui de ucigaș înrăit și lucirile sinistre din ochii injectați.

Află de asemenea că în fiecare seară le vorbea muncitorilor în City Hall Park și că dintre toți anarhiștii și agitatorii care zăpăceau mințile poporului, el avea întotdeauna cel mai numeros auditoriu și ținea cuvîntările cele mai incendiare. Reporterul alcătuisese un tablou impresionant al odăiței lui mizerabile, scoțînd în relief lampa de gătit, unicul scaun din încăpere și vagabondul cu cap de mort

care-i ținea tovărășie și care părea chiar atunci ieșit dintr-o hrubă ascunsă a vreunei fortărețe sinistre, după douăzeci de ani de detențiune solitară.

Reporterul fusese foarte întreprinzător. Scotocise peste tot, dăduse de urma familiei lui Martin și-i aflase toată istoria, ba mai făcuse rost și de o fotografie a „Băcăniei Higginbotham“ cu însuși domnul Bernard Higginbotham în fața intrării. Acest gentleman cu numele de Higginbotham era înfățișat ca un om de afaceri foarte inteligent și plin de demnitate, care nu se putea împăca nici în ruptul capului cu vederile socialiste ale cumnatului său, ca de altminteri nici cu acest cumnat în persoană, socotindu-l — în articol erau citate propriile lui cuvinte — un leneș și un pierde-vară care nu voia să se apuce de nici o treabă atunci când i se oferea posibilitatea și care fără îndoială va sfârși prin a înfunda pușcăria. I se luase un interviu și lui Hermann von Schmidt, bărbatul Marianeii, și acesta spusese că Martin este rușinea familiei și că el refuzase să aibă vreun fel de relații cu un asemenea individ. „A încercat să trăiască pe spinarea mea, dar i-am tăiat-o scurt și definitiv“ îi spusese Hermann von Schmidt reporterului. „Acuma se ferește ca de foc să mai calce pe-aici. Un om care nu vrea să muncească, nu face nici cit o ceapă degerată, asta s-o știți de la mine.“

De data asta Martin se înfurie de-a binelea. Brissenden socotea toată povestea un fel de glumă reușită, dar nu izbutea de loc să-l liniștească pe Martin, care își dădea seama că nu va fi lucru ușor s-o liniștească pe Ruth. Cît despre tatăl ei, Martin știa că toate cele petrecute îl aduseseră fără îndoială în culmea fericirii și că avea să facă tot ce-i va sta în putință ca să rupă logodna. În ce măsură

avea să reușească, urma să se vadă foarte curînd. Cu poșta de după-amiază primi o scrisoare de la Ruth. Martin rupse plicul stăpînit de un fel de presimțire a dezastrului ; după ce o primise din mîna poștașului, rămăsese în pragul ușii deschise, ca s-o citească. În timp ce citea, mîna i se îndreptă mecanic spre buzunar, în căutarea tutunului și a foiței cafenii din care-și răsucea odinioară țigările. Nu-și dădea seama dacă buzunarul e gol sau dacă a găsit acolo cele trebuitoare pentru răsucitul unei țigări.

Nu era o scrisoare minioasă. Nu exista în ea nici o urmă de reproș. Dar de la prima și pînă la ultima propozițiune se făcea în permanență simțită o notă de amărăciune și dezamăgire. Se așteptase la altceva din partea lui. Crezuse că a reușit să se lepede de apucăturile lui din tinerețe, că în tot acest lung răstimp dragostea ei ar fi meritat ca el să-și dea osteneala să trăiască o viață serioasă și decentă. În momentul de față însă tatăl și mama ei luaseră o atitudine foarte hotărîtă și-i ceruseră să rupă logodna. Ea nu putea decît să recunoască deschis că hotărîrea părinților era îndreptățită. Căsnicia lor n-ar fi putut fi niciodată o căsnicie fericită. Legăturile lor stătuseră încă de la început sub zodia nefericirii. O singură părere de rău își arăta în toată scrisoarea și această părere de rău îl mîhnea pe Martin foarte tare. „Dacă cel puțin te-ai fi hotărît să iei un serviciu și să încerci să faci ceva — îi scria Ruth. Dar a fost cu neputință. Viața ta din trecut a fost prea aspră și prea răvășită. Înțeleg foarte bine că nu tu ești de vină. Tu nu puteai să te porți decît așa cum îți îngăduia firea și felul în care ai fost crescut. De aceea nu-ți fac nici un reproș, Martin. Te rog să nu uiți

acest lucru. A fost pur și simplu o greșeală. Așa cum au susținut totdeauna tatăl și mama mea, nu eram făcuți unul pentru celălalt și amîndoi ar trebui să fim fericiți că nu ne-am dat seama de asta cînd ar fi fost prea tîrziu“... „N-are nici un rost să încerci să mă mai vezi, scria Ruth către sfîrșit. Ar fi un lucru foarte dureros atît pentru fiecare dintre noi cit și pentru mama. Acum îmi dau seama că i-am pricinuit multe necazuri și multă durere. Va fi nevoie de lungă vreme, ca să pot răscumpăra toate astea.“

Martin mai citi o dată, cu mare atenție, scrisoarea pînă la sfîrșit, după care se așează la masă și-i răspunse. Îi expuse amănunțit tot ce spusese la ședința socialiștilor, arătîndu-i limpede că ceea ce susținuse el era tocmai opusul afirmațiilor pe care ziarul i le punea în seamă. Către sfîrșitul scrisorii deveni însuși „cel nebun din dragoste“ care se zbate cu înfrigurare pentru dragostea lui. „Te rog să-mi răspunzi — îi scrisese el — și în răspunsul tău nu e nevoie să-mi spui decît un singur lucru. Mă iubești ? Asta e totul... răspunsul la această întrebare.“

Dar nu primi nici un răspuns, nici a doua și nici a treia zi. Manuscrisul nuvelei „Prea tîrziu“ zăcea neatins, și maldărul de manuscrise restituite de sub masă creștea în fiecă zi. Pentru prima oară somnul faimos al lui Martin fu tulburat de insomnie, și insomnia îl chinui nopți lungi în care nu cunoscuseră tihna. De trei ori se duse la casa familiei Morse, dar de fiecare dată feciorul refuză să-i deschidă. Brissenden zăcea bolnav la hotel nemaiavînd destule puteri ca să iasă din casă, și cu toate că se ducea deseori să-l vadă, Martin nu voia să-l mai tulbure cu necazurile lui.

Iar necazurile lui Martin erau multe la număr. Urmă-
rile isprăvii reporterului aceuia se dovediră mult mai grave
decît se aşteptase vreodată. Băcanul portughez refuză să-
i mai dea pe datorie, iar zarzavagiul, care era american get-
beget şi foarte mîndru de asta, îi strigă că e un trădător de
patrie şi refuză să-î mai vîndă ceva, ba chiar merse cu
patriotismul atît de departe încît trase o linie de-a curme-
zişul contului lui Martin şi-î interzise să-încearcă vreodată
să-î achite. Discuţiile dintre vecini oglindeau o stare de
spirit asemănătoare şi indignarea împotriva lui Martin
creştea mereu. Nimeni nu mai voia să aibă în vreun fel
de-a face cu un trădător socialist. Biata Maria era speriată
şi nu ştia ce să mai creadă, dar îi rămase devotată. Copiii
de prin împrejurimi uitaseră impresia adîncă pe care le-o
făcuse trăsura ce-î vizitase cîndva pe Martin şi, de la o
distanţă care îi pune la adăpost de orice represalii, îi strigau „găinarul“ şi „vagabondul“. Cu toate acestea tribul
Silva îi lua apărarea, purtînd în cinstea lui multe bătălii
crîncene, aşa că ochii învineţiţi şi nasurile sîngerate ajun-
seseră lucruri obişnuite, sporind frămîntările şi amără-
ciunea Mariei.

Într-o zi Martin se întîlni la Oakland, pe stradă, cu
Gertrude şi află de la ea un lucru pe care-l bănuise —
anume că Bernard Higginbotham era furios pe el fiindcă-l
făcuse de risul lumii şi interzisese să le mai calce vreodată
pragul.

— De ce nu pleci undeva, Martin ? îl implorase Ger-
trude. Du-te undeva mai departe, găseşte-ţi o slujbă şi
apucă-te serios de treabă. Mai tîrziu, cînd o trece toată
zarva de-acum, ai să poţi veni înapoi.

Martin clătină din cap dar nu-i dădu nici un fel de explicație. Ce i-ar fi putut explica ? Îl înspăimînta adîncă prăpastie intelectuală ce se căscase între el și ai lui. Nici-odată nu va putea trece peste această prăpastie ca să le explice atitudinea lui — atitudinea nietzscheeană — față de socialism. Nu existau destule cuvinte în limba engleză și în nici o altă limbă, cu ajutorul cărora să-i poată face pe oamenii aceștia să înțeleagă atitudinea și purtarea lui. Cea mai înaltă idee la care se puteau ridica ei cu privire la o purtare recomandabilă, în cazul lui, era aceea de a-și găsi o slujbă. Acesta era primul și ultimul lor cuvînt. La asta se reducea tot bagajul lor intelectual. Ia-ți o slujbă ! Apucă-te de muncă ! Sclavi, sărmani și mărgi-niți, se gîndea el în vreme ce soră-sa vorbea. Nu-i nici o mirare că lumea aparține celor puternici. Slavii sînt obsedați de propria lor servitute. Slujba era pentru ei un idol de aur în fața căruia se prosternau și se închinau.

Clătină din nou din cap cînd Gertrude îi oferi niște bani, deși știa bine că în aceeași zi trebuia să facă un drum pînă la muntele de pietate.

— Ferește-te să dai ochi cu Bernard acuma, îl sfă-tui Gertrude. După vreo citeva luni, cînd i-o mai trece furia, dacă o să vrei, poate-o să-ți găsești un rost umblînd cu camionul nostru. Oricînd ai nevoie de mine, trimite-mi vorbă că vin îndată. Să nu uiți !

Gertrude plecă plîngînd zgomotos, iar Martin simți cum durerea i se revarsă în toată ființa, la vederea trupului mătăhălos și a mersului dizgrațios al surorii lui. Pe cînd o privea cum se îndepărtează, i se păru că edifici-ul nietzscheean se clatină și troznește din încheieturi. Luată în abstract, noțiunea de clasă a sclavilor nu-l im-

presiona de loc, dar cînd era vorba de propria lui familie lucrurile nu mai stăteau chiar așa. Și cu toate astea, dacă a existat vreodată sclav strivit de cei puternici, acela era sora lui, Gertrude. În fața acestui paradox zîmbi cu amărăciune. Teribil nietzscheean mai era și el, dacă îngăduia ca concepțiile intelectuale fundamentale să-i fie zdruncinate de cel dintîi sentiment ori de prima emoție ce i se trezea în suflet — ba mai mult decît atît, să fie zdruncinate de însăși concepțiile morale ale sclavilor, căci mila lui față de starea surorii nu era nimic altceva decît un sentimentalism de sclav. Adevărații oameni aleși sînt mai presus de milă și compătimire. Mila și compătimirea s-au zămislit în bordeiele subpămîntene ale sclavilor și nu erau nimic altceva decît rezultatul spaimei și sudorii nenorociților, slăbănogilor și neputincioșilor.

CAPITOLUL

XL

Manuscrisul nuvelei „Prea tirziu“ rămînea mai departe pe masă, neatins. Toate celelalte manuscrise care fuseseră cîndva expediate pe la reviste se aflau îngrămădite sub masă. Numai pe unul singur îl tot trimitea mereu și acela era „Ephemera“ lui Brissenden. Bicicleta și hainele negre se aflau din nou la muntele de pietate, iar proprietarii mașinii de scris își cereau din nou în mod insistent chiria cuvenită. Lucrurile astea însă nu-l mai impresionau. Căuta o cale nouă și pînă avea s-o găsească toate puteau să rămînă în starea în care se aflau.

Peste mai multe săptămîni se întimplă și evenimentul pe care-l aștepta de mult. Se întîlni cu Ruth pe stradă. Ce-i drept, era însoțită de fratele ei Norman și amîndoi încercară să se facă a nu-l băga în seamă, iar Norman i-a făcut chiar semn să se dea la o parte.

— Dacă n-o lași în pace pe soră-mea să știi că chem poliția, îl amenință Norman. Nu vrea să stea de vorbă cu tine și orice insistență din partea ta este de-a dreptul insultătoare.

— Dacă nu-ți vezi de treabă va trebui să chemi poliția iar mâine au să urle toate ziarele, răspunse Martin încruntat. Acuma dă-te la o parte și du-te de cheamă poliția dacă poțeste. Eu am să stau de vorbă cu Ruth.

— Vreau să aud răspunsul chiar din gura ta, îi spuse Martin lui Ruth.

Era palidă și tremura toată, dar se uită drept în ochii lui, cu o întrebare mută.

— Răspunsul la întrebarea pusă în scrisoare, preciză el.

Norman schiță o mișcare de nerăbdare, dar Martin îl țintui pe loc cu o privire fulgerătoare.

Ruth clătină din cap.

— Toate astea le-ai făcut din propria și libera ta voință ? întrebă Martin.

— Da. Vorbea cu hotărîre și cu voce joasă, fermă. Totul este din propria mea dorință. M-ai făcut de rușine în așa hal, încît îmi este rușine să mai dau ochi cu prietenii. Toți discută pe seama mea, și eu o știu. Asta-i tot ce pot să-ți spun. M-ai făcut cum nu se poate mai nefericită și nu vreau să te mai văd niciodată.

— Prietenii ! Cleветirile ! Informațiile mincinoase din ziare ! Sînt sigur că lucrurile astea nu pot fi mai tari decît dragostea ! Nu pot să cred decît că nu m-ai iubit niciodată.

Un val de roșeață alungă paloarea din obrajii fetei.

— Asta după tot ce-a fost între noi ? zise ea cu glas abia șoptit. Martin, tu nu știi ce vorbești. Eu nu sînt o ființă de duzină.

— Vezi bine că nu mai vrea să stea de vorbă cu dumneata, izbucni atunci Norman, pornind cu Ruth în josul străzii.

Martin se dădu la o parte și le făcu loc să treacă. Fără să-și dea seama scotoci în buzunarul hainei ca să dea de tutunul și foița cafenie care nu se aflau acolo.

Era cale lungă pînă la North Oakland, dar numai după ce urcă treptele din fața casei și intră în odaie își dădu seama că străbătuse pe jos toată distanța asta. Se trezi stînd pe marginea patului și privind în jurul lui ca un somnambul trezit din transă. Văzu pe masă foile manuscrisului „Prea tîrziu“, trase scaunul și întinse mina după toc. Există în firea lui ceva care-l împingea către lucrurile împlinite, duse la bun sfîrșit. Și acesta era un lucru neisprăvit. Fusesse lăsat deoparte pentru ca între timp altceva să fie dus pînă la capăt. Acum acel ceva fusese încheiat și trebuia să se ocupe de lucrul lăsat la jumătate, trebuia să-l îplinească. Ce anume avea să facă după aceea, nu știa. Tot ce știa, era că ajunsese la o răscruce. O perioadă de viață se încheiase, iar acum el stătea ca un meșteșugar și-i punea la punct ultimele amănunte. Nu era curios să afle ce-i rezervă viitorul. Nu va trece prea mult și va afla totul. Orice ar fi fost, nu mai avea nici o importanță. Nimic nu mai părea să aibă importanță.

Cinci zile în șir munci la nuvela pe care-o întitulase „Prea tîrziu“, fără să iasă din casă, fără să vadă pe cineva și mîncînd doar pe apucate. În dimineața celei de-a șasea zile factorul îi aduse un plic subțirel din partea redacției revistei *Parthenon*. Dintr-o privire înțelese că

„Ephemera“ fusese acceptată. „Am încredințat poemul spre lectură domnului Cartwright Bruce — comunica redactorul șef — iar domnia sa ne-a referit într-un chip atît de favorabil încît nu ne mai rămîne nimic altceva decît să-l reținem. Ca o dovadă a dorinței noastre de cit mai neîntirziată publicare, îngăduiți-ne să vă facem cunoscut că am inclus poemul în numărul nostru pe august, deoarece numărul pe iulie este gata cules. Vă rugăm să fiți bun și să transmiteți domnului Brissenden omagiile și mulțumirile noastre. De asemenea, v-am fi recunoscători dacă ne-ați trimite chiar cu prima poștă o fotografie și datele biografice ale domnului Brissenden. În cazul în care onorariul oferit de noi vi se pare nesatisfăcător, vă rugăm să binevoiți a ne telegrafia de îndată, comunicîndu-ne onorariul pe care l-ați socoti corespunzător.“

Cum onorariul oferit de revistă era de trei sute și cincizeci de dolari, Martin socoti că nu mai are rost să telegrafieze. Mai rămînea totuși de obținut asentimentul lui Brissenden. Da, dar în orice caz însemna că avusese dreptate. Iată deci că exista și un redactor de revistă care recunoștea poezia adevărată din chiar clipa cînd dădea cu ochii de ea. Iar prețul plătit de revistă i se părea superb, cu toate că era vorba de marele poem al secolului. Cit despre Cartwright Bruce, Martin știa că era singurul critic pentru ale cărui opinii Brissenden avea oarecare considerație.

Martin plecă repede în oraș cu tramvaiul și în vreme ce privea casele și străzile laterale care alunecau în urmă, își dădu seama că încearcă un anumit simțămînt de regret pentru faptul că nu se bucură îndeajuns de succesul

prietenului și de marea lui victorie. Singurul critic adevărat din Statele Unite se pronunțase favorabil asupra poemului, iar afirmația lui, că literatura de calitate poate totuși găsi recunoaștere din partea revistelor, se dovedise întemeiată. În sufletul lui însă entuziasmul nu se mai trezea cu vechea vigoare și Martin își dădu seama că e mult mai nerăbdător să-l vadă pe Brissenden, decît să-i comunice vestea cea bună. Acceptarea venită din partea revistei *Parthenon* îi aduse aminte că în cele cinci zile consacrate nuvelei „Prea tîrziu“ nu auzise nimic despre Brissenden și nici măcar nu se mai gîndise la dînsul. Pentru prima oară își dădu seama de starea de zăpăceală în care trăise cele cinci zile și îi fu rușine că-și uitase într-atît prietenul. Dar nici rușinea nu-l ardea prea rău. Ajunse refractar la orice emoții, cu excepția celor artistice legate de nuvela pe care o scrisese. Trăise ca într-o transă și uitase cu desăvîrșire tot ce nu avea legătură cu nuvela. S-ar fi zis însă că și acum se afla în transă. Toată viața aceea clocotitoare prin mijlocul căreia alerga tramvaiul i se părea depărtată și ireală și, chiar dacă uriașa turlă de piatră a bisericii pe lîngă care trecea s-ar fi năruit deodată în capul lui, tot n-ar fi încercat o emoție prea puternică.

De îndată ce ajunsese la hotel urcă în goană pînă la camera lui Brissenden și coborî tot atît de repede. Camera era goală. Nu exista nici cea mai mică urmă de bagaje.

— A lăsat domnul Brissenden vreo adresă ? îl întrebă el pe portarul care citeva clipe îl privi cu mirare.

— Cum, n-ați auzit ? exclamă portarul uimit.

Martin clătină din cap.

— Bine, dar ziarele aproape că numai despre asta au scris. A fost găsit mort. Sinucidere. Și-a zburat creierii.

— A și fost înmormântat? Martin își auzea propria voce ca pe vocea altuia, venind de la mare distanță.

— Nu. După cercetări sicriul a fost expedit pe coasta Atlanticului. Avocații angajați de familie s-au îngrijit de toate formalitățile.

— Trebuie să recunosc că au lucrat repede, comentă Martin.

— De, nu știu ce să spun. A murit acum cinci zile.

— Acum cinci zile?

— Da, acum cinci zile.

— Aha, zise Martin și se întoarse în loc îndreptându-se către ieșire.

La colț intră într-un birou al companiei *Western Union*¹ și telegrafie directorului revistei *Parthenon* informându-l că poate publica poemul. Nu mai avea la el decât cinci cenți pentru tramvai, așa că trimise telegrama cu taxă inversă.

De cum ajunse acasă, se așeză la scris. Zilele și nopțile treceau una după alta, dar el rămânea tot la masa de lucru și scria într-una. Nu se ducea nicăieri în afară de muntele de pietate, nu ieșea niciodată la plimbare și mânca tacticos când îi era foame și avea ce să gătească, după cum tot atât de tacticos se lipsea de masă când nu avea ce să mănince. Cu toate că nuvela fusese compusă capitol cu capitol mai înainte de a se fi apucat s-o aș-

¹ Întreprindere particulară căreia îi era concesionat serviciul de poștă.

tearnă pe hîrtie, Martin imaginează totuși și compuse în amănunt o introducere care să-i mărească forța emotivă, deși această introducere avea să adauge nuvelei încă douăzeci de mii de cuvinte. Nu era neapărat necesar ca lucrul pe care-l scria să fie desăvîrșit, dar crezul lui artistic îl obliga să nu lase din mînă un lucru nepus la punct. Lucra ca prin vis, cu totul rupt de lumea din jur, simțindu-se un fel de strigoi obișnuit să sălășluiască în mijlocul decorului literar al vieții lui trecute. Își aduse aminte de vorba cuiva care spusese că un strigoi este spiritul unui om mort dar care n-are destulă minte ca să-și dea seama că a murit; în momentul acela se opri pentru o clipă din lucru ca să se întrebe dacă într-adevăr a murit și încă nu-și dă seama.

Veni și ziua cînd nuvela fu în sfîrșit gata. Funcționarul magazinului de mașini de scris venise să-i ia mașina și stătu pe pat pînă cînd Martin, așezat pe unicul său scaun, scrise cele din urmă pagini ale ultimului capitol. La sfîrșit adăugă cu litere mari „Finis“ și pentru el asta însemna într-adevăr sfîrșitul. Încercînd un adînc simțămînt de ușurare, urmări funcționarul care părăsea camera cu mașina de scris, apoi se întoarse și se întinse pe pat. Era istovit de foame. De treizeci și șase de ceasuri nu mai pusese nimic în gură, dar nu la asta se gîndea acum. Stătea întins pe spate, cu ochii închiși, și nu se gîndea la nimic în vreme ce îl învăluia treptat o buimăceală care-l lăsă fără cunoștință. Pe jumătate delirînd, începu să murmure versurile unui poem anonim pe care lui Brissenden îi plăcea mult să le recite. Maria, care de dincolo de ușă asculta plină de neliniște, fu alarmată de

sporovăiala aceea monotonă. Cuvintele în sine nu-i spuneau nimic, dar nu se putea îndoi că Martin este cel care vorbește. Refrenul poemului era : „S-a sfîrșit“...

S-a sfîrșit...

Lira mi-am lăsat deoparte.

Cîntările pier prea degrabă-n moarte

Ca umbrele ușoare ce se scurg

Lin, prin trifoiu-nsîngerat de-amurg.

S-a sfîrșit...

Lira mi-am lăsat deoparte.

Ca ciocîrlia-n zorii zilei am cîntat

Cum cîntă ea în crîngu-nrourat.

Acum am amuțit.

Mă simt ca pițigoiiul, obosit,

Căci gol de cîntec pieptul mi-a rămas ;

Vremea cîntării mele e deoparte.

S-a sfîrșit

Și lira a rămas deoparte...

Maria nu mai putu îndura și fugi repede la plită, unde umplu pe sfert un castron de supă punînd în el și cea mai mare parte din bucățelele de carne dimpreună cu mult zarzavat, așa cum îi căzură la lingură din fundul oalei. Martin se ridică în capul oaselor și începu să mă-nînce, asigurînd-o pe Maria, printre înghițituri, că nu vorbise în somn și că nu avea temperatură.

După ce Maria plecă, Martin rămase trist pe marginea patului, cu umerii căzuți, privind în jurul său cu ochii stinși care nu vedeau nimic, pînă în clipa cînd banderola ruptă a unei reviste sosite în dimineța aceea și rămasă

nedeschisă aruncă o rază de lumină în creierul lui întunecat. „E revista *Parthenon* — gîndi el — numărul pe august și trebuie să cuprindă și «Ephemera». De ce nu-i Brissenden aici, să vadă“.

Răsfoia paginile revistei, cînd deodată se opri. „Ephemera“ era publicată la loc de frunte, cu un titlu de-o șchioapă și cu ilustrații marginale. Deasupra titlului, într-o parte, se afla fotografia lui Brissenden iar în partea cealaltă fotografia lui Sir John Value, ambasadorul Marii Britanii. O notă redacțională de introducere cita cuvintele lui Sir John care afirmase că în America nu există poeți, publicarea poemului lui Brissenden fiind ca un răspuns al revistei, un fel de „Ce spuneți de asta, Sir John?“ Cartwright Bruce era prezentat drept cel mai de seamă critic din America și nota reproducea cuvintele lui prin care arăta că „Ephemera“ este cel mai mare poem scris vreodată în Lumea Nouă. Nota redacțională se încheia astfel: „Pînă în momentul de față redacția nu și-a putut forma o părere definitivă asupra meritelor poemului; poate că niciodată nu vom putea ajunge la o astfel de opinie. În orice caz, am citit și am recitat poemul, minunîndu-ne în fața cuvintelor și a felului cum sînt aranjate, întrebîndu-ne unde le-o fi găsit domnul Brissenden și cum o fi izbutit să le adune laolaltă.“ După asta urma poemul.

— Ce bine e c-ai murit, Briss, prietene, murmură Martin lăsînd revista să cadă jos, alunecîndu-i printre genunchi.

Vulgaritatea și banalitatea procedului era de-a dreptul dezgustătoare, dar Martin băgă de seamă fără prea

mult interes că greața pe care i-o provoacă nu este chiar atât de violentă. Ar fi vrut să se înfurie, dar n-avea destulă energie ca să încerce. Amortise aproape cu totul. Sîngele îi era prea înghețat ca să poată fi minat iute de valul fierbinte al indignării. La urma urmei, ce importanță avea ? Era un fapt la fel cu toate celelalte stări de lucruri din societatea burgheză, pe care Brissenden le condamnase de atîtea ori.

— Bietul Briss, vorbi Martin iarăși. Niciodată nu mi-ar fi iertat-o.

Cu un efort se ridică și luă în mînă o cutie în care se aflase cîndva hîrtie pentru mașina de scris. Scotoci în ea și scoase de acolo unsprezece poeme scrise de prietenul său. Le rupse în lung, apoi în curmeziș și le aruncă la coș. Făcu toate astea cu gesturi obosite și, cînd isprăvi, se așeză pe marginea patului și rămase nemișcat, privind fix înainte.

Cîtă vreme o fi rămas așa, n-a știut niciodată. Dar pe neașteptate în fața ochilor lui, care pînă în clipa aceea nu văzuseră nimic, apăru o linie orizontală albă și prelungă. Era ceva straniu. Mai apoi, pe măsură ce linia aceea se arăta mai limpede, văzu că este vorba de un recif de corali ce se înălța ca un fum printre valurile albe ale Pacificului. Pe urmă, printre valurile înspumate ce se spargeau de stîncile țărmlui, observă o pirogă ușoară. În partea din urmă a pirogii văzu un tînăr zeu bronzat, cu un șorț purpuriu legat în jurul coapselor și minuiind o vislă pe luciul căreia săgetau razele soarelui. Martin îl recunoscuse. Era Moti, feciorul mezin al lui Tati, căpetenia,

iar el se afla acum în Tahiti, și dincolo de stîncile fumegătoare se întindea țărîmul de incintare ce se cheamă Papara, iar la locul unde pirăiașul se varsă în mare stătea coliba de verdeață a căpeteniei. Era înspre amurg și Moti se întorcea de la pescuit. Aștepta năvala unui val uriaș pentru ca pe coama lui înspumată să poată sări peste reef. Apoi Martin se văzu pe sine stînd în partea dinaintea a pirogii, așa cum de-atîtea ori stătuse în trecut, și ținînd în mînă o vislă cu care la semnalul lui Moti era gata să lovească apa ca un nebun, cînd s-ar fi văzut de partea cealaltă a briului purpuriu de coral. Îndată după asta încetă să mai fie un simplu privitor și se afla el însuși în pirogă, Moti țipa cît putea, amîndoi visleau din răspuneri pe creasta valului de peruzea. La prova pirogii apa clocotea ca frămîntată de aburi fierbinți, aerul era plin de picături fine de spumă, apoi forfota, freamătul și zburciumul valurilor rămase în urmă ca un ecou prelung, iar piroga plutea liniștit pe apele line ale lagunei. Moti rise și-și șterse apa sărată de pe ochi, apoi amîndoi visliră către plaja de nisip de coral pe care se zăreau, aurii în bătaia celor de pe urmă raze ale soarelui, printre palmieri, pereții de iarbă ai casei lui Tati.

Tabloul acesta se topi și înaintea ochilor lui Martin apărură neorînduiala ce domnea în sărăcăcioasa lui locuință. Degeaba se strădui să vadă iar locurile din Tahiti. Știa bine că printre palmieri răsunau acum cîntece și că fetele dansau sub razele lunii, dar nu putu să le vadă. Vedeau numai dezordinea de pe masă, locul gol unde stătuse mașina de scris și geamurile nespălate. Închise ochii, gemu din adîncul rărunchilor și adormi.

CAPITOLUL

XLI

Dormi somn greu toată noaptea și nu se deșteaptă decît a doua zi dimineata, cînd îl trezi poștașul. Se simțea obosit și n-avea chef de nimic, așa că frunzări scrisorile fără nici un interes. Un plic subțirel, cu antetul unei reviste de scandal, conținea un cec de douăzeci și doi de dolari. Vreme de un an și jumătate Martin ceruse zadarnic revistei să-i plătească drepturile care i se cuveneau. Suma nu-l impresionă cu nimic. Vechea emoție cu care primea un cec din partea vreunei reviste aparținea trecutului. Spre deosebire de cele primite pînă atunci, cecul acesta nu îi aprînse în suflet mari speranțe. Nu era decît un cec de douăzeci și doi de dolari — atît — și avea să-i dea puțința să-și cumpere ceva de mîncare.

Cu aceeași poștă venise și un alt cec, trimis de un săptămînal din New York, drept plată pentru cîteva versuri umoristice acceptate cu luni în urmă. Un cec de zece dolari. Îi veni atunci un gînd pe care îl cumpănî îndelung și la fel de apatic. Nu știa ce anume avea să facă și nu era de loc grăbit să facă ceva. Dar de trăit, trebuia să trăiască. De asemenea avea multe datorii.

Oare n-ar face o investiție remuneratorie dacă ar timbra din nou maldărul de manuscrise ce zăceau sub masă și le-ar trimite încă o dată pe la reviste? Poate că unul sau două dintre ele vor fi acceptate. Asta i-ar da posibilitatea să trăiască. Se hotărî să facă această investiție și, după ce încasă cecurile la banca din Oakland, cumpără de zece dolari numai mărci poștale. Gîndul că s-ar putea întoarce acasă ca să-și gătească ceva pentru masa de dimineață, acolo, în cămăruța lui înăbușitoare, îi era nesuferit. Pentru prima oară refuză să se gîndească la datorii. Știa că acasă și-ar fi putut găti o masă substanțială cheltuind numai cincisprezece ori douăzeci de cenți. În loc de asta însă, intră la *Forum Café* și comandă o masă care-l costă doi dolari. Dădu chelnerului bacșiș douăzeci și cinci de cenți și cheltui cincizeci de cenți pe un pachet de țigări egiptene. De cînd îl rugase Ruth să se lase de fumat, nu mai pusese țigară în gură. Acum însă nu mai vedea nici un motiv pentru care să nu fumeze, și, afară de asta, îi era dor de o țigară. Parcă ce importanță aveau banii? Cu cinci cenți ar fi putut cumpăra un pachet de mahorcă și o cărticică de foiță cafenie din care i-ar fi ieșit patruzeci de țigări — dar ce importanță avea? Banii nu mai reprezentau pentru el nimic altceva decît puțința de a-și cumpăra imediat ceva. Rămăsese fără cîrmă și fără busolă și n-avea către ce port să se îndrepte, iar a se lăsa în voia valurilor însemna a trăi cît mai puțin, adică a suferi cît mai puțin.

Zilele treceau una după alta și dormea în fiecare noapte cîte opt ceasuri. Deși deocamdată, în așteptarea

unor noi cecuri, mânca la un restaurant japonez, cu zece cenți, trupul lui istovit începu să se întremeze și obrajii scofilciți să se împlinească. Nu-și mai sleia forțele dormind puțin, muncind peste puteri și învățînd fără măsură. Nu mai scria nimic și nu mai deschidea nici o carte. Mergea mult pe jos, mai ales afară din oraș, printre coline și zăbovea ceasuri întregi prin parcurile cele mai liniștite. N-avea nici prieteni și nici cunoștințe, nu voia să mai cunoască pe nimeni. Nu dorea nimic. Aștepta să vină de undeva un imbold, nici el nu știa de unde, care să miște viața-i oprită în loc și s-o pună din nou în mers. Pînă atunci viața lui urma să se scurgă mai departe fără țintă, goală și trîndavă.

O singură dată se duse la San Francisco ca să-i mai vadă pe „adevărații oameni“. Dar în ultima clipă, la capătul scărilor, tocmai cînd păsea peste pragul de la intrare, se răzgîndi, se-ntoarse pe călcîie și se grăbi să iasă cît mai repede din cartierul acela care-i amintea de un ghetou suprapopulat. Îl înspăimînta gîndul că ar putea să mai asiste la discuții filozofice și se strecură pe străzi cătînd să treacă neobservat, ca nu cumva să se-nțilnească în drum cu vreunul dintre cei care l-ar fi putut recunoaște.

Uneori se uita în fugă prin reviste și ziare ca să mai vadă în ce fel era „maltrată“ „Ephemera“. Stîrnise într-adevăr zarvă. Dar ce fel de zarvă! Toată lumea citise poemul și discuta dacă era sau nu era poezie. Ziarele locale se ocupau pe larg de poem și în fiecare zi apăreau coloane întregi scrise de critici foarte învățați, articole editoriale ironice și scrisori foarte serioase ve-

nite din partea cititorilor. Miss Helen Della Delmar (proclamată cu surle și trompete ca cea mai mare poetă din Statele Unite) îi contestă lui Brissenden dreptul de a călări alături de ea pe Pegas¹ și scrisese lungi scrisori adresate publicului spre a dovedi tuturor că Brissenden nu era poet.

În următorul număr, redacția revistei *Parthenon* se autocomplimentă felicitându-se pentru zarva stîrnită, luîndu-l peste picior pe Sir John Value și speculînd moartea lui Brissenden în cel mai neobrăzat spirit comercial. Un ziar care avea un tiraj verificat de o jumătate de milion de exemplare publică un poem original semnat de Helen Della Delmar în care poeta îl lua în zeflema și făcea haz pe socoteala lui Brissenden. Tot ea se făcu vinovată de un al doilea poem în care parodia „Ephemera“.

Martin avu numeroase prilejuri să se bucure că Brissenden e mort. Urise atît de cumplit gloata și iată că acum tot ce era mai bun și mai sfînt în el fusese aruncat pradă gloatei. Vivisecția Frumosului continua zi după zi. Nătărăii din țara întreagă se năpusteau să scrie și, cocoțați pe culmile măreției lui Brissenden, fluturau în fața ochilor publicului otrepele sufletelor lor mărunte. Un ziar scria următoarele : „Am primit la redacție scrisoarea unui domn care cu cîtăva vreme în urmă a scris un poem identic cu «Ephemera», numai că ceva mai izbutit.“ Un alt ziar, pe un ton cum nu se poate mai serios, îi reproșa Helenei Della Delmar parodia publicată, scriînd : „Este însă neîndoielnic că

¹ Cal înaripat din mitologia elină, simbol al avîntului poetic.

miss Delmar a scris poemul într-un moment de bună dispoziție și nu cu întregul respect pe care un mare poet este dator să-l aibă față de altul, poate de cel mai mare dintre ei. În orice caz, chiar dacă miss Delmar este sau nu este geloasă pe autorul „Ephemerei», apare limpede că și dînsa, ca și mii alții, a fost fascinată de poem și poate că va veni ziua cînd va încerca să scrie versuri ca acestea.“

Popimea începu să țină predică împotriva „Ephemerei“, iar un preot care își arată prea pe față admirația față de poem fu răspopit pentru erezie. Marele poem își dădeau obolul la înveselirea oamenilor. Plăsmuitorii de versuri comice și caricaturiști nu pierdură ocazia și se repeziră ca șacalii : rubrica de ecouri a săptămînalelor mondene era plină de anecdote pe tema „Ephemerei“, care mergeau pînă la specimene de felul următor : Charley Frensham îi spune în mare taină lui Archie Jennings că cinci versuri din „Ephemera“ sînt în stare să îmbolnăvească un om de boala copiilor iar zece îl fac cu siguranță să s-arunce de la etaj.

Martin nu făcea haz ; nici nu scrișnea din dinți de minie. Singura lui reacție era o nemărginită tristețe. În clipa cînd întreg universul lui se năruia și în primul rînd dragostea i se prăbușea la pămînt, spulberarea iluziilor privitoare la reviste și la judecata publicului era într-adevăr un lucru de nimic. Părerea lui Brissenden despre reviste fusese pe deplin întemeiată, iar el, Martin Eden, pierduse zadarnic ani întregi de zbucium ca să poată ajunge la acest adevăr. Revistele se dovedeau a fi întocmai așa cum spusese Brissenden, ba chiar mai rău. În

fine, acum s-a sfîrșit, se consola Martin. Țintise să ajungă pînă la stele și iată că se trezea în mijlocul unor mlaștini puturoase. Vedeniile din Tahiti — din dulcele și fermecătorul Tahiti — i se arătau din ce în ce mai des. La fel i se părea uneori că se află în Paumotu sau în Marquesas¹; în vremea din urmă se vedea pe sine la bordul unor schoonere de comerț sau pe cutere mici, lunecînd în zori printre stîncile de corai care închid laguna de la Papeete și pornind la drum lung și anevoios prin mijlocul atolilor către Nukahiva, către golful Taiohae unde știa bine că Tamari avea să taie un porc în cinstea sosirii lui și unde fiicele investmîtate în flori ale lui Tamari îi vor lua mîinile într-ale lor și în cîntec și veselie îi vor prinde de gît ghirlande de flori. Îl chemau mările Sudului și el știa că mai curînd sau mai tîrziu avea să răspundă acestei chemări.

Pînă atunci se lăsa în voia soartei, odihnindu-se și refăcîndu-și forțele după lunga lui călătorie prin împărăția cunoașterii. Cînd primi de la *Parthenon* cecul de trei sute și cincizeci de dolari, Martin se duse la avocatul angajat de familia lui Brissenden și-i încredință cecul. Ceru o confirmare scrisă și în același timp lăsa și el avocatului o chitanță pentru cei o sută de dolari primiți cîndva din mîna răposatului său prieten.

Nu trecu mult și Martin părăsi restaurantele japoneze. În momentul cînd el abandona lupta, norocul începu să-i suridă. Dar începu să-i suridă prea tîrziu. Fără cea mai mică emoție deschise un plic subțire cu antetul revistei

¹ Arhipelaguri din Pacificul de sud.

Millennium și cercetă un cec de trei sute de dolari, observînd că reprezenta plata făcută la acceptare pentru „Aventura“. Toate datoriile pe care le avea pe lume, socotindu-le și pe cele de la muntele de pietate cu respectivele dobînzi cămătărești, se ridicau la mai puțin de o sută de dolari. Așa încît, după ce-și achită toate datoriile și luă îndărăt și chitanța de la avocatul familiei Brissenden, rămase totuși cu peste o sută de dolari în buzunar. Își comandă un costum de haine la croitor și începu să ia masa la cele mai mari restaurante din oraș. Dormea tot în mica lui cămăruță din casa Mariei, dar, văzîndu-l cu haine noi, ștrengarii cartierului nu-i mai strigară „găinarul“ și „vagabondul“, nici chiar dacă se aflau la adăpost sigur pe acoperișurile caselor sau ascunși în dosul gardurilor.

„Wiki-Wiki“, nuvela lui cu subiect hawaian, fu reținută de *Warren's Monthly* și plătită cu două sute cincizeci de dolari. *Northern Review* îi publică eseu „Leagă-nul frumuseții“, iar *Mackintosh's Magazine* îi acceptă „Ghicitoarea“, poezia pe care o închinase cîndva Mariei. Redactorii și recenzenții se întorseseră din vacanța de vară și manuscrisele erau cercetate repede. Martin nu izbutea să priceapă prin ce straniu capriciu ajunseseră toți să accepte aceste bucăți pe care doi ani încheiați le refuzaseră cu atîta stăruință. Nu i se publicase doar nimic de seamă. Nu era de loc cunoscut în afară de Oakland, iar puținii oameni din Oakland care credeau că-l cunosc socoteau că este un socialist sîngeros și anarhist roșu. Prin urmare nu exista nici o explicație a acestor

subite acceptări a lucrărilor lui. Era pur și simplu o scamatorie a destinului.

Văzînd că „Rușinea soarelui“ a fost respinsă de cîteva reviste, Martin urmă sfatul odinioară neluat în seamă al lui Brissenden și trimise manuscrisul la editori. După ce mai mult edituri îl respinseră, *Singletree, Darnley & Co.* acceptă lucrarea promițînd s-o publice în întregime. Cînd Martin ceru un avans asupra drepturilor de autor, editura îi răspunse că un astfel de procedeu nu intra în practica lor, că pentru lucrări de asemenea natură rareori se puteau recupera banii, iar ei se îndoiau că din lucrarea lui Martin s-ar putea vinde o mie de exemplare. Făcînd socoteala cam la cît s-ar ridica drepturile lui în acest caz, Martin văzu că la prețul de un dolar exemplarul și la drepturi de autor de cincisprezece la sută i s-ar cuveni o sută cincizeci de dolari. Atunci hotărî că dacă ar fi să se mai întoarcă vreodată la scris, nu s-ar mai ocupa decît de beletristică. Pentru nuvela „Aventura“, care era cam de patru ori mai mică, *Millennium* îi plătise de două ori mai mult. Va să zică pînă la sfîrșit tot se dovedea că notița pe care o citise el în ziar cu atîta amar de vreme în urmă spunea totuși adevărul. Revistele de mîna întîi plăteau la acceptare și plăteau bine. *Millennium* nu-i plătise cu doi ci cu patru cenți cuvîntul. Și, afară de asta, s-ar fi părut că erau amatoare de literatură bună, căci oare nu-i acceptaseră lucrările? La acest din urmă gînd, Martin zîmbi cu amărăciune.

Scrise din nou editurii *Singletree, Darnley & Co.* oferindu-i toate drepturile asupra „Rușinii soarelui“ pentru suma de o sută de dolari plătitibilă cu anticipație, dar

editura nu se arată dispusă să-și asume un astfel de risc. Deocamdată nu avea nevoie de bani fiindcă vreo cîteva din nuvelele scrise în vremea din urmă îi fuseseră acceptate și plătite. Își deschise chiar și un cont la bancă și, fără să mai fie dator cuiva vreun ban, ajunsese să aibă un sold de cîteva sute de dolari. După ce fusese refuzată de mai multe reviste, nuvela „Prea tîrziu“ fu reținută de *Meredith-Lowell Company*. Martin își aminti de cei cinci dolari pe care i-i dăduse odinioară Gertrude și de promisiunea că i-i va da înapoi însutit; de aceea scrise la editură și ceru un avans de cinci sute de dolari asupra drepturilor ce i se cuveneau pentru „Prea tîrziu“. Spre mirarea lui, cu prima poștă primi un cec pentru suma cerută, dimpreună cu un contract. Încasă cecul în monezi de aur de cîte cinci dolari și-i telefonă Gertrudei, spunîndu-i că ar dori s-o vadă.

Gertrude sosi la locuința lui Martin tremurînd toată și cu răsufierea tăiată din pricina grabei cu care venise. Bănuind că trebuie să fie vorba de ceva neplăcut, strînsese din fugă cei cîțiva dolari pe care îi găsise la îndemină și-i adusese cu ea în poșetă; atît de sigură era că lui frate-su i se întimplase o mare nenorocire, încît de cum îl văzu se prăbuși plîngînd în brațele lui, întinzîndu-i totodată, fără nici o vorbă, poșeta în care ținea banii.

— Aș fi venit eu la tine, îi spuse Martin. N-am vrut să risc vreo ceartă cu domnul Higginbotham și e mai mult ca sigur că ne-am fi certat dacă aș fi venit la voi.

— Lasă c-o să-i treacă lui cu vremea, îl liniști Gertrude, întrebîndu-se în același timp ce i s-o fi întimplat

lui frate-su. Mai înainte de asta ar fi însă bine să-ți iei o slujbă și să te pui serios pe treabă. Lui Bernard îi place să vadă oamenii înhămați la muncă cinstită. Articolele acelea din jurnale l-au scos din fire. Nu l-am văzut niciodată așa de furios.

— N-o să-mi iau nici o slujbă, spuse Martin zîmbind. Poți să-i comunici asta din partea mea. N-am nevoie de nici o slujbă și uite că ți-o pot și dovedi.

Martin îi turnă în poală șuvoiul strălucitor și plin de clinchet voios al celor o sută de monezi de aur.

— Îți aduci aminte de moneda de cinci dolari pe care mi-ai dat-o într-o vreme cînd n-aveam bani de tramvai? Iată, ți-o dau înapoi însoțită de nouăzeci și nouă de surori de vîrste diferite, dar toate de aceeași mărime.

Dacă la sosire fusese speriată, acum Gertrude era de-a dreptul înspăimîntată. Iar spaima ei era atît de cumplită fiindcă provenea din certitudine. Nu bănuia. Era convinsă. Se uită la Martin cu groază și picioarele ei butucănoase tremurau sub apăsarea șuvoiului de aur că și cum monezile acelea i-ar fi ars carnea.

— Sînt ai tăi, rîse Martin.

Gertrude izbucni în plîns și începu să geamă :

— Bietul meu frățior ! Sărmanul meu copil !

La început Martin nu înțelese nimic. Pe urmă bănuî care ar putea să fie pricina zbuciumului ei și-i dădu să citească scrisoarea editurii *Meredith-Lowell*, venită o dată cu cecul. Femeia o silabisi încetișor, oprindu-se din cînd în cînd ca să-și ștergă lacrimile, și cînd termină de citit, zise :

— Și asta înseamnă că ai câștigat atita bănet în chip cinstit ?

— Mult mai cinstit decît dacă i-aș fi câștigat la loterie. Am muncit pentru ei.

Încet, încet Gertrude își recăpătă încrederea și citi din nou scrisoarea, cu mare luare-aminte. Îi trebui multă vreme lui Martin ca să-i explice de pe urma cărui fel de negustorie ajunseseră banii aceia în stăpînirea sa și încă mai multă ca s-o convingă că banii erau într-adevăr ai ei și că lui nu-i făceau trebuință.

— Am să-i depun la bancă pe numele tău, zise ea în cele din urmă.

— Ba n-ai să-i depui de loc. Sînt ai tăi și poți să faci ce vrei cu ei, iar dacă nu-i iei tu, să știi că i-i dau Mariei. Ea o să știe cum să-i folosească. Te-aș sfătui totuși să-ți angajezi o servitoare și în sfîrșit să te poți și tu odihni o vreme.

— Am să-i povestesc și lui Bernard, anunță Gertrude la plecare.

Martin se încruntă, pe urmă zîmbi ironic.

— Bine, povestește-i, zise el. Poate că după asta o să mă invite la voi la masă.

— Da, o să te invite... sînt sigură c-o să te invite ! exclamă Gertrude entuziasmată, trăgîndu-l pe Martin către ea, sărutîndu-l și stringîndu-l în brațe.

CAPITOLUL

XLII

Într-o bună zi Martin își dădu seama că-l apasă singurătatea. Era sănătos și voinic și n-avea nici o treabă de făcut. Părăsirea scrisului și a studiului, moartea lui Brissenden și despărțirea de Ruth lăsaseră în viața lui un mare gol ; iar viața lui refuza să se lase îngrădită și să se mărginească la trai bun în restaurante de lux și la țigări egiptene. Este drept că auzea adesea chemarea mărilor Sudului, dar parcă ceva îi spunea că nu și-a încheiat încă toate treburile aici, în Statele Unite. Două cărți de-ale lui urmau să apară în curînd și mai erau încă și altele pe care le-ar fi putut publica. De la aceste cărți avea să se încaseze mulți bani și de aceea voia să mai aștepte și să plece spre mările Sudului încărcat cu un sac de aur. Cunoștea undeva în Marquesas o vilcea și un mic golf pe care le-ar fi putut cumpăra cu o mie de dolari chileni. Vilceaua aceea se întindea de la golful în formă de potcoavă și înconjurat cu un briu de cîmpie pînă departe către crestele estompate și străjuite de nori ale munților din spate, avînd cu totul cam zece mii de

acri¹. Peste tot se găseau arbori încărcăți cu fructe tropicale, găini și porci mistreți, câteodată se abătea pe-acolo și cîte o turmă de bivoli sălbatici, iar mai sus, printre culmi și piscuri hălăduiau turme de capre sălbatice, hărțuite de cîini sălbatici. Toate împrejurimile erau sălbatice. Nici o făptură omenească nu trăia pe-acolo. Iar el ar fi putut cumpăra vîlceaua și golful cu o mie de dolari chilieni.

Dacă-și mai aducea bine aminte, golful era cu adevărat încîntător, cu ape îndeajuns de adînci ca să poată primi și cel mai mare vapor și atît de liniștite încît „Călăuza Pacificului de Sud“, îl recomanda drept cel mai potrivit popas pentru revizuire și reparații, pe o rază de sute de mile. Avea de gînd să-și cumpere un schooner — unul dintre acele vase mici, asemănătoare cu iahturile și tot atît de pline de alămuri, care alunecă pe valuri ca o nălucă — să pescuiască perle și să facă negoț cu copra prin insulele vecine. În vîlceaua și golful acela urma să-și așeze cartierul său general. Avea să-și clădească acolo o casă rustică și cu pereți de verdeață, asemenea casei lui Tati și va umple casa, ca și vîlceaua și schoonerul, de slujitori cu pielea smolită. Acolo avea să le ofere ospitalitate directorului comptuarului din Taiohae, căpitanilor vaselor comerciale care cutreierau mările acelea precum și celor mai de seamă aventurieri ai Pacificului de Sud. Va ține casă deschisă și-și va primi mușafirii ca un prinț. În felul acesta va uita de cărțile pe care le răsfoise cîndva și de lumea care se dovedise a fi o amăgire.

¹ Un acru are 4.050 m.p.

Ca să poată aduce la îndeplinire toate acestea, trebuia să mai zăbovească în California spre a-și umple sacul de aur. Încă de pe acum aurul începuse să curgă. Dacă vreuna dintre cărți avea să aibă succes, se prea poate că faptul acesta i-ar da posibilitatea să-și plaseze tot maldărul de manuscrise. De asemenea mai putea să-și strângă nuvelele și versurile în mai multe volume și să-și asigure stăpînirea vilcelei, a golfului și a schoonerului. De scris, nu va mai scrie niciodată. În privința asta era ferm hotărît. Totuși pînă atunci, pînă cînd i se vor publica și cărțile, va trebui să facă ceva, ceva mai mult decît să trăiască așa, apatic și prostit, în starea aceea de indolență în care căzuse.

Într-o duminică dimineață află că sindicatul constructorilor organiza o petrecere la iarbă verde la Shell Mound Park chiar în ziua aceea și la Shell Mound Park se duse și el. Fusese mai înainte de prea multe ori la chermeze ca să nu știe exact cum anume erau și de îndată ce pătrunse în parc își dădu seama că trăiește iarăși, și încă mai puternic, senzațiile de odinioară. La urma urmei erau frații lui toți muncitorii aceștia. Printre ei se născuse, printre ei trăise și, cu toate că se înstrăinase pentru o vreme, îl bucura întoarcerea printre ai săi.

— Ia te uită, frate ! Să fiu al naibii dacă ăsta nu e Mart ! auzi el pe cineva strigînd și în clipa următoare o mină grea i se lăsă pe umăr. Un' mi-ai umblat, firtate, atîta amar de vreme ? Pe mare-ai fost ? Ia hai încoace să bem ceva.

În felul acesta se trezi în mijlocul vechii lui cete, căci vechea ceată era, cu cîte o lipsă ici și colo și cu cîteva

chipuri noi în alte locuri. Prietenii lui nu erau zidari, dar ca și odinioară se duceau la toate chermezele duminicale, numai ca să danseze, să se încaiere și să se distreze. Martin bău cu ei și începu să se simtă din nou om. Își spuse atunci că fusese un prost când plecase de lângă ei ; nu se îndoia nici o clipă că, dacă ar fi rămas alături de ei și ar fi lăsat în plata domnului cărțile și oamenii sus-puși, ar fi avut parte de mult mai multă fericire. Dar cu toate acestea berea nu i se mai părea tot atât de bună ca pe vremuri. Nu mai avea gustul pe care-l avusese altădată. Brissenden îi răpise plăcerea de-a mai savura berea ieftină — își spuse el — iar cărțile erau de vină că nu se mai simțea bine în tovărășia prietenilor din tinerețe. Hotări că la urma urmei n-avea să se simtă mult mai puțin bine ca în trecut și se duse în pavilionul de dans. Acolo se întâlni cu Jimmy, instalatorul, întovărășit de-o fată înaltă și blondă care numaidecît îl lăsă baltă ca să danseze cu Martin.

— Ia te uită, nu s-a schimbat de loc, le spuse Jimmy celor din jur, care făceau mare haz pe socoteala lui, în vreme ce Martin se învârtea cu blonda în ritmul unui vals. Da' pe cinstea mea dacă-mi pasă, așa de tare mă bucur că s-a întors. Ia te uită ce vals vede, hai, ce zici ? Clasa una. Ce poți să-i mai spui fetei ?

Dar Martin veni îndărăt cu blonda și i-o încredință lui Jimmy, iar pe urmă toți, dimpreună cu vreo încă cinci-șase prieteni, priviră perechile care dansau, riseră și glumiră împreună. Toți se bucurau de întoarcerea lui Martin. Încă nu-i apăruse nici o carte ; prin urmare în ochii lor nu era îmbogățit cu nici un fel de merit artifi-

cial. Îl iubeau numai pentru ce era el însuși. Martin avea impresia că e un prinț înapoiat din exil, iar sufletul lui chinuit de singurătate îmbobocea acum, cufundat în această baie de afecțiune sinceră. Petrecu de minune și se simți într-adevăr în largul lui. Pe de altă parte, avea și buzunarele pline de bani, așa că urmînd obiceiurile de-odinioară, cînd se întorcea de pe mare și-avea la el leafa pe cîteva luni, aruncă banii în stînga și-n dreapta.

O zări o dată pe Lizzie Connolly trecînd prin dreptul lui în brațele unui tînăr muncitor ; ceva mai tîrziu, cînd făcu ocolul pavilionului de dans, dădu peste ea stînd la o masă unde se serveau gustări. După prima surpriză și cuvintele de salut, Martin o conduse afară în parc, unde puteau discuta fără a fi siliți să vorbească mai tare decît muzica. Din clipa cînd i-a vorbit, a fost sclava lui. Iar el a înțeles. Se vedea limpede din smerenia plină de mîndrie care-i lucea în ochi, din fiecă mișcare unduioasă a trupului cu ținută maiestuoasă și din felul cum îi sorbea cuvintele. Nu mai era fetița nevîrstnică pe care o cunoscuse el. Acum era femeie în toată puterea cuvîntului și Martin băgă de seamă că sălbatica și sfidătoarea ei frumusețe cîștigase mult în vremea din urmă, fără să piardă nimic din sălbăticie, cu toate că focul și sfidarea de altădată păreau mai stăpînite. „E o frumusețe, o frumusețe adevărată“ murmură Martin în șoaptă, plin de admirație. Știa bine că este a lui, că n-avea nimic de făcut decît să-i spună „Haide!“ și ar fi venit după el pînă la capătul lumii.

În clipa cînd aceste gînduri îi treceau prin minte, primi în timplă o lovitură neașteptată, cumplită și fu cît

pe-aci să se prăbușească. Pumnul îi fusese dat de un om atît de furios și atît de grăbit, încît nu reușise să-l nime-rească în falcă, acolo unde țintise. Clătinîndu-se, Martin se răsuci în loc și văzu pumnul venind spre el cu forță amețitoare. Din obișnuință, printr-o mișcare reflexă se aplecă și pumnul zbură pe lingă el fără să-l atingă, dar răsucindu-l în loc pe cel care încercase să lovească. Martin izbi cu stînga, aruncînd asupra celui ce se răsucise în loc toată greutatea trupului său, adăugată la puterea pumnului. Omul se întinse la pămînt, căzînd pe o coastă, dar sări imediat în picioare și se-aruncă asupra lui Martin cu o înverșunare turbată. Martin observă chipul schimonosit de ură al celui alt, fără a putea înțelege pricina acestei furii. Îi aplică totuși o directă de stînga, adăugînd din nou la forța pumnului întreagă greutatea trupului. Flăcăul se răsturnă pe spate și căzu grămadă la pămînt. Jimmy și ceilalți prieteni veneau în goană către el.

Martin se dezlănțuise. Retrăia din plin vremile de altădată cu dansurile, încăierările și distracțiile de atunci. Trăgînd totuși cu coada ochiului către adversar, se uită la Lizzie. De obicei, fetele țipau cînd bărbații se luau la bătaie, dar ea nu țipase. Privea scena cu răsufierea tăiată, stătea ușor aplecată înainte, lăsînd astfel să se vadă aprinderea cu care urmărise totul, ținea o mîna apăsată pe piept, avea obraji în flăcări și o nețărnută admirație i se oglindea în priviri.

Flăcăul se ridicase în picioare și acum se zbătea să scape de opreliștea brațelor care-l înlănțuiau.

— M-aștepta pe mine să mă întorc ! striga el în gura mare. Pe mine m-aștepta fata și a venit deșteptul ăsta

să mi-o sufle. N-auziți să-mi dați drumu'?! Dați-mi drumu' că-i arăt eu lui!

— Ce-ți veni mări frate-miu chiar așa pe chelie? îl întreba Jimmy în vreme ce dădea și el o mină de ajutor ca să-l stăpânească pe flăcău. Asta-i Mart Eden. Vede un box de te lasă tuț, ascultă tu la mandea, că te mănîncă fript ca pe-un pui de vrabie dacă te iei de el.

— Că doar n-am să-l las să mi-o sufle cînd vrea el! strigă celălalt.

— L-a făcut pilaf pe Olandezul Zburător, și doar știi și tu cine-i ăla, îi dădu Jimmy înainte cu povețele. În cinci runde l-a isprăvit. Tu nu rămii pe cotoaie nici un minut. Bagă de seamă!

Informațiile astea părău a avea un efect liniștitor și flăcăul cel furios îl învrednici pe Martin cu o privire sfidătoare care-l măsură de sus pînă jos.

— Nu prea l-arată mutra, rinji el. Dar rînjetul era lipsit de patimă.

— Așa a crezut și Olandezul Zburător, îl asigură Jimmy. Ei, hai acum a s-o-ntindem, gata! Las' că sînt fete cît lumea. Haida!

Flăcăul se lăsă dus către pavilion și toată ceata se luă după el.

— Cine-i ăsta? o întrebă Martin pe Lizzie. Și de unde i s-a năzărit așa deodată?

Încă de pe acum pasiunea luptei, altădată atît de puternică și stăruitoare, se topise și Martin își dădu seama că-i plăcea să se autoanalizeze, că plăcerea asta era prea puternică și nu-i îngăduia să ducă, singur și însingurat cum era, o viață atît de primitivă.

Lizzie clătină din cap.

— Asta ? E un terchea-berchea, răspunse ea. M-a condus pînă aici și a dansat cu mine. N-am avut înco-
tro, știi, explică Lizzie după o scurtă pauză. Mă sim-
team grozav de singură. Dar nu te-am uitat nici o clipă.
Glasul aproape i se stinsese și privea drept înaintea ei.
Îl las și rămîn cu tine oricînd vrei.

Privind-o din profil și știind că n-ar avea decît să
întindă mîna și s-o culeagă, Martin se întreba dacă vor-
birea corectă, gramaticală și aleasă, avea de fapt vreo
însemnătate și, furat de gînduri, uită să-i răspundă.

— Da' l-ai întors pe dos, zise Lizzie cu un rîs ușor,
încercînd să învioneze discuția.

— Să știi însă că e un vlăjgan zdravăn, nu glumă,
răspunse Martin cu generozitate. Dacă nu l-ar fi tras
amicii de-o parte, tare mi-e teamă că mi-ar fi dat de furcă.

— Cine era fata aceea cu care te-am văzut atunci
seara ? întrebă Lizzie pe neașteptate.

— Ei, o fată, răspunse Martin.

— E-atît de mult de-atunci, murmură Lizzie dusă pe
gînduri. Parc-au trecut o mie de ani.

Dar Martin nu vru să vorbească despre asemenea lu-
cruri, așa că abătu discuția pe alte căi. Mîncară împreună
la restaurant, unde el comandă vin și mîncăruri scumpe,
iar după aceea dansă cu ea și numai cu ea, pînă o pără-
siră puterile. Martin dansa foarte bine și fata îi rămase
mereu în brațe, cufundată într-un ocean de fericire, cu
capul sprijinit de umărul lui și dorind din inimă ca fe-
ricirea asta să nu se mai sfîrșească niciodată. Către seară
se rătăciră amîndoi printre copaci și acolo, după bunul

și vechiul obicei de altădată, Lizzie se așază jos iar el se întinse pe spate și-și puse capul în poala ei. Rămase așa și picoti o vreme iar ea îi mângâie părul, îi privi îndelung ochii închiși și-l iubi cu dragoste nețărnută. Deschizînd deodată ochii, Martin citi pe fața ei mărturisirea curată a acestui simțămînt. Ochii fetei coborîră mai întii clipind iute, apoi se deschiseră mari și plini de curaj căutînd adînc și duios în ochii lui.

— Am fost cuminte în toți anii ăștia, spuse ea cu voce atît de stinsă încît de-abia se auzi, ca o șoaptă depărtată.

În adîncul sufletului său, Martin știa că aude un ade-văr ce ține de miracol. Și în adîncul sufletului său se făcea acum simțită o ispită puternică. Stătea în puterea lui s-o facă fericită. Dacă el nu mai avea parte de fericire, de ce ar lipsi-o și pe ea de darul acesta? Ar putea să se însoare cu ea și s-o ia cu sine, să sălășluiască amîndoi în castelul cu pereți de verdeață din Marquesas. Dorința de a face acest lucru era puternică, dar și mai puternică fu însăși firea lui, care-i porunci să nu facă așa. Chiar fără voia lui, încă rămăsese credincios Dragostei. Trecutele vremi de crailic și nepăsare apuseseră pentru totdeauna. Nu le mai putea aduce îndărăt și nici el nu se mai putea întoarce la ele. Se schimbase mult... pînă în clipa asta nici nu-și dăduse seama cît de mult se schimbase.

— Eu nu sînt făcut pentru înșurătoare, Lizzie, spuse el cu nepăsare.

Mîna care-i mîngîia părul stătu pe loc o clipă, apoi continuă să-l dezmiereze cu aceeași duioșie. Martin ob-

servă cum i se încruntă chipul, dar era încruntarea hohotării, căci îmbujorarea nu-i pieri din obraji, iar toată ființa ei strălucea și se topea de dragoste.

— Nu la asta m-am gândit... începu ea, dar glasul i se stinse. Sau, în orice caz, puțin îmi pasă! Puțin îmi pasă! repetă Lizzie. Sînt mîndră dacă pot fi prietena ta. Pentru tine sînt în stare de orice. Ce să fac, probabil că așa mi-e firea.

Martin se ridică în capul oaselor. Îi luă mîna într-a lui. I-o luă cu bună știință, cu căldură dar fără patimă; și căldura aceea o îngheță.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse ea.

— Ești o femeie de ispravă, și ai un suflet ales, șopti Martin. Eu ar trebui să fiu mîndru că te cunosc. Și chiar sînt, să știi că sînt. Pentru mine ești o rază de lumină într-o lume de adînc întuneric și trebuie să fiu cîstit cu tine, tot atît de cîstit cît ai fost și tu.

— Nu mă interesează dacă ești cîstit sau nu cu mine. Poți să faci din mine ce vrei. Poți să mă arunci în mormînt și pe urmă să calci peste trupul meu. Dar ești singurul bărbat de pe lumea asta care ar putea să facă așa, adăugă ea cu o sclipire mîndră în priviri. Nu degeaba mi-am purtat singură de grijă încă de pe vremea cînd eram copil.

— Și tocmai de asta eu n-am să-ți fac niciodată un astfel de rău, spuse Martin cu blîndețe. Ești atît de sinceră și de generoasă, încît mă obligi și pe mine să fiu tot atît de generos. Eu nu-s făcut pentru înșurătoare și nici nu pot... da, și nici nu pot iubi fără să mă înșor, cu toate că am făcut-o cu prisosință în trecut. Îmi pare rău

c-am venit astăzi aici și că te-am întâlnit. Dar acum nu mai avem cum o drege și niciodată nu m-am așteptat să ajungem în situația asta.

Dar te rog fii bună și ascultă-mă, Lizzie. Nu găsesc cuvinte să-ți spun cât de mult îmi plăci. Nu numai că îmi plăci, dar te respect și te admir. Ești minunată și ești neasemuit de bună. Dar ce rost au cuvintele? Și cu toate astea aș vrea foarte mult să fac ceva. Ai dus o viață foarte grea, Lizzie; îngăduie-mi să ți-o fac mai ușoară. (În ochii ei izbucni deodată o mare bucurie, care se risipi repede.) Sint sigur că în curînd am să pun mîna pe niște bani... mulți bani.

În clipele acelea își luase gîndul de la vilcea și de la golf, de la castelul cu pereții de iarbă și de la schoonerul elegant și lucitor. La urma urmei, ce importanță avea? Putea să se angajeze pe vreun vapor, așa cum făcuse de atîtea ori mai înainte, și să se ducă în orice parte a lumii.

— Aș vrea să ți-i dau ție. Trebuie să ai și tu, de bună seamă, vreo dorință... să mai înveți carte, sau să te înscrii la școala comercială. Poate vrei să te faci stenografă. Te-aș putea ajuta. Ori poate că-ți mai trăiesc părinții. Aș putea să le deschid o băcănie, sau altceva. Orice ai dori, spune-mi și de rest mă îngrijesc eu.

Lizzie nu răspunse ci rămase nemișcată, privind drept înainte, cu ochi goi, înecată de un nod dureros care i se urcase în gît, senzație pe care Martin o intuitu cu atîta limpezime încît simți și el o durere ascuțită, în exact același loc. Îi părea rău că vorbise. Ceea ce-i oferise el — bani — i se părea acum atît de mic și de vulgar față

de ce-i oferise ea. El îi oferise un lucru străin de ființa lui și de care se putea lipsi fără nici un fel de durere, pe cîtă vreme ea se oferise pe sine, riscînd batjocura și rușinea și păcatul și toate nădejdlile în răsplata de pe tărîmul celălalt.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse ea, avînd în glas un tremur pe care-l preschimbă în tuse. Apoi se ridică. Hai să mergem acasă. Sint moartă de oboseală.

Ziua se sfîrșise și aproape toată lumea plecase acasă. Dar Lizzie și Martin, cînd ieșiră dintre copaci, văzură că ceata întreagă îi aștepta. Martin înțelese imediat despre ce era vorba. Se pregătea vreun scandal și ceata rămăsese acolo ca să-l apere. Ieșiră cu toții din parc, urmați îndeaproape de o altă ceată alcătuită din prietenii pe care flăcăul lui Lizzie îi strînsese ca să se răzbune pentru pierderea suferită. Cîțiva sergenți de stradă și cîțiva comisari, care ghiciseră cum stau lucrurile, interveniră conducînd separat cele două cete către trenul de San Francisco. Martin îi spuse lui Jimmy că avea să coboare la stația de la *Sixteenth Street* ca să ia tramvaiul către Oakland. Lizzie rămînea nemișcată și nu dădea nici o atenție celor ce se petreceau în jurul ei. Trenul intră în stația de la *Sixteenth Street* și chiar din tren putură vedea tramvaiul care aștepta în stație și auziră cum vatmanul suna nerăbdător din clopot, gata de plecare.

— Uite tramvaiul, îi îndemnă Jimmy. Dați fuga să-l prindeți că îi ținem noi o leacă în loc. Gata, fuga ! Dați-i bătaie !

Ceata vrăjmașă fu puțin dezorientată de manevra celorlalți ; dar nu trecu mult și săriră toți din tren ca să se ia după cei doi. Cetățenii liniștiți și cuminți din Oakland care se suiseră mai înainte în vagon aproape nici nu-i luară în seamă pe tinerii veniți în goană ca să nu scape tramvaiul și grăbiți să-și ocupe locurile pe platforma din față. Nu făcură nici o legătură între cei doi și Jimmy, care sărise pe scară și striga la vatman :

— Dă-i bătaie, nenicule, bagă cărbuni și ia-o din loc !

În clipa următoare Jimmy se răsuci în loc și călătorii din tramvai îl văzură proptindu-și pumnii în mutra unui tînăr care venea în goană și încerca să se urce în tramvai. Însă în tot lungul tramvaiului pumnii începuseră să se proptească în nasuri și fălci. În felul acesta Jimmy și ceata lui, așezați pe scara tramvaiului, opriră năvala urmăritorilor. Tramvaiul se urni din loc, în sunetele furioase ale clopotului bătut de vatman, iar Jimmy și ceata rămaseră în stație să ducă la bun sfîrșit treaba începută. Tramvaiul se depărtă repede, lăsînd mult în urmă cetele încăierate, iar călătorii uluiți nu bănuiră niciodată că tînărul cel liniștit și frumoasa muncitoare așezați pe platforma din față fuseseră pricina încăierării.

Pe Martin îl amuzase încăierarea și simțise cum se trezesc în el vechiile emoții ale luptei. Dar emoțiile acestea se șterseră repede, înlocuite fiind de o mare tristețe. Se simțea îmbătrînit — cu veacuri întregi mai bătrîn decît tinerii, nepăsătorii și voioșii lui tovarăși de altădată. El se dusesese prea departe, prea departe ca să se mai poată întoarce îndărăt. Felul lor de viață, care fusese cîndva și al său, nu-i mai plăcea de loc. Totul, totul și toate îl dez-

amăgeau. Se schimbaseră și ajunsese străin. Așa cum berea ieftină i se păruse rea la gust, și tovărășia lor îi era acum neplăcută. Prea mult se depărtase. Prea multe mii de cărți deschise se-ntindeau acum între el și foștii lui prieteni. Se exilase singur. Se-ndepărtase atât de mult în nemărginita împărăție a științei încît îi era cu neputință să se mai întoarcă acasă. Pe de altă parte însă era om și atavica lui nevoie de prietenie rămînea nesatisfăcută. Nu-și aflate un nou sălaș. Așa după cum vechea lui ceată nu-l mai putea înțelege, după cum propria lui familie nu era în stare să-l înțeleagă, după cum burghezii nu puteau ajunge să-l înțeleagă, tot astfel fata asta care stătea alături de el și pentru care avea foarte multă prețuire nu va putea niciodată să-l înțeleagă, nici pe el și nici înalta considerație ce-o avea pentru ea. Și în vreme ce astfel de gânduri îi alergau prin minte, tristețea nu-i rămînea străină de amărăciune.

— Impacă-te cu el, o sfătui pe Lizzie, la despărțire, în fața mizerului bloc unde locuia fata, la colțul dintre *Market Street* și *Sixth Street*. Vorbea despre flăcăul al cărui loc îl uzurpase el în ziua aceea.

— Nu pot... acum, zise Lizzie.

— A, nici să nu te gîndești, îi spuse el plin de veselie. N-ai decît să fluieri și vine în goana mare.

— Nu asta am vrut să spun, zise ea simplu.

Și Martin știa ce voise să spună.

Cînd era pe punctul să-și ia rămas bun de la ea, Lizzie se aplecă înspre el și se sprijini de pieptul lui. Dar nu se aplecă nici poruncitor, nici cu gîndul de a-l cuceri, ci plină de nostalgie și de smerenie. Simți că i se topește

inima. Marea lui putere de înțelegere i se ivi iarăși în suflet. O luă în brațe, o sărută și știu chiar atunci că nici un om nu primise vreodată un sărut mai sincer decât cel ale cărui urme îi rămăseseră lui pe buze.

— Doamne dumnezeule ! hohoti ea. Mi-aș da viața pentru tine ! Viața mi-aș da-o !

Se smulse brusc din brațele lui și alergă în sus pe scări. Martin simți dintr-o dată că i s-au umezit ochii.

— Martin Eden, șopti el. Nu ești o brută și ești departe de a fi un vrednic discipol al lui Nietzsche. Te-ai însura cu ea dacă ai putea și i-ai umple de fericire inima înfiorată. Dar nu poți ! Nu poți ! Iar asta e o ticăloșie !

„Dă vagabondul lămuriri despre-a' lui biete răni murdare“, murmură Martin amintindu-și un vers de Henley. „Mi se pare un non-sens, și-o ticăloșie, viața.“ înfiorată. Dar nu poți ! Nu poți ! Iar asta e o ticăloșie !

CAPITOLUL

XLIII

„Rușinea soarelui“ apăru în octombrie. În clipa cînd desfăcu pachetul recomandat trimis de editură și pe masă se împrăștiară cele șase exemplare gratuite ce i se cu-veneau, Martin fu cuprins de o neagră tristețe. Se gîndi la cutremurătoarea bucurie pe care ar fi încercat-o dacă lucrul acesta s-ar fi petrecut numai cu cîteva luni mai devreme, și compară bucuria ce-ar fi putut fi cu răceala și nepăsarea de acum. Era cartea lui, prima lui carte, și cu toate acestea nu simțise în inimă nici cea mai slabă tresărire, nu simțea nimic altceva decît tristețe. Evenimentul de astăzi nu mai însemna pentru el nimic. Lucrul de cea mai mare însemnătate era că apariția cărții trebuia să-i aducă niște bani, și acum prea puțin îl mai interesau banii.

Luă un exemplar și se duse în bucătărie să i-l arate Mariei.

— Eu am scris-o, îi explică Martin, ca să-i risipească uimirea zugrăvită pe chip. Am scris-o în cămăruța asta de alături și cred că un sfert din supa ta de atunci s-a

consumat pentru scrierea ei. Ia-o. E a ta. Știi, doar așa, ca să-ți mai aduci aminte de mine.

Nu era fanfaronadă ori năzuință de a face pe grozavul. Nu dorea decît s-o facă fericită, s-o facă să fie mîndră de el, să-i ofere un temei pentru încrederea pe care atîta amar de vreme o avusese în puterile lui. Maria puse cartea în odaia cea bună, deasupra Bibliei. Cartea aceasta scrisă de chiriașul ei era un lucru sfînt, un fetiș al prieteniei. Ștergea întrucîtva urmele decepției pe care o încercase cînd își dăduse seama că el muncise într-o spălătorie și, cu toate că nu înțelegea nici o iotă din acea carte, știa cu certitudine că fiecăare rînd ascunde ceva măreț. Era o femeie muncitoare, simplă și modestă, dar înzestrată cu o mare putere de sacrificiu.

Cu aceeași nepăsare cu care primise apariția „Rușinii soarelui“ citi și recenziile decupate din ziare și reviste, pe care i le trimetea săptămînal o agenție de presă. Cartea stîrnise vîlvă, asta era limpede. Ceea ce însemna un spor în sacul cu aur. Putea deci să-i facă o situație lui Lizzie, să-și îplinească toate făgăduielile și să mai aibă și cu ce-și clădi castelul cu pereții de verdeață.

Din prudență, *Singletree, Darnley & Co.* trăsese doar o mie cinci sute de exemplare în prima ediție, dar îndată după cele dintîi recenzii editura dădu la tipar o nouă ediție, cu un tiraj de două ori mai mare. Curînd după asta începu tipărirea unei a treia ediții, în cinci mii de exemplare. O editură londoneză își asigură telegrafic dreptul de a scoate o ediție în Anglia și, imediat după aceea, sosi vestea că se pregăteau în grabă versiuni franceze, germane și scandinave. Atacul împotriva școlii lui Maeter-

linck venea în cel mai potrivit moment cu putință. Se porni îndată o discuție aprinsă. Saleeby și Haeckel susținură și apărură „Rușinea soarelui“, aflându-se astfel pentru prima oară de acord. Crookes¹ și Wallace² se situară pe pozițiile potrivnice, în vreme ce Sir Oliver Lodge³ încercă să realizeze un compromis cu propria sa filozofie cosmică. Adepții lui Maeterlinck se aliază în jurul vechiului stindard al misticismului. Chesterton⁴ stîrni un hohot de rîs universal cu cîteva eseuri, așa-zis imparțiale, despre problema respectivă, și toată tevatura asta, cu ceartă și preopinente cu tot, fu înecată în ridicol de un fulminant pamflet al lui George Bernard Shaw. Nu mai e nevoie să se arate că arena era plină pînă la refuz și cu alți competitori mai puțin însemnați și că prăfăraia, sudoarea și tîmbălăul ajunseseră la culme.

„Este un caz dintre cele mai surprinzătoare — îi scria lui Martin *Singletree, Darnley & Co.* — ca un eseu critico-filozofic să se vîndă la fel cu romanele. V-ați ales subiectul într-un mod cum nu se poate mai fericit și toate elementele de conjunctură s-au dovedit a fi deosebit și neașteptat de prielnice. Credem că nu mai este nevoie să vă asigurăm că noi batem într-adevăr fierul cît e cald. Pînă în prezent s-au și vîndut peste patruzeci de mii de exemplare în Statele Unite și în Canada, iar actualmente avem în pregătire o nouă ediție într-un tiraj de douăzeci

¹ William Crookes (1832—1919), chimist și fizician englez.

² Alfred Russel Wallace (1823—1913), naturalist englez.

³ Oliver Joseph Lodge (1851—1940), fizician englez.

⁴ Gilbert Keith Chesterton (1874—1936), cunoscut eseist și critic englez.

de mii de exemplare. Cu mare greutate izbutim să facem față cererilor. Este însă neîndoielnic că am contribuit și noi la crearea acestei cereri. Până în prezent am și cheltuit cinci mii de dolari pe publicitate. Cartea dumneavoastră are toate șansele să bată recordurile în ceea ce privește vânzarea.

Alăturat vă înaintăm în dublu exemplar un contract pentru viitoarea dumneavoastră lucrare, pe care ne-am îngăduit a nădăjdui că o veți publica tot în editura noastră. Vă rugăm să binevoiți a observa că am urcat drepturile dumneavoastră la 20%, ceea ce reprezintă cel mai ridicat procent pe care o casă de editură serioasă poate cuteza să-l acorde. În cazul în care sînteți dispus să primiți oferta noastră, vă rugăm să binevoiți a completa spațiul respectiv cu titlul viitoarei lucrări. Înțelegem a vă lăsa întreaga libertate asupra conținutului și naturii acesteia, fiind dispuși a vă publica orice carte, cu orice subiect. În cazul în care aveți o lucrare gata scrisă, o vom întîmpina cu toată căldura. Acum ar fi timpul să lansăm încă o lucrare. Împrejurările nu ne vor putea fi niciodată mai prielnice.

La primirea contractului semnat, vom avea plăcerea de a vă pune la dispoziție un avans asupra drepturilor dumneavoastră în sumă de cinci mii dolari. După cum veți binevoi a observa, avem cea mai mare încredere în opera dumneavoastră și înțelegem a privi lucrurile în mare. De asemenea, vă facem cunoscut că am fi dispuși să încheiem cu dumneavoastră un contract pe termen mai lung, de pildă zece ani, în cursul căroră am avea dreptul exclusiv de a publica sub formă de volum tot ce

veți scrie. Asupra acestei probleme ne rezervăm dreptul de a relua discuția cu un alt prilej.“

Martin lăsă jos scrisoarea și făcu în gând un calcul aritmetic, ajungînd să constate că produsul dintre cinci-sprezece cenți și șaiszeci de mii este nouă mii de dolari. Semnă noul contract, punînd în spațiul gol „Fumul bucuriei“ și-l trimise cu poșta la editură, dimpreună cu douăzeci de schițe scrise înainte de a fi descoperit formula schițelor potrivite pentru ziare. Cu cea mai mare viteză cu care poșta din Statele Unite poate duce un mesaj și aduce răspuns, sosi și cecul de cinci mii de dolari din partea editurii *Singletree, Darnley & Co.*

— Te-aș ruga să mergi cu mine în oraș, Maria, azi după-amiază pe la două, îi spuse Martin gazdei, în dimineața cînd primi cecul. Sau mai bine să ne întîlnim la două în colțul dintre *Broadway* și *Fourteenth Street*. Te-aștept acolo.

La ora stabilită, Maria se afla la locul întîlnirii. Singura explicație pe care mintea ei se arătă capabilă s-o găsească în legătură cu tainica purtare a lui Martin, erau ghetetele, așa că încercă o foarte amară dezamăgire cînd îl văzu pe Martin trecînd repede prin fața unui magazin de încălțăminte și intrînd în birourile unei agenții de vânzări imobiliare. Toate cele ce se petrecură după aceea rămaseră veșnic în mintea ei ca un fel de nălucire. Niște domni mari îi zîmbeau plini de bunăvoință, în vreme ce vorbeau cu Martin sau discutau între ei; o mașină de scris țacănea; se puseră tot felul de iscălituri pe un înscris impozant; pînă și proprietarul ei se afla de față

și-și puse iscălitura ; iar cînd totul s-a sfîrșit și ieșise afară, pe trotuar, proprietarul i-a vorbit astfel :

— Și-așa, Maria, luna asta nu va mai trebui să-mi dai șapte dolari și jumătate.

Maria era zăpăcită ca să poată răspunde ceva.

— Și nici luna cealaltă, nici următoarea, nici următoarea, adăugă proprietarul.

Maria îi mulțumi cu vorbe abia bolborosite, ca pentru un mare hatîr. De-abia cînd a ajuns îndărăt acasă, în North Oakland, și după ce a stat de vorbă cu vecinii, iar băcanul portughez a cercetat îndeaproape cum stau lucrurile, a înțeles Maria că era proprietara căsuței în care locuia și pentru care plătise chirie atît amar de ani.

— De ce nu mai cumpărați nimic de la mine ? îl întrebă băcanul portughez pe Martin în seara aceea, ieșindu-i în întîmpinare cînd îl văzu coborînd din tramvai.

Atunci Martin îi spuse că nu-și mai gătește singur și pe urmă primi invitația portughezului, intră în băcănie și ciocni cu el un pahar. Martin băgă de seamă că portughezul deschisese o sticlă din cel mai bun vin pe care-l avea în prăvălie.

— Maria, îi spuse el în seara aceea, am să mă mut de la tine. Și tu ai să te muți de-aici foarte curînd. După asta poți să închiriezi casa și să fii proprietăreașă. Mi-ai spus că ai un frate la San Leandro sau la Haywards și că frate-tu are o lăptărie. Vreau să trimiți toate rufele astea îndărăt nespălate — înțelegi ? — nespălate, și chiar mîine să te duci la San Leandro ori la Haywards sau unde o fi și să dai de frate-tu. Spune-i să vină repede să stea de vorbă cu mine. Eu mă mut la hotel *Metropole*, la Oakland.

El trebuie să știe cum arată o bună fermă de produse lactate.

Și astfel ajunse Maria proprietăreasă și stăpina unei ferme cu vite de lapte, la care avea angajați doi oameni; își deschise chiar și un cont la bancă, iar contul acesta creștea mereu, în ciuda faptului că acum toți copiii erau încălțați și se duceau la școală. Foarte puțini oameni au dat vreodată ochi cu zînele cele darnice văzute în vis, dar Maria, care muncise din greu, care nu era prea luminată la minte și care niciodată nu visase zîne darnice, cunoscă pe buna ei zîină întruchipată într-un fost muncitor de spălătorie.

Între timp lumea începea să se întrebe: „Cine-i acest Martin Eden?” Refuzase să dea date biografice revistelor și editurilor, dar nu putu să împiedice activitatea ziarelor. Se știa că orașul lui de baștină e Oakland și reporterii descoperiră zeci de oameni bucuroși să dea informații. Tot ceea ce Martin era și nu era, tot ce făcuse și mai cu seamă ce nu făcuse, apărură în presă, pentru delectarea publicului, dimpreună cu fel de fel de fotografii, acestea din urmă fiind furnizate mai ales de fotografii din localitate, care îi făcuse cîndva o poză lui Martin, iar acum se grăbise să-și asigure dreptul de proprietate și s-o arunce pe piață în mii de exemplare. La început, mințit de marele dezgust pe care i-l pricinuiă revistele și tot ce ținea de societatea burgheză, Martin luptă împotriva publicității; dar în cele din urmă, deoarece era mai ușor să capituleze decît să lupte, capitulă. Își dădu seama că i-ar fi fost aproape cu neputință să refuze a sta de vorbă cu corespondenții speciali care străbăteau distanțe uriașe ca să

ajungă pînă la el. Pe lîngă asta, fiecare zi avea atît de multe ceasuri și, de vreme ce nu mai era ocupat nici cu scrisul și nici cu învățatul, ceasurile acestea trebuiau totuși folosite în vreun fel ; de aceea se supuse unor astfel de solicitări care pentru el erau acum un simplu capriciu, acordă interviuri, își exprimă părerile în problemele de literatură și filozofie și chiar acceptă invitații la masă în casele burghezilor. Ajunsesse într-o stare sufletească stranie, dar foarte comodă. Nu-i mai păsa de nimic. Iertase pe toată lumea, chiar și pe tînărul reporter care-l înfățișase ca pe un socialist fanatic și căruia îi acordă un interviu de o pagină întregă, cu fotografii speciale.

Pe Lizzie o mai întîlni din cînd în cînd, întimplător, dar era limpede că fata regreta faima lui de acum. Însemna că distanța dintre ei crește și mai mult. Poate că tocmai în speranța de a micșora distanța asta se înduplecase în fața insistențelor lui, se înscrisese mai întîi la un curs seral și apoi la școala comercială și primise să se îmbrace la unul dintre cei mai buni croitori, care lua prețuri înspăimîntătoare. Progresele ei zilnice erau atît de evidente, încît Martin ajunse să se întrebe dacă într-adevăr proceda bine, căci își dădea seama că toate strădaniile și toate gesturile fetei erau făcute doar de dragul lui. Încerca să pară înzestrată cu cît mai multe calități — și calități dintre acelea pentru care el părea să aibă deosebită considerație. Martin însă nu-i dădea nici un fel de speranțe, se purta față de ea ca un frate și căuta s-o vadă cît mai rar.

Nuvela „Prea tîrziu“ fu lansată de editura *Meredith-Lowell* într-un moment cînd faima lui era bine sta-

bilită și, fiind o povestire, avu un mult mai mare succes comercial decît „Rușinea soarelui“. Săptămîni de-a rîndul reuși să cîștige o performanță nemaiîntîlnită pînă atunci, aceea de a avea două cărți pe primele locuri în lista lucrărilor cu cel mai mare succes de librărie. Nuvela nu cîștigă numai sufragiile cititorilor de beletristică, dar chiar cei ce citiseră „Rușinea soarelui“ cu mare interes se văzură atrași și cucerîți de nuvela cu temă marină, tocmai prin forța deosebit de puternică și multilaterală dovedită de autor. Prin urmare mai întîi pornise la atac împotriva misticismului și condusese acest atac cu o rară măiestrie ; apoi, îndată după aceea, scrisese ceva foarte valoros, tocmai pe linia literară pe care o apăraseră, dovedindu-se astfel un geniu de o factură cu totul rară : critic și creator în același timp.

Banii curgeau și faima lui creștea mereu ; strălucea ca o cometă în lumea literară, dar era mai mult amuzat decît interesat de zarva din jur. Un singur lucru îl nedumerea, un lucru de nimic, dar care ar fi năucit pe toată lumea, dacă ar fi fost cunoscut. Numai că lumea ar fi fost uluită mai mult de nedumerirea lui decît de lucrul acela neînsemnat, dar care lui i se părea gigantic. Judecătorul Blount îl invită la masă. Acesta era lucrul acela de nimic, sau mai bine zis începutul aceluia lucru de nimic sortit să devină în curînd lucrul hotărîtor. Prin urmare el îl insultase pe judele Blount, se purtase față de el într-un mod incalificabil, iar judele Blount, întîlnindu-l pe stradă, îl invitase la masă ! Martin trecu în revistă toate prilejurile, foarte numeroase, în care judele îl întîlnise în casa Morse dar nu-l invitase la masă. De ce

nu-l invitasese atunci? se întrebă el. De-atunci și pînă acum nu se schimbase. Era același Martin Eden. De unde venea deosebirea? Din faptul că ceea ce scrisese el apăruse acum strîns între copertile unor cărți? Bine, dar pe vremea cînd judele nu-l invita, lucrurile acestea fuseseră scrise. Nu era vorba de vreo realizare dusă la bun sfîrșit de atunci încolo. Toate erau scrise și definitiv puse la punct în chiar vremea cînd judele Blount împărtășea părerea generală și-l lua în rîs pe Spencer și pe Martin și toate ideile susținute de el. Prin urmare, nu pentru valoarea lui intrinsecă, autentică, ci doar pentru valoarea lui aparentă, convențională, îl invita la masă judele Blount.

Martin zîmbi amar și acceptă invitația, în același timp minunîndu-se de propria lui politețe. Iar cu ocazia dineului, la care împreună cu soțiile lor se aflau cel puțin o jumătate de duzină de domni sus-puși, în mijlocul cărora Martin era invitatul de onoare, judele Blount, susținut cu aprindere de judele Hanwell, îl luă deoparte și insistă ca Martin să facă o cerere de înscriere la *Styx* — clubul ultraselect, din care făceau parte nu numai oamenii bogați, ci și oamenii cu faimă. Dar Martin refuză și fu mai nedumerit decît oricînd.

Distribuirea manuscriselor îi lua foarte mult timp. Era mereu asaltat de cererile editorilor. Se descoperise că e un valoros stilist, și încă unul sub al cărui stil se ascundea o substanță de mare adîncime. După ce publică „Leagănul frumuseții“, *Northern Review* îi scrisese, solicitîndu-i încă cinci ori șase eseuri similare, pe care Martin le-ar fi putut furniza imediat, dacă anterior

Burton's Magazine, o revistă pusă pe speculații îndrăznețe, nu s-ar fi oferit să-i cumpere cinci eseuri la prețul de cinci sute de dolari bucata. Martin răspunsese că poate satisface comanda, dar numai la o mie de dolari bucata. Își adusese aminte că toate acele manuscrise fuseseră refuzate de chiar revistele care acum le cereau cu atîta insistență. Și refuzul lor de atunci fusese rece, mecanic, stereotip. Atunci îl împinseseră pînă în pragul desperării, dar acum voia și el să le scoată sufletul. *Burton's Magazine* plăti prețul cerut pentru cele cinci eseuri, iar restul de patru îi fură luate, la același preț, de *Macintosh's Montly*, deoarece *Northern Review* fiind prea săracă abandona cursa. În acest fel văzură lumina „Marii pontifi ai tainelor“, „Visătorii de minuni“, „Măsura propriului Eu“, „Filozofia iluziei“, „Zeu și lut“, „Artă și biologie“, „Critici și eprubete“, „Pulbere de stele“ și „Elogiul cămătăriei“ — și toate stîrniră furtuni, discuții și controverse îndelungate.

Editorii îi scriau acum cerîndu-i să fixeze propriile lui condiții, ceea ce el și făcu, dar numai pentru ceea ce avea gata scris. Refuză cu hotărîre să se angajeze în vreo lucrare nouă. Numai gîndul că ar mai putea pune vreodată condeiul pe hîrtie îl scotea din minți. Îl văzuse pe Brissenden sfîșiat în bucăți de gloata dezlănțuită și, în ciuda faptului că pe el gloata îl aclama, încă nu uitase acea lovitură și nu putea să aibă nici un respect pentru gloată. Propria lui popularitate i se părea o trădare și o jignire adusă lui Brissenden. Îi făcea greață, dar se hotărî să continue, ca să strîngă bani.

Primi de la directorii de edituri sau reviste și scriitori de felul acesteia :

„Cam cu un an în urmă, spre marea noastră părere de rău, ne-am văzut nevoiți să refuzăm publicarea volumului dumneavoastră de poeme de dragoste. La vremea respectivă am fost adînc impresionati de valoarea acestor poeme, dar anumite considerente imperative ne-au împiedicat să le reținem. În cazul în care ele se mai află încă la dispoziția dumneavoastră, și dacă veți binevoi să ni le înaintați, am fi foarte fericiți să le publicăm în întregime și în condițiile pe care veți înțelege să le stabiliți. Sintem, de asemenea, dispuși să vă oferim cele mai avantajoase condiții pentru tipărirea lor în volum.“

Martin relua vechea lui tragedie în versuri albe și le-o trimise în locul poemelor de dragoste. Înainte de a o pune la poștă o reciti și fu foarte adînc impresionat de stîngăciile care trădau pe începător și de evident slaba ei realizare. Totuși o trimise ; și fu publicată, spre eternul regret al redacției respective. Publicul fu indignat și nu-i veni să creadă. Era prea uriașă distanța de la înalta măiestrie a lui Martin Eden și pînă la amestecătura aceea de cuvinte seci. Se spuse chiar că nu el o scrisese, că revista o contrafăcuse cu destul de multă stîngăcie, sau că Martin Eden pornise pe urmele Dumas-tatăl și după ce ajunsese în culmea gloriei pune pe alții să scrie în locul lui. Cînd însă explică limpede că tragedia nu era decît o primă încercare din copilăria sa de scriitor și că revista nu se declarase mulțumită pînă nu o căpătase, lumea făcu haz pe socoteala revistei, în a cărei redacție se fă-

cură o serie de schimbări. Tragedia nu apăru niciodată în volum, cu toate că Martin încasase un avans asupra drepturilor de autor.

Coleman's Weekly îi trimise lui Martin o telegramă lungă de tot, care costa cam trei sute de dolari, oferindu-i o mie de dolari de articol pentru o serie de douăzeci de articole. Pentru asta, Martin ar fi trebuit să călătorească prin Statele Unite, toate cheltuielile urmînd să fie suportate de revistă, și să scrie despre ce ar fi găsit el de cuviință. În telegramă erau menționate o serie de teme, numai cu titlu de exemplu, pentru a-i arăta cît de larg i-ar fi fost cîmpul de alegere. Singura obligație era aceea de a se limita la teritoriul Statelor Unite. Martin răspunse telegrafic că regretă dar nu poate accepta oferta; telegrama o expedie însă cu taxa inversă.

„Wiki-Wiki“, publicată în *Warren's Monthly*, avu un succes fulgerător. După aceea apăru și într-un volumaș separat, tipărit în condiții excepționale și frumos ilustrat, făcînd o vilvă nemaipomenită și vînzîndu-se ca piinea caldă. Criticii erau unanimi în a afirma că nuvela aceasta avea să-și ocupe locul cuvenit alături de cele două vestite bucăți scrise de doi mari clasici ai literaturii: „Spiridușul din sticlă“¹ și „Pielea de sagri“².

Cu toate acestea publicul întîmpină volumul „Fumul bucuriei“ cu răceală și cu îndoieli. Morala și prejudecățile burgheze erau jignite de îndrăzneala și originalitatea schițelor din volum; dar după ce la Paris traducerea făcută imediat stîrni un entuziasm de nedescris, cititorii bri-

¹ Este vorba de nuvela „*The Bottle Imp*“ a lui R. L. Stevenson.

² Este vorba de nuvela „*La peau de chagrin*“ a lui Balzac.

tanici și americani urmară exemplul parizian și cumpărare atît de multe exemplare, încît Martin izbuti să determine o editură așa de conservatoare ca *Singletree, Darnley & Co.* să-i acorde douăzeci și cinci la sută neto pentru o a treia și treizeci la sută neto pentru o a patra carte. În aceste două volume fură incluse toate schițele și nuvelele mai scurte pe care le scrisese, atît cele apărute, cît și cele care erau în curs de apariție în ziare sau reviste. „Dangătul clopotelor“ și povestirile lui de groază alcătuiau un volum; celălalt cuprindea „Aventura“, „Cazanul“, „Vinul vieții“, „Virtelul“, „Strada cotită“ și alte patru nuvele. Editura *Meredith-Lowell* reuși să pună mina pe colecția de eseuri, iar editura *Maximillian* obținu „Poemele marine“ și „Ciclul dragostei“, dar poeziile din acest de pe urmă grup fură publicate mai întîii în *Ladies' Home Companion*, care-i plăti drepturi exorbitante.

Cînd ajunse să vîndă și ultimul manuscris, Martin scoase un oftat de ușurare. Castelul cu pereți de verdeață și schoonerul alb și plin de alămuri erau la îndemîna lui. În orice caz dovedise netemeinicia părerii lui Brissenden, care socotea că nici un lucru de valoare nu poate ajunge să vadă lumina tiparului în reviste. Succesul său arăta limpede că Brissenden se înșelase. Și totuși, fără să înțeleagă nici el prea bine de ce, Martin avea impresia că pînă la urmă tot Brissenden avusese dreptate. Pricina de căpetenie a succesului era „Rușinea soarelui“ și nu meritul scrierilor lui. Succesul acestor scrieri era ceva cu totul întîmplător. Toate fuseseră respinse de nenumărate ori de reviste. Publicarea „Rușinii soarelui“ dăduse loc la o controversă și prin asta silise

oarecum soarta să treacă de partea lui. Dacă n-ar fi existat „Rușinea soarelui“ n-ar fi existat nici cotitura în atitudine sortii față de el și dacă nu s-ar fi produs acel miracol cu vilva stîrnită în jurul „Rușinii soarelui“, din nou acea cotitură nu ar fi avut loc. *Singletree, Darnley & Co.* recunoscuseră că era vorba de un miracol. Nu tipăriseră întîi decît o ediție de o mie cinci sute de exemplare, pentru că nu puteau fi siguri că vor reuși s-o vîndă. Erau oameni cu experiență în branșa asta și nimeni nu fusese mai surprins decît ei de succesul neașteptat al cărții. A fost un adevărat miracol. Niciodată n-au izbutit să înțeleagă cum se produsese miracolul și în fiecare scrisoare pe care i-o scriau, Martin regăsea urmele respectului deferent stîrnit de acea primă întîmplare misterioasă. Era inexplicabil. Pur și simplu se întîmplase. În ciuda experienței care părea să indice că așa ceva era imposibil, lucrul se întîmplase totuși.

Judecînd astfel, Martin ajunsese să se îndoiască de realitatea popularității lui. Burghezia și nu altcineva îi cumpăra cărțile și-i umplea buzunarele cu aur, iar din puținul pe care-l știa el despre burghezie nu izbutea să-și dea seama cam ce ar fi putut aprecia sau înțelege burghezii din scrierile lui. Adevărata frumusețe și forță a celor scrise de el nu însemnau nimic pentru sutele de mii de oameni care-l aclamau și-i cumpărau cărțile. El nu era decît un capriciu trecător, aventurierul care năvălise în Parnas ¹ într-un moment cînd pe zei îi furase somnul. Sutele de mii îl citeau și-l aclamau cu aceeași

¹ Munte din Grecia, consacrat în vechime lui Apollo. Folosit simbolic cu sensul de lăcaș al poezilor.

animalică lipsă de înțelegere cu care tăbăriseră asupra „Ephemerei“ lui Brissenden și hăcuiseră poemul — nu erau decît o haită de lupi care-i lingeau mîna în loc să-l sfișie. Lingerea miinii sau sfișierea rămîneau doar o chestiune de întîmplare. Un singur lucru știa cu deplină certitudine: „Ephemera“ era infinit mai valoroasă decît tot ce scrisese el. Infinit mai mare decît tot ce avea el în făptura lui. Era un poem sortit să răzbată peste veacuri. Prin urmare tributul pe care i-l plătea gloata se dovedea cu adevărat un tribut jalnic și de nimic, fiindcă aceeași gloată terfelise „Ephemera“, tăvălind întreg poemul în mocirlă. Oftă din adîncul rărunchilor, dar cu satisfacție. Era fericit că vînduse pînă și ultimul manuscris și că în sfîrșit toată povestea asta avea să se încheie.

CAPITOLUL

XLIV.

Domnul Morse îl întâlnește pe Martin în birourile hotelului *Metropole*. Dacă se afla acolo numai din întâmplare, venit pentru alte treburi, sau dacă venise cumva în scopul anumit de a-l invita la masă, Martin nu reușește să afle cu precizie niciodată, deși înclina către cea de-a doua ipoteză. Oricum, se trezește invitat la masă de domnul Morse, de însoțitor domnul Morse, tatăl lui Ruth, care îi interzisese să-i mai calce în casă și care rupsese logodna.

Martin nu era supărat. Nu se simțea nici măcar ofensat. De aceea îl suportă pe domnul Morse, întrebându-se tot timpul cum s-o fi simțind cineva care se umilește în halul acesta. Nu refuză invitația. O amână pentru mai târziu, în chip vag și fără să-și ia nici un angajament precis, interesându-se însă de starea familiei, mai cu seamă de doamna Morse și de Ruth. Rostie numele lui Ruth fără nici o ezitare, cu tonul cel mai firesc, deși în sinea lui fu surprins că nu e străbătut de nici un fior și nu mai simte vechea și atât de obișnuita zvîcnire a inimii și năvală a singelui fierbinte.

Era foarte dese ori invitat la masă — și câteodată accepta invitațiile. Existau oameni care căutau prilejul să-i fie prezentați numai pentru a-l putea invita. Între timp Martin continua să se minuneze din pricina celui lucru de nimic, care începuse să devină foarte important. Bernard Higginbotham îl invită la masă. De data asta mirarea lui fu fără margini. Își aduse aminte de zilele în care crăpa de foame și când nimeni nu-l invita la masă. În acele zile ar fi avut nevoie să i se dea mese, atunci era sleit de puteri și aproape leșinat de foame și atunci slăbea din pricină că n-avea ce să mănince. În asta consta întreg paradoxul. Pe vremea când avea nevoie de mese, nimeni nu i le oferea ; acum însă, când ar fi putut să-și potolească singur și o sută de mii de oște și când începea să-i piară pofta de mâncare, plouau invitațiile la masă. Dar de ce ? Nu exista aici nici un fel de dreptate și el n-avea nici cel mai mic merit. El nu se schimbase cu nimic. Tot ce realizase el era împlinit încă de pe vremea aceea. Domnul și doamna Morse îl osîndiseră, spunînd că e un leneș și un pierde-vară, iar prin intermediul lui Ruth îl îndemnaseră să între funcționăraș într-un birou. Ba mai mult decît atît, cei doi cunoscuseră ce scrisese el încă de pe vremea de-atunci. Ruth le dăduse toate manuscrisele lui, unul după altul. Le citiseră. Exact aceleași manuscrise, îl făcuseră să umple coloanele ziarelor cu numele lui și tocmai numele lui răspîndit pe toate paginile ziarelor îi îndemna acum să-l invite la masă.

Un lucru eră sigur : familia Morse nu catadicsise să-l accepte pentru ceea ce reprezenta el sau scrisul lui. Prin urmare nici acum nu puteau să-l dorească pentru el însuși

ori pentru ce scrisese el, ci pentru faima de care era înconjurat, fiindcă acum ajunsese să fie „cineva“ și — de ce nu ? — pentru că avea o sută de mii de dolari sau cam atât. În felul acesta evalua societatea burgheză oamenii, dar cine era el ca să poată pretinde să fie măsurat după alt etalon ? Dar el era un om mindru. Disprețuia acest sistem de măsurătoare. Dorea să fie prețuit pentru ceea ce reprezintă el însuși, sau pentru munca lui care, la urma urmei, era o expresie a personalității sale. În felul acesta îl prețuia Lizzie. Ba pentru ea scrisul lui nu avea nici o însemnătate. Lizzie îl prețuia numai pe el. În același fel îl aprecia și Jimmy, instalatorul, dimpreună cu vechea lui ceată. Îi dovediseră lucrul acesta de nenumărate ori, pe vremea când trăia în mijlocul lor ; i-o dovediseră în duminea aceea de la Shell Mound Park. De scrisul lui puțin le păsa. Omul pe care-l iubeau ei și pentru care se arătau oricând gata să se bată era doar el, Mart Eden, unul de-ai lor și un flăcău de ispravă !

Mai era pe urmă Ruth. Îl iubise pentru el însuși, despre asta nu încăpea îndoială. Și totuși, oricât de mult l-ar fi iubit, iubise mult mai temeinic scara burgheză de valori. Se împotrivise proiectelor scriitoricești ale lui Martin și, după părerea sa, în primul rînd pentru că prin ele nu cîștiga bani. La asta se mărginiseră aprecierile ei asupra „Ciclului dragostei“. Și ea îl îndemnase stăruitor să-și găsească o slujbă. Ce-i drept, știuse să îndulcească pilula pomenind despre o „situație“, dar în fond era vorba despre același lucru și formularea de atunci îi rămăsese în minte. Îi citise tot ce scria — poeme, nuvele, eseuri — „Wiki-Wiki“, „Rușinea soarelui“, absolut tot. Iar ea îl

îndemnase totdeauna și cu mare insistență să-și găsească o slujbă, să se apuce de muncă... Doamne dumnezeule, ca și cum n-ar fi muncit, renunțînd la somn, sleindu-și însăși puterea de viață numai și numai ca să fie demn de ea.

Și așa lucrul cel de nimic începu să crească. Martin era voinic și se simțea bine, minca regulat, dormea mult, dar cu toate astea lucrul acela de nimic devenea o obsesie. *Scrierile lui erau atunci lucru împlinit.* Expresia asta îi răsuna mereu în creier. Într-o zi se afla la etajul de deasupra „Băcăniei Higginbotham“ și ședea la masă, vizavi de Bernard Higginbotham, cu ocazia unuia dintre prînzurile îmbelșugate de duminică, străduindu-se din răputeri să se stăpînească și să nu urle :

„La vremea aceea opera era realizată ! Și acum mă hrănești, dar pe atunci mă lăsaai să crăp de foame, îmi interziceai să-ți calc pragul și mă înjurai pentru că nu voiam să-mi găsesc o slujbă. Iar munca mea era cu totul împlinită, scrisesem aproape tot ce am scris. Și acum, dacă spun ceva, vorbele pe care voiai să le rostești îți mor pe buze ; îmi sorbi cuvintele și ascuți cu atenție plină de respect orice aș spune. Îți spun că partidul din care faci parte este plin de putreziciune și de șperțari, iar în loc să te înfurii faci doar «hm» și «de !» și admiți că este mult adevăr în ce spun eu. Și de ce ? Pentru că am ajuns un om cu faimă ; pentru că am bani, bani mulți. Nu pentru că sînt Martin Eden, un flăcău de ispravă și nu tocmai prost. Aș putea să-ți spun că luna e făcută din brînză verde și te-ai declara îndată de acord, sau cel puțin n-ai face nici o obiecție, pentru că acum am dolari, mal-

dăre de dolari. Și tot ce-am creat eu era terminat ; totul era împlinit, crede-mă, încă pe vremea cînd mă scuipai, de parc-aș fi fost un gunoi.“

Dar Martin nu urlă. Gîndurile acestea i se învolburau în minte într-un vârtej necurmat, dar el zîmbea și izbutea să rămînă îngăduitor. Cînd Martin tăcu, scufundat în gînduri, Bernard Higginbotham prinse a vorbi. Și el izbîndise, și el era un om de succes și se mîndrea cu asta. Și răzbătuse singur. Nimeni nu-i dăduse nici o mîină de ajutor. Nu era dator nimănui nimic. Își împlinea conștiincios datoriile cetățenești și întreținea o familie numeroasă. Iar pe lingă toate astea exista pe lume și „Băcănia Higginbotham“, acest monument al propriei sale priceperi și hărnicii. El unul iubea „Băcănia Higginbotham“ așa cum alții își iubesc nevestele. Își deschise inima în fața lui Martin, arătîndu-i cu cîte strădanii și cu cîtă grijă înjghebase el băcănia. Iar de-acum înainte avea și alte planuri cu ea, planuri mari. Cartierul se dezvoltă repede și prăvălia lui devenea mult prea mică. Dacă ar avea ceva mai mult spațiu, ar putea să aducă prăvăliei o mulțime de îmbunătățiri, care să-i ușureze munca și să-i sporească deverul. Dar n-o să se lase 'el pînă n-o ajunge și aici. De pe acum făcea toate eforturile ca să apropie ziua cînd va fi în stare să cumpere terenul de alături ca să ridice o altă clădire cu etaj. Camerele de la etaj le-ar da cu chirie, iar în ambele clădiri la parter s-ar întinde „Băcănia Higginbotham“. Ochii îi sticliră cînd pomeni de firma cea nouă care avea să se întindă peste fațadele ambelor clădiri.

Martin uită să-l mai asculte. Refrenul „lucru împlinit“ îi răsuna mereu în minte și acoperea vorbele celui alt. Dar refrenul acesta îl aducea în pragul nebuniei și de aceea se strădui să scape de el.

— Cît spuneai că ar costa ? întrebă el deodată.

Cumnată-su se opri la mijlocul unei fraze prin care explica avantajele comerciale oferite de cartier. Nu spusese cît l-ar fi costat. Dar de știut, știa. Socotise de zeci de ori.

— La prețul de astăzi al materialelor, răspunse el, cred că patru mii de dolari ar fi de ajuns.

— Cu firmă cu tot ?

— Firma n-am mai pus-o la socoteală. Asta vine de la sine, din moment ce înălțăm clădirea.

— Dar terenul ?

— Încă trei mii.

Domnul Higginbotham se aplecă înainte, lingîndu-și buzele și frămîntîndu-și degetele, cu ochii țintă la Martin, care se apucase să completeze un cec. Cînd cecul îi fu înmînat, domnul Higginbotham se uită repede la sumă — șapte mii de dolari.

— Da'... știi... n-aș putea să plătesc mai mult de șase la sută... spuse el cu voce spartă.

Lui Martin îi veni să rîdă, dar nu rise ci întrebă :

— Și cît face asta ?

— Păi să vedem. Șase la sută... va să zică șase ori șapte... patru sute și douăzeci de dolari.

— Asta înseamnă treizeci și cinci de dolari pe lună, nu ?

Higginbotham încuviință din cap.

— Ei, atunci, dacă n-ai nimic împotriva, o să aranjăm în felul următor. Martin aruncă o privire către Gertrude. Poți să-ți păstrezi capitalul, cu condiția să folosești cei treizeci și cinci de dolari pe lună pentru plata gătitului, spălatului și călcatului. Cei șapte mii de dolari sînt ai dumitale dacă garantezi că Gertrude n-o să se mai ocupe niciodată cu treburile astea. S-a făcut ?

Domnul Higginbotham înghiți în sec. Perspectiva ca nevasta să nu se mai ocupe cu treburile gospodărești era un ultraj adus zgîrceniei lui. Darul acela princiar îndulcea pilula, dar pilula era cumplit de amară. Să nu mai muncească nevastă-sa ! Îi pierise graiul.

— Bine, zise Martin. Atunci am să dau eu cîte treizeci și cinci de dolari pe lună și...

Se întinse peste masă ca să ia îndărăt cecul. Dar Bernard Higginbotham puse repede mina pe el, strigînd :

— S-a făcut ! S-a făcut !

Cînd se urcă în tramvai, Martin se simțea rău și era foarte obosit. Mai ridică o dată ochii și citi firma băcăniei cumnatului său.

— Nerușinatul ! gemu el. Porcul ! Porcul nerușinat !

După ce „Ghicitoarea“ apăru în *Mackintosh's Magazine*, cu vignete de Berthier și cu două ilustrații de Wenn, Hermann von Schmidt uită că odinioară versurile acelea i se păruseră obscene. Le spuse tuturor că fuseseră inspirate de nevastă-sa, avînd grijă ca noutatea asta să ajungă la urechile ziariștilor, după care dădu un interviu unui foarte cunoscut reporter, însoțit de un fotograf tot atît de cunoscut și de un desenator nu mai puțin vestit. Rezultatul fu o pagină întreagă într-un supliment de duminică,

plină de fotografii și portrete idealizate ale Marianeii și înțesată cu detalii intime despre Martin Eden și familia lui, dimpreună cu textul integral al poeziei, cules cu litere de o șchioapă, publicat cu autorizația specială a lui *Mackintosh's Magazine*. Pagina asta provocă mare zarvă în cartier și soții și mame de familie dintre cele mai cumsecade se arătau mîndre că o cunosc pe sora marelui scriitor, în vreme ce acelea care n-o cunoșteau făceau tot ce le sta în putință ca să-și asigure și ele acest privilegiu. Hermann von Schmidt rîdea bucuros stînd în micul lui atelier și hotări să comande încă un strung.

— Asta-i ceva mai grozav decît orice reclamă — îi spuse el Marianeii — și unde mai pui că nu costă nimic.

— Ar fi bine să-l invităm o dată la masă, propuse ea.

Și Martin veni la masă și se strădui să fie pe placul grăsanului de măcelar engros și încă mai voluminoasei lui neveste, căci aceștia erau oameni de vază și fără doar și poate aveau să aibă prilejuri de a da o mîină de ajutor unui tînăr de viitor ca Hermann von Schmidt. De altminteri, numai folosind o astfel de momeală, cum era celebrul lui cumnat, îi putuse tînărul neamț hotări să-i facă cîntea de a pofti în casa lui. Un alt domn care mușcase din aceeași momeală era inspectorul rețelei de reprezentanțe al firmei *Asa Bicycle Company* de pe coasta Pacificului. Hermann von Schmidt dorea să fie în cît mai bune raporturi cu acest domn, deoarece numai prin el ar fi putut căpăta reprezentanța bicicletelor „Asa“ pentru Oakland. De aceea socotea că a-l avea pe Martin cumnat este totuși un atu de seamă, deși în adîncul inimii lui nu putea înțelege cum de ajunsese ruda asta a lui acolo unde se afla.

În veghea tăcută a nopților, cînd nevastă-sa dormea, răsfoise și el cărțile și poemele lui Martin și ajunsese la încheierea că oamenii își pierduseră mințile dacă erau în stare să dea banii pe asemenea lucruri.

La fel, în adîncul inimii sale, Martin înțelegea prea bine cum stau lucrurile. Rămînea rezemat de speteaza scaunului și cerceta cu ochii capul lui von Schmidt, închipuindu-și că-l pisează cu pumnii atîta cît îi place lui și trimite directă după directă exact acolo unde trebuiau mai cu putere aplicate — în mutra aceea zîmbăreață de nemțoi ! Cu toate acestea neamșul avusese un gest care lui Martin îi plăcuse. Oricît era de sărac și de hotărît să răzbată, angajase totuși o servitoare ca s-o scutească pe Mariana de treburile cele mai grele. Martin discută cu inspectorul reprezentanțelor firmei „Asa“, iar după-masă se retrase împreună cu el și cu Hermann, căruia îi dădu tot sprijinul financiar ca să poată lua cea mai bună reprezentanță de biciclete și accesorii din Oakland. Merse chiar mai departe și într-o discuție intimă îi spuse lui Hermann să caute cît mai repede un garaj și o reprezentanță de automobile, fiindcă el nu vedea nici o pricină pentru care n-ar putea foarte bine conduce amîndouă întreprinderile.

La despărțire, cu lacrimi în ochi și cu brațele încolăcite după gîtul lui, Mariana îi spuse cît de mult ține la el și cît de mult îl iubise totdeauna. Ce-i drept, pe la mijlocul acestei declarații interveni o pauză foarte lesne perceptibilă, pe care Mariana încercă s-o umple cu încă mai multe lacrimi, sărutări și vorbe încurcate, și pe care Martin o interpretează ca pe o cerere de iertare pentru vre-

mea cînd își pierduse încrederea în el și insistase îndemnîndu-l să-și caute o slujbă.

— Nu știe ce să facă și cum să-și ție banii, asta-i fără discuție, îi mărturisii după aceea Hermann von Schmidt nevastei. S-a infuriat cumplit cînd i-am pomenit de dobîndă, mi-a spus că nici capitalul nu-l interesează și că dacă-i mai pomenesc vreodată de asta îmi face zob mutra asta a mea de nemțoi. Chiar așa mi-a spus... mutra mea de nemțoi ! Da' să știi că-i băiat bun, chiar dacă nu se pricepe la afaceri. M-a ajutat foarte mult și-i băiat tare de treabă.

Invitațiile la masă curgeau gîrlă ; și cu cît veneau mai multe, cu atît creștea nedumerirea lui Martin. Fu oaspe de onoare la banchetul de la *Bohemian Club* și stătu alături de oameni de seamă despre care auzise și citise toată viața lui ; iar oamenii aceștia îi explicau pe larg cum în chiar clipa cînd au citit „Dangătul clopotelor“ în *Transcontinental* și „Zina și perla“ în *Hornet* își și dăduseră seama că au de-a face cu un mare scriitor. Doamne, dumnezeule ! iar eu muream de foame și umblam în zdrențe ! gîndea Martin. De ce pe vremea aceea nu-mi ofereai nici o masă ? Atunci ar fi fost vremea potrivită. Tot ce-am realizat eu era lucru împlinit. Dacă mă îndopați acum pentru treaba făcută atunci, de ce nu-mi dădeai să mănînc pe vremea cînd aveam nevoie ? Nici măcar o literă din „Dangătul clopotelor“ sau din „Zina și perla“ n-a fost schimbată. Dar nu ; voi nu mă îndopați acum pentru munca mea. Mă îndopați pentru că toată lumea vrea să-mi dea să mănînc și pentru că a-mi da mie să mănînc este o cinste. Îmi dați astăzi să mănînc deoarece sinteți niște

animale care trăiesc în turmă ; pentru că faceți și voi parte din gloată ; pentru că singurul gînd, automat și orb, din mintea mulțimii este acum să mă ospăteze. Dar ce rol au aici Martin Eden și munca depusă de Martin Eden ? se întrebă el deznădăjduit, apoi se ridică să răspundă fin și spiritual unui fin și spiritual toast.

Și lucrurile continuau să se desfășoare mai departe în același fel. Oriunde s-ar fi aflat — la Clubul presei, la *Sequoia Club*, la o foarte selectă reuniune, ori la vreun simpozion literar — peste tot se pomenea despre prima apariție a celor două bucăți : „Dangătul clopotelor“ și „Zîna și perla“. Și de fiecare dată în mintea lui Martin se pornea virtejul înnebunitor al aceleiași întrebări fără răspuns : „De ce nu m-ați îndopat atunci ? Doar totul era lucru împlinit. Din «Dangătul clopotelor» și din «Zîna și perla» nu s-a schimbat nici o iotă. Erau la fel de artistice și la fel de valoroase și pe vremea aceea. Dar nu pentru valoarea lor mă hrăniți voi pe mine și nici din considerație pentru vreun rînd din tot ce-am scris eu. Mă ospătați pentru că acum e moda ospătăturii, pentru că toată gloata a înnebunit, obsedată de ideea de a-l îndopa pe Martin Eden.“

Adesea, în astfel de împrejurări, îi apărea deodată înaintea ochilor o tinără haimana îmbrăcată într-o haină la două rînduri prost croită și avînd pe cap o pălărie cu boruri tari. Iar haimanaua asta pășea greoi prin mijlocul distinsei asistențe. Așa i se întîmplă într-o după-amiază la *Gallina Society* din Oakland. În clipa cînd se ridică de la locul lui și păși pe scenă înspre pupitrul de la care trebuia să vorbească, văzu apărînd pe ușa cea mare din fundul

sălii tinăra haimana în haină prost croită și cu pălărie cu boruri tari. Atît de încordată și plină de interes era privirea lui Martiîn, încît cinci sute de doamne îmbrăcate după ultima modă întoarseră capul ca să vadă la ce anume se uită. Nu văzură însă decît culoarul pustiu dintre cele două rînduri de fotolii. Dar Martin îl văzu pe tinărul cel ne-cioplit înaintînd cu mers apăsător pe culoarul acela și se întrebă dacă își va scoate cumva pălăria cu boruri tari, care în vedeniile lui niciodată nu-i lipsise de pe cap. Iar tinărul înaintă drept pe culoar și apoi sus pe scenă. Dacă s-ar fi gîndit la tot ce avea de înfruntat de-atunci înainte acea tinăra fantomă a lui, poate că Martin ar fi plins cu hohote de mila ei. Dar fantoma păși legănat de-a curme-zișul scenei, direct către Martin și se scurse în conștiința lui. Cele cinci sute de femei aplaudară delicat cu palmele înmănușate, dorind să dea curaj sfiosului om celebru, care era musafirul lor. Atunci Martin alungă din minte vedenia aceea, zîmbi și încêpu să vorbească.

Inspectorul școlilor din oraș, un om bătrîn și de treabă, îl opri o dată pe Martin pe stradă și-i aduse aminte de cele petrecute cîndva în chiar cabinetul lui, cînd Martin fusese eliminat din școală pentru că se bătuse cu băieții.

— Încă de multă vreme am citit într-o revistă nuvela ta intitulată „Dangătul clopotelor“ îi spuse apoi directorul. Parcă ar fi scrisă de Poë¹. E splendidă. De cum am citit-o, am spus că e un lucru splendid.

„Da, și în lunile de după ce-a apărut în revistă, de două ori ne-am întîlnit pe stradă și nu mi-ai răspuns la

¹ Edgar Allan Poë (1809—1849), celebru poet și prozator american.

salut, spuse Martin aproape cu voce tare. De amîndouă dățile eram lihnit de foame și mă duceam la muntele de pietate. Și totuși nuvelele acelea erau lucru împlinit. Dar nu-mi răspundeai la salut, nu mă cunoșteai. Astăzi cum de mă cunoști ?“

— Chiar zilele astea îi spuneam nevesti-mi — vorbea înainte celălalt — că ar fi bine să te rugăm să vii la masă la noi într-o zi. Nevastă-mea a fost încîntată. Da, da, de-a dreptul încîntată.

— La masă ? întrebă Martin pe un ton atît de tăios încît sună mai degrabă ca o amenințare.

— Cum... sigur... da, la masă... știi.. mănînci și tu ce s-o găsi... să stai cu fostul tău director, neastîmpăratule ce ești, vorbi directorul nervos, bătîndu-l cu teamă pe umăr, într-o încercare de-a face un gest prietenesc.

Martin plecă pe stradă, pășind ca într-un vis. Se opri la colț și privi aiurit în jurul lui.

— Da, să mă ia naiba ! șopti el după o vreme. Bătrînelului i-a fost frică de mine.

CAPITOLUL

XLV

Într-una din zile veni să-l viziteze Kreis — Kreis cel de la „adevărații oameni” ; Martin îl primi simțind o adevărată ușurare și ascultă cu interes ispititoarele amănunte ale unor proiecte îndeajuns de îndrăznețe ca să-l pasioneze pe un autor de scrieri fantastice, mai puțin însă pe un capitalist în căutare de plasament. Kreis făcu o pauză destul de lungă în expunere, pentru a-i spune că în cea mai mare parte din „Rușinea soarelui” se dovedise a fi un naiv.

— Dar n-am venit aici ca să discutăm filozofie, continuă el. Ceea ce vreau să aflu este dacă te arăți sau nu dispus să plasezi o mie de dolari în întreprinderea asta ?

— Nu, chiar atît de naiv nu sînt, răspunse Martin. Dar uite ce-am să fac. Dumneata mi-ai dat prilejul să trăiesc cea mai măreață noapte din viața mea. Mi-ai dat un lucru pe care banii nu-l pot oferi. În momentul de față am bani și pentru mine banii nu au nici o valoare. Aș vrea deci să-ți dau dumatăle o mie de dolari, care pentru mine nu prețuiesc nimic, în schimbul bunului fără preț pe care mi l-ai dat în noaptea aceea. Dumneata ai nevoie de bani.

Eu am mai mulți decît îmi trebuie. Vrei bani. După bani ai venit. N-are rost să-mi înfățișezi nici un fel de proiecte. Ia-i !

Kreis nu se arată de loc surprins. Luă cecul și îl vîri în buzunar.

— La prețul ăsta m-aș putea angaja să-ți ofer foarte multe nopți ca aceea, zise el.

— Prea tîrziu. Martin clătină din cap. Pentru mine noaptea de atunci va fi unică. M-am simțit în paradis. Știu că pentru dumneata este ceva obișnuit. Dar pentru mine n-a fost. Niciodată în viață nu voi mai trăi asemenea momente sublime. Am terminat cu filozofia. Nu vreau să mai aud niciodată vreo vorbă despre ea.

— Este primul dolar pe care l-am cîștigat cu filozofia de cînd mă știu pe lume, comentă Kreis, oprindu-se în prag. Și cum am pus eu mîna pe-un ban, s-a și stricat piața.

Trecînd într-o zi cu trăsura pe lîngă Martin, doamna Morse îl salută și-i zîmbi. Martin zîmbi și el și-și ridică pălăria. Întîmplarea nu-l impresionează de loc. Cu o lună înainte poate l-ar fi scîrbit, sau poate i-ar fi trezit curiozitatea și l-ar fi îndemnat să facă fel de fel de presupuneri cu privire la starea ei sufletească din momentul cînd îi zîmbise. Acum însă nu-i provoacă nici un gînd. În chiar clipa următoare uită cu totul întîmplarea. Uită de ea, așa cum uita de primărie sau de palatul lui *Central Bank* după ce trecea de ele. Dar mintea lui fusese totdeauna neobișnuit de activă. Gîndurile i se învîrteau mereu în cerc, iar centrul aceluia cerc era alcătuit din cuvintele „lucru împlinit“ ; și expresia asta îi rodea creierul ca un

vierme neadormit. Dimineața cu ea în minte se trezea. Noaptea îi tulbura visele. Orice senzație venită de la viața din jur, din clipa în care îi pătrundea în conștiință, se transforma în „lucru împlinit“. Mergind pe drumul celor mai strînse construcții logice ajungea la concluzia că era un nimic, că nu avea nici un fel de valoare. Mart Eden-haimanaua și Mart Eden-marinarul existaseră cu adevărat și existaseră în ființa lui ; însă Martin Eden-marele-scriitor nu exista. Martin Eden-marele-scriitor era ca un fel de abur ridicat din mintea gloatei și tot gloata intruchipase acest abur în făptura lui Mart Eden-haimanaua și marinarul. Dar pe el nu-l putea păcăli. Nu el era mitul strălucitor căruia gloata i se închina și-i aducea ca prinos mese îmbelșugate. El știa mult mai multe decît gloata.

Citea articolele privitoare la el publicate prin reviste și-și privea lung portretele, pînă cînd ajungea să nu mai poată face nici o legătură între el și pozele acelea. El era omul care trăise, se zbuciumase și iubise ; care fusese băiat de treabă, plin de îngăduință față de toate nimicniciile vieții ; care slujise în teugă, hoinărise pe meleaguri îndepărtate și-și condusesese ceata la luptă în zilele de odinioară. Era omul care mai întii rămăsese fără glas în fața miilor de volume din biblioteca publică și după aceea știuse să se descurce printre ele și ajunsese să le stăpînească ; era omul care zăbovise pînă la miezul nopții lingă lampa cu gaz și pusese în pat un pinten și scrisese el însuși cărți. Un singur lucru nu putea fi cu nici un chip : aceea uriașă poftă de mincare pe care gloata se zbătea ca de ceasul morții s-o îndestuleze.

Citea totuși și lucruri care-l amuzau. Toate revistele își disputau gloria de a-l fi descoperit. Cei de la *Warren's Monthly* făceau cunoscut cititorilor că în permanență se străduise să descopere talente noi și că ei îl prezentaseră mai întâi publicului, printre alții, pe Martin Eden. *The White Mouse* revendica aceeași onoare; la fel și *Northern Review* și *Mackintosh's Magazine*, pînă ce fură reduse la tăcere atunci cînd *Globe* scoase triumfător la iveală paginile în care zăceau înmormîntate masacratele „Poeme ale mării”. *Youth and Age*, care izbutise să apară din nou după ce aranjase așa fel lucrurile încît să nu-și mai plătească creditorii, revendică de asemenea prioritatea, publicînd o notă care nu fu citită decît de copiii nevîrstnici ai fermierilor. *Transcontinental* făcu o declarație sobră și convingătoare despre modul cum l-a descoperit pe Martin Eden, dar această declarație fu dezmințită cu vehemență de *Hornet* care scoase gălăgios la iveală numărul cu nuvela „Zina și perla”. Modestele merite ale editurii *Singletree, Darnley & Co.* se pierdură cu totul în zarva generală. De altminteri editura nici nu avea o revistă în care să-și poată revendica mai zgomotos drepturile.

Ziarele calculau sumele încasate de Martin ca drepturi de autor. Pe o cale sau alta, ofertele formidabile pe care i le făceau revistele ajunseseră cunoscute și popii din Oakland îi făceau vizite de curtoazie, în timp ce milogii de profesie îi trimiteau zilnic teancuri de scrisori. Dar pa-costea cea mai mare erau femeile. Fotografiile lui fuseseră publicate în nenumărate exemplare și scribii specializați îi exploatară pe scară largă figura dirză și bronzată, ci-

catricele, umerii largi, ochii săi luminoși și adînci și obrajii ușor scofilciți, ca de ascet. Citind mai ales indicațiile din urmă, Martin își aminti de sălbatica lui tinerețe — și zîmbi. Foarte adesea, printre femeile pe care le întâlnea, observa cînd pe una, cînd pe alta cum îl cercetează, îi apreciază puterile și-l găsește pe plac. Atunci ridea în sinea lui. Își amîntea de avertismentul lui Brissenden și iarăși rîdea. Femeile nu mai aveau cum să-l tîrască în prăpăstie, de asta era încredințat. Trecuse de faza primejdioasă.

Într-o seară, pe cînd o conducea pe Lizzie la școala se-rală, fata observă privirea aruncată către Martin de o femeie frumoasă și bine îmbrăcată din clasa burgheză. Privirea aceea fusese puțin cam prea insistentă și cam prea aprinsă. Lizzie știa ce vrea să spună o astfel de privire și toată ființa i se crispă de minie. Martin observă și, dîndu-și seama care fusese pricina, îi spuse că începuse să se obișnuiască de mult cu ocheadele astea și că îl lăsau total indiferent.

— Ba ar trebui să te intereseze, îi spuse ea privindu-l cu ochi scinteietori. Ești bolnav, să știi că asta-i pricina.

— În viața mea n-am fost mai sănătos decît acum. Cîntăresc cu trei kilograme mai mult decît am avut vreodată.

— Nu la trup ești bolnav. La cap. A sărit o rotiță de la mașinărie. Chiar și eu, care nu mă pricep, văd treaba asta.

Martin pași mai departe alături de ea, cufundat în gînduri.

— Aș da orice să văd că te simulgi din starea asta, izbucni deodată Lizzie. Ar trebui să te intereseze cînd femeile se uită la tine în felul acela și cînd ești un om așa cum ești. Nu e firesc să faci altfel. Purtarea ta este purtarea unui fătălău. Dar tu numai fătălău nu ești. Nu știu dacă mă crezi, dar aș vrea din tot sufletul și aș fi bucuroasă dacă s-ar ivi o femeie care să te intereseze.

După ce o lăsă pe Lizzie la școala serală, se întoarse la *Metropole*.

De cum intră în apartament, se trînti într-un fotoliu și rămase nemișcat, privind drept înaintea lui. Nu picotea. Nici nu se gîdea. Mîntea îi era pustie, afară de momentele în care amintiri nechemate prindeau formă, culoare și strălucire chiar sub pleoapele lui. Vedea acele imagini, dar numai foarte vag își dădea seama de existența lor — cel mult ca prin vis. Și totuși nu dormea. O singură dată se ridică în capul oaselor și se uită la ceas. De-abia opt. N-avea nimic de făcut și era prea devreme ca să se vîre în pat. Apoi mîntea i se goli din nou și imaginile începură iar să-i apară și să-i dispară de sub pleoape. În imaginile acelea nu era nimic limpede. Fără greș i se arătau țesături de frunze și tufișuri printre care se strecurau razele fierbinți ale soarelui.

Îl trezi o bătaie în ușă. Nu adormise, așa încît mîntea lui legă de îndată ciocănitul în ușă de sosirea vreunei telegrame, a vreunei scrisori sau a vreuneia dintre fetele de serviciu care aducea rufăria curată de la spălătorie. Cînd răspunse „Intră“, se gîdea la Joe și se-ntreba pe unde o fi rătăcind acum.

Se gîndi mai departe la Joe și nu se întoarce spre ușă. O auzi cum se închide încetișor. Apoi urmă o tăcere lungă. Uită că bătuse cineva, începu să privească din nou cu ochi goi drept înaintea sa și atunci auzi suspinele unei femei. Erau suspine involuntare, spasmodice, stăpînite și înăbușite — de toate acestea își dădu seama în timp ce se întorcea spre ușă. În clipa care urmă sări drept în picioare.

— Ruth ! strigă el amețit și încremenit de mirare.

Ruth era albă și trasă la față. Rămăsese lipită de ușă, cu o mîină sprijinindu-se de ea și cu cealaltă apăsată de-a lungul trupului. Întinse amîndouă brațele către el, într-un gest de rugă, și păși înainte, să-l întîmpine. Cînd Martin îi apucă palmele, ca s-o conducă înspre fotoliu, văzu că erau reci ca gheața. Trase un alt fotoliu lîngă cel în care ședea Ruth și se așeză pe brațul lui lat. Era prea tulburat ca să poată vorbi. În cugetul său, povestea cu Ruth era încheiată și pecetluită. Se simțea exact așa cum s-ar fi simțit dacă spălătoria de la Shelley Hot Springs ar fi năvălit dintr-o dată în hotelul *Metropole*, cu toată rufăria care trebuia spălată într-o săptămîină, așteptîndu-l pe el să treacă de îndată la lucru. De mai multe ori fu cît pe aci să deschidă gura și să vorbească, dar de fiecare dată șovăi.

— Nimeni nu știe că sînt aici, zise Ruth cu glas stins și zîbind rugător.

— Ce-ai spus ? întrebă Martin.

Fu surprins de sunetul propriului său glas.

Ruth repetă aceleași cuvinte.

— A ! spuse el, apoi se întrebă cam ce ar mai putea să adauge.

— Te-am văzut intrînd, apoi am așteptat cîteva minute.

— A ! făcu Martin din nou.

Niciodată în viață n-avusese limba așa de împiedicăță. În capul lui nu mai exista nici măcar o singură idee. Se simțea prostănac și fricos, dar cu nici un preț nu putea chema în minte un gînd pe care să-l exprime în vorbe. Ar fi fost mai simplu dacă peste el ar fi năvălit spălătoria de la Shelley Hot Springs. Și-ar fi suflecat minecile și s-ar fi apucat de treabă.

— Și pe urmă ai intrat înăuntru, zise el în cele din urmă.

Ruth încuviință din cap, făcînd o figură pușintel poznașă și-și slăbi legătura baticului de la gît.

— Te-am văzut mai întîi de pe partea cealaltă a străzii, cînd erai cu fata aceea.

— A, da, zise Martin cu simplitate. Am condus-o la școala serală.

— Ei, ce spui ? Nu-ți pare bine că mă vezi ? întrebă ea la sfîrșitul unei alte perioade de tăcere.

— Ba da, cum nu, zise el grăbit. Dar nu e cam imprudent să vii aici ?

— M-am strecurat fără să mă vadă nimeni. Nimeni nu știe unde sînt. Voiam neapărat să te văd. Am venit să-ți spun că am fost o proastă. Am venit pentru că nu mai puteam să îndur, pentru că inima îmi porunceă să viu, pentru că... pentru că voiam să viu.

Se aplecă puțin înainte, se ridică din fotoliu și veni către el. Își lăsă o clipă mina pe umărul lui, respirînd repede și greoi, apoi i se strecură în brațe. Iar atunci

se trezi firea lui bună și mărinimoasă, care nu-i îngăduia să facă rău ; știind că a o respinge în clipele când se oferă singură înseamnă a da cea mai grea și dureroasă lovitură unei femei, își petrecu brațele pe după frumosul ei trup și o strinse către sine. Dar îmbrățișarea era lipsită de căldură și brațul care strângea nu aducea mângâiere, nu dezmiarda. Venise în brațele lui și el o cuprinsese, atîta tot. I se cuibări la piept și pe urmă, schimbîndu-și poziția, miinile îi alunecară în sus și se opriră pe gîtul lui. Dar carnea nu i se mai aprinse la atingerea miinilor acelora și rămase sfios și încurcat.

— De ce tremuri așa ? întrebă el. Ți-e frig ? Vrei să aprind gazul ?

Făcu o mișcare, încercînd să se desprindă, dar Ruth se strinse și mai tare în trupul lui, dîrdîind.

— Din pricina nervilor, zise ea clătănind din dinți. Într-o clipă îmi trece. Uite, mi-e mult mai bine.

Tremurul o părăsi treptat. Martin o mai ținea încă în brațe, dar îi pierise orice nedumerire. Acum știa pentru ce venise la el.

— Mama voia să mă mărit cu Charley Hapgood, i se destăinui Ruth.

— Charley Hapgood, tipul acela care nu spune decît platitudini ? mormăi Martin. Apoi adăugă : Iar acum am impresia că ar vrea să te măriți cu mine.

Nu spusese asta cu ton de întrebare. O rostise ca pe o certitudine și înaintea ochilor începură să-i joace coloanele de cifre ale drepturilor lui de autor.

— N-ar avea nimic împotriva, asta știu sigur, zise Ruth.

— Crede că aş fi o partidă bună ?

Ruth încuviinţă din cap.

— Şi cu toate astea, nu sînt acum cu nimic mai bun decît eram pe vremea cînd a rupt logodna, vorbi Martin dus pe gînduri. Nu m-am schimbat de loc. Sînt acelaşi Martin Eden, deşi într-o anume privinţă sînt ceva mai rău... acumă fumez. Nu miros a tutun ?

În loc de răspuns, Ruth îi puse pe buze degetele răşchirate făcînd gestul acesta cu graţie şăgalnică, aşteptînd pe urmă sărutul care altădată urma fără greş. Dar buzele lui nu făcură nici o mişcare de alint. Aşteptă pînă ce Ruth îşi retrase degetele, apoi urmă :

— Nu m-am schimbat. Nu mi-am găsit nici o slujbă. Nici măcar nu umblu să caut una. Ba mai mult, nici n-am de gînd să umblu de-acum încolo. Şi încă mai cred şi astăzi că Herbert Spencer este un om mare şi nobil, iar judecătorul Blount un măgar ca toţi măgarii. Am luat masa cu el chiar seara trecută, aşa că am de unde şti.

— Dar cînd te-a invitat tata, n-ai vrut să primeşti, îl certă Ruth.

— Va să zică ştii de povestea asta ! Cine l-a trimis ? Mama ta ?

Nici un răspuns.

— Prin urmare ea l-a trimis. M-am gîndit eu. Iar acumă am impresia că te-a trimis şi pe tine.

— Nimeni nu ştie că sînt aici, protestă ea. Îţi închipui cumva că mama mi-ar îngădui să fac una ca asta.

— Dar să te măriţi cu mine şi-ar îngădui, nu mă îndoiesc nici o clipă.

Ruth scoase un țipăt ascuțit :

— Oh, Martin, nu fi așa de crud. Nu m-ai sărutat nici măcar o singură dată. Ești țeapăn ca o stană de piatră. Gîndește-te numai la ce am cutezat eu să fac. Privi în jurul ei cu o tresărire, dar privirea aceea era plină mai mult de curiozitate. Gîndește-te măcar unde mă aflu.

„*Mi-aș da viața pentru tine ! Viața mi-aș da-o !*“ Vorbele lui Lizzie îi răsunau în auz.

— Dar de ce n-ai îndrăznit înainte ? întrebă el aspru. Cînd n-aveam slujbă ? Cînd crăpam de foame ? Cînd eram exact cel care sînt acum și ca om, și ca artist, același Martin Eden ? Întrebarea asta mi-am pus-o și mi-am răspus-o de mii de ori... nu numai cu privire la tine, dar cu privire la toată lumea. Vezi bine că nu m-am schimbat cu nimic, deși neașteptata măsură în care astăzi, deodată, sînt apreciat, mă silește să verific neîncetat lucrul acesta. Am aceeași carne pe oase, aceleași zece degete și la mîini și la picioare. Sînt același. N-am dat dovadă de nici o nouă forță și de nici o nouă virtute. Creierul meu e același creier al meu de demult. N-am emis nici o nouă teorie în literatură ori filozofie. Persoana mea reprezintă exact aceeași valoare ca și pe vremea cînd nimeni nu mă băga în seamă. Iar întrebarea care mă chinuiește este : de ce mă iau acum toți în seamă ? Desigur că nu pentru mine însumi, fiindcă eu sînt exact acela căruia nu-i acordau nici o atenție. Prin urmare înseamnă că mă apreciază pentru altceva, pentru ceva în afară de mine, pentru ceva care nu sînt eu. Vrei să-ți spun ce este acel ceva ? Este faima pe care am cîștigat-o. Și faima asta nu sînt eu. Ea

stă în mintea celorlalți. Pe urmă vin la rînd banii pe care i-am cîștigat și-i cîștig. Dar banii aceștia nu sînt eu. Bani se găsesc și la bancă și în buzunarele celor mai feluriți oameni. Și pentru asta, pentru faima și pentru banii mei ai revenit acum la mine ?

— Îmi zdrobești inima, hohoti Ruth. Știi doar că te iubesc, că mă aflu aici pentru că te iubesc.

— Mi-e teamă că nu m-ai înțeles prea bine, zise el blînd. Iată despre ce este vorba : dacă mă iubești, cum se face că astăzi mă iubești de atîtea ori mai temeinic decît mă iubeai pe vremea cînd dragostea ta era îndeajuns de firavă pentru a-ți îngădui să te lepezi de mine ?

— Iartă și uită, strigă ea cu patimă. Te-am iubit totdeauna, să nu treci peste asta nici o clipă. Și iată că acum sînt aici, în brațele tale.

— Tare mi-e teamă că sînt un negustor cam cusurgiu, care se uită de zece ori la cîntar și-ți măsoară dragostea ca să-și dea seama cu ce soi de marfă are de-a face.

Ruth se smulse din brațele lui, se ridică în picioare și se uită la el lung și cercetător. Deschise gura să vorbească, dar nu scoase nici un cuvînt și-și luă de seamă.

— Știi, iată cum văd eu lucrurile, continuă Martin. Pe vremea cînd eram exact ceea ce sînt și astăzi, nimeni dintre cei situați în afara clasei mele sociale nu părea să-mi dea vreo atenție. În vremea cînd toate cărțile mele erau scrise, nici unul dintre cei care le-au citit în manuscris nu mi-a părut că le acordă vreo importanță. Ba, mai mult decît atît, s-ar fi zis că din pricina lucrurilor pe care le scriam considerația lor pentru mine scădea și mai mult. Scriind acele lucruri se părea că făptuisem niște

acte cel puțin reprobabile. „Caută-ți o slujbă!“ — asta îmi spuneau toți.

Ruth schiță un gest care voia să spună că nu e așa.

— Da, da, întâri Martin; excepție ai făcut numai tu... Tu mi-ai cerut să-mi gălesc o „situație“. Un cuvânt atît de nevinovat cum este cuvîntul *slujbă*, ca de altminteri multe dintre cuvintele scrise de mine, te supără. E brutal. Te asigur însă că pentru mine a fost la fel de brutal acest cuvînt pe vremea cînd toți cunoscuții îmi recomandau să-mi caut slujbă, așa cum unei făpturi certate cu morala i se recomandă buna-purtare. Dar să revenim. Publicarea lucrurilor pe care le-am scris și consacrarea publică pe care am primit-o au reușit să producă o transformare în esența dragostei tale. Cu Martin Eden, cel ale cărui scrieri erau toate lucru împlinit, nu erai dispusă să te căsătorești. Dragostea ta pentru el nu era îndeajuns de puternică pentru ca să-ți dea puțința de a-l accepta ca soț. Astăzi însă, dragostea ta e destul de puternică și mi-e cu neputință să ocolesc concluzia că puterea ei se trage din publicarea manuscriselor și din succesul pe care l-au avut. În cazul tău nu pomenesc despre drepturile de autor, deși sînt sigur că nu au rămas străine de schimbarea petrecută în sufletul tatălui și mamei tale. E de la sine înțeles că toate astea nu pot avea darul de a mă încînta. Dar lucrul cel mai dureros dintre toate este că am ajuns să mă îndoiesc de Dragoste, de Dragostea care-i darul dumnezeirii. Este oare dragostea un lucru atît de netrebnic încît trebuie hrănit cu laurii consacrării publice? Așa s-ar părea. Am stat și m-am gîndit la asta pînă au început să-mi fiarbă creierii în cap.

— Vai, săracul de el. Ruth întinse mîna și-și trecu încetișor degetele prin părul lui. Nu te mai gîndi la lucruri dintr-astea. Hai s-o luăm de la început, acum chiar. Te-am iubit totdeauna. Știu c-am fost slabă atunci cînd m-am supus voinței mamei. N-ar fi trebuit să mă supun. Totuși, de-atîtea ori te-am auzit vorbind cu înțelegere despre greșelile și slăbiciunile omenеști. Prelungește această îngăduință și asupra mea. Am mers pe un drum greșit. Iartă-mă.

— O... Bineînțeles că te iert, zise Martin nerăbdător. E foarte ușor să ierți atunci cînd nu ai chiar nimic de iertat. Nimic din ce ai făcut tu nu are nevoie de iertare. Fiecare se poartă cum îl duce capul și nimeni nu poate face mai mult decît atît. Tot așa te-aș putea eu ruga să mă ierți pentru că nu mi-am căutat o slujbă.

— Dar eu nu ți-am vrut decît binele, protestă Ruth. Știi asta. Nu se putea să te iubesc și să nu-ți vreau binele.

— E-adevărat ; dar m-ai fi putut distruge voindu-mi binele. Da, da, zise el repede, pentru a-i preveni obiecțiile. Mi-ai fi distrus vocația scriitoricească și mi-ai fi distrus cariera. Realismul este marea poruncă a spiritului meu, iar spiritul burghez urăște realismul. Burghezia e lașă. Se teme de viață. Si toate strădaniile tale ținteau să facă din mine un om care se teme de viață. M-ai fi împins către convenționalism. M-ai fi silit să duc o viață banală, meschină, ale cărei valori sînt înșelătoare, false și vulgare. Își dădu seama că Ruth se zbuciumă și vrea

să protesteze. Vulgaritatea — o vulgaritate sufletească sînt de acord — stă la baza rafinamentului și culturii burgheze. După cum ți-am spus, ai încercat să faci din mine un om convențional, să mă transformi într-un specimen din propria ta clasă, să-mi impui idealurile clasei tale, valorile clasei tale și prejudecățile clasei din care faci parte. Clătină trist din cap. Și nici măcar în clipa de față nu înțelegi ce-ți spun. Pentru tine cuvintele mele nu au înțelesul pe care mă străduiesc eu să li-l dau. Pentru tine tot ce spun este un produs al fanteziei. Dar pentru mine este o realitate vitală. Tu ești în cel mai bun caz capabilă să te miri puțin și să te înveselești totodată din pricină că acest copil prost-crescut, care de-abia s-a tîrît în patru labe din mocirla abisului, îndrăznește să cheme la judecată clasa căreia-i aparții și s-o acuze de vulgaritate.

Ruth își sprijini, obosită, capul pe umărul lui și tot trupul îi era scuturat de un tremur nervos. Martin așteptă cîteva clipe ca să vadă dacă vrea să spună ceva, apoi continuă :

— Și-acum ai vrea să reînnoim dragostea. Ai vrea să ne căsătorim... Vrei să te măriți cu mine. Și totuși, să știi... dacă scrierile mele nu ar fi avut succes, aș fi fost, fără nici un fel de îndoială, tot cel care sînt acum. Tu însă ai fi rămas departe de mine. Dacă toate cărțile astea, fire-ar ele ale...

— Nu înjura, îl intrerupse Ruth.

Dojana îl făcu să tresară. Izbucni într-un ris batjocoritor.

— Iată, urmă el apoi, într-un moment ca acesta, cînd este în joc ceea ce pare a fi fericirea vieții tale, te temi

de viață la fel ca în zilele de odinioară... ți-e frică de viață și de o înjurătură zdrăvăună.

Cuvintele acestea o treziră la realitate și o făcură să înțeleagă cât de copilărește se purtase, dar socotea totuși că Martin umflase importanța faptului într-un chip prea lipsit de bunăvoință și de aceea se supără. Rămaseră multă vreme tăcuți, ea gîndind cu înfrigurare, iar el cercetîndu-și cu mintea dragostea care-i pierise din suflet. Acum știa că nu o iubise cu adevărat. Ceea ce iubise el fusese o Ruth idealizată, o ființă vapoasă creată de el însuși, înflăcărătul și luminosul spirit care plutea în poemele lui de dragoste. Pe adevărata Ruth, burgheza, împovărată de toate păcatele burgheziei și cu mintea încleștată în toate idioatele tipare ale burgheziei, n-o iubise niciodată.

Pe neașteptate, Ruth începu să vorbească.

— Știu că o bună parte din ce ai spus este adevărat. Mi-a fost frică de viață. Nu te-am iubit destul de mult. Acum am învățat mai bine ce înseamnă aceea dragoste. Te iubesc pentru ceea ce ești, pentru ce ai fost și chiar pentru felul cum ai știut să ajungi la starea de astăzi. Te iubesc pentru tot ce te deosebește de ceea ce numești tu clasa din care fac eu parte, pentru ideile tale pe care nu le înțeleg dar pe care știu că voi ajunge să le înțeleg. Nu voi cunoaște tihnă pînă ce nu voi izbuti să le înțeleg. Pînă și fumatul și înjurăturile... fac parte din tine și te voi iubi și pentru ele. Pot încă să mai învăț. În ultimele zece minute am învățat nespuse de mult. Însuși faptul că am venit aici este un semn al lucrurilor pe care le-am învățat. Oh ! Martin...

Hohotea de plîns și i se ghemuia la piept înfrigurată.

Pentru prima oară brațele lui o strînseseră încet și cu duioșie, iar ea simți și-i întîmpină gestul cu o tresărire de bucurie și cu fericirea revărsată pe chip.

— E prea tîrziu, spuse el. Îi veniră în minte vorbele pe care i le spusese Lizzie. Sînt un om bolnav... o, nu, nu la trup. Sufletul, mintea. Mi se pare că am pierdut orice sens al valorilor. Nu mă mai interesează nimic. Dacă mi te-ai fi înfățișat așa acum cîteva luni, poate că ar fi fost altceva. Acum, e prea tîrziu.

— Nu e prea tîrziu, strigă Ruth. Am să-ți arăt. Am să-ți dovedesc că dragostea mea a crescut, că acum pentru mine e mai presus decît clasa din care fac parte și decît toate lucrurile care îmi sînt scumpe. Îmi voi bate joc de tot ce are burghezia mai drag. Nu-mi mai este frică de viață. Mă voi despărți de tata și de mama și voi lăsa ca numele meu să fie luat în rîs de cei ce mi-au fost prieteni. Voi veni la tine aici și acum, fără să ne căsătorim dacă vrei, și am să fiu fericită și mîndră că sînt cu tine. Dacă odinioară am trădat dragostea, acum, în numele dragostei și pentru dragoste, voi trăda tot ce m-a împins cîndva către trădarea dintii.

Apoi rămase neclintită în fața lui, cu ochii în flăcări.

— Aștept, Martin — șopti ea — pe tine te aștept ca să mă primești. Uită-te la mine !

Martin se uită la ea și-și spuse că e un lucru minunat să o privești. Își răscumpărase toate greșelile trecutului și în sfîrșit stătea dreaptă, femeie adevărată, înălțată deasupra opreliștilor rigide ale conveniențelor burgheze. Era o priveliște splendidă, măreață, deznădăjduită. Și totuși... ce se petrecea cu el ? Nu era înfiorat, nu-l im-

presiona de loc transformarea ei. Era ceva splendid și măreț numai din punct de vedere intelectual. Într-o clipă în care ar fi trebuit să fie mistuit de patimă, el o cerceta cu indiferență. Inima îi rămânea nesimțitoare. Nici o dorință nu-l împingea către ea. Din nou își aminti de cuvintele lui Lizzie.

— Sînt bolnav, foarte bolnav, spuse el făcînd un gest de desperare. Pînă în momentul de față n-am știut cît de bolnav sînt. Ceva a zburat din ființa mea. Niciodată nu mi-a fost frică de viață, dar nici n-am visat că va veni cîndva clipa cînd voi fi sătul de ea. Viața s-a îngrămădit atît de tare în mine, încît nu mi-a mai lăsat loc pentru nici un fel de dorință, pentru nici una. Dacă ar mai încăpea vreo dorință în ființa mea, pe tine te-aș dori... acum. Vezi dar cît sînt de bolnav.

Se răsturnă în fotoliu, își sprijini capul pe spetează și închise ochii, apoi, asemenea unui copil care plînge și-și uită durerea cînd privește razele soarelui filtrate prin perdeaua de lacrimi ce-i acoperă ochii, își uită și Martin boala, uită de prezența lui Ruth, uită totul și se cufundă în contemplarea maselor de verdeată străbătute de razele fierbinți ale soarelui, așa cum se proiectau ele pe fondul pleoapelor lui lăstate. Frunzișul acela verde nu era odihnitor. Razele soarelui erau prea dese și prea strălucitoare. Suferea cînd se uita la ele, dar continua totuși să se uite, fără să știe de ce.

Își reveni în fire abia cînd auzi scîrșitul clantei de la ușă. La ușă era Ruth.

— Cum am să ies de-aici ? întrebă ea printre lacrimi. Mi-e frică.

— O, iartă-mă, strigă Martin și sări în picioare. Nu mai știu ce e cu mine, cred că îți dai seama. Am uitat că ești aici. Își duse mîna la cap. Știi, nu mă simt prea bine. O să te conduc acasă. Putem ieși pe scara de serviciu. N-o să ne vadă nimeni. Trage-ți vâlul și poți fi fără nici o grijă.

Ruth se atîrnă de brațul lui cînd trecură pe coridoarele slab luminate și pe urmă cînd coborîră pe scara îngustă.

— Acum nu mai am nici o teamă, îi spuse ea cînd ieșiră pe trotuar, încercînd totodată să-și retragă mîna de sub brațul lui.

— Nu, nu, te conduc pînă acasă, răspunse Martin.

— Nu, te rog să nu mă conduci, se împotrivi ea. Nu e nevoie.

Din nou încercă să-și retragă mîna. Pentru o clipă, în cugetul lui Martin se trezi curiozitatea. Tocmai acum, cînd ajunsese în afară de pericol, lui Ruth îi era teamă. O cuprinsese o adevărată panică și nu știa cum să scape mai repede de el. Nu putea înțelege de unde venea panica asta și o puse pe seama nervozității. De aceea nu-i dădu totuși drumul la mîna și porni mai departe cu ea la braț. Cam pe la jumătatea corpului alăturat de clădiri văzu cum un bărbat îmbrăcat într-un pardesiu lung se trage repede în umbra unui mic gang. Cînd trecu pe acolo, Martin aruncă doar o singură privire și, în ciuda gulerului ridicat, fu sigur că-l recunoscuse pe fratele lui Ruth, pe Norman.

Pe drum vorbiră foarte puțin; Ruth era buimăcită, Martin, apatic. Îi spuse în treacăt că avea de gînd să plece îndărăt în mările Sudului, iar ea îl rugă s-o ierte

pentru că venise să-l vadă. Atita tot. Ajungînd în fața casei unde locuia familia Morse, se despărțiră în chipul cel mai convențional. Își strinseră miinile, își spuseră noapte bună și el își ridică pălăria. Ușa se închise, iar Martin aprinse o țigară și porni îndărăt către hotel. Cînd ajunse la gangul unde-l zărise pe Norman, se opri în loc și privi departe, pierdut în gînduri.

— A mințit, rosti el cu glas tare. M-a lăsat să cred că a dat dovadă de mare curaj și toată vremea știa că fratele care a adus-o o aștepta s-o ducă și îndărăt. Izbucni în ris. Of ! Burghezii ăștia ! Cînd n-aveam un ban în buzunar, nu se cădea să fiu văzut cu ea pe stradă. De cînd am cont la bancă, mi-o aduce el singur.

Chiar în clipa cînd se întorcea pe călcîie ca să plece, un vagabond care mergea în aceeași direcție îi spuse, ajungîndu-l din urmă :

— Domnule, vă rog, nu vreți să fiți bun și să-mi dați douăzeci și cinci de cenți, ca să am cu ce-mi plăti un pat ?

Dar nu cuvintele ci vocea îl făcu pe Martin să se întoarcă. În clipa următoare îl ținea de mîină pe Joe.

— Îți mai aduci aminte de vremea cînd lucram amîndoi la Hot Springs ? întrebă vagabondul. Ți-am spus eu de-atuncea c-o să mai dăm noi ochi unul cu celălalt. Știam eu. Iaca, vezi că ne-am întîlnit ?

— Arăți foarte bine, spuse Martin plin de admirație, și să știi că te-ai îngrășat.

— Sigur că m-am îngrășat, răspunse Joe cu fața strălucind de mulțumire. Habar n-am avut ce-i aia viața pînă nu m-am luat de hoinăreală. M-am îngrășat cu

cincisprezece chile și m-am simțit toată vremea ca un nou-născut. Ce vorbești, eram muncit grozav, ieșise untul din mine ! Hoinăreala îmi priește de minune.

— Numai că n-ai un pat în care să te culci noaptea asta, îl muștră Martin, și afară-i cam răcoare.

— Eu ? N-am eu unde să mă culc ? Joe își afundă mîna în buzunarul pantalonilor și o trase de acolo plină cu mărunțiș. Cerșitul e meserie bănoasă, adăugă el vesel. Mi s-a părut că arăți foarte bine, de aceea ți-am cerut și ție.

Martin rîse și se dădu bătut.

— Cu banii aceia poți să-i tragi cîteva duști zdra-vene, insinuă el.

Joe virî banii la loc în buzunar.

— Nu fac eu treburi d-astea. Acum nu mă mai pîlesc, cu toate c-aș putea s-o fac oricînd, numai că nu vreau eu. O singură dată m-am mai aghezmuit de cînd nu ne-am văzut, și atuncea așa, fără veste, fiindcă am băut pe burta goală. Cînd muncesc ca un drac, beau ca un drac. Dacă trăiesc ca un om, beau și eu tot ca un om... mai trag așa cîte-un gît din cînd în cînd, și gata.

Martin se înțelese cu el să se vadă a doua zi și se întoarse la hotel. Se opri la birou ca să cerceteze plecările vapoarelor. *Mariposa* pleca peste cinci zile în Tahiti.

— Vă rog să telefonați mîine și să-mi rezervați o cabină de clasa întii, îi spuse el funcționarului. Dar să nu fie pe punte, ci jos, și pe partea dinspre care bate vîntul... la babord, vă rog să nu uitați, la babord ! Ați face mai bine să notați.

De îndată ce ajunsese în cameră se virî în pat și adormi ușor ca un copilăș. Întîmplările din seara aceea nu-i făcuseră nici o impresie. Minteia lui rămînea insensibilă la orice impresie de natură afectivă. Izbucnirea de bucurie cu care îl întîmpinase pe Joe fusese foarte trecătoare. În minutul următor fostul muncitor din spălătorie îl plictisea și discuția cu el i se părea o povară. Faptul că peste cinci zile avea să plutească înspre atît de dragele lui mări ale Sudului nu mai însemna pentru el nimic. De aceea închise ochii și adormi liniștit și adînc opt ceasuri încheiate. Nu era agitat. Nici măcar nu se întoarse pe partea cealaltă și nu visă nimic. Somnul devenise uitare și în fiecare zi, cînd se trezea, se trezea cu părere de rău. Viața îl tulbura și-l plictisea, iar timpul devenise o povară.

CAPITOLUL

XLVI

— Ce zici, Joe — îl întâmpină Martin a doua zi dimineață pe tovarășul său de muncă din vremurile de odinioară — am aflat că e un franțuz pe *Twenty-eighth Street*. Se spune că și-a făcut suma și acum vrea să se întoarcă în Franța. Are o spălătorie cu aburi bine pusă la punct, micuță dar cu clientelă. Pentru început ți s-ar potrivi de minune, dacă te hotărăști să te-asezi locului undeva. Uite, ia de aici ; cumpără-ți ceva îmbrăcăminte și pe la zece să fii la agenție. Au fost și au vizitat spălătoria și azi au să te ducă și pe tine să ți-o arate. Dacă îți place și crezi că face cit cere franțuzul pe ea — douăsprezece mii — spune-mi și-i a ta. Acuma ia-o din loc. Am treabă. Ne vedem la zece.

— Ia ascultă-ncoace, Mart, vorbi celălalt domol, deși se vedea bine că începe să se infurie. Am venit încoace az' dimineață ca să te văd. Pricepi ? N-am venit pentru nici o spălătorie. Am venit să mai stăm de vorbă, ca niște prieteni vechi și tu numaidecît îmi dai cu spălătoria peste ochi. Am să-ți spun eu ce să faci. Să-ți iei spălătoria și să te duci dracului cu ea cu tot !

Era gata să și iasă din încăpere, când Martin îl înșfăcă de umăr și-l răsuci în loc, cu fața spre el.

— Ascultă, Joe. Dacă te porți așa, să știi că te și plesnesc. Și în cinstea vechii noastre prietenii am să-ți dau vreo două, de-o să vezi stele verzi! Pricepi? Ți-a intrat în cap? Ai priceput, sau nu?

Joe se-ntorsese spre Martin și încercase să-l zvîrle la o parte, iar acum se zbătea încă să scape din mîna celui-lalt, care tot îl mai ținea strîns. În felul acesta se învîrtiră prin cameră, încleștați unul în brațele celui-lalt, pînă cînd cu o trosnitură stridentă se prăvăliră la podea, peste sfărîmăturile unui fotoliu de răchită. Joe era la pămînt, cu brațele întinse în lături și ținute zdravăn de Martin, care-i pusese și genunchiul pe piept. Era istovit și de-abia își mai trăgea sufletul cînd Martin îi dădu drumul.

— Ei, acuma o să stăm puțintel de vorbă. Să nu faci pe nebunul, că nu-ți merge cu mine. Mai întii să terminăm treaba asta cu spălătoria. Pe urmă n-ai decît să vii îndărăt și să stăm de vorbă pînă cînd ni s-o duce gura la ceafă. Ți-am spus doar că am treabă. Ia te uită aici.

Omul de serviciu tocmai intrase aducînd poșta de dimineață, un teanc uriaș de reviste și scrisori.

— Cum vrei să citesc toate astea și să stau și de vorbă cu tine? Te duci acuma și vezi ce faci cu spălătoria aceea, iar pe urmă ne vedem.

— E-n regulă, conveni Joe cam cu jumătate de gură. Mi s-a părut că mă cam dai afară, dar pesemne că m-am

înşelat. Da' una să ştii, Mart, la box nu mă dai tu nici-
odată gata pe mine. Am braţul mai lung decît tine.

— Lasă că punem noi o dată mânuşile şi vedem care
pe care, zise Martin zîbind.

— S-a făcut ; cum pun spălătoria pe roate, facem
încercarea. Joe întinse braţul. Vezi aicea lungime ? Lasă
că te joc eu pe tine.

Cînd uşa se închise în urma lui Joe, Martin scoase
un suspin de uşurare. Începea să nu mai poată îndura
tovărăşia oamenilor. De la o zi la alta îi venea tot mai
greu să se poarte cuviincios cu lumea. Prezenţa oricui
îl enerva, iar efortul de a sta de vorbă cu cineva îl sco-
tea din sărute. Oamenii îl tulburau, şi de cum dădea
ochii cu cineva şi începea să caute pretexte ca să scape
de el.

Nu se apucă să cerceteze scrisorile şi o jumătate de
oră încheiată moţai în fotoliu, fără să facă nimic şi fără
ca în mintea lui să se perinde altceva decît gînduri dis-
parate, nelămurite şi trunchiate, care nu intrau de fapt
în cercul conştiinţei, ci erau mai degrabă rare sclipiri ale
înţelegerii sale.

Se ridică din fotoliu şi începu să frunzărească scri-
sorile. Erau cam o duzină de cereri de autografe — le
recunoştea de la prima vedere ; dădu peste cîteva scri-
sori ale milogilor profesionişti ; găsi de asemenea scri-
sori venite de la tot felul de trăsniţi, mergînd de la unul
care realizase în mic un sistem de perpetuum-mobile şi
un altul care dovedea că suprafaţa pămîntului era inte-
riorul unei sfere goale, pînă la cel ce căuta fonduri pen-

tru a cumpăra California de jos ¹, ca să înjghebeze acolo o societate comunistă, așa cum o vedea el. Erau de asemenea scrisori de la femei care voiau să-l cunoască, iar una dintre ele îl făcu chiar să zîmbească fiindcă în plic se afla și chitanța de plată a chiriei pentru strana de la biserică, folosită drept dovadă că era respectabilă și de bună-credință.

Directorii de reviste și editurile își aduceau obolul la maldărul zilnic de scrisori, primii cerșind în genunchi să le dea noi manuscrise, ceilalți implorîndu-l tot în genunchi să le pună la dispoziție alte cărți — sărmanele lui manuscrise atît de disprețuite, care îl obligaseră să-și amaneze luni de-a rîndul tot ce avea pe lumea asta, ca să aibă cu ce le franca și încredința poștei. Veneau și cecuri neașteptate pentru lucrările publicate în Anglia sau avansuri asupra drepturilor cuvenite pentru traduceri aflate în pregătire. Agentul său din Anglia îl vestea că vînduse drepturile asupra traducerilor germane a trei cărți ale sale și îl informa că edițiile suedeze se aflau pe piață, dar că pentru ele nu urma să primească nici un drept, deoarece Suedia nu aderase la Convenția de la Berna ². Mai era și o cerere de a autoriza publicarea unei versiuni în limba rusă, cerere mai mult simbolică, deoarece Rusia era și ea în afara Convenției de la Berna.

Luă apoi vraful de tăieturi din ziare și reviste, trimis de agenția de presă, și citi despre sine și despre voga lui, care ajunsese o adevărată furie. Tot ce scrisese era arun-

¹ Peninsula în nord-vestul Mexicului.

² Este vorba de Convenția pentru protecția operelor literare și artistice, semnată la Berna în 1886.

cat publicului într-un iureș continuu. Se părea că asta era explicația. Luat prin surprindere, publicul rămăsese uluit, așa cum rămăsese la apariția subită a scrierilor lui Kipling, pe vremea cînd acesta zăcea aproape în pragul morții și gloata se-apucase să-l citească.¹ Martin își aduse de asemenea amînte cum cîteva luni mai tîrziu gloata, după ce-l citise și-l aclamase pe Kipling fără să-l înțeleagă cituși de puțin, doar peste cîteva luni, se năpustise asupra lui și-l făcuse fărîme. La gîndul acesta Martin zîmbi disprețuitor. Cine era el ca să nu fie tratat la fel peste cîteva luni? Da, dar el își va bate joc de gloată. Pînă atunci avea să fie departe, în mările Sudului, ocupat să-și dureze castelul de verdeață și să facă negoț cu perle și copra, să treacă peste recifele de coral cu bărcile cele ușoare, să prindă rechini și *bonitas*, să vîneze capre sălbatice pe piscurile ce străjuiau vîlceau de lingă valea Taiohae.

Și gîndul acesta îi deschise ochii asupra stării deznădăjduite în care ajunsese. Văzu limpede de tot că pășise în „Valea Întunericului Celui de pe Urmă“. Toată viața ce mai sălășluia în el se risipea, se topea împingîndu-l spre moarte. Își dădea seama cît de mult dormea și cît de

¹ Cu toate că în Europa, și mai cu seamă în Anglia, Kipling se bucura de popularitate și prestigiu literar, în America rămăsese aproape necunoscut, iar cărțile lui nu izbutiseră să cîștige simpatia cititorilor. Lucrurile au rămas în această stare pînă în 1899, cînd Kipling a întreprins un voiaj în America și, ajungînd la New York, s-a îmbolnăvit grav de pneumonie, fiind pe punctul de a-și pierde viața. Această întîmplare oarecum senzațională a ațîțat interesul publicului american și i-a asigurat lui Kipling un succes răsunător pe tot continentul.

mult dorea să doarmă. În vremea dinainte urise somnul. Îi fura prețioase clipe de viață. Pe atunci, a dormi patru ceasuri din douăzeci și patru însemna că irosește patru ceasuri de viață. Cu câtă înverșunare urise somnul ! Acum ura viața. Viața nu era un lucru bun ; gustul pe care i-l lăsa în gură era lipsit de savoare, era amar. Aici pîndea primejdia. Dacă viața nu tinjește după viață, înseamnă că se apropie iute de neființă. O rămășiță a spiritului de conservare licări în ființa lui și atunci știu că trebuie să plece cît mai degrabă. Privi în jurul său prin cameră, dar gîndul că ar trebui să se apuce de împachetat îi era insuportabil. Poate că e mai bine să lase treaba asta pentru ultimul ceas. Pînă atunci, mai degrabă s-ar echipa cu cele de trebuință.

Își luă pălăria și ieși în oraș, oprindu-se mai întîi la o armurărie, unde-și petrecu tot restul dimineții cumpărînd puști automate, muniție și unelte de pescuit. Mărfurile care aveau căutare se schimbau după modă și Martin știa că numai după ce va ajunge în Tahiti va fi în stare să comande articolele cu care avea să facă negoț. În orice caz, le va putea foarte bine aduce din Australia. Soluția asta îi făcu chiar plăcere. Se ferise mereu să întreprindă ceva, și însuși gîndul că ar putea să se ocupe serios de un anumit lucru îi era nesuferit. Cu mare bucurie porni îndărăt către hotel, fericit la gîndul că fotoliul cel confortabil îi așteaptă sosirea ; și gemu în adîncul ființei sale, cînd pătrunse în cameră și-l găsi pe Joe instalat în fotoliu.

Joe era încîntat de spălătorie. Totul era aranjat și urma s-o ia în stăpînire chiar de-a doua zi. Martin se întinse pe pat și rămase așa, cu ochii închiși, tot timpul cît vorbea celălalt. Gîndurile îi fugeau departe — atît de de-

parte încît numai rareori își dădea seama că se gîndește. Doar cu mari eforturi izbutea să răspundă din cînd în cînd. Și totuși, acolo de față se afla Joe, omul care totdeauna îi fusese simpatic. Dar Joe era prea plin de viață. Exuberanța lui lovea dureros în cugetul istovit al lui Martin și parcă îi sfîșia nervii obosiți. Cînd Joe îi aduse aminte că într-o bună zi trebuiau să-și pună mînușile și să-și încerce puterile, de-abia se stăpîni să nu urle.

— Să nu uiți, Joe, că va trebui să conduci spălătoria după regulile pe care tu singur le stabileai încă de pe vremea cînd era la Shelley Hot Springs, spuse Martin. Fără muncă peste puteri. Fără muncă de noapte. Fără copii puși să supravegheze calandrul de călcat. Să nu existe nici un copil, nicăieri. Și lefuri omenești.

Joe încuviință și scoase din buzunar un carnet de note.

— Ascultă aici. Cum m-am sculat azi-dimineață m-am și apucat și-am stabilit regulile astea. Ia să vedem, ce-ai de zis.

Le citi cu glas tare și Martin se declară pas cu pas de acord, întrebîndu-se mereu cînd oare se va milostivi Joe să plece.

Se trezi de-abia către seară. Încet-încet își dădu seama că trăiește. Privi în jur, prin cameră. De bună seamă că Joe plecase după ce pe el îl furase somnul. Foarte frumos din partea lui, se gîndi Martin. Apoi închise iar ochii și adormi din nou.

În zilele următoare Joe fu prea ocupat cu organizarea și luarea în primire a spălătoriei, ca să-l poată plictisi peste măsură : pe de altă parte, ziarele anunțară că Martin Eden se îmbarcă pe *Mariposa* de-abia cu o zi îna-

inte de plecare. Într-una din zile, cînd instinctul de conservare licări din nou, se duse la un doctor și se supuse unui examen general. Doctorul nu fu în stare să-i găsească absolut nici un beteșug. Îi spuse că inima și plămîinii lui sînt cu adevărat teribili. Toate organele, în măsura în care putea s-o știe doctorul, erau în stare bună și funcționau normal.

— Sînteți perfect sănătos, domnule Eden — îi spuse doctorul — în mod absolut sigur nu suferiți de nimic. Sînteți sănătos tun. Vă spun drept că vă invidiez pentru sănătatea dumneavoastră. E strașnică. Priviți singur ce torace ! În torace și în stomac stă tot secretul remarcabilei dumneavoastră constituții. Din punct de vedere fizic sînteți un exemplar rar... unul dintr-o mie... ba poate chiar unul la zece mii. Excluzînd accidentele, veți trăi o sută de ani.

Dar Martin știa că diagnosticul pus de Lizzie era cel corect. Trupește, nu suferea de nimic. O „roțiță de la mașinărie“ se deranjase, și pentru asta nu exista alt leac decît să plece către mările Sudului. Din nenorocire însă, tocmai acum, în ajunul plecării, nu mai dorea să plece. Mările Sudului nu-i surideau mai atrăgător decît civilizația burgheză. Gîndul plecării nu avea nimic ispititor, iar actul plecării îl înspăimînta, fiind o oboseală a trupului. S-ar fi simțit mult mai bine dacă s-ar fi aflat de pe acum pe bord, gata plecat.

Ultima zi fu un adevărat calvar. Citind în ziarele de dimineață despre plecarea lui, Bernard Higginbotham, Gertrude și toată familia veniră să-și ia rămas bun, așa cum făcură de altminteri și Hermann von Schmidt împreună cu Mariana. În afară de asta mai erau chestiuni

bănești de aranjat, note de achitat și nenumărați reporteri, pe care se vedea silit să-i suporte. Își luă rămas bun de la Lizzie Connolly pe neașteptate, în fața școlii serale, și plecă în grabă. La hotel dădu peste Joe, care fusese prea ocupat la spălătorie ca să poată veni mai devreme. Era suprema încercare, dar Martin își înfipse degetele în brațele fotoliului și rămase așa, vorbind și ascultînd vorbele celuilalt, vreme de o jumătate de ceas.

— Sper că știi, Joe, că nu ești definitiv legat de spălătoria asta. Nu-ți stă în cale nici un fel de piedică. Poți s-o vinzi cînd vrei și să faci cu banii ce ți-o trăsni prin cap. Cînd începe să-ți fie lehamite de ea și te-apucă iar dorul de hoinăreală, fă-i vînt. Poartă-te cum îți vine ție mai bine.

Joe clătină din cap.

— Mulțămim frumos, dar pentru mine unul s-a sfîrșit cu hoinăreala. Hoinăreala e strașnică în toate privințele, da' numa' într-una nu : fetele. Cu fetele e prost, și eu mă dau în vînt după fete. Nu pot de loc fără ele, iar cînd umbli hoinar n-ai încotro și trebuie să te lași păgubaș. De multe ori am trecut pe lingă case în care petreceau oamenii și dansau și am auzit femeii rîzînd și le-am văzut prin geamuri în veșmintele lor albe și cu fețele lor strălucitoare... Doamne, doamne ! Mărturisesc că momentele acelea au fost canon, nu glumă. Îmi place să dansez, îmi plac chermezele, îmi place să mă plimb la lumina lunii... și toate celelalte. Mie de-acuma îmi treb'e spăl'toria, obraz curat și ceva pitaci care să-mi sune în teșcherea. Am și cunoscut o fată, chiar ieri, și... uite-ți spun drept... parcă mi-ar veni să mă-nzor cu ea chiar în ceasul ăsta. Toată ziulica mai mult la ea mi-au fugit gîndurile. E o fată gro-

zavă, cu cei mai frumoși ochi și cel mai dulce glas pe care l-ai auzit de cînd ești pe lume. M-aș potrivi de minune cu ea, ascultă tu la mine. Da' ia spune-mi, măi, de ce naiba nu te-nsori cînd ai atîta gologănet de păpat ? Ai putea să-ți alegi cea mai grozavă fată din țara asta.

Martin zîmbi și clătină din cap, dar în adîncul cuge-
tului său se întreba cum de se poate gîndi vreun bărbat la înșurătoare. I se părea ceva uluitor și de neînțeles.

De pe puntea vaporului *Mariposa*, la ora plecării, Martin o zări pe Lizzie Connolly ascunzîndu-se în mulțimea de oameni strinși pe chei. „Ia-o cu tine“, îi trecu deodată prin gînd. „E atît de ușor să fii bun. Ai face-o cum nu se poate mai fericită.“ O clipă gîndul l-a ispitit ; dar în secunda următoare l-a înspăimîntat. Îl cuprinse o adevărată panică. Sufletul lui istovit se împotrivi, strigînd din toate puterile. Gemu și plecă de lîngă parapet murmurînd : „Omule, ești bolnav, ești bolnav rău“.

Se refugie în cabina lui și rămase ascuns acolo pînă cînd vaporul se desprinsese de chei. La masă, în sufrageria luxoasă, văzu că i s-a rezervat locul de cinste, chiar la dreapta căpitanului ; nu trecu mult și descoperi că era omul cel mai de vază de pe vapor. Dar n-a existat nicio dată pe vreun vapor om de vază care să fie mai rece cu tovarășii săi de călătorie. Își petrecea toată după-amiaza pe punte, trîntit într-un fotoliu, cu ochii închiși, moțîind aproape fără încetare, iar scara se ducea devreme la culcare.

După două zile, cînd le trecu răul de mare, toți pasagerii se arătară pe punte, dar cu cît îi vedea mai mult, cu atît îi plăceau mai puțin. Totuși știa că e nedrept cu

ei. Deseori se sforța să recunoască singur că erau oameni drăguți și cumsecade, dar în aceeași clipă adăuga : în măsura în care burghezii pot fi drăguți și cumsecade, rămânând meschini la suflet și sterpi intelectualicește. Îl plictiseau cînd vorbea cu ei, atît de sărace erau bietele lor minți superficiale ; în același timp însă, veselia zgomoasă și energia turbulentă a tineretului îi făceau rău. Niciodată nu stăteau liniștiți, toată ziua jucau jocuri de bord, se plimbau ori alergau grămadă la parapet, ca să vadă cum sar delfinii peste valuri sau cum trec în goană primele cîrduri de pești zburători.

Dormea foarte mult. După masa de dimineață se trînteau în fotoliu, ținînd în mînă o revistă pe care n-o termina niciodată. Paginile tipărite îl oboseau. Era foarte mirat cînd vedea despre cîte sînt în stare oamenii să scrie și tot mirîndu-se moțăia în fotoliu. Cînd îl trezea gongul, care chema pasagerii la masa de prînz, era furios că trebuie să se scoale. Nu simțea nici o bucurie.

Într-o zi încercă să se smulgă din letargia în care căzuse și se duse la teugă cu marinarii. S-ar fi zis însă că tagma marinarilor se schimbase, nu mai era cea din zilele cînd și el fusese marinar. Nu reuși să găsească nici o afinitate între el și creaturile acelea brutale, cu figuri stupide și minte de patruped. Ajunsesse la disperare. În lumea înaltă nimeni nu-l voise pe Martin Eden pentru ceea ce eră el, pentru el însuși, iar înapoi la cei din clasa căroră făcea parte și care în trecut îl iubiseră pentru el însuși nu se mai putea întoarce. Nu-i voia el pe ei. Nu putea să-i suporte, la fel cum nu-i putea suferi nici pe neghiobii din cabinele de clasa întii ori pe tinerii gălăgioși.

Pentru el viața era ca lumina prea puternică și prea albă care străpunge dureros ochii unui om bolnav și obosit. În fiecare moment de veghe viața strălucea în jurul lui și se năpustea asupra-i ca o cascadă de lumină strălucitoare. Și îl făcea să sufere. Îi pricinuia o suferință insuportabilă. Pentru prima oară în viața lui călătorea cu clasa întâi. Mergînd cu vaporul pe mare nu stătuse decît în teugă, în dormitorul comun, la timonerie sau în adîncurile întunecate ale sălii mașinilor, alimentînd focarele. Pe atunci, cînd urca scările de fier ieșind din pîntecul vasului, unde domnea o căldură înăbușitoare, aruncase adeseori cîte o privire către pasagerii care, îmbrăcați în răcoroase costume albe, n-aveau altă grijă decît să se înveselească stînd sub perdelele largi, la adăpost de soare și vînt, serviți de stewarzi supuși, totdeauna grijulii să le împlinească orice dorință și orice capriciu, și în zilele de-atunci i se păruse că împărăția în care oamenii aceia se mișcă și-și duc viața nu poate fi altceva decît însuși paradisul. Da, și iată că acum el era pasagerul cel mai de seamă, centrul atenției tuturor, așezat la dreapta căpitanului, dar se zbătea să se întoarcă înapoi, în teugă și în sala mașinilor, căutînd zadarnic paradisul pe care îl pierduse. Peste altul nou nu dăduse și pe cel de-odinioară nu-l mai afla.

Se strădui să-și vină în fire și să găsească ceva în stare să-i trezească interesul. Se duse la careul subofițerilor și fu fericit să plece cît mai repede. Discută cu ofițerul timonier, un băiat inteligent, care de îndată începu să-i expună idei socialiste și-i dădu un vraf de broșuri și foi volante. Luă aminte la omul acela care-i vorbea de ceea ce el considera a fi concepția despre lume a sclavilor și pe cînd asculta își aduse aminte cu scîrbă de propria-i

filozofie nietzscheeană. Dar ce importanță avea, la urma urmei? Își aminti una dintre cele mai uluitoare afirmații ale lui Nietzsche, în care bietul nebun punea la îndoială existența adevărului. Dar cine știe? Poate că Nietzsche avea dreptate. Poate că nu exista nimic adevărat, poate că adevărul nu este adevărat, poate că adevărul nici nu există. Dar mintea îi obosi repede și Martin fu fericit să se întoarcă la fotoliul său și să moțâie din nou.

Ca și cum toate chinurile acestea n-ar fi fost de ajuns, alte griji veniră să-i facă și mai grea existența pe vapor. Ce avea să facă după ce va ajunge în Tahiti? Va trebui să coboare pe uscat. Va trebui să-și comande mărfurile cu care intenționa să facă negoț, să găsească un schooner și cu el să plece înspre Marquesas, să facă o mie și una de treburi și chiar numai gândul acesta i se părea înspăimântător. De câte ori reușea să-și încordeze voința și să se gândească, își dădea seama de cumplita primejdie în care se găsea. Cu adevărat „în Valea Întunericii Cielui de pe Urmă” se afla, și primejdia venea din faptul că nu simțea nici urmă de teamă. Dacă i-ar fi fost cel puțin teamă, și-ar fi schimbat drumul și ar fi cotit înspre viață. Dar cum teamă nu-i era, se afunda și mai adânc în întuneric. Nu găsea nici o bucurie în vechile și obișnuitele delicii ale vieții. *Mariposa* se afla acum în calea alizeului de nord-est și adierea îmbătătoare a vântului acestuia, când îi susura în jur, nu izbutea decât să-l enerveze. Puse să i se mute fotoliul, ca să scape de îmbrățișările acestui viguros prieten din zilele și nopțile de demult.

În ziua când *Mariposa* pătrunse în zona ecuatorului, Martin era mai nefericit decât oricând. Nu mai putea să

doarmă. Era suprasaturat de somn și de aceea acum se vedea silit să rămână treaz și să îndure alba strălucire a vieții. Se plimba mereu și nu-și găsea nicăieri locul. Aerul era viscos și umed iar rafalele ploii nu-i aduceau răcoare. Viața îl durea ca o rană. Se plimba într-una pe punte, pînă cînd durerea asta devenea insuportabilă, apoi se culunda în fotoliu și răminea acolo, pînă ce se vedea din nou silit să se plimbe. În cele din urmă se sili să termine de citit revista și își alese cîteva volume de poezii din biblioteca vasului. Dar nici poeziile nu fură în stare să-i rețină atenția și iarăși porni să se plimbe pe punte.

După cină rămase încă multă vreme afară pe punte, însă nici asta nu-i sluji la nimic, fiindcă atunci cînd coborî în cabină, tot nu putu să doarmă. Nici cu această suspendare a vieții nu se mai putea ajuta. Era prea mult. Aprinse lumina și încercă să citească. Unul dintre volumele luate de la bibliotecă era un volum de Swinburne. Rămase întins pe pat, aruncîndu-și privirile peste pagini pînă în clipa cînd, deodată, își dădu seama că citește cu interes. Termină de citit strofa aceea, încercă să meargă mai departe, dar se întoarse îndărăt. Așeză pe piept cartea deschisă și căzu pe gînduri. Asta era. Chiar asta ! Nu putea înțelege cum de nu-i venise în minte mai devreme ! Aici se concentra tot sensul întîmplărilor ; către asta se îndreptase toată vremea și acum venea Swinburne să-i arate că se află pe drumul cel bun, pe drumul izbăvirii. Dorea odihnă, iar odihna era aici și-l aștepta. Se uită la fereastra rotundă, rămasă deschisă. Da, era îndeajuns de largă. Pentru prima oară, de săptămîni încoace, se simți

fericit. În fine, descoperise leacul suferințelor. Ridică din nou cartea și citi strofa rar, cu glas tare :

*De-a vieții preastatornică iubire,
De teamă și nădejdi eliberați,
Cu scurte rugăciuni de mulțumire
Cinstim pe zeii risipiți în fire
Că nici o viață nu e veșnicie,
Că morții niciodată nu învie,
Iar rîul cel mai ostenit sub soare
Tot află, undeva odihnă-n mare.¹*

Se uită din nou la fereastra deschisă. Swinburne îi dăduse soluția. Viața era un rău, sau, mai bine zis, devenise un rău — ceva insuportabil.

Că morții niciodată nu învie !

Versul acesta îi trezea în suflet un simțămînt de adîncă recunoștință. Era singurul lucru binefăcător din tot universul. Cînd viața devenea chinuitoare oboseală, moartea se arăta mereu gata să aducă alinarea somnului fără deșteptare. Dar ce mai aștepta ? Era timpul să plece.

Se ridică și scoase capul pe fereastră, apoi privi în jos spre valurile lăptoase. *Mariposa* era încărcată din greu și carena se afundase adînc în apă, așa încît, dacă ar fi stat prins cu miinile de marginea de jos a ferestrei, cu picioarele ar fi atins suprafața mării. Își putea da drumul în apă fără să facă nici un zgomot. Nimeni n-avea să audă. O pală de spumă sări din valuri și-i udă fața. Îi aduse pe

¹ Strofa face parte din poemul „*The Garden of Proserpine*” (Grădina Proserpinei).

buze gustul ei sărat, și gustul acesta i se păru bun. Se gîndi dacă nu cumva s-ar cuveni să scrie un cîntec de le-bădă, dar rîse și alungă iute acest gînd. Nu mai avea vreme. Era prea grăbit să plece.

Stinse lumina din cabină, ca să nu-l trădeze, și ieși pe fereastră cu picioarele înainte. Umerii i se înțepeniră în tocul ferestrei, așa că trebui să se tragă îndărăt ca să încerce din nou, cu o mină întinsă de-a lungul trupului. O legănare a vasului îi veni în ajutor și se trezi afară, agățat cu mîinile de marginea ferestrei. Cînd picioarele îi intrară în valuri, își dădu drumul. Se afla într-o apă lăptoasă și acoperită de spumă. Carena *Mariposei* alunecă pe lîngă el ca un zid întunecat, străpuns ici și colo de petele rotunde ale ferestrelor luminate. De bună seamă că mergea cu motoarele în plin. Aproape fără să-și dea seama, se trezi în urma vasului, înotînd încetișor pe suprafața înspumată.

Un *bonita*, atras de trupul lui alb, se repezi și-l mușcă, dar Martin rîse cu glas tare. Rupsesse o bucată din el și durerea venea să-i amintească pricina pentru care se afla acolo. Ocupat cu împlinirea faptei, uitase care-i e rostul. Luminile de pe *Mariposa* se topeau în depărtare iar el se afla aici, înotînd plin de încredere, ca și cînd ar fi avut de gînd să se îndrepte către portul cel mai apropiat, aflat la vreo două mii de kilometri.

Instinctul de conservare lucra automat. Nu mai înotă, dar în clipa cînd simți că apa i s-a urcat mai sus de gură mîinile i se agitară viguros, ridicîndu-l deasupra. Se gîndi atunci la dorința de viață, și gîndul îi fu însoțit de un rinjet. Da, avea voință... desigur, o voință destul de tare

pentru ca într-o ultimă încordare să se poată distruge pe sine și să înceteze de a mai fi.

Își schimbă poziția, și trecu la cea verticală. Privi stelele nemișcate, în același timp golindu-și tot aerul din plămîni. Cu mișcări iuți și viguroase ale miinilor și picioarelor își înălță deasupra apei umerii și jumătate din piept. Asta pentru ca să se poată afunda mai cu putere. Apoi își dădu drumul și se scufundă fără să mai facă nici o mișcare, statuie albă în apele mării. Trase adînc apă în plămîni, cu hotărîre, așa cum ia cineva un anesteziac. Dar cînd se sufocă, fără nici o legătură cu voința lui, miinile și picioarele se-agătară de apă și-l ridicară la suprafață și în lumina limpede a stelelor.

Dorința de viață, se gîndi el disprețuitor, încercînd zadarnic să nu inspire aer în plămîinii gata să plesnească. Nu-i nimic, va trebui să încerce în alt fel. Își umplu plămîinii cu aer, îi umplu cît putu mai bine. Cu o asemenea provizie va putea ajunge adînc de tot sub valuri. Se întoarse în apă și coborî cu capul înainte înotînd din toate puterile și cu toată voința. Cobora mereu și mereu mai în adînc. Ținea ochii deschiși și urmărea direle fantomatice și fosforescente ale peștilor *bonita* care săgetau prin apă. Pe cînd înota avea și putere să spere că nici unul dintre peștii aceia nu se va rezezi la el, ca nu cumva să-i destindă încordarea voinței. Dar nici unul nu se rezezi asupra-i și el găsi timp să încerce un simțămînt de recunoștință pentru acest ultim hatir pe care i-l făcea viața.

Înotă în jos, mereu spre adînc, pînă ce miinile și picioarele îi obosiră și abia mai puteau mișca. Știa că a ajuns la mare adîncime: Presiunea simțită în urechi devenise

durere și tot capul îi hula. Rezistența i se topea, dar își sili brațele și picioarele să-l ducă și mai în adânc, până ce voința i se frânse și aerul îi izbucni din plămîni în iureș de explozie. Bășicile clocoteau și-i apăsau obrajii și ochii, ca niște baloane micuțe, înainte de a-și lua zborul spre suprafață. După aceea veni ră durerea și sufocarea. Dar durerea asta nu era moartea, așa spunea gîndul care se mai împleticea prin conștiința lui plină de umbre. Moartea nu doare. Asta era viața, senzația aceea oribilă, de sufocare era cea din urmă împunsătură a vieții ; era ultima lovitură pe care viața mai putea să i-o dea.

Cu cea de pe urmă licărire de voință miinile și picioarele începură să se agite și să se zbată, spasmodic și fără vlagă. Dar le păcălise, pe ele și dorința de viață care le făcea să se zbată și să se agite. Se afla mult prea în adânc. Niciodată nu vor mai putea să-l readucă la suprafață. Părea că plutește lin într-o mare de priveshti ca de vis. Felurite culori și străluciri îl înconjurau, îl scaldau și-i pătrundeau în toată ființa. Dar oare acum ce i se arăta ? S-ar fi zis că e un far ; era însă înăuntrul creierului său — o fulgerare de lumină albă și strălucitoare. Lumina aceea creștea mereu și era din ce în ce mai strălucitoare. Se auzea un ropot prelung și zgomotos, iar lui i se părea că se prăvălește pe o scară largă și fără sfîrșit. Iar undeva la capăt, se prăbuși în întuneric. Atîta a știut. Că se prăvălise în beznă. Și în clipa cînd a știut, a încetat să mai știe.

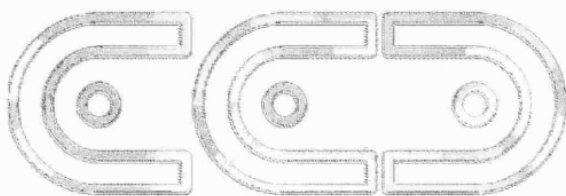
S F Î R Ș I T

Lector : BIANCA ZAMFIRESCU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Bun de tipar 7.IV.1976. Tiraj 100 120 ex. bro-
șate. Coli ed. 12,35. Coli tipar 9,75

Comanda nr. 60 134
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”
București — Piața Scintei nr. 1
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

